

ALMANACH DE KABOUL

کابل
کابل

۱۳۲
۱۹۴۳
۴۳

۱۳۲

د کابل پوولسمه کالني

دلوی شینتن په فضل او مرحمت او دهغی میني په اثر کښي چه زمونږ عرفان پالونکي اعليحضرت المتوکل علی الله محمدظاهر شاه ئي دوطن له مادي او معنوي ترقياتو سره لري او دینتون دنجیب ملت دشه استقبال په رڼا کښي دینتونولني (انجمن ادبي) کارکونکي موفق شه چه دکابل پوولسمه کالني نشر کړي .

لوی خدای لره شکر و نه دی چه زمونږ عزیز مملکت داغم لړلي کال دامن او اسایش په سیوري کښي تیر کړ او دخپل متبوع حکومت دښو نیتو او دمحترمي کابیني دښو اجراآتو په مرسته ئي په دی کال کښي هم لکه تیر کلونه خپل ادبي او عرفاني پیشرفت ته ادامه ورکړه او په دغه لاره کښي ئي متین او مفید قدمونه واخستل لکه چه د مختلفو اثارو له نشر څخه هم زمونږ هر راز ملي نهضتونه ښکاره کښي او دوطن نیکمرغي پکښي له وراخلپږي .

ددی موسی مامورین ددغو ټولو موفقیتو په نسبت خپله شکر په ښکاره کړي او ددغی مقدسی وظیفی په لاره کښي چه ددی موسی په غاړه یرته ده خپل موفقیت غواړي اودخپل خلمی پادشاه له سیوري لاندی د هواد دنورو ترقياتو او لازياتي کامیابی آرزو لري .
«ښتو ټولنه»

د افغانستان پادشاه

د افغانستان معظم شهريار اولمى ټولواک اعلیحضرت محمد ظاهر شاه خلدالله ملکه واطال الله عمره وودولته چه همایونی ذات ئې سرکابل دخپل شریف شونډ په اته ویشتمه مرحله پیښه زدی . همایونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال د میزان پر ۲۲ په کابل کښې زېږیدلی دی . وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو نو په مقدماتی اومنتخبو مکتبو اوبالاخرئی خپل تحصیلات دکابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول کله چه دده فقید اوماجد پلار اعلیحضرت محمد نادر شاه کبیر دافغانستان په سفارت پاریس ته ولاړ ، همایونی ذات هم دهنه فقید شهريار سره د مهمو تحصیلاتو دپاره فرانس ته تشریف فرما شو . دفرانسوی ژبې او عالی علومو تحصیل ئې دهنه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو اویوهو کورنیو کښې پای ته ورساوه . او دوطن دداخلی مسائلو په شاوخوا کښې ئې خصوصی روزنه ، اوملی اخلاق او دوطن په نسبت دلازمه مطالبو ادراک اویخصائص ئې ، له خپل بزرگوار پلار څخه حاصل کړه .

دافغانستان دلوئی شورش ترپیشې وروسته (چه دهنه نجات دهمایونی ذات دشهید پلار په حق پالونکی لاس څرگندشو) ممدوح اعلیحضرت چه په هغه مملکت کښې دده تعلیمات اکمال ته رسېدلی و اودوطن خدمت دپاره مستعدو ، د ۱۳۰۹ شمسی کال د میزان په ۲۰ کابل ته تشریف فرما شو . محض دهنه عشق په اثر چه دافغانستان دعسکری عالم سره ئې درلود ، او دبزرگوار پلار دقدمونو په تعقیب دکابل دنظامی د عالی تعلیمگاه په عسکری څانگه کښې شامل شو . په ۱۳۱۰ شمسی کال ئې دوالاحضرت سردار احمدشاه خان د دربار وزیر دشهید اعلیحضرت داکاروی دمعظمی اوزرسره ازدواج وفرمایه . اودهدغه کال په اخر کښې خوموده دحرب دجلیله وزارت په وکالت اویا دمعارف دوزارت په وکالت مؤظف و . په دې دواړو وزارتو کښې د همایونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت دوظیفی داجرا کولو اویښې ادارې له رویه ښه څرگند شو .

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهید شهريار ترشهادت وروسته دعقرب په ۱۶ دملت دلوپو وکیلانو اوتولو عسکری اوکشوری افرادو په غوښتنه اواتفاق دافغانستان پاچا شو .

دکابل ددې زلمی شهريار دجلوسې لسم کال دی .

دهمایونی اعلیحضرت اولاد :

- ۱- شهزاده بیگم بلقیس
  - ۲- والاحضرت شهزاده احمدشاه خان
  - ۳- شهزاده بیگم مریم
  - ۴- والاحضرت شهزاده محمد نادر خان
- :- د زېږېدو نیټه د خمېل ۲۸ سنه ۱۳۱۶ ش
- :- « د سنبلې ۲۱ » « ۱۳۱۳ »
- :- « د عقرب ۱۰ » « ۱۳۱۵ »
- :- « د جوزا ۳ » « ۱۳۳۰ »

نایب‌الشرط منظم همايون محمدظاهرشاه پادشاه سلاطین پرویز و وطن خواران افغانستان
که برای پیشرفت امور مملکت و ترقیات مادی و مستزید افغانستان
عشق و علاقه سرشاری دارند

S. M. Mohammad Zuber Chah roi d'Afghanistan

الذی یبصر

صدارت عظمی

صدر اعظم	ج، ع، ح، ا، ا، نیان والا حضرت اشرف محمد ہاشم خان
معاون	ع، ج والا حضرت افخم سردار محمد نعیم خان
دوہم معاون	ع، ج عبدالرحیم خان
مشاور	ع، ص سید احمد خان
»	»، » یار محمد خان
دضبط احوالات و رئیس	»، » محمد شاہ خان
دتحریرات و لہری مدیر	ع، خلیل اللہ خان
» دوہم »	»، محمد فاروق خان
داوراق و مدیر	»، محمد ابراہیم خان
دعرا یضو »	»، میر عبداللہ خان
داجرائی »	»، عبدالکریم خان
داملاکو »	»، عبدالستار خان
دضبط احوالات و دریاست د خارجہ خانگی مدیر	»، محمد رفیق خان
» » » دمرکز » » »	»، میر جان خان
» » » دسجل » » »	»، محمد عثمان خان
داملاکو د مدیریت د اجرائی مدیر	ص، عبداللہ خان
» » » دکمٹرول » » »	»، سید فقیر محمد خان

د محاسبانو دعمہ می تقمیش ریاست :

رئیس	ع، ص، غلام مجتبیٰ خان
عضو دعمو می مدیر پہ حیث	»، شاہ محمود خان
» دانتہائی »	ص، نصر اللہ خان
» » »	»، قطب الدین خان
» دابتدائی »	»، عبدالرحمن خان
» » مامور »	»، عبدالعلی خان
» » » »	»، خواجہ داد خان

ج . ع . ج . ا . ا . نینان افخم والا حضرت سردار محمد هاشم خان دافغانستان صدر اعظم
چ . د مملکت وروستی ترقیات په قولور شتو کینې دده دینوا لورو خدمتو پوروزی دی

S. A . R . A . A . Sardar Mohammad Hachem Khan
Premier ministre

دحرب دوزارت تشکیلات

وزیر	ع ، ج ، ا ، ا ، نینان والا حضرت غازی سپہ سالار
معاون	سردار شاہ محمود خان
داردو عمومی مفتش	ع ، ع ، ش ، محمدانور خان نائب سالار
« مفتشیت رئیس ارکان	ع ، ش ، سردار عالی اسد اللہ خان فرقہ مشر
» « یاور	ح ، محمد صفر خان غنہ مشر
معاون	ش ، محمد سرور خان کنبہ کمشر
دیلی متخصص	» ، عبید اللہ خان
» سورلی	ح ، محمد ابراہیم خان غنہ مشر
	» ، سید احمد خان

ریاستونہ

دعمومی ارکان حرب ریاست :

رئیس	ع ، ش ، محمد عمر خان فرقہ مشر
دحرکاتو عمومی مدیر	ح ، سراج الدین خان غنہ مشر
» تشکیلاتو	ش ، عبدالکریم خان کنبہ کمشر
» ۳ خانگی	» ، محمد اسحق خان
دنیوونی اوروزنی د عمومی	
مدیریت کفیل	ح ، غلام سرور خان غنہ مشر
د مسالکی خانگو آمر	» ، نثار احمد خان
» نشریاتو مدیر	» ، سید محمد اکبر خان
» « ما مور	ش ، امین اللہ خان کنبہ مشر
» خریطی مدیر	» ، میر عبدالسلام خان

داردو ریاست :

رئیس	ع ، ش ، سردار عالی احمد علیخان فرقہ مشر
د مامورینو مدیر	ح ، عبدالخالق خان غنہ مشر
دروغتیا اویطاریہ مدیر	» ، میر محمد سعید خان
» « دکورس اونیوونٹی مدیر	ش ، عبدالواحد خان کنبہ کمشر

روزمقاتلت دامن خود را ببار گریز آلوده مسازا کز نصرت یافتی خرمن کس مسوز. (صدیق اکبر «رض»)

- ترجمان : ش ، عبدالکریم خان کنبه کمشر
د نقلی د عمومی مدیریت کفیل : « ، محمد سرور خان »
« سا کنبه کنبه کنبه کمشر : « ، محمد صدیق خان »
« موثر والود » : « ، داد خدا خان »

د عمومی لوا زمانو ریاست :

- رئیس : ع ، ع ، ش ، شیر احمد خان نایب سالار
معاون : ح ، مصطفی خان غنہ مشر
دکمنترول مدیر : ش ، خواجہ عبدالقیوم خان کنبه کمشر

حر بسی ریاست :

- درئیس کفیل : ع ، ش ، عبدالقیوم خان فرقه مشر
« کتنی او تدقیق مدیر : ح ، سردار محمد علیخان غنہ مشر
معاون : « ، محمد حسین خان »
اعضاء : ش ، عبدالواحد خان کنبه کمشر
« ، عبداللطیف خان »
دوسلې مدیر : ح ، محمد غوث خان غنہ مشر
« جبه خانې » : « ، محمد اسماعیل خان »
فنیہ : ش ، توکل شاه خان کنبه کمشر
دمبگزین غنہ مشر : ح ، عبدالرشید خان غنہ مشر
« جبه خانې » : « ، محمد توکل خان »
« ، « ، معاون : ش ، محبوب شاه خان کنبه کمشر
« ، « ، تحویلدار : « ، سید اعظم خان »

د مها کما تو ریاست :

- رئیس : ح ، شاه عبدالحمید خان غنہ مشر
معاون : ش ، محمد مهديخان کنبه کمشر

د اصلاح او ترقی ریاست :

- رئیس : ع ، ش ، محمد عمر خان فرقه مشر
اعضاء : « ، « ، خان زمانخان »

ع ١ ج ١٠١٠ نهبان والاحضرت غازي سردار شاه محمود خان سپه سالار او د حرب وزير
S. A.R. A.A. Sardar Chah Mahmud Khan ministre de la guerre

اعضا	:	ح ، محمد عمر خان	غندمشر
»	:	» ، سید محمد حسین خان	»
»	:	» ، محمد یعقوبخان	»
»	:	» ، محمد اکبر خان	»
»	:	» ، محمد ایاز خان	»
»	:	» ، حسین علیخان	»
»	:	ش ، امیرمحمد خان	کنده کمرش
»	:	» ، دادمحمد خان	»

د دائمی دیوان حرب ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، عبدالقیوم خان	فرقه مشر
معاون	:	ح ، گلگیر خان	غندمشر
اعضا	:	» ، حبیب الله خان	»
»	:	» ، احمدشاه خان	»
»	:	» ، محمد اصغر شاه خان	»
»	:	» ، غلام بهاؤ الدینخان	»
»	:	» ، سید احمد خان	» ثانی
»	:	ش ، محمد سلیمانخان	کنده کمرش
»	:	» ، عبدالله خان	»
»	:	» ، غلام علیخان	»

د حربی فابریکو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ح ، غلام دستگیر خان	غندمشر
معاون	:	» ، احمدسیر خان	»
دمیخانیکی مکتب مدیر	:	ش ، عبدالمجید خان	کنده کمرش

د قبایلو ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، محمدشاه خان	فرقه مشر
معاون	:	ح ، شیر باز خان	غندمشر

د المپیگ ریاست :

اداری رئیس	:	ع ، ص ، محمد یوسف خان	
معاون	:		

تہیدستی و فقر مایہ رو سیاہی دنیا و آخرت می باشد . (امیر المؤمنین «رض»)

د سپورٹ مدیر : ش ، ظہیر الدینخان کنبہ کمشر
» کورسو « : ح ، ذکریا خان غنہ مشر

د استخباراتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ح ، محمد انور خان غنہ مشر
معاون : ش ، رستم علیخان کنبہ کمشر

د تعمیراتو عمومی مدیریت :

کفیل : ح ، غلام سعید خان غنہ مشر
لمپی معاون : « ، نورمحمد خان »
دوہم » : ش ، محمد ایازخان کنبہ کمشر
نقشہ کشی : « ، محمدعوض خان »

د تعمیراتو دستنچس مستقل مدیریت :

مدیر : ش ، میرغلام احمدخان کنبہ کمشر
معاون اودمدیریت کفیل : ش ، میرغلام احمدخان کنبہ کمشر

د تجریاتو اومخصوص قلم مدیریت :

مدیر : ش ، محمدقاسم خان کنبہ کمشر

دپلو دتعلیمگاہ اودعالی کورس مدیریت :

مدیر : ش ، محمد آصف خان کنبہ کمشر
لمپی معاون : « ، دوست محمد خان »
دوہم » : « ، قدرت اللہ خان »

د اوراقو عمومی مدیریت :

مدیر : ش ، عبدالشکور خان کنبہ کمشر

د حریبہ وزارت دمننظیمت دائرہ :

منتظم : ش ، عبدالعظیم کنبہ کمشر

هوا ئی قوا :

قوماندان : ع ، ش ، محمد احسان خان فرقہ مشر
دارکان حرب رئیس : ح ، محمدہاشم خان غنہ مشر

دانا ترین مردم آنست که عنبر مردم بپذیرد .

(عمر فاروق « رض »)

دترمیم دفابریکی اودمکتب مدیر : ح ، غلام دستگیر خان
دبنوونی اوروزنی مدیر : ش ، محمد عارف خان کشف
دلوازمو مدیر : « ، عبدالفتاح خان
دلمری تولی قوماندان اودیپلو تیانو
دعملیاتو دتولی بنوونکی : ش ، شاه محمد خان کشف

دولایاتو عسکری قوماندانان :

د مرکزی قوا ، قوماندان : ع ، ش ، سردار عالی محمد داؤد خان فرقه مشر
د قندهار عسکری » : « ، ش ، محمد علم خان
» هرات » : « ، « ، محمد قاسم خان
» مزار شریف » : « ، « ، الله داد خان
» قطغن و بدخشان د عسکری
قوماندان وکیل : ح ، محمد عثمان خان غنومشر
» سمت مشر فی د عسکری
قوماندان وکیل : ح ، محمد گل خان غنومشر
د سمت جنوبی د عسکری
قوماندان : ع ، ع ، ش ، سردار عالی علیشا خان نایب سالار
قوماندان قوای عمومی جنوبی
د سمت جنوبی دلمری فرقی
قوماندان : ع ، ش ، غلام رسول خان فرقه مشر
د سمت جنوبی دوهم فرقی قوماندان : « ، « ، فیض محمد خان
» غزنی د عسکری قوماندان : « ، « ، نور محمد خان

کسانیرا که ازدل بدمیدانید از ضرر شان خود را محافظه کنید . (عمر فاروق «رض»)

دخارجي دوزارت تشکيلات

دخارجي وزير : ع، ج علي محمد خان
لمري معين : ع، ج حبيب الله خان
معين : ع، ص عبد الحميد خان

دسياسي عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع، نجيب الله خان
دلپري خانگي مدير : ص، عبدالرؤف خان
ددوهي » » : ص، فضل احمد خان
ددريمي » » : ص، عبدالرحمن خان
دڅلورمي » » : ص، محمد يونس خان

دتشریفاتو ریاست :

رئیس : ع، ص غلام محمد خان

دبین المللی چارو عمومي مديريت :

عمومي مدير : .....

ع، ج علي محمد خان دخارجي چارو وزير
S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre
des affaires étrangères.

دشفر او دمخصوص قلم مديريت :

مدير : ص، محمد سليم انخان

دمامورينو او اجرائيي او تنظيماتو مديريت :

مدير : ص، عبدالرزاق خان

دويزي او قونسلگري عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع، عبدالرؤف خان
دلپري خانگي مدير : ص، محمد قسيم خان

داوراقو عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع، عبدالغفار خان

دکنترو لو او محاسبې مديريت :

مدير : ص، عبدالاحد خان

دو چیز از کذب و دروغ جدا نمی شود : کثرت وعده و شدت معذرت . (عمر فاروق «رض»)

پنشنٹی سفیران او نمایندگان پہ خارج کبھی

داعلی حضرت لوی سفیر پہ انقرہ کبھی	:	ع ، ج فیض محمد خان
» » » »	:	.....
» » » »	:	ع ، ج سلطان احمد خان
» » » »	:	ع ، ج ، ا ، ا ، نبتان والا حضرت سردار شاہ ولیخان
» » » »	:	ع ، ج احمد علیخان
» » » »	:	ع ، ج اللہ نواز خان
» » » »	:	ع ، ج ذوالفقار خان
» » » »	:	ع ، ج محمد صادق خان مجددی چہ دحجاز مختار
وزیر ہم دی		
» » » »	:	ع ، ج عبدالرحمن خان
» » » »	:	ع ، ج عبدالحسین خان عزیز
» » » »	:	ع ، ص محمد شفیق خان
» » » »	:	ع ، ص میر محمد صدیق خان
» » » »	:	.....!
» » » »	:	.....
» » » »	:	ص ، محمد قیوم
» » » »	:	ص ، میر غلام فاروق خان

داخله وزارت

ع ، ج محمد نوروز خان د داخلی وزیر
S, Ex. Mohammad Naoroz Khan
Ministre de l'indérieur.

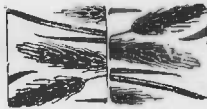
- د داخله وزیر : ع ، ج محمد نوروز خان
« امنیه رئیس : » ، ش ظره باز خان
فرقه مشر
معین : « ، بن عبدالرشید خان
د احصائی رئیس : « ، « عبدالعلیخان
« تفتیش : « ، « عبدالله خان
« مامورینو مدیر : ص ، محمد حسن خان
« اوراقو : « ، عظامحمد خان
« کنترول : « ، محمد سمید خان
« احصائی دریاست
معاون : « ، محمد معصوم خان
داخذعسکر دریاست
مدیر : « ، شاهجهان خان
د امنیه ریاست
د تشکیلاتو مدیر : ع ، محمد اکبر خان
« امنیه ریاست د امنیت مدیر : ص ، اختر محمد خان
« داخذ اطلاعات : « ، عبدالباقیخان
« پاسپورت : « ، محمد ابراهیم خان
« سرحد : « ، عبدالسمع خان
« روغتیا : « ، نصرالله خان
« ریاست تفتیش عضو او : « ، عبدالوکیل خان
« : « ، شاه محمد خان
« ولایت کابل د تفتیش : « ، صالح محمد خان
« : « ، قندهار : « ، میر احمد خان
« : « ، هرات : « ، محمد دین خان
« : « ، مزار : « ، عبدالهادیخان
« : « ، قطنن : « ، غریب الله خان
« ناولینو عمومی : ع ، پاینده محمد خان
« مدیر : ص ، عتیق الله خان
د کرهنی : ص ، محمد طاهر خان

د عدليه وزارت

ع « ج فضل احمد خان مجدی عدليه وزير
S.EX. Fazl Ahmad Khan ministre
de la Justice.

- وزير : ع ، ج فضل احمد خان
مجدی
معين : ع ، ص امين الله خان
د امير رئيس : ج ، ف مولوی عبدالرب بخان
د امير اود جمعيت العلماء
معاون : ف ، مولوی صالح محمد خان
د جمعيت العلماء
منشی : فاضل عبدالکريم خان
« گدا »
دا جرائي او
مامورينو مدير : ص ، محمد مير خان
د تحريات او
داوراقو مدير : « ، عبدا سلام خان
د تمیز درياست
مدیر : « ، محمد شريف خان
د کنترول مدير : « ، محمد ناصر خان
د جمعيت العلماء
رئيس : . . . . .

بزرگترین عیب هائینست که عیبی که درد یگران بیابی در نفس تو همان عیب موجود بود و درك آن نکنی .
« عمر فاروق رض »

ع ، ج ، میرزا محمد خان د مالکی وزیر
S. Ex. Mirza Mohammad Khan
ministre de finances.

د مالی وزارت

وزیر : ع ، ج ، میرزا محمد خان
معین : ع ، ص ، محمد اسلم خان

د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالغفور خان
د بودجی مدیر : ص ، محمد سرور خان
د خزانو : « ، عبدالربخان
د کنترول : « ، عبدالکریم خان

د اجرائی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد انور خان
د مالیاتو او

محصولات مدیر : .....
د مامورینو : « ، عبدالمجید خان
د احصایی : « ، عبدالرحیم خان
د اوراقو : « ، حافظ عبدالرحیم خان

د نفتیش عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد حسن خان
اعضا ، د ابتدائی مدیر به حیث : ۷ تنه
ابتدائی او انتهای مامور : ۳ »

د تصفیو او مدرک تجارتي عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، غلام حسن خان
د نوی مدرک مدیر : ص ، محمد ایوب خان
د محاسبی تجارتي مدیر : « ، جلال الدین خان
د تصفی بقایا : « ، فضل حق خان
د وزارت خصوصی سرکاتب : « ، سید محمد خان

ع ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعیم خان د معارف وزیر اود صدارت عظمی لمبری معاون
S. Ex. Sardar Mohammad Na'im Khan ministre de
l'instruction publique

از مؤدت ابله احترامز كننيد ، زيرا كه بسا اوقات اراده نفع شما ميكنند و شما را ضرر
مي رساند .
« عمر فاروق رض »

دمعارف وزارت

وزير معارف	: ع ، ج سردار محمد نعيم خان
مشاور	: ع ، ص عبدالاحمد خان
معيّن	: ع ، ص سيد عبدالله خان
مشاور	: عزتمند اسمعيل حكمت بي
»	: ع ، ص هاشم شايق خان
»	: ع ، ص عبدالحي خان حبيبي
مدير قلم مخصوص	: ص اميرالدينخان

رياست تعليم و تربيه :

كفيل رياست	: ع ، ص داكثر محمدانس خان
عضو	: ع ، محمد نبى خان
»	: ص ، محمد اسمعيل خان غزنوى
معاون عضو	: ص ، محمد كريم خان
كفيل عضو	: ص ، عبدالغفور خان

پښتو ستر توب :

رئيس	: ع ، ص برهان الدين خان
عضو	: ص ، حبيب الله خان

رياست تدرّيسات :

رئيس	: ع ، ص عزيز الرحمن خان
معاون	: ع ، عبدالجبار خان
»	: ص ، محمد يونس خان

رياست تفتيش :

رئيس	: ع ، ص ، سيد محمد فاروق خان
مفتش	: ص ، محمد طاهر خان
»	: ص ، عبدالاحمد خان
»	: ص ، مير محمد اسمعيل خان

- مفتش : ص ، عزیز محمد خان
- » : ص ، سید حبیب خان
- » : » ، عبد اللہ خان

دسپورٹ او حفظ الصحی ریاست :

- رئیس : ع ، ص ، میا فاروق شاہ خان
- دسپورٹ دمڈیریت کفیل : ص ، محمد محسن خان
- دشفاخانہی دا کتر : » ، عبد الرحیم خان
- دا جرائیہ او امامورینو مدیر : » ، محمد مرید خان
- د کنترو لو مدیر : » ، غلام سخی خان
- د تنظیماتو دمڈیریت وکیل : » ، محمد مرید خان
- دموزیم مدیر : ع ، احمد علیخان
- داوراقو » : ص عبد اللہ خان

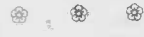
دطہی فا کولتی ریاست :

- رئیس : عز تمند ، رفقی کمال بی
- اداری مدیر : ص ، محمد آصف خان

د حقوقو او علوم سیاسی دفا کولتی ریاست :

- درئیس کفیل : ع ، ص ، عبدالحی خان « عزیز »
- معاون : ص ، عبد الکریم خان
- دفا کولتی سیانس درئیس کفیل : ع ، ص ، محمد انس خان
- د عربی دارالعلوم رئیس : » » ، قاری عبدالرسول خان
- دا استقلال اود نجات بنوونجیو رئیس : ع ، ص ، عبد الرحیم خان
- د صنائع بنوونجی اود تدقیقاتو علمیه موسسه عمومی مدیر : ع نور اللہ خان
- د حبیبی دلہسی مدیر : ص ، غلام حیدر خان
- دا استقلال دلہسی دمڈیر کفیل : عز تمند بی نی زش
- د نجات دلہسی دمڈیر : ص ، دا کتر علی احمد خان
- د غازی دلہسی مدیر : » ، غلام محمد خان
- د دارالمعلمین د نوي کابل مدیر : » ، دا کتر محمد انور خان

- د حکام د شیونځی مدیر
- د پست او د تلگراف د شیونځیو مدیر
- د تجارتي د شیونځی مدیریت وکیل
- د مساحت د شیونځی مدیر
- د تحریر و اصول او د محاسبی د شیونځیو مدیر
- د پرستاری د شیونځی مدیر
- د بلدی د منطقی د شیونځیو مدیر
- د ولایت کابل د معارف مدیریت وکیل

د ملی اقتصاد وزارت

- وزیر : ع، ج، ا، ع، عبدالمجید خان
- لپری معین : « ، ص ، محمد اکرم خان
- دوهم « ، « ، « ، غلام غوث خان

د گمرکاتو عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر :
- د گریزې « ، « ، ص ، حبیب الله خان

د تجارتي عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر : ع ، سید احمد علی شاه خان
- د شرکتو او
- گریزې مدیر : ص ، محمد صدیق خان
- د خارج تجارتي

ع، ج، لر عالی نیشان عبدالمجید خان د ملی اقتصاد وزیر

S. Ex. Abdul-Majid Khan ministre de l'économie Nationale

د تجارت د اطاق عمومی مدیر

د صنایعو عمومی مدیریت :

- عمومی دقوانینو
- مدیر : ع ، محمد نعیم خان
- » : ص ، عبدالغفور خان

مدیر : دفا بریکاتو دتصفی
« لاسی خانگی »

دانتطاعاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع محمد زمان خان تره کی
داتقتصاد دجلی : ص ، غلام دستگیر خان

اداری عمومی مدیریت :

دعمومی مدیر کفیل : ع ، عبدالشکور خان « صدیقی »
دماموریتو مدیر : ص ، محمد هاشم خان
« کنترول » : « عنایت اللہ خان »
« ترجمانی » : « محمد علی خان »
« اوراقو » : « عبدالودود خان »
« مخصوصو » : « عبدالودود خان »

دقوائدعامی وزارت

وزیر : ع ، ج ، رحیم اللہ خان
معین : ع ، ص ، عبدالحمید خان
« : « ، « ، عبدالرحیم خان
« : « ، « ، نصر اللہ خان

عمومی مدیریتو نہ :

دنتقیش عمومی مدیر : ع ، غلام احمد خان
دولو اوبندو
عمومی مدیر : « ، محمد کبیر خان
دمعارو مدیر : « ، محمد اکرم خان
دسرگودساتنی او
کنتی عمومی مدیر : « ، سعید الدین خان
دتمہیر اتو عمومی مدیر : « ، عبدالرحیم خان
دمصالحتہیو
عمومی مدیر : « ، غلام رسول خان
دکنترول عمومی
مدیر : ع ، غلام رسول خان

ع ، ج رحیم اللہ خان دقوائد عامی وزیر
او دمعین دوزارت کفیل

S. Ex. Rahimullah Khan ministre
travaux publics et Ministre
par interim des mines

استقامت و اعتماد بخود موافق از ریشه میکنند و چیزهایی را که محال دیده میشود ممکن میسازد. (میکولیه)

اداری مدیرتونه:

د داشو مدیر	ص ، محمد افضل خان
دمصالح دتہیہ مدیر	» ، امیر محمد خان
دمیخانیک	» ، غلام محمد خان
دمامورینو	» ، بدوالدین خان
دمترلوژی	» ، نورالحق خان
دتصفیہ ماضیہ	» ، محمد موسی خان
دیمایشی	» ،
داوراقو	ص ، محمد ایوبخان

دصحیہ وزارت

وزیر	ع ، ج ، غلام یحیی خان
مہین	» ،
دروغتیادساتنی	» ،
عمومی مدیر	ع ، جلال الدینخان
د نشریاتو او	» ،
احصائی مدیر	ص ، عبدالغفور خان
دروغتیادساتنی	» ،
اوتشکیلاتو مدیر	» ، محمد آصف خان
د درمل واکہ	» ،
دمدیریت مامور	» ، محمد اکبر خان
د مامورینو او	» ،
اجر ایہی مدیر	» ، محمد ابراہیم خان
دکنٹرول مدیر	» ، عبدالرشید خان
داوراقومامور	» ، صالح محمد خان
دتفتیش دخانگی	» ،
فنی معاون	» ، عبدالجلیل خان
ص ، میر آفا خان	» ،

ع ، ج ، غلام یحیی خان د صحیہ وزیر
 S. Ex. Gholam Yahya Khan
 ministre del, Hgène publique
 دجادلہی اوبین المللی خانگی معاون

بدی هائیرا که درباره دیگران رو امید ارید در واقع بنفس خود تان می کشید و بخود تان
بر میگردد .
(بیه رساله)

دور کوز مربوطه موسسات :

- دور کوزی معاينه خانہی موظف دكتور : س ، محمد ابوبخان
دا کسریز د موسسی آمر : عزتمند احمد تلاشی بیک
دبرقی تداوی او دا کسریز .
دموسسی فنی معاون : س ، عزیز الله خان
دعمومی دیوی رئیس : عزتمند صلاح الدین بیک
دعلی آباد د صبحیه موسساتو
دشفا خانہی سر طیب : عزتمند فواد بیک
دده من نیگ د محس دشفا خانہی سر طیب : س ، غلام فاروق خان
دمستوراتو دشفا خانہی سر طیب : « ، عبدالقیوم خان
دمستوراتو دشفا خانہی مدیره : « ، زینب بیگم
دمستوراتو دستاتوریم ماموره : « ، امیر بیگم
دروغتیا دساتنی اودانستیتو
باقتریولوژی متخصص : عزتمند دا کتزرهدی بیک
دروغتیا دساتنی اودانستیتو
باقتریولوژی د کتور : س ، عبدالمجید خان
دنروغابنو جوړولو د موسسی د کتور : « ، محمد آغوربای
دینجو « « « « : محترمہ ، تریمان

دپست او تلگراف او تیلفون وزارت

- وزیر
معین : ع ، س ، محمد حسین خان
دفتیش رئیس : « ، « ، غلام صفدر خان
دفتیش معاون : س ، میرضیاء الدین خان
دتلگراف عمومی مدیر : ع ، علی گل خان
دتلگراف اداری « : س ، عبدالاحد خان
دپست او تیلفون عمومی مدیر : ع ، محمد سعید خان
« « اداری « : س ، غلام فاروق خان

بیشتر حوادث بزرگ نتیجه کارهای کوچک است.

(ولتر)

ع ، عطاؤاﷲ خان	:	مدیر	دراپیو فنی عمومی
ص ، محمد اسلم خان	:	»	دراپیو تخنیکي اواداری
» ، عبدالقیوم خان	:	»	دخارجہ ارتباط
» ، محمد عثمانخان	:	»	دچک آفس
» ، محمد حسین خان	:	»	دیکه توت دہلگراف خانی منتظم
» ، غلام سرور خان	:	»	دمہتاب قلعہ دہلگراف
» ، محمد ایوبخان	:	»	دماموریتو اواجرایی کفیل
» ، لعل محمد خان	:	»	دکنترول مدیر
» ، محمد اکرم خان	:	»	داورافو

دمعادن وزارت

ع ، ج ، رحیم اﷲ خان	:	»	دمعادن دوزارت کفیل
» ، ص ، غلام محمد خان	:	»	معین
» ، میرزا عبدالستار خان	:	»	مخصوص فلم سرکاتب
ع ، سید عبدالاحد خان	:	»	فنی عمومی مدیر
ص ، محمد صدیق خان	:	»	پیرلو او پلورلو
» ، محمد احسان خان	:	»	تفتیش
» ، محمد حسن خان	:	»	کنترول
» ، عبدالفتاح خان	:	»	داجرایی اوماموریتو مامور
» ، عنایت اﷲ خان	:	»	اورافو سرکاتب

دگرهنی دمستقل ریاست

رئیس : ج ، میر محمد یوسف خان

معین

دگرهنی عمومی

مدیر : ع ، محمد زمان خان

دقتیش عمومی

مدیر : « ، نادر علیخان

دگرهنی دآفتو

پد دفع مدیر : ص ، محمد کریم خان

دقوانینو اوتدوین

مدیر : « ، فقیر محمد خان

داجرائی اوما موریتو

ج ، میر محمد یوسف خان دگرهنی دمستقل ریاست رئیس

S.Ex. Mimr M. Yossuf Khan chef
de département de l'agriculture

دمدیر کفیل : ص ، نادر علیخان

کنترول مدیر : « ، عبدالرؤف خان

داورا قومدیر : ص ، میر محمد هاشم خان

داحصائی دمدریت (امورات شعبه احصائیہ زراعتی را نیز

کفیل : ص فقیر محمد خان مدیر تدوین قوانین زراعتی

بحیث کفیل ایقامی نماید)

ج. صلاح الدين خان دمطبوغاتو مستقل رئيس
S. Ex. Salahoddin Khan Chef du
départment de la presse

دمطبوغاتو دمستقل رياست

رئيس	» ج. صلاح الدين خان
مشاور	» ع. قارى عبدالله خان
»	» « سرور خان گویا
»	» « محمد امين خان خوگانی
عضو (آرت)	» « عبد الغفور خان برشنا

د نشریاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	» ع. سيد فاسم خان رهنما
دلیری خانگی مدیر	» ص. عبدالرؤف خان بينوا
دوهمی	» « عبد الباقي خان لطيفی
د آژانس	» « عبد النبي خان
» « دلیری معاون :	» « محمد محسن خان
» « دوهم :	» « عبد الحليم خان (عاطفی)
» « رادیو مدیر :	» « محمد عثمان خان صدقی
» « معاون :	» « نجف علی خان
» « :	» « سيد بهاء الحق خان

د پښتو ټولنی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	» ع. عبد الرحمن خان « بزواک »
معاون	» « امين اللہ خان « زمر بالی »
» « کفيل اودقو اعدومدير	» « صديق الله خان « رښتين »
د پښتو ټولنی عمومی مبصر	
او د صحافت د خانگی مدیر	» « گل پاچا خان « الفت »
د دائره المعارف مدیر	» ص. ميا حسين خان
د لغاتو د مدير کفيل	» ص. سيد مسعود خان
د تالیف او ترجمي مدیر	» « محمد گل خان « نوری »

وقت خود را برای اصلاح نفس خود ذریعۀ مطالعه آثار دیگران صرف کن و علم را بر مال
ترجیح بده .
(سقراط)

د تاریخ عمومی مدیریت :

ع ، احمد علی خان کهزاد	:	عمومی مدیر
« ، سرور خان گویا (دریاست ادبی مشاور)	:	اعضاء
« ، میر غلام محمد خان غبار	:	»
« ، علی احمد خان نعیمی	:	»
« ، محمد نبی خان کهزاد	:	»
« ، میر غلام حامد خان	:	»
« ، محمد ابراهیم خان خلیل	:	»

د مطایع عمومی مدیریت :

ع ، احمد الله خان کریمی	:	عمومی مدیر
« ، غلام جیلانی خان اعظمی	:	اداری معاون
« ، محمد نوری افندی	:	فنی معاون
« ، شیر احمد خان	:	د تصحیح دشعبی کفیل
« ، عبدالوکیل خان	:	دا جرائی مامور
« ، غلام حیدر خان	:	د کنترول
« ، محمد شریف خان	:	د طباعتی
« ، فضل احمد خان	:	د تخنیکی
« ، نور الحق خان	:	د پانویحای

اداری خانگی :

« ، میر امین الدین خان انصاری	:	دا جرائی او مامورینو مدیر
« ، محمد نعیم خان	:	د کنترول مامور
« ،	:	د اوراقو
« ، غلام جاجان	:	د کتابخانہ

دولایاتو او اعلیٰ حکومتو تشکیلات

د کابل ولایت

و ، ج محمد اسماعیل خان	:	د والی وکیل
ع ، ص سید حبیب خان	:	مستوفی
ف ، ملا عبدالجلیل خان	:	د مرافعی د محکمې قاضی
ح ، خواجه محمد نعیم خان	:	« کوتوالی قوماندان
ع ، ص ، غلام حیدر خان	:	« گمرک رئیس
ص ، عبدالباقیخان	:	« تحریراتو مدیر
ص ، فضل محمد خان	:	« احصائیې »
» ، غلام حیدر خان	:	« معارف دمدیر وکیل
ع ، عبدالغیاث خان	:	« تعمیراتو عمومی مدیر
» ، احمد شاه خان	:	« معابر او بندواوولو عمومی مدیر
ص ، شیر احمد خان	:	د تنگ غارو دانشاتو مدیر
» ، سید قاسم خان	:	« بندخروار »
» ، فقیر محمد خان	:	« بندسراج غزنی »
» ، محمد جانخان	:	« قرغی د بند »
» ، فضل حق خان	:	« مصالح د تهبې »
» ، علی محمد خان	:	« تفتیش »

د قندهار ولایت

و ، ج محمد قاسم خان	:	نایب الحکومه
ع ، ص عبدالاحد خان	:	مستوفی
ف ، ملا صاحبجانخان	:	د مرافعی قاضی
ش ، عبدالقادر خان کنده کمشر	:	د کوتوالی د قوماندان کفیل
ع ، غلام جیلانی خان « جلالی »	:	د معارفو عمومی مدیر
ع ، ص محمد عزیز خان	:	د گمرک رئیس
» ، « ، غلام فاروق خان	:	د تجارتی منازعاتو د فیصلی رئیس

د تجارت د اطاق رئیس	:	ع ، ص حبیب الله خان
خارجہ مدیر	:	ص ، محمد رفیق خان
د بلدیہ رئیس	:	ع ، ص محمد اکبر خان
د تحریراتو مدیر	:	ص ، محمد اسماعیل خان
د کرہنی »	:	» ، عبدالغفور خان
د مخبر اتو »	:	» ، گل احمد خان
د صحیہ »	:	» ، عطا محمد خان
د مطبوعاتو »	:	» ، محمد یوسف خان
د معدن »	:	» ، عبدالواحد خان
د احصائیہ »	:	» ، امین الله خان
د فوائد عامیہ »	:	» ، محمد عمر خان
د حمل و نقل »	:	» ، محمد حسین خان
د استخباراتو »	:	» ، محمد سرور خان
د خزانی »	:	» ، عبدالحمید خان
د ویدیو او بدلو مامور	:	» ، عبداللطیف خان
د برہننا مامور	:	ص ، سید جعفر خان
د تفتیش »	:	» ، میر فقیر محمد خان
د اجرائیہ »	:	» ، محمد علی خان
د تلگراف منتظم	:	» ، غلام نبی خان
د پښتو د کورسو مامور	:	» ، سید حسین خان
د آژانس »	:	» ، محمد نسیم خان

د هرات ولایت

د نائب الحکومہ وکیل	:	و ، ج عبداللہ خان
مستوفی	:	ع ، ص سید محمد خان
د مرافعی د محکمہ قاضی	:	ف ، ملا احمد علی خان
د کوټوالی قوماندان	:	ح ، خدا بخش خان
د گمرک رئیس	:	ع ، ص حاجی محمد عظیم خان
د خارجہ چارو مدیر	:	ص ، محمد اشرف خان

کتاب مقدسه برای شخص لایمقل چه کرده میتواند؟ آئینه برای کور فائده رسالنده
نمیتواند .
(کالی داسا)

ص ، عبدالقدیر خان	:	د تحریر اتو مدیر
» ، محمد سزور خان	:	د فواید عامی د مدیریت کفیل
» ، خواجه گلبدین خان	:	د معارف مدیر
» ، عبدالظاهر خان	:	د احصائی »
» ، نظام الدین خان	:	د صحیحی »
» ، غلام غوث خان	:	د مخبر اتو »
» ، حاجی گل محمد خان	:	د خزانہی »
» ، محمد زمان خان	:	د کرہنی »
» ، محمد ہاشم خان « پردیس »	:	د مطبوعاتو »
ع ، ص عبدالقادر خان	:	د منازعاتو د فیصلہی رئیس
ع ، ص سید محمد خان	:	د اطاق تجارت رئیس
ص ، عبدالعلی خان « شایق »	:	د ادبی انجمن مدیر
» ، عبدالرحیم خان	:	د تلگراف منتظم

د مزار شریف ولایت

و ، ج گل احمد خان	:	نائب الحکومہ
ع ، ص عبدالکریم خان	:	مستوفی
ح ، سید کمال خان	:	د کوٹوالی قوماندان
» ، عبدالجلیل خان	:	د ژاندارمہ دلواء کفیل
ف ، ملا عبدالرحمن خان	:	د مرافعی د محکمہ قاضی
ص ، عبدالسمیع خان	:	د تحریر اتو مدیر
» ، حبیب اللہ خان	:	د گمرک »
» ، محراب الدین خان	:	د معارفو »
» ، صفر علی خان	:	د صحیحی »
» ، محمد اسلم خان	:	د احصائی »
» ، نقیب اللہ خان	:	د مخبر اتو »
» ، عبدالصمد خان « جامد »	:	د مطبوعاتو »
.....	:	د فواید عامی »
» ، دوست محمد خان	:	د حمل و نقل »

ما همیشه کسیرا که بما قیمت میدهد دوست میداشته باشیم ، ولی کسیرا که ما به آن قیمت میدهیم دوست نمیداشته باشیم .
(روشفو کولد)

د زراعت د مدیریت کفیل	:	ص ، محمد علیخان
د بلدیې رئیس	:	ع ، س عبدالکریم خان
د روضې شریف د چارو رئیس	:	» ، » نور محمد خان
د منازغاتو د فیصلې	:	» ، » عبدالاحد خان
د تجارتی د اطاق	:	» ، » ، . . . . .
د خزانی مدیر	:	ص ، سید احمد شاه خان
د اجرائیې د مامور کفیل	:	» ، غلام داؤد خان
د استخباراتو مامور	:	» ، عبدالرشید خان
د هوزیم مامور	:	» ، حاجی محمد سلیم خان
د آژانس مامور	:	» ، عبداللطیف خان
د پښتو د کورسو مامور	:	» ، عبدالرؤف خان
د لخننگلو مامور	:	» ، عین الدین خان

د قطغن او بدخشان ولایت

تنظیمیه رئیس	:	ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان
مستوفی	:	» ، ص ، نور محمد خان
د مرافعی قاضی	:	ف ، سید عبدالرحمن خان
دیولیسو د قوماندانی کفیل	:	ش ، دین محمد خان
» تنظیمیه ریاست د تحریراتو مدیر	:	ص ، شاه محمد خان
» ولایت د تحریراتو	:	» ، غلام محمد خان
» فوائد عامې	:	» ، کمال الدین خان
» احصائیې	:	» ، محمد حفیظ خان
» ناقلینو	:	» ، نصرالله خان
» کرهڼې	:	» ، غلام بهاؤ الدین خان
» صحیې	:	» ، رجب علیخان
» مخبرانو	:	» ، غلام نبی خان
» معارفو	:	» ، قربان علیخان
» مطبوعاتو	:	» ، محمد ارسلان خان « سلیمی »
» گمرک	:	» ، نظر محمد خان

گاهی ممکن است محبت مردها در برابر زنهای شان غیر ثابت باشد ، ولی در مقابل دوستان شان تغییر نمیکند .
(کالی داسا)

ع ، ص ، سید محمد خان	:	د تجارتی منازعاتو د فیصلې رئیس
» ، غلام صدیق خان	:	» قند و زرد کره نې عمومی مدیر
ص ، عبدالواحد خان	:	» حمل و نقل
ص ، عبدالخالق خان	:	» تالقانو د مالګې د معدن مدیر
» ، محمد صدیق خان	:	» رستاق د زر شوئی
» ، عبدالظاهر خان	:	» مساحت د لمری شق
» ، محبوب خان	:	» » » دوهم
» ، عبدالعلیم خان	:	» استخباراتو
» ، غلام حضرت خان	:	» د لخنګلو
» ، محمد یوسف خان	:	» انطباعاتو

د مشرقی ولایت

و ، ج عبدالحکیم خان	:	د نایب الحکومه وکیل
ع ، ص ، محمد حسین خان	:	» مستوفی
ح ، حاجی ضیاء الدین خان	:	» کوټوالی قوماندان
ص ، عبدالرزاق خان	:	» تحریراتو مدیر
» ، اختر محمد خان	:	» خارجی
» ، محمد صدیق خان	:	» استخباراتو
» ، محمود خان	:	» گمرک
» ، قیام الدین خان	:	» مطبوعاتو
» ، غلام حیدر خان	:	» فوآندې عامې
» ، عبدالحمید خان	:	» معارف
» ، ضیاء الدین خان	:	» احصائیې
» ، غلام دستگیر خان	:	» مخابراتو
» ، دکتور محمد شریف خان	:	» صحیې

د جنوبی ولایت

ع ، ع ، ش ، س ، ع ، علیشا خان نایب سالار	:	رئیس تنظیمیه اود فول اردو قوماندان
ع ، ص سید کمال خان	:	مستوفی

دردنیا دنی تروپست تراز دوستهایی یافت نمی شوند که عقل های شریف را بمقا صدیست
سوق میدهند .

(شکسیر)

ح ، مدد خان	:	دکوتوالی قوماندان
ف ، محمدیوسف خان	:	« مرافعی قاضی .
ص ، سلطان علیخان	:	« خارجی مدیر
« ، میرزا احمد خان	:	« تجریراتو
« ، محمداعظم خان ایازی	:	« معارف
« ، عبدالقدوس خان پرهیز	:	« مطبوعاتو مدیریت کفیل
« ، عبدالمجیدخان	:	« گمرک مدیر
« ، محمدسرورخان	:	« روغتیا
« ، غلام رسول خان	:	« قبائل
« ، مدد خان	:	« فوائد عامی
« ، روشن دلخان	:	« استخباراتو
« ، سیداحمد شاه خان	:	« مخبراتو
ع ، ص دوست محمد خان	:	« بلدی رئیس

دیمیننی اعلی حکومت

ع ، ع ، ص عبد الوهاب خان	:	اغلی حاکم
ع ، ص عزیز احمد خان	:	اغلی سرشته دار
ح ، غلام سرورخان	:	داندخوی کمیسار اودژاندارمی غنہمشر
ف ، ملا محمدیوسف خان	:	دمرافعی قاضی
ع ، سید محمد سرور خان	:	داندخوی دمدن عمومی مدیر
ش ، عبدالقیوم خان	:	دکوتوالی قوماندان
ص ، فضل حق خان	:	دفوائد عامی مدیر
« ، قاری غلام محمدخان	:	دمعارف مامور
« ، محمد رحیم خان	:	دنجریراتو
« ، آقا رحیم خان	:	دکره نی
« ، رجب علیخان	:	دمخبراتو
« ، میراکبر خان	:	دگمرک
« ، میراحمد خان	:	دملکی شفاخانہی سرطیب
« ، غلام جانخان	:	داحصائی مامور

بعضی از ضعفای بعدی ضعف خویشرا مستشعر میشوند که آنرا حسن استعمال کرده وازان نتیجه و ثمر میگیرند .
(روشفو کولد)

د استخباراتو مامور	: « محمد عثمانخان
د کنترول	: « عبدالعزیز خان
د حمل و نقل	: « محمد ابراهیم خان
د بلدی رئیس	: « عزت الله خان
د تجارتی مناظرعاتو د فیصلی رئیس	: « احمد جانخان
د تلگراف منتظم	: « عبدالحق خان
د رادیو	: « حفیظ الله خان

د فراه اعلی حکومت

اعلی حاکم	: ع ، ع ، ص عبدالصمد خان
سرشته دار	: « ، ص ، محمد عثمانخان
دمرافعی قاضی	: . . . . .
د کوهالی قوماندان	: ش ، عبدالشکور خان کینده کمشر
د صبحی مدیر	: ص ، محمود خان
د کرهنی مدیر	: . . . . .
د گمرک مدیر	: ص ، رحمت الله خان
د تحریراتو مدیر	: « ، محمد عمر خان
د فواید عامی	: « ، شیر محمد خان
د مخابراتو مامور	: « ، محمد نوروز خان
دمعارفو مامور	: « ، عبدالعزیز خان
د خزانی مامور	: « ، محمد ابراهیم خان
د احصائی	: « ، عبدالعزیز خان
د پینتو دکورسو اود آژانس مامور	: « ، شمس الحق خان

امانت رادر چشم ، ضعف را در اطراف دهن ، وقوت را در زرخ ، و نظافت را در ناخن های
مرد جستجو کن .
(جورج هورس لورور)

د ملی دوائرو تشکيلات

دملی شورا عالی زیاست

رئیس : ع ، ج عبد الاحد خان
لمری معین : ع ، س محمد الیاس خان
دوهم معین : « » سلطان محمد خان
منشی : « » عبد اللطیف خان
معاون : س ، محمد اویز خان

د مجلس دخانگی

سر کتاب : « » محمد داؤد خان
د کنترول مامور : « » محمد حسین خان

و کیلان :

د کابل د مرکز

وکیل : ع ، سید جلال الدین خان

د تشش کروهی

وکیل : ع ، عبد الاحد خان
د بیغان وکیل : « » محمد علیخان

ع ، ج عبد الاحد خان د ملی شور ا رئیس
S. Ex Abdul Ahad Khan président
du Conseil National,

د لوگر وکیل : ع ، حاجی محمد ابراهیم خان
د وردک : « » محمد سرور خان
د میدان : « » خان شیرین خان
د سروبی : « » میر احمد خان
د چهار بیکار : « » محمد کبیر خان
د جبل السراج : « » میرزا ملک شاه خان
د گوهدامن : « » میر حیدر خان
د ریزه گوهدامن : « » عبد الاحد خان
د تنگاب : « » محمد فیروز خان
د نجراب : « » غلام نقشبند خان
د سیغان و کهمرد : « » محمد یوسف خان

بهترین قوت‌مرد در عمل عقلی اوظاهر میشود ، طوری‌که بهترین قوت‌زن درکارهای روزانه
 و اخلاق او دیده میشود .
 (راسکن)

د پنجشیر	و کیل	ع ، محمد ابراهیم خان
د بامیان	»	» ، محمد حسین خان
د سرخ و پارسا	»	» ، حبیب‌الله خان
د غور بند	»	» ، خوشدل خان
د مقر	»	» ، حاجی عبدالقیوم خان
د غزنی	»	» ، میرزا عبدالوهابخان
د ده‌شین کتواز	»	» ، حاجی حیدر خان
د کوچی کتواز	»	» ، احمد جانخان
د دایزنگی	»	» ، علی احمد خان
د بهسود	»	» ، محمد نبی خان
د ییکا و لنگ	»	» ، سید اکبر شاه خان
د جاغوری	»	» ، غلام‌علیخان

د قندهار ولایت :

د قندهار دمرکز و کیل	ع ، عبدالرحمن خان
د دنده	» ، نور احمد خان
د کدنی	» ، امیر محمد خان
د تیری	» ، عبدالعزیز خان
د کشک نخود	» ، محمد اسحق خان
د ارغستان	» ، عبدالرحمن خان
د دهلی	» ، محمد یعقوبخان
د گرمسیر	» ، محمد اکبر خان
د پشت‌رود و گرشک	» ، محمد موسی خان
د زمین داور	» ، عبدالحمید خان
د گیزاب	» ، حاجی فیض‌الحق خان
د ارزگان	» ، محمد کبیر خان
د ترناک و جلدک	» ، محمد حسن خان
د پشت‌رود د کوچی	» ، حبیب‌الله خان
د قندهار د کوچی	» ، اسمعیل حبیب‌الله خان

ای قلب انسان ! آیدر قدرت و توان تو نیست که مثل هوا مسعود و آزاد باشی ؟ (لانگک فیلو)

د هرات ولایت :

د هرات دمرکز وکیل	:	ع ، حاجی غلام نبی خان
د بلوکات	:	» ، محمد عثمان خان
د غور وکیل	:	» ، احمد جان خان
دشین ډنډه	:	» ، محمد حلیم خان
د غور یان	:	» ، عبدالشکور خان
د قلعه نو	:	» ، حاجی معین الدین خان
داوبه	:	» ، نظر محمد خان
دتوالت	:	» ، عبدالرحمن خان
د شهرک	:	» ، آقا جان خان
د چخچران	:	» ، بهادر بیگ خان
د بالامرغاب	:	» ، عبدالقادر خان

دمزار شریف ولایت :

دمزار شریف دمرکز وکیل	:	ع ، حاجی عبیدالله خان
د کشنده	:	» ، نازک میر خان
د سنگ چارک	:	» ، محمد لطیف خان
د تاشقرغان	:	» ، محمد اسمعیل خان
د ایبک	:	» ، میرزا کلان خان
د سرپل	:	» ، قاری محمد عظیم خان
د آفچه	:	» ، رحمن بردی خان
د دولت آباد	:	» ، نورالله خان
د دره صوف	:	» ، سنگی محمد خان
د بلخ	:	» ، برهان الدین خان

د قطغن او بدخشان ولایت :

د خان آباد د بشار وکیل	:	ع ، عبدالله خان
د قندوز	:	» ، عبدالستار خان
د نهرین	:	» ، گل علم خان
د اندراب	:	» ، محمد سنجر خان

د تالقان	و كيل	: ع ، سيد مراد خان
د غوري	»	: ، محمد عمر خان
د بدخشان	»	: ، محمد صفدر خان
د رستاق	»	: ، مولوي نجم الدين خان
دينكي قلعه	»	: ، محمد نبي خان
د جرم	»	: ، مولوي ميرزا شاه خان
د درواز	»	: ، سيد ايشان خان
د واخان	»	: ، سيد شمس الدين خان
د كشم	»	: ، سعد الله خان

دمشرفي ولايت :

د جلال آباد د مر كيز و كيل	: ع ، عبدالعظيم خان
د سرخ رود	: ، سيد محمد صادق خان
د لغمان	: ، غلام نبي خان
د نورستان لغمان	: ، مشك عالم خان
د خوگياني	: ، شيريندل خان
د شنوار	: ، محمد ظفر خان
د مهمندري	: ، محمد عالم خان
د رودات	: ، ميا جان خان
د كامې	: ، ، عبدالغفور خان
د اسمار	: ، مير علم خان
د دره پيچ	: ، محمد حسين خان
د كندر خاص و كوز كندر	: ، محمد نياز خان
د بر كندر دره سين	: ، محمد افضل خان
د غلجائي حصارك	: ، ريديگل خان
د ننگهاري د كوچي	: ، طوطي شاه خان

د جنوبي ولايت :

د زرم ت و كيل	: ع ، غلام محمد خان
د تني خوست	: ، گل رنگ شاه خان
د جدران	: ، گل ملك خان

دمنگل و کیل : ع ، لعل محمد خان
دجاجی » : « ، حسین خان
دچمکنی » : « ، علیجان خان

دفراه اعلیٰ حکومت :

دچخانپور و کیل : ع ، غلام رسول خان
دبکواه و خاشرود » : « ، خیر محمد خان

دمیمنی اعلیٰ حکومت :

دمیمنی دمر کنز و کیل : ع ، میرزا نور محمد خان
دتنگاب شیرین » : « ، سید ابوالخیر خان
ددرزاب اوگرزیوان » : « ، میر محمد اسلم خان
دقیصار » : « ، میرزا محمد امین خان

احجار کریمہ دراما کن تاریک زمین یافت میشود ، همچنین حقایق جز در اعماق فکر جای دیگری یافت شده نمیتواند .
(ہوگر)

داعیان مجلس

- رئیس : ع ، ج میر عطاء محمد خان
 لمبری معاون : « ، ص حاجی محمد اکبر خان
 دنیز رئیس : « ، « عبد الغفار خان
 عضو : « ، « محمد دار گل محمد خان
 : « ، « حاجی خیر محمد خان
 : « ، « عطاء محمد خان
 : « ، « عبد الحکیم خان
 : « ، « معاذ اللہ خان
 : « ، « شرف الدین خان
 : « ، « جان محمد خان
 : « ، « سید یاقوت شاہ خان
 : « ، « ایشان امان الدین خان
 : « ، « ملک رحمدل خان
 : « ، « حاجی عبدالرحیم خان
 : « ، « اخنڈزادہ محمد رسول خان
 : « ، « خان آقا خان

ع ، ج میر عطاء محمد خان داعیان رئیس
 S.Ex. Mir Ata Mohammad Khan
 président du Sénat,

- عضو : ع ، عبد الغفور خان
 : « ، « حاجی عبد الحکیم خان
 : « ، « عبد اللطیف خان
 : « ، « امین اللہ خان
 : « ، « عبدالستار خان
 : « ، « میر محمد علی خان
 : « ، « سید احمد شاہ خان
 : « ، « علی احمد خان
 : « ، « محمد حسن خان مہمند
 : « ، « میرزا خداداد خان
 : « ، « نظر محمد خان

عضو	:
»	ع ، محمد حسن خان وردك
»	: « ، مولوی محمد پذیر خان
»	: « ، نورالدین خان
»	: « ، حاجی محمد شریف خان
»	: « ، غلام رسول خان
»	: « ، محمد اکبر خان
»	: « ، سید احمد خان
»	: « ، بشیر احمد خان
»	: « ، خواجہ محمد خان
»	: « ، محمد یعقوب خان
»	: « ، محمد حسین خان افندی
»	: « ، خواجہ جانگل خان
»	: « ، محمد اسحاق خان
»	: « ، حاجی شاه بیگ خان
»	: « ، نیک محمد خان
»	: « ، عبدالحکیم خان
»	: « ، عبدالجبار خان

د دربار وزارت

وزیر : ع، ج والا حضرت سردار

احمد شاه خان

معین : ع، ص محمد حیدر خان

د تشریفاتو

عمومی مدیر : ع، عبدالرشید خان

د تشریفاتو معاون : ص، محمد اکرم خان

» » » » عبداللہ خان

د کنٹرول عمومی

مدیر : ع، عبدالوہاب خان

دا جرائی او

تنظیماتو مدیر : ع، عبدالرحیم خان

د نقیہی مدیر : ص، میر اکبر خان

د خزانی مدیر : ع، عبدالباقی خان

فراشبازی : ع، حاجی امین اللہ خان

د کارخانہ ناظر : ع، حاجی نظر محمد خان

داورا قومامور : ع، حافظ محمد عظیم خان

مخصوص مامور : ع، میر علی احمد خان

ع، ج والا حضرت سردار احمد شاه خان

د دربار وزیر

S.A. Ahmad Chah Khan ministre

de l'interieur

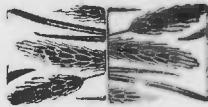
د شاهانہ حضور مصاحبین :

ع، ص محمد اکبر خان

» » حاجی محمد نواب خان

» » محمد سرور خان

» » سلطان محمد خان

فن حیات ایست کہ بدانیم چگونه از کم متمتع شویم و چگونه بسیار را تحمل کنیم . (ہزلت)

دشاهی دارالتحریر

دسر منشی و کبیل : ع ، ج میر محمد حیدر خان

مشاور : ع ، سراج الدین خان

داور اقومدیر : « غلام قادر خان

دخصوص قلم

دخانگی مندر : « ، نور محمد خان

دلبری خانگی

مدیر : « ، نور محمد خان

ددوہمی خانگی

مدیر : « ، عبدالقدوس خان

دملوگانہ دہنتو

کورس معلم : « ، مولوی صالح

محمدخان

ع ، ج میر محمد حیدر خان دسر منشی و کبیل

S. Ex. Mohammad Haider Khan

secrétaire par intérim

دشاہانہ حضور حربی سر یاوری

ع ، ش عبدالغفور خان فرقة مشر

سر یاور

: « ، محمد لطیف خان

معاون

: ج ، محمد حسین خان غنہ مشر

حربی یاور

: ش ، گلبدین خان کنہہ کمشر

دسر یاوریت خدمتی کنہہ کمشر

: غ ، در محمد خان تولیمشر

حربی سر یاور

د افغانستان بانک

- رئیس : ع، ج، س، ع عبدالمجید خان
- دملی اقتصاد وزیر
- د رئیس کفیل : ع، ص سردار محمد عمر خان
- معاون : محمد علیخان
- » : . . . . .
- خزانہ دار : نظر محمد خان
- د محاسبی عمومی مدیر : . . . . .
- د خزانو او ارتباط
- عمومی مدیر : حبیب اللہ خان
- د اجرایی او
- مامورینو مدیر : س، محمد حمید خان « نیشان »

- ع، ص سردار محمد عمر خان کفیل بانک
- د خزانو د اجرایی مدیر : صلاح الدین خان « طرزی »
- د تحریراتو او مخصوص : سید اسحق خان « بری »
- د اعتباراتو : عبداللہ خان
- د داخلی تفتیش : . . . . .
- د کنترول د مدیریت معاون : سید احمد علی شاه خان
- د محاسبی : صالح محمد خان
- د افغانستان بانک نمایندہ بہ نیویارک کثی : ع، محمد شعیب خان
- » : » به قندهار : ص، خواجہ ذکرا اللہ خان

دمملکتی دوائر و اجراءات

امور حربیه

امور حربیه سالیان دراز است که در تحت اداره شخص برگزیده و فرزند صالح و فدا کار این وطن والا حضرت ع، ج، ا، انشان سردار شاه محمود خان سپه سالار غازی وزیر حربیه تدویر می شود. در اثر مساعی این مرد جلیل امور حربیه افغانستان مزیت حقیقه خود را حائز و بیک صورت بسیار متین موافق به پلان و اساسات مرتبه خود بقطار اردو های جهان نشوونما می کند.

اساساً تیکه راجع به ترقی اردو تعقیب میگردد ثمره بخش و حقیقتاً باعث اطمینان تمام افراد ملت دیده می شود، لهذا گفته می توانیم که اجراءات وزارت جلیله حربیه ما اعتماد قوی میدهد که اردوی شاهی موافق بمرام حکومت و ملت بمقابل ایجابات حال و زمان یک کتله منظم و موجب استناد ملت است. حقیقتاً اردوی شاهی برای اظهار موجودیت خود بمقابل همین اطمینان ملت متماداً مراحل مساعی حقیقی را می پیماید.

سلسله اجراءاتیکه در شعب حربیه برای تعالی شئون عسکری درین سال تحت اجرا بوده از همه سال بهتر است، وزارت جلیله حربیه علاوه بر اجراءات مهمه که درین سال تحت اجرا آورده اند با اجراءات امور آتی نیز موفق گردیده اند.

- ۱ :- غور در تشکیلات اردو و تعدیلات لازمه در آن.
- ۲ :- ترقی امور تعلیم و تربیه در اردو و وضع اصول جدید تعلیمی.
- ۳ :- اجرای تفتیشات و مراقبتهای امور اداری و تعلیم و تربیه وی قطعات.
- ۴ :- ورود عده صاحبمنصبان فارغ التحصیل افغانی و نصب و تعیین شان.
- ۵ :- نشئت نمودن صاحبمنصبان جوان از مکتب حربیه و مقرر شدن شان در قطعات.
- ۶ :- ا کمال تحصیل نمودن دوره (۲) کورس عالی و تقرر شان در قطعات.
- ۷ :- « « « « (۱) تعلیم گاه ضابطان و تقرر شان در قطعات.
- ۸ :- ا کمال فائزهای قطعات و تاسیس اصول جدید در موزیکه های اردو و ا کمال و تهیه و خریداری سامان جدید و تشکیل کورس موزیکه های مشکی.
- ۹ :- بسر رسیدن یک دوره دیگر ضابطان و مامورین حساب.
- ۱۰ :- تعدیلات در تشکیلات فابریکه حربیه و توحید مکاتب میخانیکه عسکری و مامکی و ضم شدن به اداره مدیریت عمومی فابریکه های حربیه.

ع ، س ، والا حضرت سردار محمد داؤد خان دمپر گیزی نو او قوماندان

S. A. Jenéral Mohd Daoud khan commandant
des forces armées de Kaboul

به کسی که باسوگند وعده میدهد اعتماد مکن . (.)

- ۱۱ :- تقرر يك عده استادان كار اسلحه از تحصیل یافتگان مکتب ميخا نيکی حربه به کمبود قطعات .
- ۱۲ :- ا کمال تحصیل وتقرر يك عده ديگر دوکتوران از کورسهای صحنه وبيطاريه .
- ۱۳ :- تدابير مجادله باامراض در اردو .
- ۱۴ :- جلب واستخدام يك تعداد مستخدمين خارجي براي مكاتب وكتورسها وامور صحنه وبيطاريه .
- ۱۵ :- تاسيس يك تعليمگاه براي ستاژ عسکري دوکتوران فارغ التحصيل فاکولته طبي که در اردو آمده اند .
- ۱۶ :- احضار یافته ها ونقشه های مملکت (از نقطه نظر عسکري) .
- ۱۷ :- امور ترفيع وتبدلات در بين صاحبمنصبان اردو .
- ۱۸ :- تدقيق وغور بودجه های اردو .
- ۱۹ :- ا کمال وتهیه لوازم واحتمیاجات ووضع قوانين آن .
- ۲۰ :- غور در تسليحات ومسائل اسلحه وجباخانه وآلات و ادوات فنيه وهکذا اجرائي تدقیقات ومعاينه های فنيه آن .
- ۲۱ :- ترتيب پروگرام ها و پروژه های مفیده در تمام اردو وتحت اجراء گرفتن وتطبيق شدن آن .

دست مشرفی قوماندانی

اجراآت

- اخيراً در اثر توجه قوماندانی عسکري سمت مشرفی ومامورين مربوطه در امور عمرانی قوماندانی عسکري پیشرفت های ذیل بعمل آمده است :
- ۱ :- حسب استیذان مقامات عالیة جهت رهائش آمران وضابطان ودوائر وهيئت قوماندانی عسکري نسبت به احتیاجی که محسوس گردیده بود در تابستان امسال در صيفیه وزیری (گتو کلبی) تعمیر يك سلسله بناهای متعدد که طبق نقشه بصورت پخته کاری زیر تعمیر گرفته شده بود از انجمله (۵) کوتی سنگی عصری که هر کوتی آن دارای اطاق های متعدد از قبیل سالون واطاق مطالعه واطاق خواب ومطبخ وتشناب وغيره میباشد ، ساخته شده است وساختمان مابقی تعمیر اطاق های مزبور در تابستان ۱۳۲۲ ختم خواهد شد .
  - ۲ :- در قرار گاه قشله در مرکز جلال آباد بسلسله بناهای سابقه در باغ جدید الاحداث قوماندانی طبق نقشه يك عمارت عصری خیلی زیبا که دارای اطاق های متعدد میباشد بصورت پخته تحت تعمیر گرفته شده بود که در یک مدت کم کار تعمیر آن خاتمه یافت .

- ۳ : - کار تعمیر دیوار های باغ الحاقیه قوماندانی قشله که در سال گذشته در مرکز شروع شده بود خاتمه یافته است .
- ۴ : - کار تعمیر دوپلیکه بصورت پخته کاری در باغ الحاقیه قوماندانی قشله بالای نهر شاهی که از باغ عبور میکند زیر تعمیر گرفته شده بود ، تمام شده است .
- ۵ : - کار تعمیر یکبارک جدید که در مرکز قشله شروع شده ، قریب الاختتام است .
- ۶ : - کار تعمیر یک شفا خانه که از هر حیث رفع احتیاجات مریمان را کرده میتواند و در سال گذشته کار آن در قشله غنی خیل ششوار شروع شده بود در خزان امسال تمام گردیده و قابل استفاده شده است .
- ۷ : - کار تعمیر یک سلسله دکانها که در بازار غنی خیل شروع شده بود ، خاتمه یافته و از هر صنف در آن دکانها جای گرفته اند .
- ۸ : - کار تعمیر یکبارک جدید دیگر که در قشله غنی خیل شروع شده بود خاتمه یافته است .
- ۹ : - گدام جدیدیکه در غنی خیل بصورت پخته کاری و سنگی تحت تعمیر گرفته شده بود قریب به اختتام رسیده است .
- ۱۰ : - یک سلسله خلاها که برای یک قشله ضروری بود در غنی خیل بصورت عصری ساختمان آن در امسال خاتمه یافته است وهم هنگاف های دورادور دیوارهای قشله کمالاً خاتمه یافته است .
- ۱۱ : - بارک جدید دیگری که به الحاقیه شفا خانه در قشله غنی خیل تحت تعمیر بود خاتمه یافت و قابل استفاده گردید .
- ۱۲ : - تعمیرات قشله کمکی خیر که در بهار از باعث گرمی معطل بود ، در ایام اعتدال هو مجدداً کار آن شروع گردیده و حسب نقشه پیشرفتهای ذیل در آن بعمل آمده است .
- الف : - زینه های چهار بارک بصورت پخته کاری تعمیر و کار آن تمام شده است .
- ب : - کار تعمیر یک بارک جدید برای تحویلخانه های قطعات بسرعت جریان داشته و عنقریب خاتمه خواهد یافت .
- ج : - دیوار های سمت شمال و شرق و غرب قشله بصورت پخته کاری از سنگ و چونه کمالاً تمام شده ، و در سمت جنوب نیز شروع به کار شده است .
- د : - یک سلسله تعمیرات که در الحاقیه قشله مذکور تحت تعمیر گرفته شده بود تمام شده .
- ۱۳ : - در کاهه کارهای ناتمام تعمیر تابهار ۱۳۲۲ تماماً خاتمه مییابد .
- ۱۴ : - در قشله خاص کتر به دو طرف داخلی قشله و بالای دروازه قشله یک سلسله عمارت جدید بطور عصری تعمیر و عملاً تعمیر آن خاتمه یافته است که حالا ضابطان قطعات در آن رها یش دارند و کارهای باقیمانده آن نیز قریب ختم است .

- ۱۵- در اسمار نظر به نقشه بر علاوه تعمیرات سابقه از جمله بارکهای جدیدیکه تحت تعمیر ساختمان است کار دوبارک بصورت پخته کاری خاتمه یافته است. کار تعمیر بارکهای دیگر آن فریب به ختم میباشد .
- ۱۶- کار مصالح و مواد تعمیر مسجدیکه در غنی خیل شروع گردیده تهیه شده است و عنقریب بکار آن اقدام خواهد شد .
- ۱۷- کار ترمیم و اصلاح عموم قشله های مربوط عسکری که قبلاً شروع شده بود درخزان امسال تمام شده است .

امور خارجیہ

درین سال نیز سیاست خارجی مملکت عزیز ما مثل سنوات ماضیه بر اساس بیطرفی تام و حفظ وادامه روابط دوستانه با ممالک متخابه جریان داشته - وزارت امور خارجه این تصمیم نیک و نوع خواهانه پادشاه معظم خویش را که در جرگه ملی نیز تأیید یافته قدم بقدم در روابط خویش با تمام ممالک پیروی کرده و به اعانت ایزد توان تاکنون به حفظ بیطرفی و حقوق ملی بدرجه احسن کامیاب می باشد و آینده نیز از خداوند قدیر امیدوار است که چنین خواهد بود .

مقرری های مهمه که در سال ۱۳۲۱ در مربوطات وزارت امور خارجیہ بعمل آمده حسب ذیل است :

ع، ج عبدالحسین خان عزیز وزیرست و تلگراف و تلیفون به حیث وزیر مختار اعلیحضرت همایونی در واشنگتن .

ع، ص میرمحمد صدیق خان مدیر عمومی امور بین المللی وزارت امور خارجه به جنرال فونسلگری اعلیحضرت همایونی در مشهد .

ع، محمد شعیب خان فونسل اعلیحضرت در بمبئی به حیث فونسل افغان در نیویارک .

ص، محمد یونس خان سابق معاون ریاست بلدیہ کابل به مدیریت شعبه (۴ سیاسی) وزارت امور خارجه .

ص ، سید تاج الدین خان معاون ریاست تشریفات بحیث سرکاتب وزارت مختاری اعلیحضرت در واشنگتن .

ص ، محمد اشرف خان سرکاتب جنرال فونسلگری افغانی در مشهد بحیث مدیر امور خارجه ولایت هرات .

ص ، عبدالرزاق خان معاون شعبه حقوق بحیث مدیر مامورین وزارت خارجه .

ص ، غلام محمد خان معاون مدیریت مامورین به سرکاتبی سفارت کبرای اعلیحضرت در مسکو .

مختصر سوانح جلالتمآب خالد الزهاوی

وزیر مختار و نماینده فوق العاده عراق در دربار شاهي کابل عالیقدر جلالتمآب آقای ژنرال خالد الزهاوی وزیر مختار و نماینده فوق العاده دولت پادشاهی عراق در کابل (افغانستان) در سال ۱۸۸۹ در بغداد متولد شده در سال ۱۹۰۶ تحصیلات خود را در مکتب حر بیه اسلامبول بیابان رسانیده و در قشون ترك صاحب منصب بوده است.

در جنگ ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ شرکت

کرده و در این موقع در خدمت ارکان حرب ترکیه بوده است.

بعد از جنگ بعراق مراجعت نموده داخل قشون دولت عراق شده و سمت ریاست گار دمخصوص اعلیحضرت فیصل اول پادشاه

عراق و بعد از آن ریاست مکتب حر بیه را در بغداد دارا بوده اند.

آقای ژنرال خالد الزهاوی
وزیر مختار عراق در کابل

در سال ۱۹۳۳ حکومت عراق وی را برای تکمیل تحصیلات به انگلستان فرستاده و مشارالیه در سال ۱۹۳۴ مکتب ارکان حرب انگلستان را بیابان رسانیده و پس از آن بعراق مراجعت و بسمت مدیریت ارکان حرب و ریاست قوای هوایی و مدیریت عمومی هوا پیمائی ملی عراق منصوب گردید. پس از آن بدرجه ژنرال نائل و در این موقع مدیر عمومی اداره لشکر عراق بوده و بعد از آن بترتیب سمت فرماندهی قوای شمال شرق و جنوب عراق را نیز دارا بوده اند.

در سال ۱۹۳۹ والی کوة الاماره و بعد از آن والی بغداد و پس از آن مدیر عمومی آب و انهار در عراق بوده اند.

اخیراً سمت وزیر مختار و نماینده فوق العاده اعلی حضرت فیصل دوم پادشاه عراق در دربار اعلی حضرت محمد ظاهر شاه پادشاه افغانستان انتخاب و اعتبارنامه های خود را در ۴ فوریه ۱۹۴۳ بحضور اعلی حضرت پادشاه افغانستان تقدیم داشته اند.

سوانح آقای وزیر مختار امریکا

در کابل

۳۱ دسامبر ۱۸۸۶ ع متولدین آستریا ، والدین هالیندی حصول حق تابعیت تعلیمات شخصی داخل مکتب در کالیفورنیا و سویس .

۱۹۰۸ ع حصول درجه بی ، ایل دارالعلوم کالیفورنیا ،

۱۹۰۹ » » » ایم ، ایل » » »

۱۹۰۸ الی ۱۹۱۱ داخل شعبه حقوق دارالعلوم کالیفورنیا .

۱۹۱۱ » ۱۹۱۲ عضولا کولتی میموریل دارالعلوم هارورد .

۱۹۰۹ » ۱۹۱۱ معلم شعبه تواریخ دارالعلوم کالیفورنیا .

۱۲ مارچ ۱۹۱۲ پس از امتحان بحیث محصل ترجمان در ترکیه .

اول جولائی ۱۹۱۴ ترجمان جنرال قونسلگری امریکا

در استانبول

کارنیو لیورسوان ، اچ-انگرت نوامبر و دسامبر ۱۹۱۴ مامور ایچانس در در دانیال .

۱۲ فروری ۱۹۱۵ نایب قونسل در استامبول . وزیر مختار امریکا در کابل

۱۴ آگست ۱۹۱۵ نایب قونسل و ترجمان در بغداد شریف (معطل گردید) .

ستامبر ۱۹۱۵ الی دسامبر ۱۹۱۶ مربوط به سفارت کبرای امریکا در استامبول .

دسامبر ۱۹۱۶ الی اپریل ۱۹۱۷ در شام و فلسطین .

از انجام بیکاری باید ترسید زیرا از خمرهم بیشتر منجر به آفات است . (عمر فاروق رض)

- ۱۸- ۱ اگست ۱۹۱۷ نایب کاتب وزارت مختاری امریکا درها گت .
۳می ۱۹۱۸ پس از امتحان کاتب درجه ۴ سفاری کبرا یا وزارت مختاری .
اول جون ۱۹۱۸ کاتب درجه ۴ سفارت امریکا درها گت .
۱۴ مارچ ۱۹۱۹ کاتب درجه ۳ در سفارت امریکا مقیم ها گت .
۹ ستمبر ۱۹۱۹ کاتب درجه ۳ در سفارت امریکا مقیم طهران .
۴ نوامبر ۱۹۱۹ کاتب درجه ۳ در سفارت امریکا مقیم استامبول بطور موقتی
۱۰ مارچ ۱۹۲۰ » » » » طهران
۱۰ اکتوبر ۱۹۲۲ با اداره مربوطه .
۴ دسامبر ۱۹۲۲ کاتب درجه ۲ .
۲۶ ستمبر ۱۹۲۳ سرکاتب سفارت درهاوانا .
اول جولائی مامور درجه ۴ در شعبه امور سیاسی خارجه .
۱۱ فروری ۱۹۲۵ سر کاتب سفارت در سان سالویدور .
اول می ۱۹۲۶ » » در سان تیا گو .
از ۱۸ نوامبر ۱۹۲۷ بیکار .
۲۱ دسامبر ۱۹۲۷ سر کاتب سفارت در کاراکاس .
۱۹ دسامبر ۱۹۲۹ مامور درجه ۳ در شعبه امور سیاسی خارجه .
۱۳ جون ۱۹۳۰ سر کاتب سفارت در (چین) .
۲۹ » ۱۹۳۳ » » قاهره .
۸ جولائی ۱۹۳۵ » » ادیس ابابا .
۲۲ » ۱۹۳۵ ترفیع برتبه جنرال فونسل .
۲۴ » ۱۹۳۵ علاوه بر وظایف سر کاتب بحیث جنرال فونسل در ادیس ابابا .
۷ فروری ۱۹۳۶ وزیر مختار و (ریزیدنت) و جنرال فونسل در ادیس ابابا .
اول اپریل ۱۹۳۶ مامور درجه ۲ در شعبه امور سیاسی خارجه .
۱۹ می ۱۹۳۶ مامور درجه اول در شعبه امور سیاسی خارجه .
۲۹ جنوری ۱۹۳۷ مستشار وزارت مختاری امریکا در طهران و کابل (متاهل گردید) .
۲۳ - اگست ۱۹۴۰ جنرال فونسل در بیروت .

از میان کلیه رذایل اخلاقی و صفات نکوهیده دروغگوئی زشت‌ترین و مذموم‌تر از همه است. (اسمایلز)

سوانح آقای موتو هاروشی چیدا وزیر مختار جاپان در کابل

سال ۱۸۹۳ - متولد توکیو .

» ۱۹۱۷ - فارغ التحصیل دارالفنون شهنشاهی

توکیو شعبه حقوق .

» ۱۹۱۸ - داخل خدمت وزارت خارجه .

» ۱۹۱۸-۱۹۲۱ دوام ماموریت در وزارت خارجه .

» ۱۹۲۱-۱۹۲۷ بحیث اتاشه و کاتب سوم در وزارت

مختاری متعینه چیک سلاویک .

» ۱۹۲۷ الی ۱۹۲۹ کاتب وزارت خارجه .

» ۱۹۲۹ بحیث کاتب دوم - سفارت کبرای مقیم المان

مقرر گردید .

» ۱۹۳۲ بحیث کاتب اول سفارت کبرای مقیم المان

مقرر گردید .

» آقای موتو هاروشی چیدا وزیر مختار » ۱۹۳۳ کاتب اول وزارت مختاری در لتویا مقرر

و شارژ دافز آنجا بوده .

جاپان در کابل

سال ۱۹۳۴ برتبه جنرال قونسل مقیم همبرگ عزت‌تقریر یافت .

» » به کتابت اول سفارت کبرای در اتحاد شوروی .

» ۱۹۳۷ بحیث جنرال قونسل در ولادی و استیوک .

در ماه می ۱۹۳۹ بحیث مستشار سفارت کبرای در اتحاد شوروی .

در ماه اکتوبر ۱۹۴۰ از خدمت مستعفی گردید .

امور داخلی

تغییرات و تبدلاتیکه درین سال بوزارت داخله و مربوطات آن از نقطه نظر اداری و ایجابات

محیط و غیره بعمل آمده به قسمت ذیل مجزی و تحریر میشود :-

اول :- تعدیلات در تشکیلات اداری و ملکی .

دوم :- مقررری ها .

(اول) تعدیلات در تشکیلات اداری و ملکی :-

(الف) تشکیلات دوایر که از نقطه نظر اهمیت امور مربوطه و اقتضای وقت به اساس صوابدید

دوائر مربوطه و منظوری مقامات رفیعه تعدیل و ذیلاً تشکیل شده است :-

روح وظیفه شناسی را باید بزرگترین نعمت و موهبت اقوام و ملل عالم دانست . (اسمایلز)

۱- مدیریت عمومی ناقلین از وزارت اقتصاد ملی منفک و بوزارت داخله مربوط شده دواير مربوطه

مدیریت عمومی مذکور قرار ذیل است :

آ - مدیریت ناقلین در مرکز وزارت

ب - « زراعتی » »

ج - « ناقلین ولایت قطنن »

د - « اول مساحتی » »

ه - « دوم » » »

و - ریاست فارم زراعتی بغلان

ز - ماموریت بلدیہ بغلان

ح - « » « پل خمري »

ط - « ناقلین قندهار »

ی - « » « جنوبی »

۲- دواير ذیل از نقطه نظر اهمیت امور مربوط به ریاست امنیه تشکیل شده :

آ - مدیریت سرحدی

ب - « صحیہ »

ج - « صناعتی »

(ب) تعدیلات و تبدلات ملکيه که حسب پیشنهاد دواير مربوطه و منظوری مقامات عالیہ در تقسیمات

ملکيه واقع شده قرار آتی است :-

۱- علاقه داری خوشی از مرکز حکومت کلان لهوگرد منفک و بحکومت درجه ۲ کلنگار

مربوط شده .

۲- علاقه داری پرخ بحکومت درجه سوم تشکیل و یک علاقه داری بنام (علاقه داری

خروار) جدیداً تشکیل و به آن مربوط شده .

۳- حکومت اعلی مشرقی به نائب الحکومه گی ولایت مشرقی تبدیل شده .

۴- « » « جنوبی » » « » « جنوبی » »

(دوم) مقرری ها

(الف) مرکز وزارت :

۱- ع ، ج محمد نوروز خان سفیر کبیر اعلی حضرت همایونی در طهران بحیث وزیر داخله

مقرر شده اند .

۲- ص ، محمد معصوم خان مدیر احصائیه وزارت بمعاونی ریاست احصائیه ترفیعاً مقرر شده اند .

رفتار و اخلاق خود را طوری کن که اگر بمقام عالی بررسی در نظر خود و در نظر دیگران
لیافت و شایستگی آنرا داشته باشی .
(کولینگ وود)

۳- ص محمد ابراهیم خان مدیر و عضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت پاسپورت ریاست
امنیه مقرر شده اند .

۴- « عبدالسمیع خان مدیر و عضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت سرحدی ریاست امنیه
مقرر شده اند .

۵- « نصرالله خان دکتور بحیث کفیل مدیریت صحیه وزارت .

۶- « عبدالوکیل خان مامور تفتیش ولایت هرات ترفیعاً بمدیریت و عضو ریاست تفتیش
مقرر شده اند .

۷- « میر احمد خان سابق مدیر ناحیه پنجم ریاست بلدیة بمدیریت تفتیش قندهار مقرر شده اند .

(ب) ولایات :

۱- و، ج عبدالحکیم خان حاکم اعلی مشرفی ترفیعاً بو کالت نایب الحکومه گی ولایت مشرفی
مقرر شده اند .

۲- ع ، ع ، ش ، س ، ع علیشاه خان بر ریاست تنظیمیه ولایت جنوبی .

۳- ع ، ع گلاب شاه خان حاکم کلان غورات بحکومت کلان دایرنگی تبدیل شده .

۴- « پاینده محمد خان بحکومت کلان ارزگان مقرر شده .

۵- « محمد رفیق خان حاکم درجه اول دند قندهار ترفیعاً بحکومت کلان فلات مقرر شده .

۶- ص عبدالظاهر خان مامور تفتیش حکومت اعلی میمنه ترفیعاً بکفالت مدیر احصایه ولایت هرات .

۷- « محمد اسلم خان سر کاتب اجرائیه وزارت داخله ترفیعاً بکفالت مدیر احصایه ولایت مزار .

اجراآت ریاست امنیه :

۱- بمدیریت صنعتی محابس ولایات و محبس عمومی که جدید تشکیل یافته ص ، عزیز الدینخان
بحیث مدیر مقرر گردیده که امور صنعتی محابس را تحت کنترل گرفته و در پیشرفت آن اقدامات نموده
امید است که در سال ۱۳۲۲ نتایج خوبی ازان گرفته شود .

۲- در سال جاری مدیریت صحیه بفرض اتخاذ تدابیر حفظ الصحه و انسداد امراض
ساریه کافه منسو بین امنیه مملکت جزو ریاست امنیه منظور گردیده و برای بدست داشتن
احصایه مریضان پولیس و ژاندارمه و تهیه ادویه لازمه اقدامات بعمل آمده و علاوه بر آن
تاسیس شفاخانها به ژاندارمه سرحدیه نیز دایر گردیده است .

۳- ازدوره پنجم تعلیمگاه کورس ژاندارمه ، مداومین فارغ التحصیل شده و برتبه های مختلف
نائل و بو وظائف معینه شان مامور گردیدند .

۴- برای دوره ششم نفری مداومین تکمیل و تحت تعلیم گرفته شده اند .

شانه خالی کردن از کار ومهلت خواستن برای کار هر دو دزد زمان اند . (یونگ)

۵- در قوه ضابطه علاقه داری چرخ نیز ترئید بعمل آمده ، زیرا علاقه داری مذکور بحکومت درجه ۳ تبدیل ومنظور گردیده .

زیاست احصائیه

- ۱- ریاست احصائیه در سال ۱۳۲۱ اصولنامه جدید مکلفیت عسکری وتعلیماتنامه جزای متخلفین را که در سال گذشته تصویب ونشر شده بود در ساحت تطبیق گذاشته راجع به تکمیل تعدادی کارآمد سال جاری قطعات واحضار آنها مطابق اصولهای مذکور اقدامات کرده .
- ۲- امور توزیع تذکره تابعیت را که از سال گذشته در ولایت کابل ودیگروالیات جریان داشت در هذاهالسنه نیز تعقیب کرده وموضوع مذکور تاهنوز تحت اجراست .
- ۳- اجراآت سال ۱۳۲۰ دوایر احصائیه ولایات وحکومات کلان وحکومات ثلاثه وعلاقه داریها ذریعه هیئت های تفتیش احصائیه از آغاز سال جاری تحت تدقیق ووارسی قرار داده شده ونتایج آن تا جائیکه تفتیش آن تمام شده بوزارت رسیده است .
- ۴- در ولایت مشرفی که تاهنوز بصورت قومی نفر می دهد به اخذ احصائیه اقدامات کرده ودربعضی نقاط ولایت مذکور اصول مکلفیت را تطبیق وبصورت پشکی نفر گرفته .
- ۵- در تشکیلات ریاست احصائیه در سال جاری ع، محمد معصوم خان مدیر احصائیه وزارت داخله بحیث معاون ریاست احصائیه منظور شده که بر علاوه وظایف معاونت ریاست احصائیه وظایف مدیریت احصائیه ریاست را هم کار میکند .

اجراآت مهمه مدیریت مجلس دهمزنگ :

یکی از اجراآت مهمه سال جاری تشکیل مدیریت صنعتی وانفکاک کرات مدیریت صنعتی مجلس از شق انضباطی آن است که به حسب ملحوظ فوق مدیریت مجلس به دو مدیریت تقسیم شده که یکی آمدیریت انضباطی ودیگر آن مدیریت صنعتی باشد مدیریت صنعتی طوریکه از عنوان آن واضح است به تنظیم وترتیب وتوسعه فابریکه جات مجلس موظف بوده ووظیفه دار است که تمام محبوسین را به کار انداخته اجرت وحق الزحمه کار را طوری تعیین نماید که به محبوسین نان وغذا رسیده وهم یکمقدار پول به قسم سرمایه برای خلاصی شان ذخیره شده باشد. تشکیل مدیریت صنعتی که از اجراآت سال جاری بوده حسب ذیل است :

۱ مدیریت صنعتی

۲ اداره اجرائیه

۳ « کمتروول

۴ در سال جاری حدابتدائی کتار فابریکات مجلس تعیین وهم در مسئله اجرت تغییراتی بعمل آمده یعنی اجرت فابریکات نسبت به سنوات گذشته بلندتر برده شده وهم راجع بوسعت

حیات بدون کار چوکاتی است خالی از صورت . (ویبر)

کار اقدامات لازمه از پیش گرفته شده که با اثر اقدامات متذکره کار فابریکات محبس نسبت به سابق خیلی ها پیشرفت نموده است چنانچه توضیح پیمانه کار گذشته و کار فابریکات سال جاری محبس را سه قطعه گرافیک که ضمناً تقدیم است بخوبی ارائه داده میتواند .

۵- در سال جاری یک فابریکه جدید خیاطی در محبس تشکیل شده که درین مؤسسه (۶۱) نفر کار کرده و سالیانه ده هزار دریشی عسکری و اکابر را دوخته و تهیه مینماید .

۶- هم چنین در فابریکه جراب بافی وسعت زیادی داده شده که فعلاً در فابریکه مذکور (۱۳۱) نفر کار مینماید و محصول جراب سالیانه آنها به هشتاد هزار میرسد .

۷- هکذا در سال جاری یک شعبه برای مالیدن نم در محبس تاسیس یافته که (۳۸) نفر در آن کار میکند اگر چه مؤسسه مذکور یک مؤسسه محدود و ابتدائی بوده اما در ثانی امید است وسعت گرفته و تشکیل یک فابریکه درست را اختیار نماید .

۸- همچنین یک سلسله دستگاه جدید برای شعبه بافت تهیه شده که بکار انداخته میشود بوسیله دستگاههای مذکور تسرهای رهدار نازک بصورت زیاد و رنگهای مختلف بعمل آمده و می آید که قیمت های مناسب در دسترس عامه گذاشته شده .

۹- در سال جاری یکی از اجراءات مهمه نصب یک پایه آسیاب جدید برقی است که از طرف مدیریت محبس بکار انداخته شده و گندم خورا که محبوسین توسط آن آرد میشود و قوه کار روزانه آن در حدود ده خروار می باشد .

۱۰- دیگر از اجراءات مهمه وسعت یافتن خبازی محبس و تعمیر جدید داش های نان پزی بود که بخت نان جیره محبوسین و نان کار آمد شفاخانه های مرکز مربوطه وزارت جلیله صحیه را نیز تهیه و میرساند .

۱۱- هکذا باز شدن یک دکان بحیث نمایندگی فروش مصنوعات محبس در جاده باغبانکو چه میباشد که توسط نمایندگی مذکور هر نوع مصنوعات محبس برای فروش در دسترس عامه گذاشته شده .

۱۲- تاسیس یک فابریکه چرم گیری در چهار یکار می باشد که توسط آن بخت چرم باب کار آمد مدیریت محبس بعمل می آید .

۱۳- تعمیر یک فابریکه جدید نساجی بداخل محبس میباشد که به نسبت وسعت یافتن کار و نفر فابریکه های سابقه جدید تعمیر و بکار افتاده .

امور وزارت مالیه

امور مالی که در زمره امور مملکتی مقام بلندی دارد ، با وجود مشکلات جنگ دنیا که از هر طرف بر اوضاع اقتصادی و مالی اثر می اندازد ، ازین توجیحات حکومت متبوعه اطمینان

بخش بوده و بودجه مملکت موازنه لازمه را حفظ کرده است . علاوه نظر به تدابیر اساسی که اتخاذ شده و جدیت مأمورین مربوطه بعضی تزییدات نیز در عوائد مالی به مشاهده میرسد قرار ذیل :

۱ :-	مالیه جمعی از قرار فیصد	۱	اعشاریه	۵۷	پول
۲ :-	» » » »	۳	»	۷۷ / ۲	افغانی
۳ :-	محصول مواشی	»	»	۱۱ / ۵	»
۴ :-	محصول اصنافی و آسیابی	»	۷	۷۴ / ۷	»
۵ :-	فروش عرایض	»	۷	۶۲ / ۵	»

امور معارف

جای شکر و سپاس است درین روزها که آتش جنگ تمام دنیا را فرا گرفته و بحریانات عرفانی نیز صدمه وارد نموده است افغانستان همیشه بقدم های ثابت در امور عرفانی خود پیشرفت و زمینه سعادت و رفاه آینده مملکت را مهیا میسازد . البته با وجود اینکه جنگ خانمانسوز در تمام ممالک محارب و غیر محارب بحران های اقتصادی تولید نموده ، مصارف گزافی که در راه معارف درین اوقات بصرف میرسد اهتمام و توجه حکومت متبوع و ترقی خواه ما را در باره تربیه اولاد وطن نشان میدهد .

معارف افغانستان همه ساله مدارج خود را در اثر رهنمائی بزرگان خود پیموده مقام و منزلت بزرگ را در امور عرفانی مملکت اشغال میکند . چنانچه از احصائیه و راپور های هر ساله پیشرفت و ترقی یکسال نسبت بدیگر سال خوبتر آشکار میگردد . ملت در اثر تربیه حکومت استعداد عرفانی خوبی پیدا کرده تشنه علم و معرفت بوده تجدیدات و بلا نهای عرفانی و تربیوی حکومت را با کمال گرمجوشی و سرشاری پذیرائی مینماید این است که ملت و حکومت با هم دست بدست در پیشبرد سویه عرفانی خود مصروفند . بلند رفتن علم و عرفان یک مملکت هر سال اشخاص برجسته و منورتری را بار می آورد و اصلاحات و ترقیات بیشتری را سبب میشود .

امسال در وزارت معارف زیاده تر جنبش های علمی و حرکات عرفانی و تربیوی دیده شده چنانچه مجالس متعدد علمی در مرکز و اطراف و مکتب و کلاسها شاهد آنست .

سویه علمی و عرفانی بتدریج رو به تکامل بوده و ترقی میکند وزارت معارف که

خطای شما در زندگی اینست که دوران‌دیشی ندارید و به پیش پای خود نگاه نمیکنید (دیکن)

تایک درجه تعلیمات ثانوی را اصلاح و از آنها فراغت یافت و اسباب و وسائل آن فراهم گردید قدم به تأسیس مدارج بلندتری نهاد چنانچه افتتاح فاکولته‌ها و پوهنتونها اهمیت این موضوع را خوبتر نشان میدهد نظر باینکه حکومت معارف خواه ما علاقه و عشق مفرضی نسبت بمعارف دارند همه وقت تجاویز و پلانهای متعدد و جدیدی برای مسعود ساختن و با تریه و با علم گردانیدن اینای وطن بر روی کار می‌آید بنابراین از مطالعه راپور امساله بخوبی واضح میگردد که وزارت معارف به پیشرفت‌های خوبی نائل گردیده. ازین رو برای ملت افغان اطمینان‌ها و امیدهای قوی حاصل میشود که آینده معارف افغانستان برهنمایی اعلیحضرت همایونی محمدظاهر شاه و دیگر اراکین دولت خیلی در خشان و مجلل است وزارت معارف اجراءات دوائر خود را مختصراً قرار ذیل عرضه میدارد البته مورد دقت است که پیشرفت‌های علمی یک مملکت و تریه اینای آن به بلند رفتن مدارج روحی و تربیوی سائر افراد ملت است که قلم از تصویر آن عاجز میماند پس تحریرات آتی محض چوکات و استخوان بندی خلص اجراءات را بعرض مشاهده قرار میدهد.

ریاست تعلیم و تریه:

ریاست تعلیم و تریه که روح وزارت معارف است امسال نظر باینکه در تشکیل و وظائف آن تجدید نظر شده مظهر فعالیت‌های بیشتری گردیده و نظر به وظائف خود قدمهای بیشتر و متینی در راه اصلاحات و ترقیات پلانهای خود برداشته و نظر به همین ابراز فعالیت خویش توجه آمرین خود را جلب نموده چنانچه یک نفر که دارای لقب دکتری است بریاست این دایره تعیین شده و یک نفر عضو آن به رتبه اعزازی مدیریت عمومی نائل گردید و این ریاست توانست که یک پروگرام عصری موافق روحیات و عنعنات ملی متوسطه‌ها و لیسه‌ها و دارالمعلمین‌ها بوجود آورد - کتب جدید موافق اقتضاء احتیاجات امروزه حسب پروگرام مرتبه برای صنوف شش گانه ابتدائی بمیدان عمل آورده آنرا بمکاتب توزیع نموده مکاتب را معاینه و هدایت نامه‌ها صادر و تقسیم اوقات‌های مکاتب را مرتب ساخت با وجود مشکلات امروزه برای پیشبرد امور عرفانی و تربیوی از هیچگونه مساعی و مجاهدات خود داری ننموده چنانچه اجراءات مهمه خود را به تفصیلات ذیل نشان میدهد.

الف - قسمت پروگرام و لواحق.

۱ - پروگرام پیشرو برای متوسطه‌ها.

۲ - پروگرام تالیف برای متوسطه و لیسه‌ها

۳ - « جغرافیه » « » « »

کاریرا که خودت باجرای آن قادر هستی دیگریرا به آن مگمار وزحمت مده. (توماس ایفر سون)

- ۴ - پروگرام ریاضی برای متوسطه ولیسه‌ها
  - ۵ - « فیزیک » « » « »
  - ۶ - « کیمیا » « » « »
  - ۷ - « بایولوجی » « » « »
  - ۸ - « رسم » « » « »
  - ۹ - « اخلاق ومعلومات مدنیه برای لیسه‌ها
  - ۱۰ - « برای دارالمعلمین متوسطه
  - ۱۱ - « » « » اساسی
  - ۱۲ - ترتیب پروگرام های سیورت ابتدائیه و متوسط ولیسه
  - ۱۳ - « تعلیماتنامۀ دارالمعلمین
  - ۱۴ - طبع پروگرامهای متوسط که فوؤاً ذکر شده
  - ۱۵ - توزیع ونشر « » « » « »
  - ۱۶ - ترتیب پروگرام انگلیسی برای مکتب اصول تحریر ومحاسبه
  - ۱۷ - لائحه درباب تطبیق پروگرام های لیسه‌ها ومتوسطه
  - ۱۸ - لائحه راجع به تنظیم امور تعلیم وترتیه .
  - ۱۹ - پروگرام وتعلیماتنامۀ پوهنخی یعنی فاکولته های شبانه
  - ۲۰ - « لوست لخای یعنی درس سه‌ساله برای معلمین ابتدائیه
  - ۲۱ - پروژه تشکیل وتعلیماتنامۀ وپروگرام فاکولته‌سیانس
  - ۲۲ - لائحه تشکیل دارالمعلمین
- ب :- قسمت مجالس :**

- ۱ - انعقاد کمسیون‌ها مرکب ازارباب تخصص برای ترتیب پروگرامها (۴۱)
  - ۲ - « مجالس عالی برای تعدیل وتصویب پروگرامها (۱۲)
  - ۳ - « کمسیون‌ها برای تدقیق کتب مولفه .
  - ۴ - « مجلس راجع به تشکیل مکتب صنایع .
- ج - قسمت تالیف ، تصویب ، تصدیق**
- ۱ - حساب پنجم ابتدائی تاریخ صنف هفتم .
  - ۲ - « ششم ابتدائی .
  - ۳ - جغرافیای ششم .
  - ۴ - « پنجم

شجاعت ساختگی نمیشود. زیرا این صفتی است که از تعلق می‌گزیرد. (نایلیون)

- ۵ - معلومات طبیعی پنجم .
- ۶ - « عائله صنف پنجم .
- ۷ - « « « ششم .
- ۸ - « طبعی « « .
- ۹ - « وطنی « « .
- ۱۰ - « « « پنجم .
- ۱۱ - هندسه « چهارم .
- ۱۲ - دشمبر لاریشونکی حصه دوم .
- ۱۳ - تطبیقات رهنمای معلم (معلومات حیاتیه) قسمت دوم .
- ۱۴ - کتب مذکور بعد از تالیف به تصویب و تصدیق ریاست تعلیم و تربیه رسیده بغیر از دو قلم آن تماماً طبع و نشر شده .

د - تعدیل و تجدید نظر :

- ۱ - تاریخ صنف هفتم .
- ۲ - معلومات مدنیة صنف هفتم .
- ۳ - تاریخ « سوم .
- ۴ - « « ششم .
- ۵ - « « « چهارم .
- ۶ - قرائت پینتوی چهارم .
- ۷ - « « « پنجم .
- ۸ - « « « ششم .
- ۹ - حساب اول ابتدائی .
- ۱۰ - « « دوم .
- ۱۱ - قرائت پینتوی اول .
- ۱۲ - « « « دوم .
- ۱۳ - « « « چهارم .
- ۱۴ - « « « پنجم .
- ۱۵ - « « « ششم .
- ۱۶ - معلومات مدنیة صنف ششم .

ه - قسمت تصویب :

- ۱ - تصویب تعداد کتب مولفه صنف ابتدائی برای سال آینده .

- ۲ - تصویب راجع بحق الزحمه مصنفین و مؤلفین و مبیضین .
- ۳ - « » بتدریس مضمون فقه فا کولته حقوق .
- ۴ - « » به رخصتی های مکاتب : حکام ، اصول تحریر و محاسبه ، تجارتی ، پست تلگراف و پرستاری .
- ۵ - تصویب راجع به تنظیم و ترتیب موسسه پوهنخی .
- ۶ - « » به تدوین و تالیف کتب قرائت پبنتوی مکاتب ثانوی .
- ۷ - « » به تقسیم اوقات دروس مسلکی و غیر مسلکی دارالمعلمین ها .
- ۸ - « » به توزیع سامان ولایات .
- ۹ - « » به تهیه کتب پبنتوی لیسه ها .
- ۱۰ - « » بتقرر کفیل مدیر مکتب استقلال .
- ۱۱ - « » به تعداد صفحات کتب متوسطه .
- ۱۲ - تصویب توزیع ساعات مضمون شپزم کورنی پوهنخی بالای مضامین تاریخ و معلومات طبیعی صنف مذکور .
- ۱۳ - تصویب عدم لزوم نشر کتاب کورنی پوهنی شپزم ؤولگی .
- ۱۴ - « استعمال کتابهای قرائت چهارم و پنجم و ششم سابق برای خترم و پنجم و شپزم ؤولگی موجوده .
- ۱۵ - تصویب تالیف کتاب دریمه پبنتو مطابق جدول ارتباط .
- ۱۶ - « تکرار و توسعه مباحث کتاب هندسه چهارم و پنجم در صنف ششم .
- ۱۷ - « تبدیل سنوات میلادی و هجری در تدریسات دور دوم ابتدائیه بهم دیگر .
- ۱۸ - « راجع به تهیه سوالات تاریخی برای درج کتابهای ابتدائی .
- ۱۹ - « » به نکاتی که در طبع ثانی کتاب شپزم هوادنی پوهنی علاوه شود .

و - قسمت منفرد :

- تنظیم و تشکیل کتابخانه از روی صنف بندی علوم .
- « » تحویلخانه « » « » « » .
- ترتیب و تنظیم آثار قلمی .
- خریداری کتب مخصوص دارالمعلمین .
- انتخاب و خریداری کتب تخمیناً ۱۵۰۰ جلد .
- قرار داد ها راجع به تالیف کتب بیالوجی ، جغرافیه ، حساب ، تاریخ ، معلومات مدنی متوسطه ها ، عقد قرارداد های متعلق امور لازمه نشر کتب ابتدائی .
- تهیه مواد برای کتب درسی ادبیات پبنتوی صنوف لیسه و متوسطه .

- ایراد کنفرانس های تربیوی .
- درست نمودن نمونه شهادت نامه ها .
- تبیض پارچه های ادبی برای کتب پبنتوی متوسطه بنا ولیسه ها .
- نگرانی وممیزی امتحانات سالانه درمکاتب مرکز .
- انتخاب سوالات امتحان مکاتب مرکز .
- ترجمه ۱۰ جلد کتاب ابتدائی .
- ترتیب خریطه مکاتب ولایت کابل .
- » » » افغانستان .

- ۱ - تهیه دستورالعمل توزیع واستعمال کتابهای درسی مکاتب .
- ۲ - « بیلوگرافی کتابهای ابتدائی وترتیب نمونه کتابخانه ابتدائی .
- ۳ - مخاطبه ومفاهمه بامعلمین درخصوص اظهار نظریاتشان راجع به تجدید طبع کتابهای ابتدائی، تهیه نمونه تقسیم اوقات دوره ابتدائیه بامراعات شرائط اصول صنفی .
- ۴ - ملاحظه صورت توزیع کتابهای جدید ابتدائی واستعمال آن در بعضی مکاتب مرکز وارسال هدايات متعلقه آن .
- ۵ - ملاحظه صورت اجرای دروس دوره اول ابتدائی مطابق جدول ارتباط ومذاکره بامعلمین بعضی مکاتب مرکز درحسن اجرای آن .
- ۶ - اخذ امتحان معلمین که تعلیمات خصوصی داشته درخواست معلمی را داشتند .
- ۷ - عقد قرار داد های متعلق امور لازمه نشر کتابهای ابتدائی .
- ۸ - توزیع کتب بمؤلفین ومعاونین قلمی ریاست تعلیم وتربیه .
- ۹ - معاونت در اجرای همه امورات اداری وترجمه ونشریات شعبه مشاوریت علمی وزارت معارف .
- ۱۰ - معاونت در تدریسات کورس دارالمعلمین قندهار وایراد کنفرانسهای متعدد راجع بصورت تطبیق اصول صنفی در آن .
- ۱۱ - معاونت در ترجمه تدریسات کورس تربیوی معلمین مرکز .
- ۱۲ - هدایت در تدریسات کورس تربیوی معلمین مربوطه ولایت کابل .
- ۱۳ - معاونت در ترجمه کنفرانس های تربیوی برای معلمین مرکز .
- ۱۴ - « در ترجمانی کورس خریطه سازی .

پبنتو ستر توب :

همه میدایم که حکومت ما توجه مخصوصش را بحفظ وارثقای تمام شئون مملکتی با لخاصه زبان ملی معطوف نموده است .

هرچندیکه راجع به ارتقاء و اعتلای زبان ملی از بدو سلطنت نادری نظریه های متینی طرح - و قدم های اساسی وضع گردیده است - ولی در دوره حکومت اعلیحضرت (محمدظاهرشاه) سلمه الله بزبان ملی بیشتر صرف مساعی شده است - و اولیای این حکومت درین مورد بیشتر اظهار دلچسپی و علاقمندی می کنند .

چنانچه بنا برداعیه همین احساسات و جذبات است که درضمن دیگر اعتلا و نشو و نمای که در سایر شعب مملکتداری مرئی است - اهمیت و وقعت بارزی به زبان ملی ارزانی گردیده است و متماداً افکار قیمتدار رجال بیدار حکومت ما در فراهم آوری وسائل مزید موفقیت و کامیابی زبان پښتو داخل مجهودات شایان است .

بنابر آنچه ذکر شد خوشبختانه در تابستان امسال (۱۳۲۱) به تاسی از اراده سنیّه ذات شاهانه - و بمقصد تقویّه شئون ملی و مزید تعمیم و توسعه آن وزارت معارف ریاست جدیدی را محض برای خدمت به ملت و به وجود آوردن وسائل و وسائط مزید پیشرفت و وسعت زبان ملی مملکت بنام - «پښتو سترتوب» تشکیل و تاسیس نمود !

برای اینکه خوانندگان محترم از مرام این ریاست استعلام فرمایند ذیلا بعضی مطالب مرامنامه پښتو سترتوب که از طرف شورای عالی وزارت معارف تصویب و از محضر مقامات عالیّه تصدیق گردیده است مرقوم می گردد .

نصب العین و مرام پښتو سترتوب

یا عمده مطالب و اجراءات آن

پښتو سترتوب در راه مزید بسط و توسعه زبان ملی میکوشد و در تهیه هر گونه وسائط پیشرفت آن در مؤسسات معارف بذل مجاهده میورزد .

پښتو سترتوب در طبع و نشر تمام آثار مفید و عصری که بدردمؤسسات معارف مملکت بخورد میکوشد و درین راه باتمام خدام شئون ملی همکاری می نماید .

پښتو سترتوب در انتخاب طلبه پښتوخوان و پښتونویس حتی الامکان از تمام نقاط افغانستان و اخذ امتحان آنان و تصدیق امر ادخال شان در دارالمعلمین بذل توجه و مذاقه میدارد ، مراقبت و نگرانی میورزد تا از دارالمعلمین چنان فارغ التحصیلانی برآیند که فی صد صد پروگرام پښتو را در عموم مکاتب افغانستان تطبیق کرده بتوانند .

بمساعدت ریاست تدریسات در تخصیص لست تمام طلاب عالی الاعلی - عالی و خوب پښتودان صنوف ششم - نهم و دوازدهم افغانستان به قید اسم - محل - ولایت - مسکن - پیشه و زبان مادری و دیگر صفات ممیزه آنها همه ساله میکوشد . در اخذ امتحان معلمین داوطلب و درجه بندی آنان و ارسائی میکند . مراقبت میکند تا در موارد ترفیع و تبدیل و تزئید معاش و غیره امور راجعه

نه شادبها ، نه عشق ، نه ثروت ، نه ندرستی اینها هیچ يك عامل و موجد سعادت نیستند ، اما خوشبختی بدون هريك ازینها هم كامل و تام نیست .
(کیبوت)

بمعلمین لحاظ لیاقت علمی و فعالیت تدریسی معلمین از نقطه نظر زبان پشتو هم بشود . به ملحوظ پشتو بودن عموم کتب تدریسی مکاتب ابتدائی و مفکوره تعمیم و توسعه مزید پشتو در مکاتب بمساعدت ریاسات و ادارات معارف مجاهده و نگرانی میورزد تا عموم معلمین مکاتب پشتو دان پشتو خوان ، پشتونگار باشند و یا اقلاً پلان تدریسی - تهیه اسباق - حل معضلات تعلیمی شان را از دیگر همکاران پشتو لسان شان بفرمایند .

باتمام فعالیت میکوشد تا کورسهای پشتوی مربوطه وزارت معارف را حتی الامکان کامیاب گرداند .

برای آن معلمین و مربیان که در تعلیمات پشتو مظهر فعالیت بیشتر کردند - اصولاً ترجیحات لازمه میدهد . بمعاینه و تفتیش تعلیمات پشتو و پیشرفت آن در دارالمعلمین و عموم مکاتب حتی الامکان و ارسای میکند - ضمناً به آنانی که بازبان ملی خود ابراز علاقه مندی نموده باشند تنبیهات مقتضیه را تجویز میکند . امتحانات دارالمعلمین و عموم مکاتب افغانستان در آنچه که مربوط بزبان ملی باشد یا توسط یکی از نمایندگان یا منتخبین پشتو سترتوب یا طبق هدایت و نظریه و قرارهای متخذة این ریاست گرفته میشود .

از پیشرفت دروس پشتو و علاقمندی عموم متصدیان مؤسسات عرفانی به آن ماهواره چنان راپورهای را بازیافت میدارد که طبع هدایت نامه جداگانه دائماً تهیه میگردد . هر ساله از عموم معلمین راجع به مجبوبات و مساعی شان نسبت به پیشرفت و کامیابی لسان ملی کسب آگاهی میکند و در نتیجه مجاهدین را اصولاً مظهر تلطیف و مساهلین را اساساً مورد تکدیر قرار میدهد . در طبع و نشر تمام کتب تدریسی با اشتراک ریاست تعلیم و تربیه مساعده میدارد . با عموم ریاسات و ادارات مرکزی و وزارت معارف و دیگر ادارات عرفانی حتی معلمین در حل و فصل هر نوع امور راجعه به لسان ملیه معاضده میورزد .

طبعاً مقصود از تذکار و انتخاب این مواد از بین سائر مواد این مراسم همانا اشاره است باین مسئله که این ریاست فقط در همین موارد فی الجمله مصدر اجراءات و اقدامات گردیده است . و معترف است که نظر به هدایت کار و تصادف تشکیل پشتو سترتوب به تعطیلات متوالی سنوی - و موجودیت بعضی محظورات « طبیعی - موسمی - محلی - اداری - و کولتوری » طوریکه اراده حکومت و تمنای این ریاست است در این چند ماه مظهر دیگر کدام خدمت و فعالیت قابل تذکری نشده است . در حالیکه از فضل الهی امیدواری کلی دارد که در سال آتی بناظرین گرامی (کابل کلنی) نمونه چند از کار روانیهای خود را ارمغان کند .

مردان بزرگ چون شهاب ثاقبند که مشتعل میشوند تا عالم را منور سازند . (بنایارت)

ریاست تدریسات

ریاست تدریسات تطبیق تعلیمات عمومی مسلکی و غیر مسلکی و تربیوی تمام مکاتب افغانستان را نظر به تعمیم و اساس پیشرفت های امور عرفانی تحت قوانین موضوعه عملی مینماید راجع به تهیه نمودن و بهم رسانیدن کتب و لوازم تحصیل ، تقرر و تبدیل معلمان ، جای مکتب ترسیل پروگرام ها و هدایت نامه ها و دستاویز لازم که مربوط به تدریس یومیه عرفانی است و بریاست تدریسات تماس داشته و تمام مکاتب مرکز و ولایات و حکومتات زیر نظر ریاست تدریسات بوده و مطابق فوق اجرا میگردد و ضمناً در امور تدریسی و تطبیقی هر کدام باخبری و کنترل داشته ، کسانیکه در وظیفه خود جدیدت ورزیده اند از طرف ریاست تدریسات مکتوب های رضامندی عنوانی هر کدام صادر و کسانیکه کسالت و سکتگی در پیشرفت امور تعلیمی نموده بودند هدایات لازمه برای بهبود کار شان داده شده تا تمام امور تعلیمی به بهترین صورت به محور اصلی خود دور خورده بتواند . بر علاوه امور فوق اساس جریانات امور عرفانی این ریاست جهت معلومات مفصل تر بصورت ذیل تحریر میگردد :-

اول- تاسیس مکاتب :

- ۱- وزارت برای پیشرفت سویه تعلیمی معلمان فارغ التحصیلان دارالمعلمین اساسی و دوره بکلوریایک مؤسسه جدید بنام «پوهنخی» منظور و مؤسسه مذکور بتاريخ ۱۵ جوزا از طرف ریاست تدریسات افتتاح و متعلمین بتدریس شروع کردند .
- ۲- برای بلند بردن سویه علمی فارغ التحصیلان مستعجل یک کورس «لوستخی» نیز افتتاح و معلمین مذکور بعد از ساعت ۲ مصروف تعلیم گردیده اند .
- ۳- بودجه معاشات و مصارفات فاکولته سیانس از طرف ریاست تدریسات ترتیب و بمرجع آن اطلاع شده .
- ۴- برای بلند بردن سویه علمی یک کورس ششماهه درغزنی بتاريخ ۳- اسد افتتاح و از طرف ریاست تدریسات هدایات لازمه بمرجعش صادر گردیده .

دوم- بعضی مکاتب که امسال پروگرام تعلیمی شان تمدید شده :

چون دوره تعلیم ابتدائی چهارساله به شش سال قرار گرفته و پروگرام آن بتمام مکاتب توزیع گردیده ، علاوه برسال گذشته امسال نیز از حضور والا حضرت وزیر صاحب معارف (۵۴) باب مکاتب دیگر منظور گردید که فارغ التحصیلان ابتدائی چهارم را بصف پنجم ترقی بدهند تا دوره ابتدائی بدوره ششم خود برسند چنانچه درین موضوع بمکاتب مربوطه احکام صادر و درباب تهیه و ترسیل معلمان و بودجه و سامان و لوازم تحصیل آن از طرف ریاست تدریسات اقدامات لازمه شده است .

سوم - معاینه و تطبیق تدریسی :

قرار معمول که راپور تدریسی تمام مکاتب ماهوار بریاست تدریسات میرسد ، ریاست تدریسات نظر به معیار پروگرام راپور مذکور را معاینه و هدایات لازمه نسبت بنواقص آن بر جعش صادر کرده ، علاوه از معاینه راپور که از طرف ریاست تدریسات بعمل آمده از جانب ریاست تفتیش مفتشینی که در مکاتب مرکز و ولایات رفته و راپور های خود را بریاست تدریسات فرستاده اند جهت اصلاح و رفع نواقص تعلیمی بمکاتب مربوطه هدایات لازمه صادر گردیده و همچنین ریاست تدریسات مراقبت تعلیمی مکاتب را وقتاً فوقتاً نموده ، در بهبود و پیشرفت تعلیم هدایات داده است .

چهارم - مراقبت و نگرانی امتحانات و توزیع شهادتنامه ها و مکافات و غیره :

۱- ریاست تدریسات قبل از ایام امتحان سالانه به تمام مکاتب مرکز و ولایات و حکومت های عالی احکام صادر نموده که باید تمام معلمان با اساس اصولنامه امتحان رفتار نموده ، نتایج امتحان را بریاست تدریسات ارسال دارند ، چنانچه اوراق نتایج امتحان تمام مکاتب افغانستان تحت کنترل و دقت گرفته شده نکات قابل اصلاح آن تصحیح و مراجع آن هدایات لازمه اعطا گردیده .

۲- در مکاتب مرکز و متوسطه ها و ثانوی نظر به تقسیم اوقات امتحان ممتحن و ممیز انتخاب جهت معیزی آنها را بمکاتب دعوت کرده که بروزهای معینه حضور بهم رسانند و بعد از ملاحظه امتحانات صورت نظر یات خود را که بریاست تدریسات ارائه داده اند ریاست تدریسات بعد از ملاحظه بمکاتب قرار آن هدایات لازمه اعطا کرده .

۳- برای فارغ التحصیلان دوره اعدادی ، رشدی ، ابتدائی که مستحق گرفتن شهادتنامه بوده اند از طرف ریاست تدریسات برای شان شهادتنامه تحریر و بعد از امضاء و ثبت و مهر ریاست تدریسات برای شان اعطا شده است .

۴- دیپلومه های فاکولته طبی و مکتب طبی و دو سازی را ریاست تدریسات حاضر کرده که بتاريخ ۲۶ میزان در قصر صدر ارت عظمی بحضور والا حضرت افخم صدر اعظم صاحب کابینه محترم بایک اندازه پول به مستحقین آن اعطا گردید .

۵- برای حضرات معلمان فخری مکتب نجات که در پیشرفت امور عرفانیه مملکت خود جدیت ورزیده ، قابل تقدیر دیده می شدند از طرف ریاست تدریسات بهر کدام تصدیق نامه که بامضای والا حضرت ع ، ج وزیر صاحب معارف مزین شده بود بایک اندازه پول اعطا گردید .

۶- محصلین افغانی که خارج رفته و بعد از دوره تکمیل تحصیلات خویش بوطن عودت

شناسائی نفس ، اعتماد بنفس ، واحترام بنفس ، سه عامل بزرگی هستند که زندگانی ما را به منبع حقیقت نزدیک میکنند .
(تنی سن)

نموده اند ریاست تدریسات از روی دیپلومه درجه و معاش آنها را تعیین نموده ، مطابق تخصص شان بدوائر رسمی معرفی کرده .

پنجم - تقرر و تبدل معلمین و غیره :

۱- يك عده فارغ التحصیلان دارالمعلمین دنوی کابل و دارالمعلمین اساسی که امسال فارغ گردیده اند حسب اصول و نسبت به کمبود معلمین به تمام مکاتب مرکز و ولایات حکم تقرر شان صادر و فرستاده شدند .

۲- بعضی معلمین خارجی که قرار دادشان ختم گردیده بود با ایشان تجدید قرار داد کرده و بعضی که کمبود دیده شد راجع با استخدام شان اقدامات لازمه کرده .

۳- تقرر و تبدل معلمین تاکنون بزیر اثر ریاست تدریسات اجرا گردیده و هم متحد المال به تمام مکاتب مرکز و ولایات صادر گردیده که چگونه در وظائف خود پایند و منہمک باشند .

۴- راجع به معلمینی که نومره امتحان پشتوی شان از شش نومره کمتر بوده حسب تصویب انجمن معارف و ولایات خیر داده شد که امسال فیصد پنج افغانی از معاش شان وضع دارند .

ششم - کنفرانس ها :

ریاست تدریسات امسال تمام معلمین مکاتب مرکز را چندین بار بمکتب صنائع دعوت داده بغرض پیشرفت سویہ تعلیمی معلمین نسبت به مربی - معلم ، تربیة اطفال و پیشرفت زبان ملی کنفرانس های مفید توسط مشاور علمی وزارت و دکتر محمد انور خان مدیر دارالمعلمین و بناغلی عبدالجی خان حبیبی مشاور وزارت ایراد کرده .

هفتم - نمایشگاه عرفانی :

نظر به پیشرفت و تشویق در امور معارف در اثر پرورژہ که قبلاً از طرف ریاست تدریسات راجع بنمایش عرفانی بتمام مرکز و ولایات اطلاع داده شده بود اکثر از مکاتب مرکز در جمع و مرتب کردن کارهای علمی طلبه موفق گردیده ، در نندارتون جشن امسال از طرف وزارت اقتصاد بمعرض نمایش گذاشته شد و مورد تقدیر وزارت اقتصاد واقع و در قطار درجه اول محسوب گردید .

ریاست تفتیش

۱- اجراآت و کارروائیهای ریاست تفتیش وزارت معارف در سال ۱۳۲۱ که به امور تربیوی - اخلاقی و غیره رسیدگی کرده قرار ذیل است :

الف : درمرکز (۳۳) باب مکتب را یکدفعه معاینه و تفتیش نموده .

ب : در ولایت کابل :

(۲۰) باب مکاتب سمت لوگر یکدفعه

(۲۱) باب مکاتب سمت شمالی یکدفعه

(۱۳) باب مکاتب ششکروهی یکدفعه

فقرات تحقیقه - ۳۰ فقره -

هدایات و نظریات وزارت - راجع به امور اداری - ترتیب سوانح طلبه ابتدائی متوسط
و غیره - مسائل اخلاقی - تهیه شاگردان برای بعضی مؤسسات دیگر : - ۴۰ فقره -

ج : غزنی -

(۲۰) باب مکتب سه دفعه تفتیش و معاینه شده

معلمین و معلمین اول مکافات دیده - ۸ نفر -

د : قندهار -

(۵۹) باب مکتب یکدفعه تفتیش شده .

فقرات تحقیقه - ۶ -

هدایات و نظریات وزارت - راجع به امور اداری - ترتیب سوانح صنوف

ابتدائی متوسط و ثانوی - مسائل اخلاقی معلمین - متعلمین و مامورین و تهیه شاگرد برای
بعضی مؤسسات دیگر .

ه : هرات -

(۳۹) باب مکتب هرات یکدفعه تفتیش شده

معلمین مکافات دیده - ۱۷ نفر -

فقرات تحقیقه - ۵ -

هدایات و نظریات وزارت - راجع به امور اداری - ترتیب سوانح صنوف ابتدائی متوسط
مسائل اخلاقی معلمین - و متعلمین و مامورین و تهیه شاگرد برای بعضی مؤسسات دیگر .

- ۱۵ فقره -

و : ولایت مزار شریف -

(۳۴) باب مکاتب مزار یکدفعه معاینه شده

معلمین و معلمین اول مکافات دیده - ۲۰ نفر -

فقرات تحقیقه - ۴ -

هدایات و نظریات وزارت - راجع به امور اداری - ترتیب سوانح طلبه صنوف ابتدائی

من غیر از خوبی يك نشانهٔ تفوق و برتری دیگر را نمی‌شناسم . (بیتهوفن)

متوسط - مسائل اخلاقی معلمان و معلمان و مامورین و تهیهٔ شاگردان برای مؤسسات دیگر .
- ۱۵ فقره -

ز : ولایت قطغن و بدخشان -

(۳۱) باب مکتب دو دفعه معاینه شده

معلمان و معلمان اول مکافات دیده - ۳۲ نفر -

شاگردان مکافات دیده - ۳۹۳ نفر -

هدایات که مانند دیگر ولایات داده شده - ۲۰ فقره -

ح : ولایت مشرفی -

فقرات تحقیقه - ۵ فقره -

هدایاتی که وقتاً فوقتاً مانند دیگر جاها داده شده - ۱۳ فقره -

ط : ولایت جنوبی

فقرات تحقیقه - ۲ -

هدایاتی که وقتاً فوقتاً مانند دیگر جاها داده شده - ۱۳ فقره -

ی : فراه -

فقرات تحقیقه - ۳ -

هدایاتی که به اوقات مختلف مانند دیگر جاها داده شده - ۷ فقره -

ک : میمنه -

فقرات تحقیقه - ۵ -

هدایاتی که راجع به اصلاح امور اداری و غیره داده شده - ۱۳ فقره -

در تفنیش‌ها مراتب ذیل در نظر گرفته شده : -

۱ - فعالیت معلمان راجع به تعلیم و تربیهٔ طلبه .

۲ - کارروائیهای سر معلمان و مامورین راجع به تهیهٔ لوازم و تحصیل و تامین نظم مکتب .

۳ - اوضاع و حرکات معلمان و مامورین و طرز گذاره و رفتار شان با طلبه و غیره .

۴ - رعایت حفظ الصحه در مکاتب و انتظام صنف‌ها .

۵ - امور انضباط در بارهٔ طلاب در داخل و خارج مکتب .

۶ - طرز جریان تعلیم و تطبیق آن با تعلیماتنامه و پروگرام و طرز تعلیم معلمان .

۷ - طرز ادخال طلبهٔ جدید الشمول هر ساله و تطبیق آن با اوامر صادرهٔ وزارت .

۸ - واریسی به نگهداری سامان تدریسی و غیره لوازم مکتب .

۹ - وجود سامان و لوازم تدریسی مکتب و غیره آن - استفادهٔ صحیح از آن سامان .

۱۰ - تطبیق راپورهای تدریسی با سوبیهٔ علمی شاگردان .

- ۱۱ - ملاحظه وظایف خانگی که از طرف معلم بطلاب داده میشود .
- ۱۲ - معلومات راجع به امتحان ماهوار طلبه - تعدادنا کماها چه و از طرف شخص اداره چی راجع به اصلاح نقیصه‌نا کماها چه ترتیبات گرفته شده .
- ۱۳ - معاینه طرز تباری در س معلمین و تمیز خوب و بد آن .
- ۱۴ - ملاحظه تقسیم اوقات و معلوم نمودن نواقص آن .
- ۱۵ - ملاحظه طرز تقسیمات محتویات مضامین معلمین .
- ۱۶ - معاینه پینتو و طرز افاده طلاب و معلمین بز بان پینتو که بصورت تحریری و شفاهی چطو راست .
- ۱۷ - صورت تطبیق و عملی شدن هدیایات که از وزارت راجع به پینتو داده شده چطو است .
- ۱۸ - ترتیب جدول مختصر اسمای معلمین با درجه تحصیل و تطبیق مضمون محوله شان با مقدار خواندگی طلاب .
- ۱۹ - معلومات راجع به اینکه از ابتدای تاسیس مکتب چند دوره فارغ التحصیل شده .
- ۲۰ - معلومات راجع به توجه یا عدم توجه حکام و علاقه دارها به مکتب .
- ۲۱ - معلومات راجع به یابندی طلاب بوقت معینه .
- ۲۲ - سوانح طلاب جدید الشمول و ملاحظه کتاب سوانح تمام طلاب مکتب .
- ۲۳ - ملاحظه طرز تعمیر و موقعیت مکتب .
- ۲۴ - معلومات نسبت به اوضاع معلمین و سر معلمین با طلبه در داخل و خارج مکتب .
- ۲۵ - معلومات نسبت به مریضهای مکتب و اجراءات اداره .
- ۲۶ - معلومات راجع به سررشته آب نوشیدنی طلاب .
- ۲۷ - ملاحظه رایوزهای حاضری طلبه که ماهواره از طرف اداره مکتب ترتیب و فرستاده میشود - نقل آن که در اداره موجود است - دیده میشود .
- ۲۸ - معلومات راجع به ملازمین مکتب و طرز حاضری اوشان .
- ۲۹ - معلومات بصورت مصرف پول قرطاسیه و متفرقه و مجروقات تا جائیکه ممکن شود .
- ۳۰ - صورت جلب و احضار طلاب غیر حاضر یومیه و غیر حاضر دائمی اجراءات مامورین مؤظف تحت مذاقه قرار گرفته میشود .
- ۳۱ - ملاحظه کتاب حاضری و ارسنصف طلاب .
- ۳۲ - ملاحظه کتاب حاضری مامورین بارفعات مریضی - ضروری و غیره سال جاری با اسباب موجه آن .
- ۳۳ - معاینه کتب اداری از قبیل داخل و خارج و توزیع سامان و غیره .
- ۳۴ - طرز توزیع سامان و لوازم تعلیمی بطلاب .

- ۳۵ - معلومات راجع بتعداد داخلهٔ مکتب - تعداد صنوف و تعداد معلمین شاملهٔ هر صنف تعداد طلبهٔ جدیدالشمول، تعداد فارغ‌التحصیلان - تبدیلی و فوتی .
- ۲ - طور معمول همه ساله امسال در صنوف اول مکتب ابتدائی در مکتب مسلکی و دارالمعلمین‌ها در مکتب متوسط در مدارس ثانوی در دارالفنون شاگردان جدید شامل نموده .
- ۳ - يك دسته شاگردان از فارغ‌التحصیلان دورهٔ ابتدائی از ولایات و حکومت‌های اعلی جهت شمول مکتب حربی و مکتب پست و تلیفون و تلگراف و مکتب صحیه - و بیطاریه مربوط مرکز وزارت حربی حاضر مرکز و بمکتب مذکور شامل و مصروف تحصیل شده و هکذا راجع بیک تعداد فارغ‌التحصیل دورهٔ متوسط اقدامات لازمه گردیده .
- ۴ - برای جلوگیری از سوء اجرا آت و قیام انتظام در مکتب و مؤسسات دیگر دوائر عرفانی و مراقبت در امور اداری (۸۳) فقره تفتیش و تحقیق و در مجلس انضباط وزارت تقدیم و فیصله گردیده .
و همچنین موضوعات تفتیش طلب که وقتاً فوقتاً پیش شده - حسب نظریه مقامات عالی تحت تحقیق گرفته بعد از تصویب مجلس، منظوری حضور جلالته آبی در معرض اجرا گذاشته شده .
- ۵ - در مسائل زیست و حوایج طلبهٔ افغانی در خارج اجراءات نمونه از تعیین شعبات تحصیل و ستاز و غیره شان که با دوائر مرکز فیصله و تجویز شده وقتاً فوقتاً بممالک متذکره مخایره شده و جواباتیکه واصل آمده به دوائر ذی‌علاقهٔ مرکزی اطلاع شده .
- ۶ - در پایان هر ماه راپورهای حاضری و غیر حاضری طلاب موجوده و جدیدالشمول مرکز و کلیه ولایات و حکومت‌های اعلی را دریافت و تحت مشاهده قرار داده - احصائیهٔ هر ماه را جداگانه ترتیب نموده .
- ۷ - در جلب غیر حاضران - تغییر و تبدیل طلبهٔ مکتب مرکز و اطراف - و ولایات اقدامات بعمل آورده .

ریاست سپورت و حفظ الصحه

الف - شق سپورت :

- ۱ - این ریاست در سال جاری دنبالهٔ تورنمنت‌های سال گذشته را ادامه داده روز ختم آنرا توام با روز سپورت‌های انفرادی بیک جوش و خروشیکه نظیر آن سابق برین دیده نشده بود بحضور و الاحضرت‌غازی وزیر حربیه، وزیر معارف در حالیکه جمع‌غفیری از مامورین معارف و حربیه و دیگر وزارت‌ها و اهالی وجود بهم رسانیده بودند در کلوب عسکری انجام یافت .

۱ سیورت های انفرادی اگرچه از چندین سال باین طرف در مملکت عزیز ما جریان یافته و پیش می رود - اما دوره اعتلاء آن درین زمان گویا سال ۱۳۲۱ بوده - چون تورنمنت مذکور خاتمه پذیرفت بعد از چندی توزیع انعامات صورت گرفت . ریاست سیورت برای هر فرد و هر شخصیکه در سیورت گوی سبقت را ربوده بود و عنوان قهرمانیت را حایز گردیده مطابق به لیاقت آن انعام تعیین نموده در آن روز حاضر داشت - از طرف مقام وزارت معارف انعام هریک را به مستحقش اعطا و بیریق معارف و کپ کلان را بمکتب استقلال که قهرمان سیورت سال ۱۳۲۱ شناخته شد از مکتب نجات که در سال ۱۳۲۰ قهرمان بود گرفته به آن تفویض گردید .

۲ - ترمیم میدان مکتب حبیبیو - دارالمعلمین نوی کابل .

۳ - تعیین اندازه میدانهای سیورت و اطلاع آن بر تمام مکاتب و مراجع مربوطه .

۴ - تهیه اسباب سیورت از خارج .

۵ - تفریق سامانهای داغمه ، جدید ، مستعمل ذریعه یک هیئت .

۶ - توزیع سامان و اجناس به مرکز و ولایات .

۷ - ارسال یکمده معلمین سیورت به مشرقی .

۸ - تهیه وسائل مقدماتی آله سکی .

۹ - تعیین نمره برای سیورت .

۱۰ - ترویج تورنمنت های خزانگی .

۱۱ - تاسیس کلوب سیورتهی بنام کلوب شاه .

۱۲ - تعیین یک تیم فوتبال بنام تیم آریانا .

ب - شق حفظ الصحه :

۱ - تعمیر یک شفاخانه عصری معارف .

۲ - معاینه صحی تمام طلاب مرکز .

۳ - استخدام یک نفر دوکتور متخصص دندان .

۴ - معاینه دندان تمام طلاب مرکز .

۵ - تصویب صورت معالجه دندان اطفال غریب و متمول بصورت مجانی و تادیه پول .

۶ - تاسیس یک موسسه معالجه دندان .

۷ - تاسیس یک لابراتور برای تجربه .

۸ - تعمیر یک اطاق مخصوص جراحی .

۹ - واکسین ضد تیفوئید به ۱۴۰۰۰ طلبه .

- ۱۰ - وا کسین ضد چیچک به مکاتب مرکز .
- ۱۱ - دفع مرض حمای لکه‌دار مکاتب و چارهای اساسی جلوگیری آن .
- ۱۲ - معاینه شاگردان فرار ذیل :
  - معاینه عمومی ۱۴۰۰۰
  - معالجه - ۱۰۸۰۹
  - امراض داخله ۶۴۷۰
  - امراض جلد ۹۸۶
  - امراض چشم ۷۲۲
  - دندان ۲۴۶
  - گوش و گلو ۹۸۱
  - جراحی ۱۳۸۴
  - عقلی و عصبی ۱۰۰
- ۱۳ - ارسال يك هيئت صحی و سیورت برای معاینه اوضاع صحی و سیورتي قندهار و مشرقی .
- ۱۴ - توريد ادويه و سامان از خارج .
- ۱۵ - خریداری ادويه از شرکت های ملی و رسمی .

مدیریت عمومی موزه

- ۱ - حفريات ۱۳۲۱ :-

هيئت حفريات افغانی و هيئت فرانسه بتاريخ ۳ ثور ۱۳۲۱ به مقصد حفريات در بگرام از کابل حرکت نموده عازم بگرام شدند و بدون روز های تعطیل تقريباً سه ماه در بگرام حفريات جاری ، هيئت جانبين الی اخير سرطان وارد کابل شدند و سامان منکشفه وارد موزه گردید و هم چنین بتاريخ ۲۸ میزان ۱۳۲۱ هيئت افغانی به همراهی « موسیو گريشن » دو باره وارد بگرام شده در همان جای سابقه شروع به حفريات کردند تقريباً (۱۱) روز در بگرام حفريات شده و خانم موسیو گريشن مريض شد حفريات معطل گردید و بتاريخ ۸ فوس هيئت طرفين وارد کابل گردیده سامان منکشفه حفريات به موزه کابل سپرده شد .
- ۲ - خریداری ۱۴ جلد کتاب قلمی ، بوستان ، مشکوة المصابيح ، ذ خيرة کامله در علم جراحت ، فتوح الاوراد - محاورات خيالی ، ترجمه قاموس ، شاهنامه بدیع النظم ، روضة الصفا ديوان سردار احمد خان ، احوال کشمير - کتاب قلمی طب .
- ۳ - پينج لوحه نوشته قلمی .
- ۴ - ۶۶ دانه سکه مسی و نقره و طلا .
- ۵ - ۴۱ قلم خریداری آثار تاريخی و عتيقه .

مدیریت تنظیمات .

این دائره نیز مانند سایر دوائر وزارت موصوفه در حصه اجرای امورات محوله خود جدیت لازمه بکار برده و تمام کارهای تهیه کتب درسی و لوازم تحصیل و ادوات لازمه مکاتب مرکز و ولایات و حکومتات اعلی را چه از داخل مملکت و چه از خارج حسب پروگرام معینه پیش از پیش تدارک و انتظام نموده و مخصوصاً در قسمت بهر ساندین و توزیع کتب درسی و لوازم تحصیل معارف ولایات و حکومتات اعلی قرار احصائیه طلاب معارف مزبور قبل از آغاز سال تعلیمی سعی و اهتمام لازمه نموده و این امر را باوجود موجود بودن بعضی مشکلات دروسائل حمل و نقل و بخوبصورت اجرا و انجام داده کددام بندش و سکتگی از ناحیه عدم کتب درسی و لوازم تحصیل و غیره در دروس محصلین معارف ولایات و حکومتات اعلی رخ نداده و ازین جهت مراتب خوشنودی مقام وزارت را حاصل داشته است .

مدیریت مامورین و اجرائیه :

همانطوریکه کلیه دوائر وزارت معارف بو وظائف محوله خود در سال ۱۳۲۱ رسیدگی کرده اند دائره مامورین و اجرائیه هم امور متعلقه خود را در دست اجرا گرفته و در این راه ابراز فعالیت کرده است چه آنکه این دائره حسب وظیفه تمام مامورین و مستخدمین موسسات جدید و سابقه را باید تهیه و تدارک دیده و احتیاج موسسات را ازین ناحیه مرتفع گرداند . طوریکه از اجرا آن سال ۱۳۲۱ این دائره معلوم میشود دائره مذکور نه تنها احتیاج موسسات و دوائر عرفانی را از رهگذر تدارک مامورین و مستخدمین رفع کرده بلکه برای انتظام و حسن تدویر امور متعلقه پیشنهاداتی هم بمقامات صلاحیت دار تقدیم و بعد منظوری بمعرض تطبیق و اجرا گذاشته است بصورت عمومی اجرا آن دائره مامورین در سال ۱۳۲۱ بر حسب آتی است :

- اول تقرر ع، ص عبدالاحمد خان معین دوم به مشاوری وزارت معارف .
- دوم تقرر ع، ص دکتور محمدانس خان بحیث کفیل ریاست تعلیم و تربیه .
- سوم تقرر ع، ص برهان الدین خان کشککی بحیث پیشو ستر .
- چهارم تقرر ع محمدنبی خان عضو ریاست تعلیم و تربیه و عبدالجبار خان معاون ریاست تدریسات بدرجه مدیریت عمومی .
- پنجم تقرر ع، غلام جیلانی خان ترفیعاً بحیث مدیر عمومی معارف قندهار .
- ششم تقرر (۷) تقر بحیث مدیر بدوائر عرفانی مملکت .
- هفتم : شمولیت (۱۵) نفر بحیث عضو بریاست های مربوطه وزارت معارف .
- هشتم : مؤظف ساختن (۹۱) نفر از درجه مامورالی کتاب چهارم بدوائر مرکز و ولایات .

هر که امروز محتاج تو بود رفع حاجت او را بفردامفگن، زیرا تو چه دانی که فردا چه شود. (افلاطون)

نهم : استخدام (۲۱۹) نفر بصفه مستخدم در موسسات و دوائر عرفانی .

دهم : رسیدگی به امور سبیل و سوانح تمام معلمین و مامورین معارف .

یازدهم : اجرای معاش و مصارف مرکز وزارت معارف و اصدار هدايات بشعبات اجرائیه

مکاتب بعثت اجرائیه مرکزی .

مدیریت کنترول :

طبیعی است که امور مالی در رشته حیات عمومی مداخله تامه داشته و هیچ امری بدون کمک و مساعدت مالی انجام پذیر نبوده و نیست پس ازینجاست که حکومت متبوع و معارف خواه ما تنویر افکار اولاد اینخاک را بر طرق و وسایل مختلف جزو مهم پروگرام خویش قرار داده و یک بودجه هنگفت و بزرگی را بنام وزارت معارف اعتبار و اعطا نموده که مدیریت کنترول وزارت معارف عهده دار انجام این امور بوده و توانسته است که بر حسب وظیفه امور مرجوعه خویش را با کمال خوبی و حسن صورت انجام بدهد . شعبات مرکز و مر بوطات مدیریت کنترول وزارت معارف که بامتجاوز از (سی) شعبه حسابی در تماس است با اجرا آتی که در ظرف سال مالی ۱۳۲۱ به آن موفق شده . قرار ذیل توضیح میشود :

الف - شق بودجه دولت .

۱- ماموریت بودجه - شعبه ترتیب بودجه و احصائیه . شعبه اجرائیه و تخصیص و واردات .

۲- ماموریت تادیات نقدی :

۱ - شعبه معاشات .

۲ - « مصارف » .

۳ - « دارائی بودجوی » .

۳- ماموریت جنسی .

ب - شق مدرک که به تحت اثریک ماموریت اداره میشود :

۱- شعبه نقدی .

۲- جنسی .

ج - کنترول های مربوطه :

۱- فاکولته طبیی (مربوطه بودجه دولت)

۲- دارالمعلمین ابتدائی

۳- مدیریت کنترول مکتب صنایع که نظر به بعضی ایجابات بماموریت تبدیل شد) مربوط

بودجه مدرک . با توضیحاتیکه در فوق دادیم مدیریت کنترول وزارت معارف را در جزو شعبات

اداری وزارت قرار داده و اینک می رویم باینکه این مدیریت چه کرده و چه اموری را انجام داده اند .

۱- ماموریت بودجه - مامور ترتیب و توزیع بودجه معارف در مملکت بوده و توانسته است که بودجه وزارت معارف را در موقع آن بوزارت مالیه تقدیم و در عین حال احتیاجات غیر مترقبه را در حالیکه از چو کات بودجه خارج نشده و در امور مالی و موازنه عمومی فشار عاید نکند تلاقی نماید همچنان در جریان سال به تحویل تابلوهای موعودی وارداتی بوزارت مالیه و تحصیل پولهای قابل تحصیل موفق و بیک مسئله مهمی که با خط درشت و اجرا آت این ماموریت یاد داشت میشود همانا گرفتن (یک میلیون و دو صد هزار افغانی) سهمی است که در شرکت پخته بدست آورده و می خواهد که از این پول علاوه بر بودجه معینه دولت خدمت بهتری را در راه معارف انجام دهد .

۲- ماموریت معاش و مصرف :

این ماموریت که عهده دار تمام پرداخت های وزارت معارف است با حسن صورت و صرفه جوئی تادیات وزارت معارف را انجام داده و آنچه را که بطور مساعد و تقاوی پرداخته است بازرسی و در تصفیة پولهای تقاوی با اشخاص طرف معامله اقدامات سریع نموده و ضمناً از اصدار متحدالامال های حسابی بر شعبات مربوطه خود داری نگردد و توانسته است تابلوهای موعودی موظف خود را در موقعش بوزارت مالیه تقدیم نماید .

۳- ماموریت جنسی :

این ماموریت که در اجرا آت سان ۱۳۲۱ خود نظر بملاحظات وضعیت جنگ عالم سوز در صرفیات ذخایر وزارت معارف صرفه و میانه روی را مدنظر گرفته و آنچه بدخایر وزارت معارف افزوده شده است با کمال دقت و ارسمی و آنچه را که بصرف رسانیده با اهتمام زیادی در گرفتن موجودی ها و تصفیة آن و ترتیب تابلوی جنسی و تحویل آن بوزارت مالیه و رهنمائی های حسابی به شعب مربوطه اقدامات جدیدانه نموده است .

۴- ماموریت مدرک :

این اداره با تمام معنی یک مدیریت کمترویل کوچک را نمایندگی کرده آنچه اجرا آتیکه در بودجه دولت به تحت (۳) عنوان جدا گانه بودجه معاش و مصرف و جنسی توضیح شده درین شعبه در تحت یک عنوان ماموریت مدرک انجام یافته و بر علاوه موفق شده است که یک لایحه اجرا آت حسابی را محض برای مکاتب صنایع وزارت معارف ترتیب و بعد از صحه و تصویب وزارت مالیه ذریعه مامورین مربوطه در معرض اجرا قرار دهد .

۵ - کنترول های مربوط :
در طرز اجرا آت با کنترول مرکز تفاوتی نداشته و در ارسال تابلوهای موعدی خود
بوزارت مالیه بسلسله مدیریت کنترول مرکز موفق شده اند .

ر یاست فا کولته طب :

۱- چهار ده نفر از ستاژیرهای فارغ التحصیل فا کولته طبی ستاژ خود را مکمل کرده
و به اخذ دیپومه نایل شدند همچنان ده نفر از مکتب طبی و ۷ نفر از مکتب دوا سازی بعد از تکمیل
ستاژ دیپومه گرفتند .

۲- از فا کولته طبی ۱۱ نفر در سال جاری فارغ التحصیل شده و برای ستاژ به شفا خانه ها
فرستاده شده اند همچنان از مکتب طبی ۱۵ نفر و از دوا سازی دو نفر فارغ التحصیل شده
مشغول ستاژ گردیدند .

۳- در صنف اول فا کولته جدیداً ۹ نفر از فارغ التحصیلان بکلوریا شامل گردیده مصرف
تحصیل شده اند همچنان بیست نفر در صنف اول طبی و (۱۲) نفر به صنف اول دوا سازی جدیداً
شامل شده اند .

۴- در فا کولته طبی یک موزیم امراض ساری ترتیب شده ملاژها و تصاویر برای
یروپا گاند صحی و استفاده علاقه مندان به موقع استفاده گذاشته شده است .

۵- پنج نفر از فارغ التحصیلان دوره اول فا کولته طبی تخصص کرده و امتحان تخصص
شان از طرف فا کولته طبی اخذ و سند تخصص برای شان داده شده است .

۶- در لابوراتوار کیمیا علاوه از تجارب و تطبیقات درس مواد مهمه که تجزیه و تحقیق آن
مطلوب بود به فا کولته رجعت داده شده و درین جا تجزیه شده را پورهای آن بمقامات
مربوطه تقدیم شده است .

۷- در راپورت شرح مرضی پارچه های مرضی از شفاخانه بغرض تشخیص فرستاده شده است
در راپورت اتوار تحقیق شده راپورهای آنها تنظیم و بمنابع مربوطه تقدیم شده است .

۸- در موسسه با کترالوژی که یک موسسه مشترک بین وزارت صحیه و فا کولته طبی است
از شفاخانه ها مواد برای تشخیص امراض مکر و بیه و ساریه ارسال و عدد معتابها تحقیق
و معاینه شده است و باین اساس تداوی لازمه اجراء شده است علاوه آن وا کسن های مختلفه
از امراض کولرا، تیفو، چیچک، سگ دیوانه به مقادیر زیاد در این انستوت تهیه شده و برای
استفاده در سائر نقاط مملکت مورد استفاده قرار داده شده است همچنان بالای مرض
حمای لکه دار تدقیقات فنی تحت اجرا گرفته شده است .

رياست فا کولته سيانس :

فا کولته سيانس که بنا بر عدم وجود طلاب داراي شهادتنامه بکلوريا و معلمين ، چند سال درسهای خود را معطل مانده بود در اثر کاميابي تعداد طلاب ازليسه ها و اوامر وزارت معارف دوباره دروس خود را از تاريخ اول قوس ۱۳۲۱ شروع نمود .

امسال صنوف اول دوشعبه رياضي ، فزيک و کيميا . بيولوجی تاسيس شده است .

تعداد طلابی که شامل درس شده اند به شانزده نفر بالغ ميشود .

معلمين فا کولته قرار ذيل اند :

رياضيات   دا کتر محمدانس خان

فزيک   پروفيسور دا کتر شتر

کيميا   دا کتر محمد انورخان

بيولوجی   پروفيسور دا کتر موت

علاوه بران فا کولته سيانس ترتيب لابو را نوار و کتا بخانه را نموده بمرض استفاده

طلاب و معلمين قرار داده است با تاسيس اين فا کولته هيئت مجموع فا کولته طبي ، حقوق و سانس

قسم اهم يونيورستي کابل را تشکيل ميدهد .

فا کولته حقوق :

امسال فا کولته حقوق زيادتر به اصلاح و تنظيم مؤسسه خود موفق وبه پيشرفتهای خوب

نايل گرديده پروگرام خود را اصلاح و شاگردهای صنف اول خود را به دوم ترفيع داد . از

معلمين صنف سوم آن که هشت نفر فارغ التحصيل گرديده ، دو نفر آن از سال سابق و ۶ نفر آن از

امسال موجود بود در قصر صدارت عظميا به اخذ ديپلومه نايل گرديدند . چون عمارت سابق برای

صنوف و دوائر فا کولته گنجایش نداشت يك عمارت وسيع ديگر برايش تخصيص داده شد .

امور وزارت اقتصاد

دوائر وزارت اقتصاد ملی با وجود مسدود بودن راههای تجارتي و مشکلات اوضاع امروزی

که عالم بشريت را دچار بحران گردانیده ، در مرور سال جاری موفق با اجرا آت ذيل گرديده اند ،

الف - امور صنايع :

۱ - مدیریت عمومی صنايع در هذالسنه يك مؤسسه جديد پيله و سند را ب سرمايه ابتدائی

(۵۰) لك افغانی و انتهای يك كرور افغانی در کابل تاسيس نموده .

۲ - در امور ديگر شعبات صنعتی در حدود وظائف و صلاحيت خویش معاونت و مراقبت

بعمل آورده است .

نومیدی اولین قدمی است که شخصی به سوی قبر بر میدارد . (بناپارت)

۳ :- توجه خصوصی وزارت اقتصاد در شعب صنایع درین آوان بسوی صنایع دستی خصوص رخت‌باب معطوف میباشد که درین راه پیشرفت های محسوسی بمشاهده رسیده و در نندار تون ۱۳۲۲ نتایج آن مشاهده خواهد شد .

ب - امور تجارت و شرکتهای :

مدیریت شرکتهای بر علاوه رسیده گی با اجرای امور مربوطه عموم شرکتهای خصوصی از پوست قره قل ، قند و شکر ، بطرول و موتر و غیره ، واعطای هدایات لازمه بشرکتهای مذکور وملاحظه و تدقیق در اطراف اساسنامه های آنها ، اجرا آتی که در سال ۱۳۲۱ بتوسط شعبه شرکتهای نموده حسب آتی است :

۱ :- درهرات شرکتهای باسم شرکت اتفاق بادغیسات هرات ب سرمایه مبلغ (۳,۰۰۰,۰۰۰) افغانی باداشتن امتیاز موازی (۳۲۳۲۸) جلد پوست قره قلی ومقدار (۵۵۲ گرام و ۶۵۲ کیلو و ۳۸۷) تن پشم از پیداوار ولایت هرات تاسیس وشروع بکار نموده است .

۲ :- در میمنه شرکتهای باسم (شرکت مبارک) باداشتن امتیاز (۱۰,۰۰۰) جلد پوست قره قلی از پوست های پیداوار ولایات شمالی افغانستان برای سه سال (۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲) تاسیس نموده است .

۳ :- شرکتهای باسم (دزابل شرکت) در مرکز کابل ب سرمایه مبلغ (۲,۰۰۰,۰۰۰) افغانی بغرض صادرات امتعه پیداوار مملکت از قبیل پسته ، بادام و پوست گوسفندی وروبا و غیره وتوزید امتعه خارجی از قبیل رخت وغیره احتیاجات بر حسب اصول ومقررات دولتی بدون کدام جنبه انحصاری و امتیازی تاسیس وتشکیل گردیده وشروع بکار نموده است .

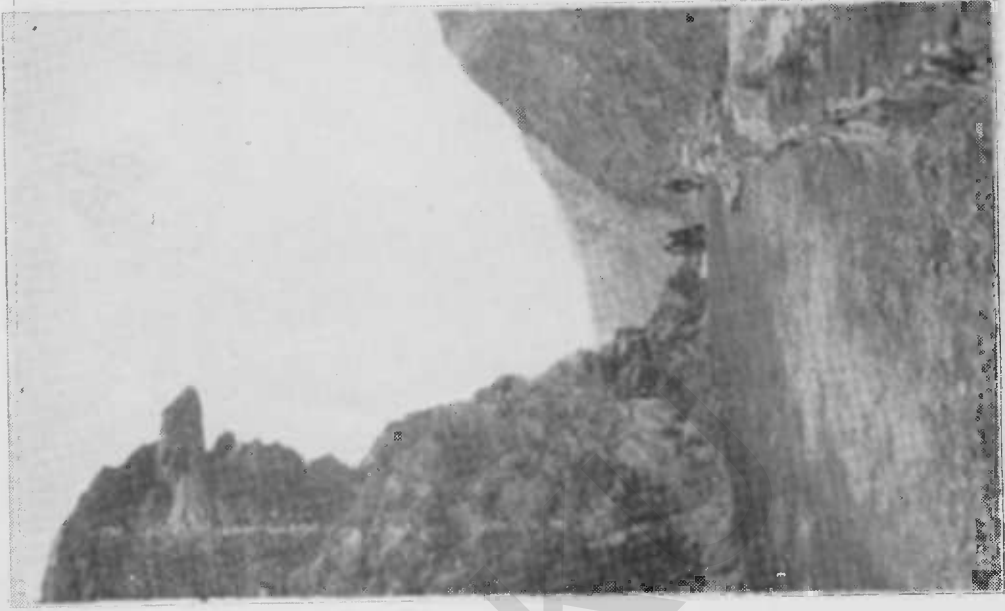
۴ :- انحصار نصور و تما گوی سبزه کی تمام نقاط افغانستان که قبلاً از اول سال ۱۳۱۸ الی ختم سال ۱۳۲۰ سایانه بمبلغ پنج لک وچهل ویک هزار افغانی باچاره داده شده بود در اول سال جاری الی ختم سال ۱۳۲۳ سالانه بمبلغ هفت لک وپنجاه هزار افغانی باچاره داده شده است .

امور فوائد عامه

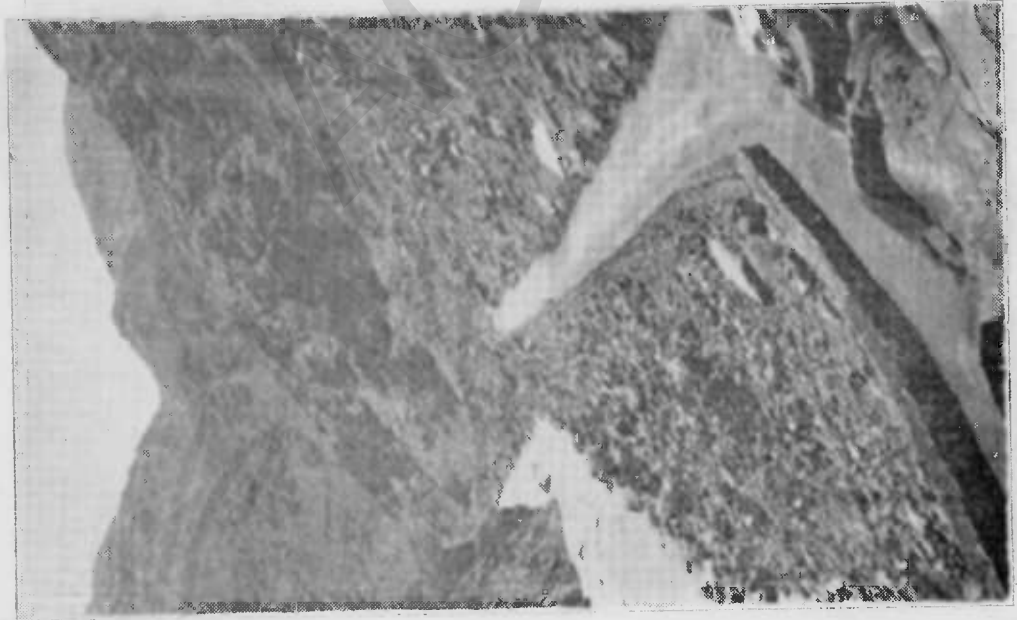
وزارت فوائد عامه باوجود مواضعی که در توریید سامان و لوازم عمرانی بوجود آمده پلانهای عمرانی خویش را بجدیت تمام تعقیب وبه پاره امور مهمه در قسمت جاده سازی، بندونهار وتعمیرات تشبث کرده است که اینک مهمترین آن بقسم خلص در اینجا ذکر میشود :

الف - در قسمت معابر :

۱ :- سرک تنگ غارو که کار آن از سال ۱۳۲۰ آغاز یافته ودر تمام طول آن بین کابل وجلال آباد کار باوقفه های که از اثر مساعدت وعدم مساعدت هوا وغیره ایجابات فنی ناگزیر است

دوربین تنگی دسرک یوه برخه

د کابل سیند او دوربین تنگی لوی سرک

دور بینمین تنگی دنوی سرک یوه برخه

دور بینمین تنگی دنوی سرک یوه برخه

د فشار ماشين چه دهوا.د فشار په ذريعه کاني پر يکوى (دمشرفى نوى سرک ۱)

د فشار ماشين دکار په وخت کيښي چه غر را نوى

دمشرفی دای سرک یوه برخه دکابل دولايت حصه (دوربین تنگی)

دوربین تنگی دسرک چوړوونکی دکار له لوازمو سره

کار کوونکی و روسنه دکار تر تمامیدو رخصت غوازی

د کابل دوالی وکیل بخیل لاس اکر د کوونکو ته اجرت اویسی ورکوی

د سمت شمالی دنوو و دانیو خغه د چاریکیان و منخنی تیونتی

د غوربند سرک د پراختیا پروژمت په حال کې

کار می شود ، چنانچه تفصیلات آن در مقاله جدا گانه که در آخر سالنامه مندرج است ملاحظه خواهد شد .

این جاده که اغلباً در پهلوی کوه های سخت امتداد یافته ، عملیات سرنگ پیرانی و تونل سازی و پرکاری و گستره سازی و پل سازی و غیره را به پیمانہ بزرگی ایجاب می کند . در سال ۱۳۲۱ در هر قسمت آن چه در حصه ولایت مشرقی و چه در حصه ولایت کابل و چه در حصه سخت ترین آن که ماهی پر باشد به تفاریق کار زیاد بعمل آمده و سرنگ پیرانی بصورت پدی و هم باماشین ها بمقدار کثیری اجرا شده و در شروع سال جاری ۱۵ کیلومتر ازین سرک در حصه تنگی ابریشمی بسکلی خاتمه یافته .

باقی در هر حصه امسال نیز کار جاریست ، طول این سرک ۱۵۳ و نسبت به سرک لته بند (۳۹) کیلومتر کمتر است .

۲ :- سرک پغمان این سرک که به طول (هفده و نیم) کیلومتر از طرف مدیریت معابر ولایت کابل تحت تعمیر است دارای دو خط بوده که یکی برای رفت و دیگری برای آمد میباشد و هر کدام آن (۶) متر عرض دارد ، یک سرک آن تحت پخته کاری میباشد و سرک دوم تقریباً در تمام طول خام کاری شده است ، پلها و آبروها نیز تحت تعمیر میباشد امسال یک سرک آن تکمیل خواهد شد .

۳ :- سرک اساسی دورادور افغانستان که در هر ولایت کار آن تحت نظر شعبات وزارت فواید عامه جریان دارد ، مخصوصاً در حصه ولایت فندهار ، حکومت اعلائی فراه ، ولایت هرات ولایت قطن و غیره و این جاده اساسی به عرض ۱۰ متر میباشد و پارچه پارچه تحت تعمیر و اصلاح گرفته شده است .

ب :- در شق آنها رو بند ها :

۱ :- کار بند قرغه بسرعت و شدت بیشتری تحت تعمیر گرفته شده و فواید زیادی باینطرف مبدول شده است .

۲ :- کار نهرهای قطن و خشک کردن جبه زارهای آن که مطابق پلان علیجده بهمکاری وزارت اقتصاد و ریاست تنظیم آن ولایت ادامه دارد .

۳ :- در حکومت اعلائی فراه نهرها و کاریرهای کوچک و بزرگ بهمکاری حکومت اعلائی و اهالی تحت کار است .

۴ :- در سمت شمالی کابل نهر خواجه و نهر (رستم) تحت کار گرفته شده است و در سال ۱۳۲۲ نتیجه خواهد داد .

انتقاد کاری آسان ولی دوری از ضبط و خطا و اقدام بیکار غیر قابل انتقاد خیلی دشوار است .
(یکی از حکمای عرب)

ج : - در قسمت تعمیرات :

- عماراتیکه کار آن تمام گردیده :
- ۱ - تعمیر دیبوی عمومی واقع کارته نمبر ۴ .
  - ۲ - « شفاخانه مستورات واقع قلعه باقر خان .
  - ۳ - « اوراق وزارت خارجه .
  - ۴ - « حصه حریق شده عمارت وزارت خارجه .
  - ۵ - « نندارتون .
- تعمیراتیکه تحت کار است .
- ۱ - تعمیر معاینه خانه واقع اب دریا .
  - ۲ - گراجهای سیاه سنگ .
  - ۳ - « شهر آراء .
  - ۴ - ترمیمات ارگک کابل .
  - ۵ - گدامهای ارزاقی .
  - ۶ - ترمیم زیارت حضرت جبیر انصار .
  - ۷ - تعمیر اضافهای مهتاب قلعه تعلق وزارت پست .

ولایت هرات

الف : - حصه تعمیرات :

- ۱ - عمارت بزرگ شفاخانه جدید که نیم کاره بود تکمیل و سفیده کاری و پلستر کاری و نصب دروازه و کلبکین و آئینه شانی و تمديد سرک پیش روی آن بعمل آمده است .
- ۲ - دیوارهای سمت جنوبی و شرقی مکتب نمبر ۲ واقع پل آب چکان که تنها تهداب آن تکمیل شده بود تکمیل گردیده است .
- ۳ - تعمیر استیشن مترولوجی درهذه السنه آغاز و عمارت آن تکمیل گردید و دیوارهای احاطه آن از کرسی نیم متر کار شده .
- ۴ - عمارت هتل مرکز که نیم کاره بود، عمارت تحتانی آن سفیده کاری و نصب آئینه اش تکمیل گردیده و حصه فوقانی آن هم پوشش و پلستر کاری و سفیده کاری اش تمام شده است .
- ۵ - عمارت جدید اداره جریده اتفاق اسلام تکمیل و سفیده کاری شده است .
- ۶ - عمارت جدید مجلس که نیم کاره بود درهذه السنه عموماً خانهایش پوشش و پلستر کاری

دکابل دستور اتو دشاخانای دنوی ودانی یوهر خه

د کابل د مستور اټو د شفا خانې د نوي ودانۍ يوه برخه

وسفیده کاری شده است و علاوه دروازه و کلبکین هایش نصب شده و دیوار برج دار آن بارتفاع دو متر و دو نیم متر کار شده است و کتاره پشت بام سه سمت آن تکمیل و یک سمت آن باقیمانده است .

۷ - تعمیر قوماندانی کوتوالی که پوشش و استر کاری آن مانده بود استر کاری و پوشش آن تکمیل گردید .

۸ - مکتب زیارتگاه در هذمه السنه تکمیل شده است و ظرف استفاده طلاب گردیده .

۹ - مکتب ادرسکن به پوشش رسیده و خاک اندازی تحت خانها و استر کاری و سنگ کاری احاطه و غیره آن تکمیل گردیده است .

۱۰ - تعمیر مکتب زنده جان که نیم کاره بوده در هذمه السنه تکمیل و ظرف استفاده طلاب قرار داده شده .

ب - شق ترمیمات :

۱ - ترمیمات مکتب نمبر ۱

۲ - ترمیمات مکتب نمبر ۲ از قبیل تجدید دروازه ها و غیره .

۳ - در کلبکین های خزانه سیم های آهنی نصب گردید .

حکومت کلان غزنی

۱ - یک سرک جدید از خط سرک عمومی قندهار به حکومت جدید تشکیل اندر ساختمان و امتداد یافته است مسافت ۱۲ کروه - هکذا بالمثل آن از سرک کتواز هم سرک جدید کشوده به حکومت اندر دوطرفه وصل کرده شده .

۲ - از حصه مرکز حکومت کلان سرک جدید اصدر شاد به حکومت جدید تشکیل جفتو ملحق و هم سرک علیحده مسافت (۸) کروه از خط سرک عمومی بعلاوه داری و اغظم مربوط حکومت جفتو برده شده .

۳ - از خط سرک حکومت و از خواه سرک جدید که مشهور به تروه سر حد نامیده میشود بمسافت ۲۲ کروه امتداد و ساخته شده است .

۴ - تعمیر دوائر حکومتی شرین که جدید ساختمان کرده شده تماما تکمیل و از علاقه داری یوسف خیل مربوط حکومت شرین که آنهم تعمیر جدید کرده شده در شرف اكمال دست .

۵ - یک پل جدید بین حصه جانی خیل کتواز و ملی زائی که در باب است جدید ساخته شده .

۶ - تعمیرات حکومتی مقر و جاغوری و حکومتی قره باغ با حکومتی جفتو و تعمیرات مکات و گدام ملکی مرکز حکومت کلان و مقر تحت ساختمان و در شرف تکمیل است .

امور صحیه

امور صحیه که مورد توجه مخصوص حکومت متبوعه میباشد ، درین سال پیشرفت های تازه را احراز و وزارت صحیه بتأسی از نظریات بهی خواهانه حکومت متبوعه در مورد مجادله با امراض و تاسیس و توسعه مؤسسات صحی و پیشبرد حفظ الصحه عامه داخل اقدامات جدی شده که مختصر آن قرار ذیل است :

کولرا

در اوائل سال ۱۳۲۱ باسناد اطلاع مدیریت صحیه فراه که در چهار برج چخانسور شبه مرض کالرا گرفته بود فوراً از طرف وزارت صحیه هیئتی مرکب از دکترین و معاونین با سامان لازمه و یک مقدار کافی واکسین بدان طرف اعزام و به هیئت مزبوره امر داده شد تا در اطراف این مرض تحقیقات نموده و اگر از نقطه نظر پولی کلینیکی ادنی ترین شبه مرض کولرا میرفت فوراً واکسین ناسیون عمومی را بالای اهالی تطبیق کرده و به قرانطین های حدودی قیام نمایند در اثر تحقیقات پولی کلینیکی و باکترولوژی بالاخره به تحقیق پیوست که مرض مزبوره کولرا نبوده و بیک نوع اسهال موسمی است ، گویا در سال ۱۳۲۱ از طرف خداوند بیک در سرتاسر خاک افغانستان از نقطه نظر کولرا خیریت تامه حکم فرمائی داشته است .

تیفوئید :

برای اینکه از واقعات محرقه جلوگیری بعمل آید وزارت صحیه مطابق پروگرام هر ساله برای حفظ ماتقدم یک تعداد زیادی واکسین تیفوئید را توسط موسسه باکترولوژی تهیه دیده چه در مراکز و چه در ولایات و اطراف به پیمان و وسیعی واکسین مزبوره را طرف استفاده اهالی قرار داده و به تمام مراکز صحی امر اکید صادر شده بود تا نسبت به تطبیق واکسین ناسیون جداً بدل مساعی نمایند چنانچه در سال ۱۳۲۱ از روی احصائیه هاییکه در دست وزارت صحیه موجود است از مراحم خداوند نسبت به سائر سالها مرض تیفوئید در بین اهالی کمتر شیوع کرده است .

حمای لکه دار :

در اوائل سال ۱۳۲۱ مرض حمای لکه دار در برخی نقاط افغانستان تا یک اندازه نسبت به سائر سالها زیاده تر توسعه اختیار کرده و توجه وزارت صحیه را بیشتر راجع به این موضوع معطوف ساخته و مجبور گردید تا ضرورت جدی باین مرض داخل مجادله گردد ، هرچندی که مجادله نمودن با مرض حمای لکه دار مشکلات زیادی را در بر داشت معیناً وزارت صحیه موفق شد

مایوس شدن از یک امید بزرگ چون غروب آفتاب تابان است . (لانگفیلو)

تا توسط مامورین صحتی در وسط سال مذکور از انتشار این مرض بکاهد ، بر علاوه از صرف موسسه باکترولوژی برای بدست آوردن یک نوع واکسین ضد حمای لکه دار از خون مریض مبتلا بر مرض مذکور اقدامی هم بعمل آمد ولی از آنجائیکه صورت استحصال این واکسین مشکلات زیادی با خود همراه داشت وزارت صحتیه موفق شده توانست تا بصورت مثبت از آن استفاده بکند .

واکسین ضد حمای لکه دار:

چون دامنه مرض حمای لکه دار وسعت اختیار نمود وزارت صحتیه متشبث شد تا بهر وسیله ممکنه باید وسایل وقایه از این مرض را بدست آورد چنانچه مقارن همین تشبث اطلاعی بدست آمد که در موسسات باکترولوژی امریکا به تعداد کافی واکسین ضد حمای لکه دار استحصال میگردد به تاسی این منظور وزارت صحتیه فوراً نسبت به توريد واکسین مذکور داخل اقدامات شده و امید است به توريد این واکسین ها موفق آید .

جذام:

هر چندیکه در سال گذشته نسبت بموضوع جذام تفصیلات لازمه داده شده و موضوع از نظر قارئین گذارش یافته معیناً برای اینکه اجراءات سال گذشته از هم گسیخته نشود طرز تلخیص ذیل در این باره راپوری قید میشود : برای تاسیس دهکده جذام در حصه سرخ آب لوگر قبلاً يك قطعه اراضی انتخاب و پلانهای اساسی بانقشه های تعمیراتی آن ترتیب گردیده بود و برای ایشکه در اطراف موقعیت این دهکده هنوز هم تدقیقات لازمه بعمل آید از طرف وزارت صحتیه یک نفر متخصص که عضو موسسه (برتس ایمپائر لپراسی اسوسی ایشن بر طانوی) بود دعوت داده شد تا بر کز آمده و از نقطه نظر فن در باره این موضوع راپوری را بوزارت صحتیه تقدیم نماید چنانچه متخصص مذکور بتاريخ ۱۷ سرطان سال ۲۱ وارد کابل گردیده و بعد از یک هفته توقف تحقیقات لازمه را بادسته از دکتوران مربوطه مابعمل آورده و صورت راپور خود را بمقام وزارت صحتیه تقدیم نمود که این را پوره در پیش انداختن منظور اساسی وزارت صحتیه کمکی نمود ، در نتیجه تحقیقات و تدقیقات ثانوی وزارت صحتیه باساس منظوری مقامات صلاحیت دار چنین تجویز نمود که باید علاوه ازین دهکده عمومی از سایر نقاط افغانستان یعنی ذر موا ضعیکه مرض جذام در آن حصص وسعت اختیار کرده باشد جذام خانهای کوچکی احداث گردد چنانچه به اساس همین منظور بود که در حصه هزاره بغل برای تمرکزیت جذامی هائیکه از سایر نقاط افغانستان وارد کابل شده و در اینجا سکونت دارند يك جذام خانه کوچکی نیز اعمار گردد ، در حصه هزاره بغل تحقیقات فنی جارست و امید میرود که در سال ۲۲ به عملی نمودن این منظور از طرف وزارت صحتیه اقدامی بعمل آید . بر علاوه تا زمانیکه

عيب جويان بنواقص برميخورند، زيرا ايشان نواقص راميجويند . (د ، نيزار)

احداث جذام خانهای متفرقه در مواضع معينه آن صورت بگيرد از طرف مقامات صلاحيت دار به تمام ولايات و مربوطات آن احكامی صادر شده است مبنی بر اينكه تا زمان احداث جذام خانه مطلوب افراد مبتلای آن را در مناطق مسكونه خودشان تحت تجريد قرار داده و از معاشرت ايشان با افراد ديگر جلوگيري بعمل آرند .

حمایه اطفال :

همانطوريكه موسسات حمايه اطفال در سائر ممالك دائر بوده و هر دولتی به اندازه اقتدار و توانائی خود در اينراه قدمی برداشته حكومت بهيخواه مانيز تا اندازه ممكنه در راه حمايت اطفال از مساعي لازمه خودداري نكرده است چنانچه بتأسی همین نظريات حكومت بود كه وزارت صحتيه ، وزارت جليله معارف و رياست بلديه پروژه مقدماتی حمايه اطفال را تدوين نموده و به پيشگاه حكومت متبوع تقديم نمود ، هر چنديكه وزارت صحتيه از عرصه چندین سال به ايضار ف است كه در راه حفظ صحت اطفال تدابير لازمه را اتخاذ کرده ولی با وجود آن چون موسسات حمايه اطفال بدون مساعي وزارت جليله معارف و رياست بلديه حسب مطلوب عملی شده نمیتوانست ازین حيث با مساعي مراجع دوگانه پروژه مقدماتی را تعین نموده و به حاصل كردن منظوری آن از مقامات صلاحيت دار اقدامی نمود ، گویا اکنون وزارت صحتيه ، وزارت جليله معارف و رياست بلديه هر يك در حصه وظائف خود مطابق پلان مرتبه به تاسيس این موسسه در اواخر سال ۲۱ اقداماتی بعمل آورده اند .

واكسين چيچك و آبله كوبي

در سال ۲۱ نیز طبق سالهای گذشته نسبت بعملی نمودن آبله كوبي در بين عموم اطفال مملكت اقداماتی بعمل آمده و به تعداد (۲۰۰۰۰۰) نفر واكسين چيچك طرف استفاده قرار داده شده است .

صندوقچه های حفاظت و واكسين چيچك

چون در موسم گرما فرستادن و واكسين چيچك در ولايات و سائر نقاط افغانستان اشكالاتی داشت و از حيث شدت گرمی و واكسين چيچك آسیب ميرسيد وزارت صحتيه توسط موسسه باكثر لوزی به ایجاد يكنوع صندوقچه موفق گردید كه بسهولت و بدون واقع شدن كدام ضرری به واكسين در فرستادن آن به نقاط مختلفه موفق آید یکی از مزایای مخصوص صندوقچه های مذکور اينست كه برای يك مدت متمادی يخر احفاظت کرده و همچنان به يك مقدار كافی برای واكسين چيچك گنجایش دارد و برای اينكه در ارسال و مرسل و واكسين چيچك تعطیلی رخ ندهد و در عين زمان در هر مدیریت صحتيه و واكسين چيچك برای يك مدت متمادی محافظت شده بتواند

خو شبختی و بدبختی انسان در زمان پیری منوط به کار و کوشش هنگام جوانی است. (سنت بو)

وزارت صبحه چنین تجویز نمود که باید بهر يك از شفاخانه ها، دو، دو، دانه ازین صندوقچه ها موجود باشد، يك صندوقچه آن بصورت دائمی در خود شفاخانه موجود بوده و يك صندوقچه دیگر آن بقسم سیار در وزارت صبحه موجود میباشد تا در مواقع لازمه واکسین در خواستی ولایات و اطراف بوسیله همین صندوقچه سیار فرستاده شده و عندالورود واپس بمرکز مسترد میشود.

تجویز جدید راجع به آبله کوبی

در ولایات و سائر نقاط افغانستان:

باوجود آنکه همه ساله امر تطبیق واکسین ناسیون از طرف وزارت صبحه به تمام موسسات صبحه افغانستان و آبله کوبهای مربوطه صادر و واکسین چیچک هم تازه و رایگان ارسال شده و مراقبت های جدید درین زمینه بعمل می آید اخیراً تجویز دیگری هم از جانب وزارت صبحه اتخاذ شده و ضمیمه متحدالمالی برای نایب الحکومه ها و حکام اعلی و کلان صادر گردیده است تا در اطراف تجویز متذکره غور و خوض عمیقی نموده و نظریات خود را بوزارت صبحه بفرستند، اجرای این تجویز کمک فوق العاده را در دوام واکسین ناسیون ضد چیچک بالای عموم اهالی نموده و یک مجادله عمیقی را با این مرض بآنها میسازد.

تعدیل اجرت مواد تجزیوی خون

و غیره در موسسه باکتر لوزی:

قبل ازین نسبت بوضعیت اقتصادی اجرت موادی که جهت تحلیل و تجزیه در موسسه باکتر لوزی فرستاده میشد تحت یک پیماننه قرار یافته بود، اخیراً که در قیمت مواد و ارداتی مورد ضرورت تجزیه متذکره تولیداتی رخ داده است در قیمت بعضی از این مواد تعدیلات و تولیداتی بعمل آمده است.

۱ - تقشیش ادویه فروشیهای مرکز قرار مقررات موضوعه وزارت صبحه از ابتدای سال گذشته در هر پانزده روز جریان داشته و نواقصی که بملاحظه رسیده است بر اساس مقررات متذکره یا توضیح داده شده و یا مورد اخطار و جزا قرار یافته، گویا این تقشیش ها در اصلاح ادویه فروشیهها چه در زمینه نظم و نظافت ادویه فروشیهها و چه در خصوص فروش ادویه و غیره آنها رول خوبی ایفا کرده است.

۲ - بنابر مشکلات توريد ادویه و بلند رفتن قیمت آن تغییرات زیادی درین او آخر در قیمت ادویه رخ داده بود برای جلوگیری از احتکار دوا فروشیهها و قایم نمودن یک معیار معین جهت فروش ادویه مسئله تحت کنترل قرار گرفته و برای فروش ادویه (ادویه فروشیههای مرکزی و اطرافی) معیار اساسی تعیین گردیده.

۳ - افتتاح دوا فروشیهها: در اثر درخواست وارده در سال ۱۳۲۱ دو شرکت دوا فروشیه دیگر نیز یکی بنام ادویه فروشی رنبا و دیگری سینادر دوا فروشیههای شهری افزوده شده و نظر

کسیکه تحمل رنج دارد بانجام هر کاری قادر و توانا است . (کامیسا)

به احتیاجات مناطق شهری ادویه فروشی اولی در چارراهی متصل ریاست مطبوعات و دومی در باغ علیمردان قریب مندوی خربوزه فروشی متمرکز ساخته شده و همچنان یک دوا فروشی دیگری در مرکز هرات نیز بنام (اصلاح) افتتاح شده و به مالکین آنها فهمانده شده است تا جری اختلافی از مقررات موضوعه ادویه فروشیها نمایند .

۱ - باینکه در سال ۱۳۲۱ بحران موجوده در توريد ادویه مشکلات زیادی را پیش کرده معینا نسبت به تجاوزیکه از طرف وزارت صحیه اتخاذ گردیده بود با همکاری ریاست دیو ادویه احتیاجات شفاخانها حتی المقدور تهیه گردیده و مخصوصا نسبت به کنترل اساسی که در باره صرفیات ادویه شفاخانها بعمل آمده است بیشتر در صرفه جوئی ادویه کمک کرده است گویا باینکه طرق تجارتهی در اثر مشعل بودن جنگک موجوده مسدود بود تا کنون درامورات جاریه هیچ شفاخانه بندشی بوقوع نه پیوست .

۲ - وزارت صحیه از مدتی باینطرف تفتیش شفاخانهای ولایات را در نظر داشته و مخصوصا درین وقتیکه توريد ادویه از خارج مشکلات زیادی دارد میخواست معلوم کند که در کدام یک از شفاخانهای متذکره ادویه وجود دارد که بحد خودش نخورده اما برای شفاخانه یک منطقه دیگری اشد ضرورت میباشد به اساس این مفاکره منظوری تعیین هیئت تفتیش را از مقامات صلاحیت دار خواش و پس از استحصال منظوری مقامات متذکره یک هیئت مکمل را که مرکب از اشخاص فنی و اداری باشد باین پروگرام مفصلی اعزام نمود تا به اساس خط حرکتی که از جانب وزارت صحیه مقرر شده است بالعموم شفاخانهای افغانستان را تفتیش نموده و نتایج آنرا بوزارت صحیه تقدیم نمایند . هیئت مزبوره بر طبق پروگرام مرتبه هنوز هم مشغول تفتیش میباشد .

تعلیمات تمامه موظفین دو اخابهای حکومتی ، نیز از ضبع خارج و به جمع موسسات صحیه توزیع شده است .

رهنمای مجادله بانرا خوم نیز از ضبع خارج و به دسترس استفاده طلاب مکتب پرستاری گذاشته شده است .

از تاسیس سرویس درجه دوم دندانسازی در سالنامه ۱۳۲۰ تذکری داده شده بود امسال از حیث اینکه قیمت مواد محتاج الیه سرویس های درجه اول و دوم دندانسازی ها خیلی بلند رفته است در تعرفه هر دو سرویس مذکور تجدید نظر شده و بالاخره در تعرفه جدول تداوی و پروتز سرویس های درجه اول تزئینات معقول و مناسبی بعمل آمد و در تعرفه سرویس های درجه دوم صرف در قسمت پروتز آن تزئیناتی بعمل آمده و تعرفه اجرت پروتز مذکور مطابق تعرفه اجرت پروتز سرویس های درجه اول قرار داده شده است .

کاربیکه فقط منفعت شخصی در آن منظور باشد شرافتمندانه نیست . (تولستوی)

چون نتیجه واقعات مرصیه در محبس ایجاب ترئید بستره های شفاخانه آنرا می نمود در سال ۱۳۲۱ زیادتیی در جمله بستره های موجوده محبس منظور گردیده و این بستره ها محض جهت معالجه و تداوی مریضان مبتلا به حماء لکه دار تخصیص یافته است اما در او اینکه مریضان بستری در محبس زیادت حاصل نماید بسترهای افزود شده مورد استفاده سائر مریضان غیر از مریضان مبتلا به حماء لکه دار نیز قرار میگیرد .

پرورده ساختمان و تاسیس يك شفاخانه جهت قطعات ژاندارم مرکز در جوار عمارت محبس عمومی از طرف وزارت صحیه پیش بینی شده و با وزارت فوائد عامه مفاهمه شده تا نقشه ساختمان عمارت مذکور را بایش بینی های لازمه مصارف آن جهت سال ۱۳۲۲ تکمیل نماید از آغاز سال آینده به تعمیر شفاخانه مزبور مبادرت میشود .

قرار یلان اساسی که جهت اعمار يك شفاخانه عصری مستورات در احاطه شفاخانه موجوده مستورات کابل طرح شده بود امسال يك قسمتی ازین یلان عملی گردیده و يك عمارت جدیدی که گنجایش چهل تا شصت بستره را دارد توسطه وزارت جلیله فوائد عامه باشکل موزونی اعمار و اخیراً عده از مریضان در آن منتقل شده و عمارت متذکره طرف استفاده قرار گرفته است . عمارتی که جهت ساخت ادویه از مواد پیداوار مملکت و ذخیره نمودن ادویه و غیره در سال گذشته در کارته تحت تعمیر قرار داده شده بود به پایة تکمیل رسیده و فعلاً دیوی عمومی واقع جاده شاهی در آنجا منتقل گردیده است که ازینقرار از يك قسمت عمارت مذکور استفاده بعمل آمده است و علی التدریج از سائر قسمت های آن نیز طوریکه متذکر شده بودیم استفاده خواهد شد .

مریضان قطعات ژاندارم ولایات شمالی وزارت داخله که سابقاً توسطه شفاخانها و دوکتوران مربوط وزارت صحیه معاینه و مداوا میشدند اخیراً حسب مفاهمه و موافقه وزارت صحیه و وزارت داخله تاسیس يك شفاخانه در حصص خان آباد ، مزارشریف و میمنه جهت قطعات حصص متذکره صورت گرفته و مریضان قطعات ژاندارم این مناطق در شفاخانه های متعلق خودشان معالجه و تداوی میشوند دکتوران این شفاخانهها وزارت صحیه از فارغ التحصیلان فاکولته طب تعیین و مقرر کرده است .

برای اینکه يك تعلیماتنامه و دستورعمل کافی در دست دکتوران و مامورین صحیه و منسوبین موسسات صحیه جهت اجرا آت ایشان وجود داشته باشد پرورده يك تعلیماتنامه و وظائفی از طرف وزارت صحیه ترتیب و به موسسات صحی علی آباد فرستاده شده است تا در آنجا عملاً مورد تطبیق قرار گرفته و بعداً در کافه مراجع صحی مورد تعمیل قرار یابد .

قرار تر تیباتی که از طرف وزارت معارف و وزارت صحیه راجع به تهیه متخصصین

کار انسانرا از سه بلاى عظيم دور ميکنند: افسردگى ، فسق ، احتياج . (ولتر)

در داخل مملکت اتخاذ شده و موضوع آنرا با احراز تخصص شاغلى دكتور محمد اسماعيل خان (علم) در سال گذشته متذکر شدیم درین سال پنج نفر ديگر از دو کتوران فارغ التحصيل دوره اول فاکولته طب موفوق به احراز درجه تخصص در شعب ذیل گر دیده اند :

- ۱- بناغلى دكتور عبدالغنى خان افضل متخصص امراض داخله .
- ۲- » » » فقير محمد خان » » »
- ۳- » » » نوروز على خان » » » گوش ، گلو ، بينى
- ۴- » » » غلام حسين خان » » » جراحى
- ۵- » » » عبدالرحمن خان » » » جلدیه

در سال جارى امتحانات (۷) نفر متعلمات کورس قابله گى که دوره معینه تعليمات شانرا بپايان رسانيده بودند حسب پروگرام مرتبه اخذ و ديپلوم قابله گى برای شان داده شده تا به خدمات آتیۀ توده باساس شهادتنامه های خویش بيردازند .

در سال ۱۳۲۱ يازده نفر از طلاب دوره پنجم فاکولته طب و ۱۵ نفر از طلاب دوره هشتم مکتب طبى و ۲ نفر از طلاب دوره پنجم دواسازى فاکولته فارغ التحصيل شده و در شعبات مختلفه مشغول ستاز میباشند تا بعد از تکميل ستاز به شعبات لازمه مقرر و مؤظف ساخته شوند اسامى طلاب فارغ التحصيل متذکره بر حسب ذیل است :

الف - فاکولته طب :

- ۱- بناغلى مير غلام حيدر خان ، ۲- بناغلى سيد رضا خان ، ۳- بناغلى رحمت الله خان
- ۴- بناغلى غلام زکریا خان ، ۵- بناغلى محمد آصف خان ، ۶- بناغلى محمد رسول خان ، ۷- بناغلى محمد نعيم خان ،
- ۸- بناغلى محمد انور خان ، ۹- بناغلى على احمد خان ، ۱۰- بناغلى عبدالاحد خان ، ۱۱- بناغلى عبدالصمد خان .

ب - مکتب طبى :

- ۱- بناغلى محمد انور خان ، ۲- بناغلى نور محمد خان ، ۳- بناغلى سيد حبيب خان
- ۴- بناغلى ناصر عليخان ، ۵- بناغلى خواجه عبدالله خان ، ۶- بناغلى محمد امين خان .
- ۷- بناغلى عبدالحق خان ، ۸- بناغلى مير جان خان ، ۹- بناغلى سيد محمد انور خان .
- ۱۰- بناغلى محمد سرور خان ، ۱۱- بناغلى عبدالاحد خان ، ۱۲- بناغلى محمد انور خان .
- ۱۳- بناغلى محمد يونس خان ، ۱۴- بناغلى حفيظ الله خان ، ۱۵- بناغلى دوست محمد خان .

ج - دواسازى :

- ۱- بناغلى صمد عليخان ، ۲- بناغلى مير افضل خان .
- پنجاه نفر از طلاب شامله مکتب پرستارى که در سال گذشته شروع به تحصيل کرده بودند

دم را غنیمت شمارید تا همیشه سعادتمند با شید .

(روسو)

تعلیمات نظری شانرا در دوره شش ماه معین تمام داشته حسب پروگرام مرتبه امتحانات شان اخذ و موفقیت حاصل کردند سپس با اداره مؤسسات صحیہ علی آباد امر داده شد تا ترتیبات تقسیم طلاب متذکره را در شعب مختلفه جهت فرا گرفتن تدریس عملی پرستاری در شفاخانه های مؤسسات صحیہ اتخاذ نمایند .

ورود مستخدمین :

- ۱ - عزتمند دکتور محمد آغوز بیگ متخصص دندان در هذمه السنه استخدام و در مؤسسه دندان سازی مردانه مصروف خدمت میباشد .
- ۲ - محترمه دکتور بای زریان دکتوره دندان در هذمه السنه استخدام و در مؤسسه دندان سازی زنانه مصروف خدمت میباشد .
- ۳ - محترمه مادام شودان شویستر در هذمه السنه استخدام و به شفاخانه مستورات اجراء وظیفه میدارد .

در مؤسسات صحی علی آباد

در شعبات فنیہ :

از آنجائیکه افراد مملکت ما روز بروز به اهمیت مؤسسات صحیہ بی برده و منافع صحی زیادی از مراجعت خویش در مؤسسات متذکره حاصل کرده اند سال بسال در تعداد رجوع کنندگان این مؤسسات می افزاید ، و عدہ معالجه شدگان هر ساله را درشت تر ارائه میکند ، چنانچه در نه ماه امسال (از حمل الی آخر قوس) فی صد پانزده در تعداد مراجعین نسبت به سال تمام ۱۳۲۰ افزوده و از طرفی هم چون یوماً فیوماً در طرز تداوی و معالجات پیهم از اصولات عصری و نوینی دنبال میشود لله الحمد در وفیات مراجعین نیز تقلیل شایانی نسبت به سنوات گذشته بمشاهده می رسد .

در قسمت اداری :

- ۱ - یک تعداد بسترهای لوکس در بسترهای لوکس سابق افزوده شده است .
- ۲ - یک تعداد کافی ادویه دردبوی مؤسسات صحیہ ذخیره شده تا مشکلاتی در آتی از حیث قلت ادویه رخ نداده و رفاهیت مریضان تأمین شده باشد .
- ۳ - یوشاکه مریضان نیز به تعداد خیلی کافی در تحویلخانه مؤسسات ذخیره شده است .
- ۴ - امسال از تسخین برقی در شفاخانه ملکی استفاده بعمل آمده و برای بسترهای لوکس یک یک بخاری برقی نصب و از آنها استفاده میشود .

بزرگترین خدمتگاران برای سلامت مزاج و آسایش خاطر عقیده ثابت و پاك است. (فریدريك كبير)

۵ - در واردات هشت ماهه اجرت تداوی مریضان نظر به واردات سال تمام ۱۳۲۰ فی صد ۳۳/۵۰ افغانی افزودی بعمل آمده است و اگر مبلغی که در نظر گرفته شده است در چهار ماه بعد نیز افزود شود فی صد صد افزودی واردات امساله را ارائه میکند .

اجراآت مدیریت صحیة قندهار :

- ۱ - جلب توجه مریضان و ازدیاد مضاعف به تعداد (۳۰۹۱) نفر در سال ۱۳۲۱ معاینه شده .
  - ۲ - ترمیم و تعمیر شفاخانه بدساس توجه دارالحکومگی ذریعه شعبه تعمیر مدیریت فواید عامه .
  - ۳ - تکمیل نواقص سامان برق و ضروریات عاجله شفاخانه .
  - ۴ - تبدیل نمودن زمین و باغچه شفاخانه به باغچه های گل و زمین زراعتی .
  - ۵ - معاینه احصایه عسکری و افراد کارکنان نهر بغرا و معاینه طلاب مکتب برای تعلیمات عسکری مرکز کابل .
  - ۶ - جلب توجه مریضان به بستری شدن در داخل شفاخانه و اعتماد عموم به طبابت .
  - ۷ - خدمتگاری بیست بستره بطور دوام و قبول کردن و تن دادن در علاج .
  - ۸ - قناعت بخشیدن و وانمود نمودن اینکه بیست بستره کفایت نموده مریضان داخلی بسیار و دوکتوران آماده ده بستره جدید .
  - ۹ - اعطای نظریه ده بستره برای سال آینده شفاخانه یعنی بلند بردن چپرکتهای شفاخانه از تعداد (۲۰) به سی بستره .
  - ۱۰ - تعیین و فیصله سامان نوکری شب و حاضر شدن دو کستور بخدمت کاری شب در سنه ۱۳۲۲ که اولین اقدام و نظریه است که در ولایت تطبیق میشود .
  - ۱۱ - تبدیل نمودن طرز سنجش و حساب ادویه خانه از سال به سال یعنی سنجش هفته وار با در نظر گرفتن قیمت نسخه و حساب گرام گرام ادویه گویا اولین اقدامی است که مطابق خواهش مرکز کابل در ولایات عملی شده .
  - ۱۲ - سنجش حسابات شعبه اجرائیه شفاخانه یعنی حسابات دفتر و سنجش آن با قناعت تمام مستوفیت .
  - ۱۳ - برای کنترل اغذیه مریضان تعیین سه نفر مدیر و سرپرستار و سرکاتب که برای اجرای اغذیه یومیه امضاء هر سه نفر شدنی است .
  - ۱۴ - تعیین اطاق های لکس برای مریضان و مامورین و طلاب مکتب .
  - ۱۵ - تعیین کلوب دوکتوران برای کنفرانس ها، معامه سامان و تکمیل اثاث البیت .
- اطاق مدیریت صحیه .
- ۱۶ - فعالیت شفاخانه برای مریضان مدیریت صحیه .
  - ۱۷ - تکمیل عمه و فاعله شفاخانه .

- ۱۸ - مجادله باحمای لکه دار محبس .
- ۱۹ - تعیین دونفر دو کتور در هفته دوم راتبه برای معالجه و تداوی مریضان و متعهد شدن ادویه شان از طرف شفاخانه مرکزی و مقرری سی دواساز تعلیم یافته عصری .
- ۲۰ - تکمیل که بودی های نفر معاون دو کتور به جهت امراض جراحی بامعاون آن .
- ۲۱ - آبله کوب دونفر که تا امسال یک نفر فرستاده شده بود حال دونفر تعیین و تکمیل شد .
- ۲۲ - خریداری هوتل فلات و تبدیل نمودن آن بیک شفاخانه اساسی .
- ۲۳ - فرستادن آبله کوبها باطراف بحکومتی ترین و دهر اود و ارغنداب و پنجوائی .
- ۲۴ - رونق صحیح و اعتماد مریضان شفاخانه مستورات و زیادت مریضین یومیه به مستورات که از زیاد مضاعف گفته میشود .

امور پوست، تیلگراف و تیلفون

- ۱ - تقرر یک نفر انجنیر بدرجه دوم شعبه انجنیری مدیریت تیلگراف که عبارت از ص، غلام سرور خان منتظم سابقه مهتاب قلعه میباشد .
- ۲ - تاسیس تیلگراف خانه جدید قلعه نو هرات .
- ۳ - بیکهده از طلاب مکتب تیلفون و تیلگراف که جدیداً از تعلیمات مکتب فارغ و هر کدام بوظیفه معینه اش محول کرده شده و از اول عقرب ۱۳۳۱ وظایف خود را اشغال نموده اند .
- ۴ - ترتیب یک لایحه صورت ترمیمات و اخذ اجراءات و غیره را دیوها در شعبه تخنیک مدیریت عمومی رادیوی وزارت پست .
- ۵ - ترتیب هدایت نامه فروش تکت های پستی افغانی بداخل و خارج و اجرای آن از مقام مربوطه .
- ۶ - باز نمودن غرفه دوم اخذ محصول تیلگراف به نسبت زیادی کار و ازدحام مردم برای جلوگیری از شکایات و فراهم آوری سهولت تیلگراف دهنده گان .
- ۷ - اخذ تمام خبرهای ۲۴ ساعته آژانس ریوتر و حصه از آژانس های مشهور دیگر دنیا از قبیل تاس، دومی و ترانس اوشن .
- ۸ - تاسیس شعبه محاسبات در مرکز مدیریت تیلگراف .
- ۹ - ارسال منتظم سیار تیلگراف برای بازدید جمیع تیلگراف خانه های مملکت و ترتیب و تصحیح اجراءات آنها .

۱۰ - چون در مدیریت تیلفون برای طرز رفتار بامشتر کین تیلفون و قطع و نصب تیلفون و تمدید لین ها و اخذ محصول و غیره و مقرراتی وجود نداشت لهذا مدیریت موصوف مقررات مزبور را از صحنه مجلس گذشتانده در معرض اجراء قرار داد و سواد آنها به تمام دو ایر

کسیکه بدون تفکر حرفی زند صیادی راماند که بدون نشانه گرفتنی تیرخالی کند (منتسکیو)

مخابراتی ولایات و حکومتات اطلاع نمود .

۱۱ - تعیین بکنفر متخصص جدید در شعبه تلفون .

۱۲ - تشکیل يك شعبه گستدر در مرکز وزارت با سامان مربوطه از قبیل ماشین شبکه و یرش و غیره که بکار انداخته شده فعلاً تخمین تمامی قرطاسیه کار آمد مرکز و وزارت و یک قسمت اطراف را طبع و تحت استعمال آورده است .

۱۳ - اتمام امور تعمیر الحاقیه وزارت و استفاده ازان وهم علاوه آ تعمیر يك تحویل خانه برای حفاظت سامان تلفون از قبیل سیم های لچ کیبل و غیره از کثرت برف و باران و غیره نظیر آن ترتیبات تحویل خانه های سابقه که تمامی سامان فنی و سامان نازک و غیره که مطابق اصول فنی لازم حفظ بود حفظ کرده شدند .

۱۴ - ترتیب يك لایحه سانسور مرسولات پستی خبرهای تلفون و تیلگرافی و استحصال منظوری مقامات صلاحیت دار دفاتر ب مقامات مربوطه و امرا اجرای آن عنداللزوم از طرف حکومت .

۱۵ - ترتیب يك لایحه صورت ترمیمات و اخذ اجرت و غیره رادیو ها در شعبه تخنیکي مدیریت رادیوی وزارت پست .

هدیریت عمومی تخنیکي رادیو:

۱- ترتیب احصائیه رادیوهای آخذة شخصی مرکز و ولایات و اذن جواز نامه استعمال و اخذ محصول سالانه .

۲- ترتیب احصائیه و دادن جواز برای رادیوهای تجارتي و تجار .

۳- معاینه رادیو های وارده گمرکی و تهیه راپور فنی آن .

قسمت تخنیکي :

۱- ادامه و بکار انداختن دستگاره را دیو بموج متو سطر ۴۴۵ متر مساوی ۶۷۴ کیلو ساینکل در تمام سال توسط کار گران داخلی .

۲- ترمیم موتر جنریتر های مولد برق و رادیو های آخذة و رادیو های وامپلی فایر ها ولودسیکر های ولایات ، حکومتی ها و ترمیم رادیو های شخصی بحساب دولت .

۳- تکمیل بعضی لوازم استودیو و ارتباط آواز ساعت به برود کاست و تکمیل اطاق انتظار و غیره .

۴- ریکارد گیری آهنگ های مخصوصه رادیو کابل .

ولایت هرات

۱- تبدیل پایه های چوبی لین تلفون و تلگراف سمت اسلام قلعه به پایه های آهنی .

۲- نقل دادن تلگرافخانه سرحد مرغاب به مرکز حکومتی کلان قلعه نو .

در مجالس خود را بدانش و احتیاط مجهز نگاه کن و در مباحثه عاقل و دور اندیش باش . (۱۰)

- ۳ :- تجدید پایه های لین های مربوطه و ترمیم عمومی و اصلاحات لین های مذکور .
- ۴ :- ترمیم بعضی تلفونها که از کثرت استعمال خراب شده بود ، ذریعۀ مامور فنی .
- ۵ :- تقرر یکدسته فارغ التحصیلان مکتب تلفون و تلگراف که از وزارت پست فرستاده شده بودند به شعبات تلفون خانها و تلگرافخانهای مربوطه .
- ۶ :- ترمیمات لازمه تعمیر تلگر افغانه و مدیریت مخابرات و اكمال دیوار احاطه تعمیرات مذکور .
- ۷ :- ترتیب امور دفتر داری و تصفیۀ محاسبات گذشته و تحصیل باقیات محصول پسته و تلفون و تلگراف و رادیو .
- ۸ :- تشکیلات جدید و اصلاحات لازمه خطوط سیر و حرکت پوستی حصص مربوطه ولایت .
- ۹ :- ترتیب نقشه های لاینهای تلفون و خطوط پوستی مربوط ولایت توسط مامورین فنی .
- ۱۰ :- ترتیب کنفرانسهای شق اداری و فنی هیئت مدیره در مدیریت مخابرات و اتخاذ دستاویز لازمه برای انجام و بهبود کار امور مربوطه .
- ۱۱ :- تهیه مبل و مفروشات جدید جهت اطاق ماشین تلگراف بیسیم .
- ۱۲ :- خریداری یک تعداد تلفونها و سامان لازمه آنها از خارج .
- ۱۳ :- در واردات محصول پوسته و تلفون و تلگراف مدیریت مخابرات در ۹ ماه سال جاری نسبت بگذشته فیصد (۳) افغانی تزئید بعمل آمده .

ولایت جنوبی

- ۱- لین تلفون از مرکز جاجی الی علاقه داری حصه اول چمکنی تمدید شده (۷۰۰) پایه
  - ۲- از حصه اول چمکنی الی سرحد پطان که لین تلفون تمدید شده (۵۰۰) »
  - ۳- از حصه چمکنی الی حکومت منگل « « « « (۵۰۰) »
  - ۴- از جاجی الی سرحد پیوار « « « « (۶۰۰) »
- علاوه بر تمدید لین و نصب پایه ها به مواضع مذکور تلفون ها هم نصب گردیده و بکار انداخته شده .

امور ریاست مستقل زراعت

ریاست مستقل زراعت در جریان سنه ۱۳۲۱ به طبق سنوات گذشته در اصلاحات زراعتی از قبیل اصلاح نباتات و حیوانات و تنظیم جنگلات و احداث باغها و تشکیل قوریه ها و ترمیم و حفر کاریزها و مدافعه حشرات مضره و غیره به تعقیب اجرا آت گذشته ادامه داده متناسب به توان و وسایطی که برایش مهیا و ممکن بوده است اقدامات نموده است . حاجت به تذکار نیست

دربین ملت مانند مشاور و خیر خواه فداکاری زندگی نما. با اعضای خانواده مانند معلم پیش بیا (۰).

که به عصر حاضر ترقیات زراعتی و عملی نمودن پلان های فنی آن مانند دیگر شعب فعالیت های مدنی بالوازم فنی ارتباط کلی داشته ریاست مستقل زراعت از سبب وضعیت مغشوش دنیا مع الاسف به استخدام متخصصین زراعتی و توريد لوازم فنی خویش موفق شده نتوانسته اجرا آتی را که در سنه ۱۳۲۱ بعمل آورده است نسبت به مواد پروگرام فنی اش خیلی محدود و متناس به مقدور و وسایط ممکنه بوده است و ما بعضی از آنها را بطریق اختصار ذیلا قید تحریر می آوریم و به چهار شق مختلف ذیل تفریق مینمائیم :-

الف :- اجرا آت جهت اصلاح نباتات .

ب :- « « « حیوانات .

ج :- تنظیم و تنسيق جنگلات و تشکیل ماموریت های جدید .

د :- اجرا آت متفرقه .

الف: اجرا آت جهت اصلاح نباتات . (در فارم قندوز)

۱- پنبه :- اصلاحات پنبه قطن که از سنه ۱۳۱۷ باینطرف ادامه دارد منتج باین شد که حاصلات سالانه پنبه قطن از (۱۹۱۵۹۲۷) سیر سنه ۱۳۱۶ به (۲۷۴۹۳۸۹) سیر سنه ۱۳۲۰ بالغ گردیده در جنسیت پنبه نیز ترقی محسوسی بعمل آمد . مرام غائی ریاست در اصلاحات پنبه قطن بلند بردن حاصلات و اصلاح جنسیت پنبه آنولا بوده است که ذریعه فارم قندوز تحت اثر اشخاص فنی بحصول انجامیده است و عملیات آن در سنه ۱۳۲۱ جریان و ادامه داشته است ، در سنه ۱۳۲۱ در تقلیل زرع پنبه دانه امریکائی عادی که جنسیت آن نسبت به پنبه دانه امریکائی جدید الورد پست تر است مساعی زیاد تری بعمل آمده زرع آن را به محال حضرت امام و تالقان و خواجه غار محدود گذاشته تحت نگرانی مدیریت فارم به تمام قندوز و خان آباد و قلعه زال از پنبه دانه جنس امریکائی جدید الورد تقسیم شده است که مراد از (۳۶۱۱۱) سیر میباشد . باین قسم برای سنه آینده از پنبه دانه های قندوز و خان آباد و قلعه زال میتوانیم که برای تمامی نقاط قطن و حتی ولایت مزار شریف نیز از پنبه دانه های امریکائی جدید بدهیم تا زرع نمایند .

این ترویج تدریجی تخم جدید بعوض تخم عادی در بلند بردن خواص مطلوبه و ترقی جنسیت تار پنبه خیلی مهم است . در سنه ۱۳۲۱ تجارب فنی آقای محمد محمود متخصص مصری توسط طلبه زیر دستش ادامه یافته ۲۴ نوع پنبه های مختلف امریکائی و مصری باصول های مختلفی تحت تجربه گرفته شده اند مطلوب ازین تجارب اینست که معلوم گردد که بهترین انواع پنبه های خارجی به آب و هوای قطن کدام اند و به کدام اصول زرع بهترین نتیجه از آنها گرفته میشود تا در تکثیر بهترین نوع پنبه و ترویج بهترین اصول زرع صرف مساعی شود .

در اعمال زندگی وجدان و شرافت راهبر خود قرار بده و در زندگی خوشبین و خندان باش. (.)

علاوه بر اصلاح تخم پنبه و انتشار آن در بین زارعین اصلاح اصول زرع پنبه نکته مهم دیگری است که آن نیز با اصول فنی مدتیست تحت نگرانی فارم قندوز و نماینده گی هایش در نقاط مختلفه قطغن تحت مراقبت گرفته شده است. چنانچه در سالهای سنه ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ در اثر هدایات متخصصین و پروگرام فارم قندوز برای نماینده گی ها تا کید شده بود که اصول فنی و اساسی زرع پنبه را در بین زارعین ترویج و تبلیغ نمایند و نیز انعاماتیکه برای اهالی داده میشد از روی تطبیقات اصول فنی و تعمیل هدایات متخصصین بوده است تا اصول زرع فنی پنبه در بین زارعین قطغن ترویج یابد. لاکن چون برای بلند بردن حاصلات پنبه قطغن تنها تعمیل هدایات فنی کافی نبوده بایست زارع حاصل زمین خود را نیز زیاده نماید لهذا برای این مطلوب در آخرسنه ۱۳۱۹ چنین فیصله شد که در آینده حاصلات فی جریبی پنبه را بمقیاس انعامات قرار داده به آن اشخاصی انعام داده شود که حاصل فی جریبی پنبه شان زیاده تر ثابت گردد چنانچه در تقسیم انعامات سنه ۱۳۲۰ که در سنه ۱۳۲۱ بعمل می آید همچنین ترتیبی گرفته شده است. این ترتیب درحیثیکه مقدار آب در قطغن حاضر محدود بوده اراضی مزیدی را تحت زرع پنبه آورده نمیتوانیم در از دیاد حاصلات پنبه رول مهمی را بازی خواهد کرد.

۳- پنج نوع تخم برنج هندی تجر بتأ در فارم قندوز تحت نگرانی متخصص هندی زرع شده و در نتیجه معلوم گردید که دونوع از آنها موسوم به جونا و لسیمانی که اول آن نوع برنج لک و دوم آن نوع برنج باریک است به آب و هوای قندوز خوبتر موافقت نموده حاصل شان دوچند حاصل برنج وطنی بوده است. یکمقدار از تخم این دونوع برنج در بین زارعین نیز بمطوب تعمیم زرع تقسیم شده است.

۴- سه نوع ماش (ماش سیاه کرم، ماش کشمیری، ماش کلان هندی) زرع شده است که نسبت به ماش های وطنی حاصل هم زیاده تر داده اند و هم دانه های شان کلانتر است. علی الخصوص حاصل ماش کلان هندی و ماش سیاه کرم زیاده تر بوده نتیجه خیلی خوب داده اند چنانچه از روی وزن حاصل آنها تقریباً سهچند حاصل ماش های وطنی ما است.

۵- رشقه و شبدر در قطغن نتیجه خوبی نمیدهد و حصه مغذی و برگی آنها نسبت به حصه های سخت و سلولوزی کمتر است. لهذا یک نوع شبدر خارجی که بنام برسیم یاد می شود تجر بتأ در تجربه گاه زراعتی قندوز زرع شده و نتیجه خوبی ازان بدست آمده است. برسیم نسبت به شبدر و رشقه حاصل خوبتر و زیاده تری میدهد.

۶- دونوع یولاف (یولاف که به فرانسوی اون Avoine نام دارد و نوعی است از غله جات برای خورا که حیوانات خصوصاً اسب بکار برده می شود) نیز تجر بتأ در فارم قندوز زرع شده است که یک نوع آن فرانسوی و نوع دیگر آن امریکائی است و نتیجه خوبی حاصل شده است.

بدخلق مباش. عقل رهبر انسان است. غلبه احساسات طوفانی است که معموره عقل را منهدم میسازد (۱).

- یولاف در اخیر فصل حینیکه دیگر علوفه سبز موجود نباشد بقسم نبات خصیلی نیز کار میدهد.
- ۷- زغر که نبات خیلی مفیدی بوده و در فطن تنها برای استفاده از تیل آن زرع میشود در ساقه های خویش مواد نسجی مهمی دارد که از آن پارچه های خیلی فشنگی در خارج می بافند لهذا هفت نوع خارجی آن تجریاً در فارم قندوز زرع شده است تا از نقطه نظر تار کشی معلومات لازمه حاصل گردد.
- ۸- به مطلوب اصلاح جنس يك تعداد زیاد نهال اشجار مثر از قبیل شفتالو و سیب و ناک و بادام و زردآلو و آلوچه تحت نگرانی و هدایات متخصص زراعت پیوند شده است و پیوندها از مشهورترین و بهترین انواع جمع آوری شده است.
- ۹- يك نوع كنجد جدید زرع شده است که نسبت به كنجد وطنی حاصل آن زیاده است.
- ۱۰- در تکثیر انواع سبزیجات خصوصاً لوبیا، مشنگ، نخود، کلم گلدار و کلم شلغم و غیره مساعی لازمه بعمل آمده و تخم آنها برای اینک در بین زارعین تقسیم گردد بمقدار کافی جمع شده و از ریاست زراعت هدایت داده شده تا محبوب آن نوع نباتاتی را که در تجربه گاه نتیجه خوبی داده اند اعلان نموده برای شائقین تقسیم نمایند.
- ۱۱- غرس نهالهای سفیدار و عرعر در فارم قندوز: به غرض سرسبزی و اینک قلمه های آن در فطن مورد استفاده قرار داده شود يك تعداد زیاد سفیدار و عرعر به دورادور زمین فارم و در کنار جاده های بزرگ آن دو قطاره و سه قطاره غرس گردیده و در شروع سنه ۱۳۲۱ به تعداد کافی نهال سفیدار و عرعر در فارم قندوز غرس گردیده است.
- ۱۲- نهالهای متنوعه دیگری نیز از قبیل بکین، بید، پنجه چنار، توت، ارغوان، بیدروسی انگور کشمی و حسینی و آبجوش به عده ممکنه غرس شده است.
- ۱۳- به غرض اصلاح جنس يك تعداد نهالهای سیب و ناک و سیب پیوندی و بهی و انار و آلوبالو نیز در زمین های فارم غرس شده تا توسط عملیات فنی اصلاح شوند.
- ۱۴- پسته زمینی که یکی از نباتات صنعتی است و در فارم قندوز زرع شده بود حاصل خوبی داده و برای ترویج زرع يك يك اندازه آن در حصص مختلف قندوز و حضرت امام صاحب قلمه زال و خواجه غار و تالقان باهالی تقسیم شده است، از پسته زمینی در اثر فشار تبلی کشیده میشود که صاف آن در اطعمه و ناصاف آن در صابون سازی و غیره بکار برده میشود، از کنجاره آن برای چاق ساختن حیوانات و زیاده ساختن شیر آنها استفاده میشود. علاوه بر تقسیم پسته زمینی به نقاط مختلف فطن يك مقدار دیگر آن در فارم قندوز نیز زرع شده است.
- ۱۵- علاوه بر انواع پنبه های خارجی تخم دیگر نباتات نسجی مثل تخم شادانه و تخم سند (کنف) نیز بقسم تجربه در اراضی فارم قندوز زرع شده است که نتیجه خوبی داده اند.
- ۱۶- يك مقدار جو فرانسوی و بعضی انواع گندم خارجی و وطنی از قبیل گندم مصری

شادمانی حقیقی در فئاعت وانكسار مضمراست. نفس خود را در مقابل خواهشات مادی و شهوانی فریب بده .

(۰)

گندم موری ، گندم زردچه و گندم سرخچه و گندم سفیدچه و منده وطنی و گندم هندی و گندم سیاه به قسم تجر به زرع گردیده است .

۱۷- یکعده نهالهای هندی که از سرمای زمستان سنه ۱۳۲۰ صدمه دیده حصه های بالای شان خشک شده بود از سطح زمین قطع ونوده های جدیدی از آنها سرزده است برای حفاظت آنها از سرمای آئنده ترتیبات گرفته شده است .

۱۸- يك مقدار تخم پيله درباغ چهاردره قندوز ذریعه مدیریت فارم تحت تربیه گرفته شده نتیجه که گرفته شده است خوب است .

(۲) اجراءات جهت اصلاح نباتات و تکثیر آنها

ذریعه مدیریت ها و ماموریت های زراعت :

در قندهار : ریاست مستقل زراعت در نظر دارد که عندالموقع بعد از آنکه وسایط لازم فنی فراهم گردد در ولایت قندهار و هرات و مزار شریف و غیره مثل ولایت قطنن تجر به گاهی برای اصلاحات زراعتی ولایات مذکور تاسیس نماید و هدایات لازمه بمدریت زراعت قندهار داده شد تا سرازحالا باغ دند قندهار و اراضی همجوارش را مخصوص تجر به گاه زراعتی گذاشته فعلاً دران انواع مختلفه نهالهای متمر و غیر متمر قندهار را مطابق به نقشه و هدایات ریاست قوریه نماید تا در وقتیکه به نموی لازمه برسند از بهترین انواع اشجار پیوند شده تحت عملیات فنی قرار داده شوند .

علاوه بران یککنفر از فارغ التحصیلان زراعت که در فارمه قندوز عملیات نموده بود بایک مقدار تخم سبزیجات و هدایات لازمه بقندهار فرستاده شده تا درباغ دند تخم های مذکور را بذرنموده زراعت آنها را در قندهار وسعت بدهد . همچنین در جنگل مرنجان وارغنداب قندهار در سنه ۱۳۲۱ یکعده زیاد سفیدار ، عرعر ، چنار غرس گردیده قطعات جدید زمین به قوریه تبدیل گردیده است . برای مدیریت زراعت قندهار از مرکز هدایت داده شد تا در موقع لازمه به دو طرفه نهر سراج قندهار از سر بند تا حدیکه آب رسیده است نهال توت که به آب وهوای گرم مساعد و درخت بس مفید است غرس نماید همچنین هدایت داده شده است که بغرض آبادی و سرسبزی اراضی قوریه های نهال های متنوعه را در نقاط لازمه اراضی تحت نهر سراج قندهار تشکیل نماید .

در فراه : چون منطقه فراه نسبتاً کم آب بوده نظر بوسعت اراضی تعداد اشجار نیز دران منطقه قلیل است لهذا در سنه ۱۳۲۰ در اثر پیشنهاد حکومت اعلی فراه مبلغ يك لک افغانی برای حفر کاریها و مبلغ هشتاد هزار افغانی جهت احداث بیست عدد باغ بدو طرفه سرک

سوگند مخور؛ کسیکه بر قول و شخص خود اعتماد ندارد به سوگند بیشتر مایل است . (۱)

شهر فراه از حضور منظوری حاصل و تخصیص آن از بودجه ریاست زراعت به فراه فرستاده شده بود .

قرار اطلاع واصله در سنه ۱۳۲۱ يك تعداد كاريز های فدیمه اصلاح و چند كاريز جدید نیز در اثر توجه و مساعی حکومت عالی فراه ذریعہ ماموریت زراعت آن منطقه حفر گردیده و کارات مذکور ادامه دارد . در خصوص تعین حدود بیست عدد باغ و خریداری زمین و غیره آن نیز مراتب ابتدائی پیموده شده است .

در سنه ۱۳۲۰ در باغ پل فراه رود در کنار جاده های شهر و در قوریه باغ عکاسی و بدور شهر کهنه و قشلهٔ عسکری و غیره نقاط لازمه یکعدهٔ کافی نهالهای مثمر و غیر مثمر غرس گردید . در باغ پل فراه علاوه بر آن در اثر توجه ع، ع، ص، ح، کم عالی فراه یکعده گلهای و اشجار زینتی و یک مقدار سبز بجات نیز ذریعہ ماموریت زراعت زرع شده است . در باغ بکوا و دل آرام و خرمالو و در باغهای حکومتی چخانسور نیز يك تعداد نهالهای میوه دار جدید غرس گردیده است . در هرات : در سنه ۱۳۲۱ در اغهای تخت صفرو باغ شاهی و در جنگلات رباط صدر، تلاس پل مالان یکعده نهالهای مثمر و غیر مثمر غرس گردیده است . لاکن نهالشانى مهمی که بعمل آمده است در باغ پشتون پل هرات است که فعلاً دارای هشت لك قلمه سفیدار و یک هزار و پنجاه نهال شنک و یکعده ناچو و هفت هزار و هفتصد عدد نهالهای سیب ، آلو ، امرت و غیره است که روی هم در سنه ۱۳۲۰ و سنه ۱۳۲۱ غرس گردیده اند .

تعمیر يك حوض به طول و عرض ۳۲ متر و عمق ۳ و نیم متر برای آبیاری باغ تخت صفرو توسعه آن به اتمام رسیده است . از طرف مدیریت زراعت هرات یکعده قلمه سفیدار و عرعر در کشک و قلمه نو و گلران فرستاده شده است در باغهای جدید الاحداث حکومتی های گلران، فادس ادرسکن، مرغاب در اثر توجه حکام یکعدهٔ زیاد نهالهای اشجار مثمر و غیر مثمر غرس گردیده است . در ولایت مزارشریف : در باغهای جدید الاحداث خانقا، منگجک ، مردیان ، فیض آباد حضرت سلطان ، شور تپه ، شولگره ، دهدادی که در سنه ۱۳۲۰ قرار نقشه مرتبه ساخته شده بود در سنه ۱۳۲۱ نهال شانی مطابق به هدیای ریاست مستقل زراعت به عدهٔ کافی بعمل آمده خصوصاً قوریه های بادام ، چهارمغز ، زردآلو ، سیب ، بهی ، ناک بطابق به نقشه و پلان مرتبه بعمل آمده است تا در وقت لزوم قرار هدیای تیکه از مرکز داده شده است نهالهای مذکور از بهترین انواع میوه ها پیوند شده تحت تربیه گرفته شوند .

همچنین در باغهای تاشقرغان ، آقچه ، سنگ چهارک ، سرپل یکعده نهالهای جدید غرس و یکعده نهالهای سابقه پیوند شده اند و نیز از مرکز هدایت داده شد تا در باغهای سرکاری قوریه های بادام و چهارمغز که چوب آن خیلی باقیمت است تشکیل دهند يك مقدار تخم سبزیجات در باغ حضور زرع شده و تخم بعضی نباتات زینتی و جنگلی از قبیل مرج سیاه ، ناچو ، و غیره

از اعمال و خوبیهای خود تعریف مکن. حسود مباح، زیرا نه بخودت و نه به آنها تیکه حسد می بری
(.) سود میدهد.

در باغ دهدادی زرع شده است در خصوص احیا و اصلاح جنگل قلند که تخمیناً مساحت ۴۰۰ جریب زمین را فرا گرفته و اشجار آن مدعا از سفیدار و بیداست که اکثرییر و کرم خورده است هدايات لازمه بمديريت زراعت داده شده تا ذريعه هيئت اشجار کرم خورده و کهن آن را طوری قطع کنند که از بیخ آنها نوده های صالح و جدیدی برآمده اشجار کرم خورده و حشرات مضره از بین رفته جنگل دوباره احیا گردد و نیز از چوب اشجار قطع شده قرار لزوم استفاده لازمه بعمل آید.

ب: اجرا آت جهت اصلاح حیوانات:

۱- یکی از اجناس مهم حیوانات اهلی وطن عزیز ما اسپ است که از آن برای سواری و بار کشی و قلبه در هر نقطه وطن ما استفاده میشود و تکثیر و اصلاح آن دارای مملکت را بلند میبرد. بناءً علیه لایحه درباره تکثیر تعداد و اصلاح و تربیه اسپ های مملکت از طرف ریاست مستقل زراعت ترتیب و به مجلس عالی وزراء تقدیم گردیده و لایحه مذکور بعد از تصویب مجلس وزراء و امضای حضور مبارک شاهانه ذریعه فرمان علیحده صدارت عظمی ریاست توصل ورزیده و نیز فرامین علیحده اسمی نائب الحکومتی های هرات و مزار شریف و ریاست تنظیمه قطغن و حکومتی اعلی میمنه که نقاط مهم تربیه اسپ میباشد ریاست وارد گردیده تا بمر اجمش فرستاده شوند. فرامین مقام عالی صدارت عظمی با سواد لایحه اصلاح نسل اسپ ها بولایات قطغن و هرات و مزار شریف و حکومتی اعلی میمنه فرستاده شد و تحریر شد که مطابق بمفاد احکام حضور نائب الحکومه گی ها و حکام به تمویل مواد لایحه پرداخته از اجرا آت خویش ریاست اطلاع نمایند. برای اینکه این مطلب به مو فقیهت مکمل تری فا تر گردد حکومت برای تشویق اهالی بنام انعام و غیره یک مقدار پولی را نیز در بودجه مملکتی منظور فرموده تا مطابق بمواد لایحه با شاخصی که به تکثیر و یا اصلاح اسپ های خویش می پردازند یک اندازه انعام نیز اعطا گردد و متعاقب فرامین و لواحق تخصیص انعامات به قطغن و هرات و میمنه و مزار شریف فرستاده شد.

۲: علاوه بر آن برای اصلاح گاوهای شیری نواحی کابل از ریاست زراعت ترتیبات مخصوصی گرفته شده است که بالتدریج وسعت داده خواهد شد. این ترتیبات مراد از خریداری یکمده نر گاوهای طرمی است که از دائره نسلگیری علی آباد بعد از منظوری و صوابدید مقامات صلاحیت دار خریداری شده است تا در وقت مناسب در نقاط مختلفه نواحی کابل تمرکز داده شده اهالی در نسل گیری و اصلاح گاو های خویش از آنها استفاده لازمه نمایند و در مقدار شیر و جنسیت گاوهای شان اصلاحاتی بعمل آید. علاوه بر منظوری محافظ و گاوران یکمشت پول بغرض تشویق و ترغیب اهالی نیز منظوری حاصل شده است

تابه آن اشخاصیکه گاوهای خود را بطور خوبتری نگاهداشته و درخورا که و حفظ الصحه آنها سعی و توجه زیاده تری نموده اند و حیواناتشان به نسبت حیوانات دیگران چاق تر و یا مقدار شیر شان زیاده تر باشد قرار میزی هیئت فنی انعام نیز داده شود .

۳ : همچنین در خصوص تکثیر و اصلاح جنس قاطر که در کشیدن عراده ها و بار های سنگین استفاده های کلی ازان میشود چنین تریسی گرفته شده است که یکعده مرکب های طرمی از غزنی خریداری و به دایز نگی فرستاده شود تا مرکب های مذکور به نقاط معینه تقسیم و برای تکثیر نسل قاطر و اصلاح آن بامادیان های آن منطقه تخلیط گردد .

۴ : در خصوص کوسفند های مرینوس که قبلاً در ولایات با کوسفند های وطنی مخلوط و از آنها نسل گرفته شده است چون اکثر آنها از پیری قابل استفاده نبوده و یاسقط شده بودند ریاست زراعت با بانک ملی و وزارت خارجه داخل مذاکره شده است تا یکعده قوچهای جدید را از روسیه و یا هند خریداری نماید و برای مدیریت های زراعت در ولایات هدایت داده شد که تاوقت رسیدن قوچهای جدید از قوچهای دورگه مرینوس کار بگیرند .

۵ : همچنین در قندهار و هرات و مزار شریف و میمنه در اثر هدایات ریاست زراعت و توجه نائب الحکومتگی ها از فیل مرغهابیکه در سنه ۱۳۲۰ فرستاده شده بود یکعده چوچه گرفته شده و یکعده فیل مرغهای کلان به غرض تکثیر جنس بفروش رسیده است . در اثر بروز بعضی امراض در بین فیلمرغهای قندهار و مزار شریف هدایات لازمه از ریاست زراعت داده شد .

۶ : اگرچه برای اصلاح حیوانات ذریعه فارم قندوز پروگرام فنی آن در اثر نبودن متخصصین و لوازم فنی امسال عملی شده نتوانست با این هم برای مدیریت فارم هدایت داده شد که یکعده نریان های طرمی را که دارای صفات مطلوبه نسل گیری باشد از قطغن خریداری نموده در فارم از آنها نسل بگیرند و نیز بقسم اسپ های طرمی برای اصلاح جنس وطنی آنها را بدسترس اهالی که از مادیان های خود خواهش چوچه گیری را داشته باشند بگذارند .

علاوه بر این در فارم قندوز یکعده فیلمرغ نیز تحت تربیه و از آنها چوچه گرفته شده است . ج - اجرا آت به غرض توسعه و تنظیم و استفاده اصولی جنگلات .

جنگلات هرات و میمنه و مزار شریف و قطغن و دره شکاری ولایت کابل نه تنها باعث سرسبزی مملکت اند بلکه قابل توسعه بوده در صورتیکه اشجار آنها از تجاوزات مالدارها و گزند حیوانات شان حفاظه شده بصورت صحیحی مورد استعمال قرار یا بند عایدات مهمی از جنگلات مذکور گرفته خواهد شد لهذا ریاست مستقل زراعت در خصوص حفاظه و استعمال اصولی اشجار جنگلات ولایت مزار شریف و قطغن و بدخشان و حکومت اعلی میمنه و دره شکاری تحقیقاتی بعمل آورده نظریات خود را در موضوع تشکیل ماموریت های جدید جنگلات قطغن

و میمنه و مزار شریف و دره شکاری بحضور تقدیم نموده به منظوری معاشات و مصارف جدیدی نائل گردید.

در ولایت هرات چون بیشتر مدیریتی بنام مدیریت جنگلات منظوری داشت تبدیلی در تشکیل آن بعمل نیامد، منظوری تشکیلات ماموریت های جدید (که مدعا از مامور و معاون مامور و محافظین جنگلات و نگرانها و پیاپیها است) به قطن و میمنه و مزار شریف و ولایت کابل فرستاده شد در خصوص اینکه چطور جنگلات مذکور حفاظت و توسعه داده شده و چطور از اشجار و حاصلات آنها استفاده های اصولی بعمل آید لایحه علیحده ترتیب و ولایت مذکور فرستاده شده علاوه بر آن چون سابق باستانهای جنگلات هرات جمع آوری پسته جنگلات میمنه و مزار شریف و قطن تحت قبودی نبوده اهالی بدون داشتن کدام جوازنامه و بدون اینکه چیدن پسته وقت معینی داشته باشد و درحینکه هنوز پسته ها به پخته گی کامله خودها نرسیده بودند بجمع آوری آن میپرداختند و در نتیجه از یکطرف یک حصه پسته های جمع نمودگی شان خام و یابوچک بوده بخساره تجار و خودشان تمام می شد و از طرف دیگر مراقبت و نگرانی آنها ذریعه مامورین جنگل بطور صحیح بعمل نیامده علاوه بر جمع آوری پسته اشجار جنگل را نیز قطع نموده به جنگل خساره میرسانیدند.

لذا برای جلوگیری این همه نواقص و برای اینکه چمن پسته تحت اصول و نگرانی آید چنین تصویب شد که اهالی بدون داشتن تکت نمیتوانند از پسته جنگلات استفاده نمایند متعاقب آن یکمده تکت جواز پسته بر مرکز طبع و به قطن و میمنه و مزار شریف فرستاده شد تا بعد از اخذ محصول معینی با اهالی تقسیم گردد قرار اطلاع واصله یکمده کافی تکت در محال مذکور بفروش رسیده یکمقدار عایداتی ازین بابت حاصل شده است که قابل توجه بوده امید از دیاد آن در آینده نیز برده میشود.

علاوه بر این مامورهای جدید جنگلات برای معاینه و ملاحظه جنگلات منطقه خویش بر آمده در اطراف مساحت جنگل و تعداد و انواع اشجار آن معلوماتی برای خویش فراهم نموده اند در اثر تاکیدات و هدایات ریاست مستقل زراعت در عایدات جنگلات هرات نیز در سنه ۱۳۲۱ زیادتی بعمل آمده یکمده زیاد تکت چیدن پسته بالای اهالی بفروش رسیده است و در ضبط و ربط امور جنگلات از طرف مدیریت زراعت هرات و حکام محلی مساعی زیاد تری بعمل آمده است.

د - اجرات متفرقه .

۱ : در شروع سنه ۱۳۲۱ مدیر عمومی زراعت جهت معاینه کارات زراعتی و ملاحظه باغها و جنگلهای حکومتی قندهار و فراه و هرات و مزار شریف و میمنه و قطن غازم صوبهای

دوکس مردند ورنج بسیار بردند یکی آنکه داشت و نخورد و دیگری آنکه دانست و نسکرد (۰)

مذکور گردیده بعد از دادن هدايات لازمه بمامورين زراعتي واپس بر كر عودت و راپورت خود را برياست زراعت تقديم نمود .

۲ : براي تکميل آن راپورت بکه موسيو (مت) متخصص نباتات بعد از معاینه بعضی نقاط کثیرا خیزه رات درسته ۱۳۲۰ برياست زراعت تقديم نموده بود ص حبيب الله خان معاون متخصص مذکور که درسته گذشته نیز همایش بود در شروع سنه ۱۳۲۱ به هرات فرستاده شد تا نقاط لازمه باقیمانده را معاینه نموده از رقبه اراضي بنه کثیرا و مقدار حاصل وغيره خصوصيات آن معلوماتی عملی حاصل نموده راپورت خود را برياست زراعت تقديم دارد .
مشارايه بعد از تحقیقات و معاینات لازمه نقاط مطلوبه راپورت خود را بانمونه های کثیرا برياست تقديم نموده ریاست راپورت مذکور را تحت مطالعه قرار داده است .

۳ : درسته ۱۳۲۰ شرکت پنبه بغرض ترویج پيله وری در بين اهالی قطغن يك مقدار تخم پيله را فراهم نموده برياست زراعت از نظریه خویش اطلاع نموده طالب هدايات شده بود .
رياست زراعت يکنفر از مامورين پيله را از ریاست زراعت بقندوز فرستاد تا تخم های مذکور را بیشتر از اینکه باهالی تقسیم گردد از ملاحظه خود گذرانیده در صورتیکه سالم و مناسب پيله وری باشند به توزیع آنها نظریه داده بعد از آن نقاط مختلف پيله وری را معاینه کرده برای نماینده های شرکت و برای اهالی هدايات لازمه بدهد .

چون تخم های پيله را که شرکت باهالی تقسیم نموده بود از خود ولایت قطغن بوده باصول فنی حاصل نشده بود لهذا برای اینکه از توزیع تخم خراب جلوگیری بعمل آمده تخم خوب در بين اهالی توزیع گردد ، از ریاست زراعت برای مامورين شرکت خبر داده شد تا برای سال آینده تخم سالم و صحیح تهیه نمایند و یا برياست اطلاع نمایند تا در فراهم آوری تخم پيله صحیح اقدامات لازمه نمایند .

۴ : چون در ولایت مزار شريف نیز يك مقدار تخم پيله وارده هرات در بين اهالی تقسیم شده بود يك نفر مامور پيله وری را فرستادیم تا در خصوص پيله وری اساسی و تریه صحیح پيله ها به اهالی هدايات لازمه بدهد قرار هدايات ریاست مامور مذکور نقاط لازمه پيله وری را معاینه نموده بعد از دادن هدايات لازمه باهالی راپورت خود را برياست تقديم نمود .

۵ : يك مقدار تخم گندم بهاری زودرس از هند بریاست زراعت فرستاده شده بود تخم مذکور در يك قطعه زمین چهاردهی تجربتاً زرع و نتیجه با وجودیکه زرع آن قدری ناوقت تر بعمل آمد اطمینان بخش بوده است .

۶ : بیشتر از این نمونه های ترخ های حصص شمالی و جنوبی افغانستان را برای تجزیه و معلوم نمودن مقدار فیصدی ساتونین شان به کمپنی های هندی فرستاده بودیم و در نتیجه کمپنی جی گلن هندی بعضی از نمونه ها را قابل اطمینان پنداشته برای حصول نتیجه خوبتر

په ۱۳۲۱ کېږي ځینې مهمې عسکري مقرری

ح ، غلام دستگیر خان غنډ مشر
د حربي فابريکو عمومي مدير

ح ، محمد عثمان خان غنډ مشر د فطرن،
اوبدخشان د عسکري قوماندان کابل

ع ، ش فېض محمد خان فرقه مشر
د دوهمې فرقي قوماندان

غ ، عبدالغالي خان د اړکان حرب
ټولې مشر ، چه په دی کال کېږي
و وروسته د تحصیل له فراغه
له ترکیي څخه راغلی دی

غ ، محمد نسیم خان د اړکان حرب
ټولې مشر ، چه په دی کال کېږي
و وروسته د تحصیل له فراغه له ترکیي
څخه راغلی دی

ش ، خان محمد خان د اړکان حرب
کښد کشر چه په دی کال کېږي
و وروسته د تحصیل له فراغه له ترکیي
څخه راغلی دی

بہ ۱۳۳۱ کتبہ خینی مهمی مقرری

ع ، ص سید کمال خان دست
جنوبی مستوفی

ع ، ص عبد الجی خان « حبیبی »
دمطبعات و دستمقل ریاست معاون
او دپتو فولنی عمومی مدیر

ع ، ص داکتر محمد انس خان
دمعارف دوزارت دتعلیم او
تریبی رئیس

ع ، ص عبدالنہی خان دآرائس مدیر

ع احمد اللہ خان (کریمی) دمطبعو
عمومی مدیر

دو چیز انسانرا خوار و بیمقدار مینماید یکی خواش بیجا و دیگری شوخی بی مورد (۰)

طالب مقدار زباده تری از آنها شده بود و از ریاست زراعت نمونه‌های ترخهای مطلوبه کمپنی بمقدار لازمه با نمونه ترخهای دیگر نقاط افغانستان فرستاده شده بود. کمپنی مذکور در اطراف ترخهای بعضی نقاط معلومات چندی را از ریاست زراعت طالب شده و هنوز این مسئله تحت مذاکره میباشد.

۷: بعضی حصص ولایات مزار شریف و فطعن و هرات و حکومت اعلی میمنه و در بعضی مربوطات ولایت کابل مثل ده سبز و بتخاک در اثر کشفیات تیرماه سنه ۱۳۲۰ آثار ملخ وزه گذاری آن بملاحظه رسیده بود در اثر فعالیت مامورین مدافعه بلخ و مهندستی اهالی تعداد زیاد از حشرات مضره مذکور هلاک و از خسارات زراعتی جلوگیری بعمل آمده است و نیز برای جلوگیری از بروز آینده ترتیبات لازمه از طرف مدیریت دفع آفات ریاست مستقل زراعت گرفته شده است.

۸: در اثر اطلاعیکه در خصوص پرواز ملخ از سمت بلوچستان و ایران بطرف ولایت قندهار و حکومت اعلی فراه ریاست زراعت واصل شده بود جهت حفظ ماتقدم و جلوگیری از خسارات ممکنه یکمده مامورین فنی مدافعه ملخ از مدیریت دفع آفات ریاست به قندهار و فراه فرستاده شده بود تا سمت حرکت و فرودگاه ملخ‌های مذکور را معلوم نموده بر ریاست اطلاع و قراردادیات واصله مرکز داخل اقدامات لازمه گردند. یکمده از مامورین مذکور تا وقتیکه امکان ورود ملخ در نقاط مذکور متصور بود در قندهار و فراه بوده بعد از انقضای وقت بروز و پرواز ملخ چون اثری از آن بملاحظه نرسید واپس بر مرکز مراجعه نموده راپورت اطمینانیه خویش رابشبهه مربوطه سپردند مراقبت این موضوع توسط مامورین فنی هنوز در قندهار و فراه ادامه دارد.

۹: در مدافعه مرض جولانگ و کرم پت دار که از سنه ۱۳۲۰ باین طرف در باغات غزنی و قلات و سیقان و کهمرد و چهاردهی غور بند بروز نموده است در سنه ۱۳۲۱ نیز ترتیبات لازمه گرفته شده یکمده مامورین فنی با هدا یات لازمه جهت احمای حشرات مضره مذکور و دادن هدا یات به دهاقین در نقاط مذکور فرستاده شده است و نظر به راپورت های واصله از تعداد حشرات مذکور و خسارات شان کاسته شده است.

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات:

اجراآت قابل تذکر سال ۱۳۲۱ مدیریت شعبه اول مدیریت عمومی نشریات علاوه بر یک سلسله کارهای معموله و عادی و اموریکه با بعضی دوائر بنام معاونت اخلاقی نموده طور اجمال ذیل است.

۱- بغرض تزئید جراید در مملکت و توسیع وسائل تربیه و عرفان و هم به مقصد تسهیل امور طباعتی (حکومت اعلای میمنه) اقدام به تاسیس یک جریده هفته وار در میمنه، چنانچه فعلاً تشکیلات

- جریده و مطبوعه و لوازم طباعتی آن به تعاون مدیریت عمومی مطابع آماده ساخته شده است در سال ۱۳۲۲ مطبوعه دائر و جریده به نشریات خود آغاز خواهد کرد .
- ۲ - کنفرانس های پانزده روزه بصورت مرتب و اتخاذ ترتیبات جهت نشر برخی از کنفرانس ها در مجلات وطن .
- ۳ - تهیه (۹۳) جلد کتاب برای طبع که اسمای آن علیحده ذکر یافته .
- ۴ - درجه بندی کتب که در ظرف سال از طرف نویسندگان رسیده و بلاخطه هیئت قضاوت رسانده شده .
- ۵ - توزیع پنج دسته جوایز (آریانا - خوشحال خان - ابن سینا - جائزه وزیر اقتصاد - جائزه جشن (یانندارتون) به (۹۰ نفر) مولفین و مترجمین آن).
- ۶ - اجرای يك سلسله نام گذاری ها به معاونت پشتو تولنه .
- ۷ - توصیه به تزئید در قسمت نشریات پشتوی جراید و مجلات .
- ۸ - احصائیه و درجه بندی مقالات منتشره در سال ۱۳۲۱ در مطبوعات وطن و توزیع جوایز آن .
- ۹ - ارسال (۱۰۰) مقاله و منظومه بغرض نشر به جراید بقسم امداد .
- ۱۰ - اقدام برای پیشرفت جراید ، مجلات و رفع احتیاجات و مشکلات آنها در داخل حدود وظائف شان .
- ۱۱ - ادامه دادن به تحریک اعانه مطبوعاتی در ولایات که باثر آن رویهمرفته مبلغ (۲۰۰۰۰۰۰) افغانی اعانه برای جراید ولایات تهیه شده است .
- ۱۲ - مراقبت جراید و مجلات مطابق مقررات مخصوصه و دادن هدیای لازمه راجع به بهبودی صورتی و معنوی آنها .
- ۱۳ - اظهار نظریه نسبت به آثاریکه برای ملاحظه باین اداره از مقامات مختلف فرستاده شده است .
- ۱۴ - اقدام بتاسیس يك مغازه فروش لوازم طباعتی در مطابع ولایات و تهیه سامان برای سال ۱۳۲۲ .
- ۱۵ - تشویق به تاسیس قرائت خانها در ولایات و ارسال و تهیه آثار به آنها .
- ۱۶ - ترتیب لیست مستحقین نشان معارف طبق لائحه جوایز بمقامات عالیه و پس از منظوری ترتیب توزیع آن .
- ۱۷ - ارسال (۴) جلد کتاب که بزبان ملی نوشته شده برای طبع به ولایات .
- ۱۸ - تقسیم کتب مفیده قابل استفاده از جمله آثار وارده به دوائر ذی علاقه مثل پشتو تولنه و شعبه تاریخ و غیره .
- ۱۹ - تهیه و ارسال (۳۶) جلد کتب جهت ترجمه به پشتو به پشتو تولنه ،

حسن اخلاق بر رفتار مرغوب و حقیقت است نه به گفتار مرغوب . (.)

- ۲۰ - ترتیب لایحه تالیف و ترجمه برای سال ۱۳۲۲ .
- ۲۱ - ترتیب پروژه جوائز مطبوعاتی برای سال ۱۳۲۲ .
- ۲۲ - انتخاب آثار و موضوعات برای تالیف و ترجمه سال ۱۳۲۲ .
- ۲۳ - سنجش با همکاری وزارت عدلیه راجع به توريد کتب مطبوع .
- ۲۴ - تصمیم برای تکمیل تمام کلکسیون های نشریات وطن از سالهای گذشته .
- ۲۵ - ابتیاع مطبعه برقی هرات برای مدیریت مطبوعات ولایت مذکور از پولهای اعانه بهمکاری وکیل نایب الحکومه ولایت مزبور و تهیه لوازم آن .
- ۲۶ - تهیه لوازم و اعطای هدایات برای بکارانداختن مطبعه که از طرف بعض اشخاص مطبوعات دوست بتشویق نایب الحکومه قندهار به مدیریت مطبوعات قندهار اعطا شده .
- ۲۷ - خریداری يك لک و پنج هزار و سه صد و سی افغانی اسهام از پولهای اعانه و مفاهمه بامراجع مربوطه آن .
- ۲۸ - ترتیب اساسی تقسیمات کاغذ و تحریک به صرفه جوئی از قرطاسیه و کنترل مجلات و جرائد .
- ۲۹ - پیش نهاد و تشبیه درباره روی کار آوردن بیمه صحتی در ریاست مطبوعات و غیره تنظیمات آن .
- ۳۰ - اقدام بساختن يك عمارت جدید برای بعضی دوائر مدیریت عمومی نشریات .
- ۳۱ - تشکیل يك هیئت سپورت و ساختمان موضع و تهیه لوازم آن .
- ۳۲ - اقدام بروی کار آوردن صحنه تمثیل و فراهم آوردن درامه ها و اقدام بعملی کردن آن و ترتیب صحنه بکمک وزارت معارف برای سال ۱۳۲۲ .
- ۳۳ - قرارداد بایک عده مترجمین جهت ترجمه آثار .
- ۳۴ - خریداری يك عده کتب قلمی و چاپی برای ذخیره کتب خانه مرکز و اطراف .

کتابخانه طبع شده :

- ۱ - آریانا اثر بناغلی « کهزاد »
- ۲ - لغوی خیره » » » « الفت »

کتابخانه بو لایات جهت طبع فرستاده شده :

- ۱ - مینوهنداره اثر بناغلی « رشتین »
- ۲ - دغان و پیزنه » » « خوزمن »
- ۳ - دغان طیب اوسه » » سر داز محمد خان « زهیر »
- ۴ - خوش بین اوسی » » محمد یونس « مقیم »

کتبیکه برای ترجمه به پښتو ټولنه فرستاد ه شده ه :

۱ : - معلومات عمومیه	» » اثر ښاغلی « خوزمن »
۲ : - حفظ الصحه	» » احمد « ضیاع »
۳ : - حیض و عوارض آن	» » محمد یوسف خان
۴ : - فن معانی	» » قاری مرحوم
۵ : - سیاست نفوس زراعتی	» » « کریمی »
۶ : - دشمنان جوانی	» » دکتور غنی « افضل »
۷ : - حاوی الدرر	» » غلام رسول خان
۸ : - مقیاسات دنیا	» » محمد ناصر خان
۹ : - معقل القهقری	» » عبدالحمید خان
۱۰ : - گلهای بهاری	» » « پروانه »
۱۱ : - کناروان اشک	» » « غمین »
۱۲ : - دبستان صنعت	» » « آئینه »
۱۳ : - معرفت	» » دکتور امیر محمد « آئیر »
۱۴ : - علم مساحه	» » محمد امان خان
۱۵ : - فلسفه پرواز	» » عبدالحکیم « طیبی »
۱۶ : - آداب معاشرت	» » محمد یوسف خان
۱۷ : - دائره سرخ	» » محمد امین خان
۱۸ : - روحیات	» » سر دار محمد زهیر
۱۹ : - کابوس ریل	» » سویدا
۲۰ : - گرامر انگلیسی بفارسی	» » « رشیدی »
۲۱ : - دندان هری کول پتی گیری	» » « واجد »
۲۲ : - فلاش	» » محمد یوسف خان
۲۳ : - مونت کریستو	» » محمود خان
۲۴ : - کونتین درورد	» » میر عبدالوهابخان
۲۵ : - شهرهای آریانا	» » « صدقی »
۲۶ : - عروس ناکام	» » « شفق »

کتبیکه برای طبع موجود است :

۱ : - کشاورزی در افغانستان	» » محمد عتیق خان
----------------------------	-------------------

اثر بناغلی « کریمی »	۲ : - وطن و ملت
» » » « رشتیا »	۳ : - جوان افغان
» » » « الفت »	۴ : - ښه لمسون
» » » « بینوا »	۵ : - اوسنی ادبا
» » » « نعیمی »	۶ : - صورت گران هرات
» » » « رشتین »	۷ : - حمید مومند
» » » « زمريالی »	۸ : - پښتون و پښتو
» » » « جلالی »	۹ : - تاریخ هرات
» » » محمد عتیق خان	۱۰ : - اقتصادیات افغانستان
» » » « ایازی »	۱۱ : - پښتو مصادر
» » » « طرازی »	۱۲ : - زن در اسلام
» » » « رشتیا »	۱۳ : - حقوق اداره
» » » عبدالرسول خان	۱۴ : - روحيات اطفال
» » » « یتاب »	۱۵ : - منطق
» » » « کهزاد »	۱۶ : - بابر
» » » « نوری »	۱۷ : - ملی هنداره
» » » محمد شير گل خان	۱۸ : - دپښتو مصادر باغيچه
» » » « کشف »	۱۹ : - تعرفه او امر پښتو
» » » « روشن »	۲۰ : - د سر شاهي یشه
» » » اوراد الدینخان	۲۱ : - دپښتو فولکلور
» » » « نوری »	۲۲ : - دپښتو متلونه
» » » « جرار »	۲۳ : - پښتو دودونه
» » » نجم الدینخان	۲۴ : - هندسه
» » » « بنادمن »	۲۵ : - د وطن په لار شهید
» » » محمد گل خان	۲۶ : - تهذيب المستورات
» » » « رشیدی »	۲۷ : - دپښتو او جرمني خود آموز
» » » « مخلص »	۲۸ : - دپښتو گلغوتی
» » » آغا محمد خان	۲۹ : - دلائل المکاتیب
» » » « واسعی »	۳۰ : - علم النفس

اثر بناغلی اورادالدینخان	۳۱ - ملی ژوند
» » » « پښتون »	۳۲ - محمودی ادب
» » » « ینوا »	۳۳ - گیتان چیلی
» » محمد ابراهیم خان	۳۴ - دځان طیب اوسه
» » » « شعاع »	۳۵ - طیب خانۀ هر شخص
» » قاری مرحوم	۳۶ - منطق
» » غلام صدیق خان	۳۷ - فامیل بک
» » نور محمد خان « تره کی »	۳۸ - دبر بالی توب دستور
» » » « اخلاص »	۳۹ - دځان واکی
» » عبد اللطیف خان	۴۰ - تعلیم و تربیه
» » » « واسعی »	۴۱ - جوامع الکلام
» » سلطان محمد خان	۴۲ - دژوندون دستور
» » نور محمد خان « تره کی »	۴۳ - دارادی قدرت
» » » »	۴۴ - دهلکانو لار ښوونکی
» » سلطان محمد خان	۴۵ - دخو شېختی لار
» » محمد صدیق خان	۴۶ - معلومات راجع بافغانستان
» » عبد الکریم خان	۴۷ - باغچه میوه
» » محمد صدیق خان « طرزی »	۴۸ - ساختمان زبان پښتو
» » محمد نادر خان معلم	۴۹ - جنر افیای اقتصادی افغانستان
» » » « خلیل »	۵۰ - رشحات خلیل
» » » « فرحت »	۵۱ - غزلیات فرحت
» » » « کاموی »	۵۲ - حقیقت ایمان
» » حبیب الله خان	۵۳ - تاریخ آل عثمان
» » عبد القیوم خان	۵۴ - دار المنظوم
» » » « دځلانده »	۵۵ - دژوندانه دود
» » » « الفت »	۵۶ - دبری لار
» » عبد الحمید خان	۵۷ - مختصر اولنده تاریخ
» » محمد امین خان	۵۸ - دجو اهر و خول
» » حبیب الله خان	۵۹ - خلاصه میراث
» » حبیب الله خان باجوری	۶۰ - رد تشبیه ضاد بالظا
» » » « واسعی »	۶۱ - روح الاجتماع

شعبه دوم :

- ۱ - مضامین و یادداشت‌های لازمه و تراجم مهمه اخبار که از منابع مختلفه از قبیل جرائد و مجلات خارجی ترجمه و بمقامات مربوطه تقدیم شده است (۲۵۳۷) نمره .
- ۲ - مراد و یادآور مهمه کتنگک فروشی‌های خارجه و تجدید اشتراك کتنگک‌های که میعاد اشتراك آن اختتام پذیرفته بود و ترجمه عده زیادی از کتنگک‌های مذکور که بمسائل و مصالح افغانستان و بابه مسائل عمومی و آفاقی مربوط بود ه ذریعه مترجمین اداره و تقدیم تراجم مذکور بدوایر مربوطه دیگر (بالغ بر سه هزار کتنگک جمع شده است .)
- ۳ - مضامین و مقالات که نسبت به تمام شئون افغانستان بحث رانده در جرائد و مجلات مختلفه ترجمه و تراجم آن بدوایر مربوطه و یا جبهه نشر و اشاعه بجرائد داخلی تقدیم شده است .
- ۴ - ترتیب مقالات مفیده از شعبه دوم نشریات به جبهه نشر در اخبارهای خارجه و ار سال آن به دوایر اخبارهای خارجی .
- ۵ - اشتراك جرائد و مجلات مختلفه برای اداره و تجدید اشتراك جرائدیکه میعاد و اشتراك آن بسر رسیده بود .
- ۶ - اقدامات برای خریداری یکمده کتب مفیده از السنه مختلفه برای کتابخانه ریاست ذریعه کتابفروشی‌ها و نمایندگیهای افغانی در خارج و توريد آنها از خارج به کابل .
- ۷ - اقدامات برای خریداری کتب و خریدیه‌های لازمه کارآمد دوایر مرکزی ریاست و هکذا اقدامات جبهه اشتراك جرائد و مجلات مختلفه خارجی برای دوایر جرائد ولایات .
- ۸ - مطالعه و تتبع مضامین و مقالات راجع بافغانستان و اراجع بمسائل عمومی در متجاوز از ۵۰ نوع جرائد و مجلات خارجی (که باثر اشتراك و یا بصورت مجانی و تبادل باداره وارد شده است) و انتخاب مضامین و مقالات لازمه ازین آنها برای ترجمه و نشر .
- ۹ - ارسال یکمده معلومات نشریاتی و آثار مطبوعه از قبیل روزنامه‌ها، مجله کابل، سالنامه‌ها و مخصوصه سالنامه ۱۳۲۰ کابل - و آثار تازه مطبوعه پیشتوتولنه و فوتوهای رجال و مناظر و موسسات و غیره افغانی به موسسات علمی و مطبوعاتی خارجی و اشخاص متببع خارجی .
- ۱۰ - دوام دادن روابط سابقه و اقدام برای تاسیس روابط عرفانی و مطبوعاتی جدید با کتب خانه‌ها و مقامات علمی و تاریخی خارجه .
- ۱۱ - ارسال یکمده سالنامه‌ها و سایر نشریات افغانی به نمایندگی‌های افغانی در خارجه .
- ۱۲ - تهیه فوتوهای لازمه خارجی و داخلی جبهه جرائد مرکز و ولایات و جبهه سالنامه کابل .
- ۱۳ - تدوین و ترتیب اجمال‌های سیاسی موفوته و تقدیم و اراجع آن بمراجع مربوطه .

نشریات رادیو :

دو سال قبل این دستگاه در شب اول سال از طرف والا حضرت وزیر معارف و معاون صدارت عظمی کشوده شده بود . رادیو کابل در ظرف این دو سال در توان خود خدمتیکه میتوانست انجام داد و کوشید که اسباب خوشنودی شنوندگان را فراهم آورد . در میان همین کوششها سال دوم نشریاتی پایان یافت و اینک - نشریات سال سوم خود آغاز نموده هدفیکه رادیو کابل در ظرف سال تعقیب کرد . عبارت از سه نیکته اساسی ذیل بوده اول - خدمت بر زبان ملی پشتمو که درین راه مانند سائر موسسات خادم زبان ملی پشتمو و وظیفه خود را بجدیت روز افزون انجام داده است .

دومین هدف اساسی رادیو کابل خدمت به معلومات و بلند بردن سوپه شنوندگان بوده که حتی الوسع با انتشار مقالات متنوع و مفید خواه از جهت ازدیاد معلومات آفاقی و بین المللی و خواه از پهلوی کمک بمسائل اجتماعی - صحی - اقتصادی - زراعتی - و غیره جنبه های زندگی تا اندازه این وظیفه را در ظرف سال انجام داد و از هر در بصورت مقالات مسلسل و یا متفرق و دیالوگ و درامه و افسانه و غیره برای ازدیاد معلومات شنوندگان خود کار کرد .

هدف سوم رادیو کابل مشغول ساختن شنوندگان بود تو سطر موسیقی - شعبه موسیقی نشریات رادیو که روز و شب آرزو دارد بذوق مردم خدمت کند در ظرف سال باشنوندان انواع مختلفه موزیک سرودها - نغمه ها - ترانه ها - و غیره توانست حتی الامکان اسباب خوشی شنوندگان خود را فراهم آورد .

اینک خلاصه آنچه در ظرف سال از اول حمل ۱۳۲۱ تا اول حمل ۱۳۲۲ در رادیو کابل انتشار یافته بعرض رسانده میشود که به سه قسمت ذیل تقسیم شده .

(۱) کنفرانسها - (۲) خبرها - (۳) موسیقی -

اول - در قسمت کنفرانسها اداره نشریات رادیو کابل توانست که بهمکاری فضلا و چیز نویسان پایتخت - طبق پروگرام موضوعه در موضوعات مختلفه ۶۹۸ مقاله انتشار بدهد که از انجمله ۸۹ مقاله تاریخی ۵۳ مقاله جغرافیائی ۹۶ مقاله صحی ۱۲۳ مقاله تربیوی و اجتماعی و اخلاقی ۴۸ مقاله اقتصادی ۹۹ مقاله زراعتی ۲۴ مقاله ادبی ۲۴ مقاله سیاسی ۶۲ مقاله مو عظه دینی و ۴۰ مقاله متفرقه و ۴۰ پارچه نظم که رویهمرفته ۸۳۷۶ صفحه و ۲۲۵ کلمه میگردد علاوه بر ان از طرف صبح مقالات کوچکی بنام امورخانه که هر مقاله آن در حدود سه صفحه ۲۲۵ کلمه میباشد نیز نشر گردیده که رویهمرفته در تمام سال بالغ بر سه صد مقاله شده که اگر روی مقالات دیگر افزوده شود شمار مقالات را به ۹۹۸ و تعداد صفحات نشر شده را به ۹۲۷۶ صفحه میرساند .

دوم در شق خبرها مخصوصاً برای انتشار آخرین اخباریکه بدست میاید سرویس آخرین

خبرهای شب علاوه گردیده ورو بهمر فته درظرف سال در حدود (۱۶۰۶۰) صفحه
خبرانتشار داده شده .

سوم درقسمت موسیقی بانواع مختلف آن فعالیت بخرچ داده شد چه ازیک طرف بانتشار
موزیک کلاسیک وازطرفی درنشرموزیک محلی بنام کلیوالی وروستائی وسوم باشاعه موزیک
مخصوص رادیو کابل سعی بعمل آمد ازهرقسمت نظر بگنجایش پروگرام ووقت برود کاست گردید
که روی اینها ساختن ونشرنغمه های خوب ونغمه هاییکه تهیه وریکارد های مخصوصه رادیو کابل
وبرود کاست نغمه های غربی توسط ارکسترا از جمله کارهای یکساله رادیو کابل حساب میشود .
درهمینجا علاوه باید کرد که کورس موسیقی که در نیمه اخیر سال گذشته تاسیس یافته بود
امتحان سالانه خود را درین سال بموفقیت به پایان رسانده وفعلا بدروس سال دوم خود دوام
میکند وهم برای پیشبرد موسیقی ملی وآشناساختن شاگردان به آهنگ های پینتودر پروگرام
کورس موزیک یک حصه جدا گانه در نیمه دوم سال تخصیص وبکار خود کامیا بانه ادامه داده .
مجموع ساعات نشریات رادیو کابل درظرف سال که در روزهای عادی چهارونیم ودر روزهای
جمعه ورخصتی واعیاد پنج ونیم ساعت باشد بالغ بر ۳۰ دقیقه - ۱۶۹۴ ساعت میگردد که بدینترار
تقسیم یافته .

تلاوت قرآن کریم	۲۵-۳۵ ساعت
موعظه	» ۲۰-۴۰
امورخانه	» ۲۵-۰۰
مضامین	ساعت ۱۷۵-۰۰
خبرها	» ۳۹۵-۲۵
درس پینتو	» ۵۵-۳۰
ساز و آواز	» ۷۹۴-۲۳
ساز غربی	» ۴۵-۶
ریکارد شرفی	» ۱۱۳-۲۴
ریکارد غربی	» ۳۴-۳۷

بهین صورت اداره نشریات رادیو درانتشار مجله پینتون بزغ قدمی دیگر برداشته وآنرا
بشکل مجله ادبی ماهانه در آورد که متضمن پروگرام ماهانه رادیو کابل میباشد که با وجود
بحران کاغذ ومشکلات طباعتی امروز بموفقیت در سایه علاقه مندی خوانندگان خود در صف
مجلات وطن نشسته .

اینست خلاصه کارهای که اداره نشریات رادیو درظرف سال انجام داده (فعالیت سالانه
شعبه تخنیک رادیو درذیل اجراءات وزارت پست وتلگراف ملاحظه شود) .

امور متفرقه :

- ۱- تعمیر يك عمارت جديد برای كورس موسیقى كه در او اواخر سال گذشته شروع وا كنون در جوار مدیریت نشریات رادیو بیابنه تکمیل رسیده و دارای تالار های دروس ساز و آواز و اطاق های اداره و غیره میباشد .
- ۲- توريد يك مقدار ريكارد خام و سامان ريكارد گیری كه بواسطه آن اكثر نغمه ها و آوازه های خوانندگان و نوازندگان و همچنین نطق های رسمی و غیره ثبت و تهیه شده است .

دباختر آژانس

اول - اداره آژانس دباختر مرکب از شعبات ذیل میباشد :

- ۱- شعبه اداری .
- ۲- شعبه تدقیق .
- ۳- شعبه مترجمین .
- ۴- شعبه اطلاعات .
- ۵- شعبه عكاسی و رپورتاژ .
- ۶- نماینده های آژانسی و لایات .

دوم - اجراءات سال ۱۳۲۱ این موسسه :

- ۱- خبرهائیکه در جراید مملکت به منصفه اشاعه گذاشته شده است . ۲۴۴۵۸ خبر
  - ۲- خبرهائیکه برای نشریات رادیو فرستاده شده است . ۱۲۴۸۰ »
  - ۳- خبرهائیکه برای اطلاع دوایر مربوطه مملکتی فرستاده شده . ۳۶۱۲ »
  - ۴- مقالاتیکه در دارالترجمه آژانس ترجمه شده و برای نشریات رادیو فرستاده شده در حدود ۲۰۰ مقاله
  - ۵- از آژانس به مدیریت مطبوعات و لایات که اجمال خبرهای خارجه بخابره شده ۲۰۰۰
  - ۶- خبرهائیکه ذریعه نمایندگان آژانس و لایات و حکومت اعلی رسیده و نشر شده در حدود ۸۰۰۰ خبر
  - ۷- اعلاناتیکه در آژانس ملاحظه و حکم نشر داده شده ۱۷۲۳
  - ۸- عكسپهائیکه از مناظر طبیعی و فابریکه ها و سایر موسسات اقتصادی گرفته شده و در جراید داخلی و قهراً فوقاً نشر گردیده و هم برای بعضی مطبوعات خارجی روانه شده ۱۳۲۶ قطعه
- این موسسه در بدایت کار خود میباشد و در صدد است تا همه وسایلی را برای تکامل خود تهیه نماید . به نسبت آغاز تا کنون دوره های تکاملی را پیموده است و هم اخیراً بکمک وزارت

یست و تلگراف موفق آمده است تایکدستگاه مستقل تلگرافی برای خودتدارك نماید چنانچه قسمت زیاد سامان و لوازم آن باوجود مشکلات موجود درشرف وارد شدن بوده و عنقریب درالحاقیه کلوپ رادیو که ازهر حیث مطابق مقتضیات فنی واداری آن میباشد تاسیس ودایر خواهد شد .

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

مدیریت دایرة المعارف

نظر به پروگرام موضوعه تدوین دایرة المعارف پښتوی افغانستان وتأسی نظریات معارف خواهانه حکومت متبوعه مدیریت دایرة المعارف در ظرف سال ۱۳۲۱ بر علاوه غور و تدقیق در اطراف مواد ومعلومات مختلفه وحاصله سال ۱۳۲۰ موفق به جمع آوری وتهیه قریب (۱۵۰۰۰) صفحه مواد متنوعه علمی از ماخذ مختلفه شرقی وغربی وهکذا نائل بفراهم آوری يك اندازہ معلومات ومواد محلی ذریعه فضلادادباء وطن جهت دایرة المعارف گردیده است . چنانچه به تطبیق ، تدقیق وتتبوع مواد حاصله وگرد آمده بااصل ماخذها ومقابله باماخذ مختلفه دیگر صرف مساعی دارند . وعلاوه برای ترجمه وترتیب مواد حاصله بزبان ملی ادبای لایق وفهیم پښتورا موظف وحصه از مضامین مرتبه وتدقیق شده را ذریعه ادبای موصوف به پښتو آورده وآماده نموده است . رویهمرفته مدیریت مذکور برای تهیه وجمع آوری تمام شقوق علمی وفنی ومعلومات داخلی وخارجی دایرة المعارف که اهمیت آن بهمه ارباب دانش هویدا است دانهام با صاحبان تخصص واهل فن وذوات فاضل ودانشمند در تماس بوده وساعی است تا پروگرام وسیع خویش را در رشته های مختلفه حسب مرام تعقیب وبخواست خداوند وتوجه ونظریات عرفان خواهانه حکومت متبوعه خوش وهمت وککمك ارباب دانش هر چه زود تر باین امر مهم وعالی بیش از پیش موفق آید .

(ومن الله التوفیق)

شعبه نقد ونبصره :

- ۱ - نشر مقالات ومضامین انتقادی وتبصری بفرص اصلاحات ادبی وصحت پښتو از طرف گل پاچا « الفت » مبصر عمومی پښتو ټولنه .
- ۲ - ترتیب يك لایحه وانقادیك مجلس زررگ فضلالی مرکز بفرص توحید ادبی وتحریری پښتو
- ۳ - نگرانی ومراقبت پښتوی جراید از طرف معاون شعبه بشاغلی عزیز الرحمن خان (سیفی)
- ۴ - نوشتن جزء دوم جلد پنجم پښتو کلی - از طرف مبصر عمومی .
- ۵ - غور وتدقیق در جزء اول جلد ششم پښتو کلی .
- ۶ - همکاری ومعاونت با جراید .
- ۷ - تصحیح وترجمه اسما واعلام وجد اول رسمی دوایر باشتر اك وهمکاری مدیریت فواعد .

(۰)

حکیم آنست که بنادانی خود مقرر باشد .

- ۸ - نظر ثانی ودقت در پینتوی يك حصه از کتاب برلیتس اثر یناغلی (پز واک) .
  - ۹ - همکاری با وزارت جلیله معارف در انتخاب وتهیه اشعار ومضامین مشور برای کتب قرائتی .
  - ۱۰ - نوشتن يك اثر منظوم بنام (زخمی زده) بصورت يك رساله ادبی .
  - ۱۱ - نوشن يك رساله مشور در اطراف رسم الخط پینتو .
- شعبه قواعد

الف تألیفات :

- ۱ - جزء اول سمستر ششم پینتو، تألیف صدیق الله خان ریشتن به اصول گرایم تطبیقی وتدریسی نوشته شده است .
  - ۲ - يك گرایم جدید پینتو بطرز واسلوب نو كه جامع کلیه قوانین بوده از مکمل ترین گرایم های پینتو بحساب می رود مؤلفین یناغلی صدیق الله خان ریشتن ومولوی محمد شیر گل خان کاموی .
  - ۳ - تألیف يك حصه گرایم جدید بزبان پینتو از بحث مصدر الی آخر بحث فعل مؤلف مولوی محمد شیر گل خان کاموی .
  - ۴ - کتاب مصادر پینتو بنام « دینتو تاج المصادر » در حدود پنج هزار مصدر مؤلف محمد شیر گل خان کاموی .
  - ۵ - يك رساله در اطراف املار رسم الخط پینتو، مؤلف یناغلی عبدالقادر خان ۴۰ » يك کتاب بنام (پینتو لوستنه) در (۵۰) صفحه
  - ۶ - جلد دوم پینتانه شعراء شامل « ۱۱۰ » نفر شاعر بطبع ونشر رسیدا است ۳۰۰ » در تدوین وترتیب جلد سوم پینتانه شعرا نیز کار شده است وتذکره شعرای حماسی نیز تاجائیکه ممکن بود ترتیب و فراهم شده .
- يك جلد

ب تراجم :

- ۱ - تراجم اصول نامه های شورای ملی .
- ۲ - وضع لغات جدید (۴۰۰) لغات .
- ۳ - پینتونمودن سر لوحه ها واسمای دوایر دولتی وغیره (۵۰۰) جمله .
- ۴ - ترجمه گرایم ترکی « تورکجه » مترجم یناغلی میر سید احمد خان غندمشرو وزارت جلیله حریبه که بطور افتخار و رایگان ترجمه نموده است « يك جلد » اهدا گردیده است .
- ۵ - کتب قلمی که ذریعه تشویق شعبه قواعد بطور رایگان به پینتو تولنه اهدا گردیده است .
- ۶ - دیوان میرزا خان « يك جلد » :
- ۷ - تفسیر والضحی ؛ يك جلد .

۸ منهاج العابدین ، يك جلد .

۹ رساله پښتو در اطاعت اولوالامر - يك جلد .

شعبه لغات

در شعبه لغت علاوه بر لغاتی که در سال ۱۳۲۰ جمع شده يك اندازه لغات دیگری نیز در کتب علمی و ادبی قدیم پښتو و از محاورات قبائل پښتون اتخاذ و بر آن افزوده شده است . در لغات سال گذشته نیز تاحدی تدقیق و تحقیق بعمل آمده و بمحض فضلای پښتو زبان گذاشته شده تا بعد از تدقیقات کامل جهت تصحیح و تنقیح آن بصورت يك فرهنگ عصری جامع مورد طبع گذاشته شود .

شعبه تالیف و ترجمه :

الف :- (۱) ترجمه کتاب عربی (کیف تحافظ علی صحتك) بنام روغتیا (۱۸۸) صفحه (۲) تالیف و تدوین کتاب جلد دوم خوز بانهار (۳۲۹) صفحه حاوی بکصد و سیزده حکایت (۳) رساله دمیونوستاینه یعنی تعبیرات عاشق و معشوق (۵۲) صفحه (۴) تکمیل و اختتام ترجمه کتاب اسرار زندگی بنام (دروغتیا عمومی قوانین) در حدود (۴۱۰) صفحه (۵) ضروب الامثال پښتو پنج صفحه (۶) مقابله و تصحیح اوراق دائره المعارف (۱۲۰۳) صفحه (۷) مضامین متفرقه و ترجمه اصولنامه ها و غیره (۷۱) صفحه (۸) همکاری و نوبت دادن سرهای ملی به رادیو (۴۵) صفحه بناغلی محمد گل خان « نوری » مدیر شعبه تالیف و ترجمه .

ب : (۱) ترجمه کتاب سعادة الزوجین در حدود (۴۲۰) صفحه (۲) ترجمه اوراق دائره المعارف (۱۲۰۳) صفحه (۳) مضامین متفرقه و ترجمه اصولنامه ها و غیره (۹۳) صفحه بناغلی مولانا عزیز الرحمن خان .

ج :- ترجمه کتاب حکومت عوام ترکی در حدود (۱۰۰) صفحه که فریب الاختتام است عبدالحمید خان عضو شعبه تالیف و ترجمه .

د :- (۱) جمع آوری رباعیات و چهار بیتی های قدیمه (۱۶۳) صفحه (۳) نگارش (۱۳۶) صفحه مضامین برای جلد سوم پښتانه شعراء (۳) نیمکی های ملی (۲۵) صفحه (۴) فراهم کردن اشعار حماسی (۱۵) صفحه (۵) تالیف کتاب وشتی که يك عده لطائف و فکاهیات میباشد (۱۲۶) (۶) کمک و نوبت دادن سرها به اداره نشریات رادیو بناغلی غلام رحمن خان « ج ر ا »

ه :- (۱) شرح حال سید جمال الدین افغان (۴۴) صفحه (۲) تذکره مشاهیر و علماء مشرقی (۶۲) صفحه (۳) ترجمه کتاب روح التریبه (۲۰۵) صفحه (۴) معرفی (۶۰) نفر شعراء پښتو برای طبع جلد سوم پښتانه شعراء بناغلی قاضی اورادالدین خان .

مدیریت کورس ها

الف : در سال ۱۳۲۰ در مرکز کابل (۱۰۴) کورس) جمله ۲۳۹ کورس
 « « « « ولایات (۱۳۵) « « « «

⊗ ⊗ ⊗

ب : « « « « ۱۳۲۱ در مرکز کابل (۱۳۰) کورس) جمله ۳۰۷
 « « « « ولایات (۱۷۷) « « « «

از دوماده (الف) و (ب) فوق واضح میگردد که نسبت بسال ۱۳۲۰ در سال جاری در مرکز ۲۶ و در ولایات ۴۲ کورس اضافه و علاوه در هر ولایت یکیک نفر مامور نیز اعزام گردیده .
 و در کورس های مستعجله يك تعداد متعلمین تحت تعلیم گرفته شد که پس از نتیجه امتحان و کامیابی آنها عده از نفری مذکور بوزارت جلیله معارف فرستاده شده و از باقی نفری آن در خود شعبه کورس ها کار گرفته می شود .

کورس های اکابر :

کورس های اکابر که در هذمه السنه از طرف ریاست مستقل مطبوعات بتأسی نیات عرفان پرورانه حکومت بهی خواه ما برای باسواد ساختن اشخاص کلان سال بی سواد که در مرکز و ولایات تاسیس گردیده فرار ذیل است :

قشله های عسکری

۲۴ کورس
» ۱۰
» ۱۶
» ۱۵
» ۱۳
» ۰
» ۲
» ۴۷
» ۵
» ۹
<u>۱۴۱ کورس</u>

دوائر ملی و غیره :

۳۴ کورس	کابل
» ۹	قندهار
» ۴	هرات
» ۵	مزار شریف
» ۱	مشرقی
» ۹	میمنه
» ۲	فراه
» ۲	غزنی
» ۰	کردیز
» ۰	قطغن و بدخشان
<u>۶۶ کورس</u>	

از تمام کورس های فوق الذکر پښتو و اکابر همیشه تفتیش ، و از پروگرام تعلیمی شان وقتاً فوقتاً باخبری بعمل آمده و درختم هر سمستر کتاب پښتو کلی امتحان هر کورس اخذ و در اثر رایورهاییکه رسیده نتایج امتحانها مفصل ترتیب گردیده و علاوه برای عموم کورسهای فوق الذکر کتب تعلیمی ، معلم ، تخته و غیره سامان تدریسی چه در مرکز و چه در ولایات تهیه و فرستاده شده .

مدیریت صحافت :

- ۱ : - تهیه مضامین و کلان کردن قطع و حجم مجله کابل و ترجمه مضامین فارسی که از خارج پښتو قولنه بفرض نشر رسیده ، و ترجمه بعضی مقالات از عربی و چراید خارجی و مرتباً نشر مجله مذکور .
- ۲ : - تهیه مضامین د کابل کالنیه .
- ۳ : - تصحیح و نظر ثانی جلد دوم پښتانه شعراء و نگرانی طبع اوراق بازگشتی آن در مطبعه از طرف « ینوا » و « نظامی » .
- ۴ : - ترجمه کتاب برلیس به پښتو تقریباً (۶۰) صفحه از طرف « ینوا »
- ۵ : - انتخاب آثار شعراء گذشته پښتو و نویسندگان عصر حاضر و فرستادن آن بوزارت جلیله معارف بطور کمک و معاونت تقریباً (۲۵۰) صفحه از طرف « ینوا » و « نظامی » .
- ۶ : - کمک به نشریات رادیو .
- ۷ : - تصحیح اصل مضامین و نگرانی طبع کتاب کورسهای اکابر در مطبعه از طرف نظامی .

مدیریت عمومی تاریخ

علاوه بر امور اداری که اجراءات آن بتوسط مدیریت عمومی تاریخ و موزه در سال ۱۳۲۱ صورت گرفته ، اجراءات ذیل نیز در مدیریت مذکور بعمل آمده است .

الف : مجالس : - این مجالس بر دو نوع است یکی مجالس بزرگ تاریخی که در آن تمام همکاران شعبه تاریخ شرکت ورزیده و درین سال دوم رتبه انعقاد یافت و دوم جلسه های هفتگی که بحضور والا حضرت وزیر معارف (معاون صدارت عظمی) و رئیس مستقل مطبوعات و اعضای مهم کمیسیون تاریخ در تمام سال منعقد شده است .

ب تالیفات .

۱ : - نگارشات بناغلی احمد علیخان کهزاد :

رساله توکیوها (ترکها) دولت کاپیسا ، کوشانی های خورد یا شاهی های کابل ، ترکی شاهی ، برهن شاهی ، ربیب شاهان و مقابله با اعراب ، رساله اشکائی ها و پارتها و تجدید نظر

دوام ثروت و غرور بیجا مانند دوام گل است، زیرا گل نیز تادیری تازه نمانده و دوامی ندارد (اس، وی)

ونگارش رساله سلطنت مستقل یونانی‌های باختر - رساله ترتیب شاهان برای سالنامه ۱۳۲۱
نگارش یک سلسله مقالات برای مجله کابل و ارسال کنفرانسهای تاریخی برای رادیو کابل
و تشکیل جلسه‌های هفته‌وار تاریخی با حضور ج و الاحضرت وزیر معارف (معاون صدارت عظمی)
در تمام دوره سال .

۲ : - نگارشات بناغلی علی احمد خان «نعیمی»

فصل طاهریان برای تاریخ مسلسل افغانستان - تهیه مواد و اسناد و یاد داشت ها و مأخذ
برای نگارش فصل صفاریها - رساله کوچک «غور» برای سالنامه ۱۳۲۱ - یک سلسله مقالات
برای مجله آریانا - اهتمام در تصحیح و طبع و روش طباعتی مجله آریانا - یک سلسله مقالات
و تراجم برای مطبوعات مرکز .

ج نشریات :

علاوه بر بعضی کتب تاریخی که تحت طبع گرفته شده، درین سال یک مجله جدید بنام آریانا
متضمن تحقیقات و مضامین تاریخی و علمی نیز از طرف مدیریت عمومی تاریخ تاسیس و چند شماره
آن تا کنون باضافه مقالات بزبان فرانسه نشر و موجب دلچسپی مخصوص علاقه مندان تاریخ
و ثقافت ملی قرار گرفته است .

مدیریت عمومی مطابع

الف : مطبعه عمومی کابل که موظف به خدمات طباعتی دوایر مملکتی و امور نشریاتی
کلیه مطبوعات وطن است درین سنه بر علاوه ایفای خدمات مذکوره که تمام فرمایشات ادارات
دولت را از قبیل طبع و تدارک کتب و اوراق کار آمد اداری و محاسباتی و مکتوب و مینوت به
یک پیمانه وسیع نظر به پیشرفت و توسعه کارهای دولت عملی نموده مجلات و جراید وطن را نیز باقشنگی
و تزئینات لازمه دارای فوتوها و نقشه‌ها و با مراعات خوبی و تازه گی حروف هر یک را به موقع
معینه نشر آن طبع و به مقامات مربوطه سپرده است کذا بطبع تمام کاغذهای صکوک و غیره
در سال ۱۳۲۱ با اینکه قلت کاغذ و نرسیدن مواد و مصالح طباعتی از جمله موانع و مشکلات
بزرگ مطبعه عمومی بشمار بوده ولی با وصف آن هیئت اداری این مطبعه بساعدت و توجه حکومت
به تدارک و تورید این ضروریات خویش از داخل وطن و هم یک مقداری از ممالک خارجه موفق
شده و بمقابل احتیاجات بیشتری که دوایر مختلفه کشوری و عسکری و موسسات اشخاص انفرادی
فرمایش کرده است هیچ نوع سکنه و تعطیلی واقع نکرده و فرمایش دهندگان و مشتریان خود را
بهمه حال راضی و کامیاب ساخته است .

ب : مطبعه عمومی کابل درین سنه بتنا سب ترقیات امور عر فانی و پیشرفت‌های باقی امور

اداره های دولت مطبوع بطبع و تدارک مواد آتی الذکر موفق گردیده است .

اول : طبع کاغذ های قیمتدار صکوک از قبیل عرایض چهابی ، نکاح نامه ، تذکره تابعیت پاسپورت ها اقسام صکوک کار آمد وزارت عدلیه و محاکم شرعیه ، تکت های تعرفه گمرکی و بسته چینی تکت های مختلف پستی ، تکت های سینما ، تکت های نمایشات مختلفه جشن استقلال ، تکت های پهلوانی و غیره که نسبت بسال های قبل فی صد پنجاه دریک قسمتی و فی صد سی در باقی قسمت ها زیادتر طبع و تزئید دران بعمل آمده است .

دوم : فرمایش طباعتی وزارت خا نها و دوا یر دولت را از فرار فی صد سی نسبت بسال های ماقبل عموما بیشتر طبع و تهیه نموده است .

سوم : برای وزارت جلیله معارف و وزارت حربیه و ریاست مطبوعات و قو ماندانی مکتب حربیه و غیره باندازه (۲۵۹۱۶۱) جلد کتاب طبع نموده است .

ج : مطبعه عمومی درین سنه باوصف مشکلات مواد آنها از درک کاغذ که جزو اعظم مواد کار آمد طباعتی اوبشمار است بمقدار (۷۳۴۵) گده کاغذ سفید از داخل و خارج تهیه و خریداری و در تحویلخانه مواد خود ذخیره نموده است کذا باندازه پنجاه و دو صد و ق بزرگ مواد طباعتی از هر قبیل مثل ادویه و مواد زینکوگرافی و ادویه کار آمد آفسیت ، رنگ های مختلف کار آمد طبع از خارج توريد نموده است و هم یک مقدار لوازم و اسباب کار آمد تخنیککی و اداری خود را که تدارک آن در خود کابل ممکن می شد از داخله تهیه کرده است .

د : در بودجه مداخل مطبعه درین سنه رویه گرفته از فرار فی صد سی تزئید بعمل آمده و در شق بودجه مصارفات و معاشات با اینکه مقدار کار قرار مندرجات فوق زیاد شده ولی با آنهم مطبعه بطور همدردی با حکومت متبوع خویش تقریباً در حدود پنجاه هزار افغانی تنقیص نموده و کارگران خویش را از نقطه نظر اخلاقی و احساسات همدردی با حکومت و وطن به آن اندازه متحسس ساخته است که هر فرد زاید از مقدار کار کردن سابق انهماک و علاقه بکار های خود پیدا کرده اند و این تنقیص بیشتر به قسمت تهیه کاغذ که درین فرصت خیلی مهم و قیمت آن روبه صعود است افزود شده .

ه : چون امور حفظ الصحه کارگران خیلی طرف توجه بوده و از رهگذر مریضی و علالت نفری مشکلاتی واقع می شد لذا درین سنه مطبعه بتجویز رئیس مستقل مطبوعات موفق گردیده تا یک نفر دا کتر صحیه را برای معالجه و معاینه امور حفظ الصحه کارگران خود مستخدم قرارداد و در دواخانه عمومی سالانه یک مقدار پول که بطور اعانه و همدردی از عموم نفری مستخدمین ریاست مطبوعات و مطابع ذخیره و جمع آوری میشود پرداخته و عند الحاجت بموجب تکت های معرفی و نسخه دا کتر نفری مذکور دوا ی کار آمد خود را اخذ نمایند ، لهذا از آغاز برج

تعلیم اگر بامدافه و فکر حاصل نگردد رنج و محنت بی ارزش است . (کونفوشیوس)

میزان سال ۱۳۲۱ باینطرف امور مذکوره بدرستی تطبیق و اجراء میشود .
و : نظر به ایجاب کار درین سنه تشکیل جدیدی در امور داخلی مطبعه بعمل آمده و درین
تشکیل بر علاوه مدیریت عمومی و معاونت اداری مدیریت عمومی و شعبات کنترول و اجرائیه
مطبعه و مدیریت صکوک یک معاونت فنی و ماموریت های طباعتی و تخنیککی ، دروازه ، زنگو گرافی
آفست ، صحافی ، حروف چینی نیز تعیین و تشکیل گردیده است .

ز : چون امور تصحیح که یک شغل بزرگ و با اهمیتی در مطبعه بشمار است تا حال اداره
مسئولی نداشته و مصححین مطابع در تحت نظر بعضی نمایندگان دوائر نشریاتی اجرای این وظیفه
را می نمودند - لذا ضرورت تاسیس و تشکیل یک دارالتصحیح را مقام ریاست و مدیریت عمومی
مطابع احساس کرده و در نتیجه به تشکیل یک مدیریت دارالتصحیح موفق گردید عجلتاً در تحت
نظر یک نفر مدیر و ۱۰ نفر اعضاء اداره مذکور دائر بوده و با امور تصحیح تمام آثار مطبوعه
از قبیل جراید مجلات کتب معارف و سائر فرمایشات طباعتی می پردازند .

بر علاوه مواد متذکره گذشته اصلاحات و اقدامات نوینیکه بمطبعه عمومی کابل
از طرف مدیریت عمومی بعمل آمده خلص توضیحات آن فرار آتی داده میشود : -

اول : سیاهی کاپی که یک ماده مهم طبع شعبه لیتو گراف مطبعه بوده و در سنوات قبل از خارج
تورید و بمصرف رسانیده می شد درین سنه نظر بعدم ورود غالب مواد کار آمد طباعتی آنهم
قلت پیدا کرده و مدیریت عمومی مطابع نظر بر رفع احتیاج فوری خود متشبت گردید تا تدارک
آنها بخود مطبعه بنماید لهذا در جستجوی مواد کار آمد آن و تحصیل نسخه ترکیب بر آمده
بالاخره موفق گردید که بعد از امتحان و ترکیب چند نسخه بیکر فم موزون تر آنرا که به هیچ وجه
بسیاهی خارجه تفاوتی نمیکند مورد تطبیق و کار گرفتن قرار بدهد .

اینک بعد از اخذ نتیجه عملی که در آخر این سنه کامیاب شده است مقرر داشته تا در سال
آینده ۱۳۲۲ بواسطه همان کارگر خویش که درین مطلب احراز موفقیت نموده یکمقدار کاپی
از سیاهی مذکور ساخته و بمصرف کاپی نویسی شعبه لیتو گرافی خود برساند .

دوم : چون در سنوات سابق از یکطرف صفحه زنگ مخصوص کار های زینگو گرافی
کار گرفته و کار از صفحه ما بعد آن اخذ نمیگردید نظر با احتیاجی که شعبه زینگو گرافی
بوجود زنگ داشته و تورید آن درین سنوات از خارج دچار مشکلات گردیده لهذا به تشویق
مدیریت عمومی مطابع کارگران فنی این شعبه آخر آموافق گردیدند که بعد از عملیات و تجربیات فنی
صفحه دوم زنگ مذکور را نیز مثل صفحه اولی مستعد تثبیت بعضی نقشه ها و اشکال خصوصاً اشکال
هندسی قرار بدهند گویا این موفقیت در تقلیل مصرف زنگ بمطبعه عمومی کمک زیادی مینماید
و آخراً بعد از اطمینان مقرر شده که در سال ۱۳۲۲ در صفحه سابقه کار خارجه صرف برای

فوتوها و آنگونه تصاویری که نقطه‌های باریک و قابل توجه دارد کار گرفته و نقوش و اشکال معمولی را عموماً درین صفحه که جدید مستعد ساخته شده تثبیت نماید .

سوم : چون مطبعه عمومی در سنوات قبل نظر به پیدایش مواد ریخت حروف طباعتی از قبیل جست ، انشومن و مس و غیره عندالحاجت هر زمانی حروف تازه بوسیله ماشین های حروف ریزی خود تهیه می نمود درین اواخر که مواد مذکور قلت پیدا کرده و مخصوصاً تورید آن از خارج به سبکته دچار گردیده لذا مدیریت عمومی مطابع در مورد ریخت حروف تازه نظریات و تجاویز آتی را عملی نموده است :

اول : محفلی از متخصصین فنی و کیمیا دانان در مدیریت عمومی تشکیل نموده و به آرا و نظریات شان نسخه های گرفته شده که بعوض بعضی از مواد سابقه که امروز پیدایش ندارد دیگر موادی بکار برده می شود که عین همان کیفیت را درست ساختن و مستعد شدن فلز برای حروف طبع تولید می نماید و هم از مواد مذکور در داخله بقدر حاجت دستیاب می شود .

دوم : یکمقدار حروف در مطبعه از سابق موجود بوده و از یکمقدار کافی آن بواسطه نداشتن مصرف طبع کار گرفته نمی شد و همچنین حروف ردی خود مرکز و ولایات بعد از ردی شدن مدت زیادی بیکار مانده و گداز نمی گردید اکنون چنین تجویز شد که از عموم این دورقم حروف با ایراد مواد تنقیص شده آن مطابق تجاویز فنی جدید گداز کرده و حروف جدید باقسام متعدد بقدر رفع احتیاج چند وقتیه عموم مطابع مملکت تهیه شود تا در سال ۱۳۲۲ مطابع حروف کافی داشته از تدارک مواد خارجی و ریختاندن حروف جدید آسوده باشد .

چهارم : در برج قوس سال ۱۳۲۰ مجلسی مرکب از نماینده های دوایر دولت نظر بدرخواست مدیریت عمومی مطابع در مدیریت مذکوره منعقد و راجع بصرفه جوئی کاغذ مذاکراتی شده و بالاخره دو مطلب عمده ذیل در مجلس فیصله شده بود .

اول : تعیین مقدار یر تخصیصه کاغذ برای هر روزا رتخانه و دایره ، دوم از نقطه صرفه جوئی تغییر شکل و قطع بعضی مواد طباعتی . بالاخره درین سته مدیریت عمومی مطابع موفق گردید که تمام نظریات مجلس را عیناً تطبیق و عملی نموده و اجرای تمام فرمایشات دوایر را بقدر تخصیصه کاغذ آنها اجرا و برای اجرای فرمایشات مزیده و کارهایی که درین سته طبع آن از نقطه نظر توسیع و پیشرفت امور رسمی دولت یا موسسات علمی و اقتصادی اضافه تر نسبت بسالهای گذشته واقع شده یکمقدار کافی کاغذ از داخله و خارجه تهیه کنند چنانچه باساس همین نظریه مطبعه عمومی از آغاز این سنه ۱۳۲۱ الی آخر موفق شده توانست که از نوع کاغذ های ۱۶ - ۸ - ۶ پوند یکمقدار کافی تهیه و بر علاوه مصرف طبع فرمایشات مذکوره بمقدار ذخیره سابقه خود نیز بیفزاید .

هکذا آنچه در باب خورد شدن یا کمتر مصرف شدن کاغذ نسبت به بعضی از کارهای طباعتی در مجلس مذکور تصویب شده بود موقع طبع و تطبیق عملی در دوایر دولت آنهم بکامیابی نتیجه

بدبختی و مصیبت هر قدر بزرگ باشد از مقاومت با آن هراسناک نشوید . (.)

داده و مخصوصاً مطبعه نظر باینکه یکقسمت این فرمایشات را که تقطیع آن خورد شده است بکاغذهای تریشه که سابق ازین مصرفی نداشت طبع و اجرا نموده است لهذا درصرفه کاغذ اقتصاداً و ماداً تحصیل فایده زیادی نموده است و البته بعضی ازین فرمایشات که اسلوب تقطیع یا کار گرفتن از همین طرز نقصی در شکل و زینت طباعت یاد در اجرای کار واقع نمیکند در نظر گرفته شده که در سالهای آینده ولو مقدار کاغذ کار آمد زیاد هم شود باز هم بهین اسلوب طبع و مورد کار قرار داده خواهد شد .

پنجم : اجرای فرمایشات طباعتی در مطبعه عمومی سابق ازین به ملحوظن و سلسله شعبات فنی نشده از دیگر سو بواسطه عدم ارتباط شعب فنی و دوایر حسابی در قبول و اجرای یک فرمایش معایب زیادی داشته تعطیلات و سکنه گوی های زیادی در کار واقع می گردید . بالاخره درین سنه لایحه بعنوان تقسیم وظائف مامورین طباعتی و اجرای فرمایشات طباعتی از طرف مدیریت عمومی مطابع ترتیب گردید اکنون فرمایشاتی که از طرف دوایر و مقامات یا اشخاص انفرادی بمطبعه عمومی وارد میشود بدوایره اجرائیه توصل نموده نوع و تاریخ فرمایش قید کتاب آردر و فرمایش شده سپس بدایره فنی سپرده می شود و بدایره فنی بلافاصله از طرف مجلس و اعضائیکه از شعب مختلف فنی تر کتب می باید در اطراف همان فرمایش غور و تدقیق لازم بعمل آمده سپس بامور همان شعبه که ابتدا اجرای فرمایش مذکور متعلق آن است سپرده شده تاریخ تسلیم و زمان اتمام طبع آن بکتاب مخصوص این کار بطور تعهد امضا گرفته و بهورد طبع میرسد و هم ترتیباتی درین دایره قرار داده شده که اولاً هیچگونه فرمایشیکه بدوایره در مجلس مذکور اجرا آن قبول میشود مسترد نگردد و عیناً بهمان فورم و شکل و کاغذیکه مقرر شده و هر اندازه فوتوما و اشکالی که دارد مطابق آن اجرا و باز بموعدی که مقرر و تعیین گردیده عیناً در همان مدت باید فرمایش مذکور اجرا و عملی شود و هم اشخاص فرمایش دهنده در اطراف اجرای فرمایش خویش بهر زمانیکه خواسته باشند بدایره فنی مطبعه مخابره و مقامه کرده و سوای مسایل پولی و حساب اجرت که با اجرائیه مطبعه کدام وقتی مجبور شوند دیگر همیشه بصورت آزاد و با سهولت تمام صرف بدایره فنی سرو کار داشته از مراجعات بادوایر مختلف مطابع بی نیاز خواهند بود . ششم : در ماشینهای آفسیت مطبعه عمومی قبل برین عموم فرمایشات حتیاً باید بواسطه فلم مخصوص آفسیت ولو یک طباعت معمولی هم می بود اجرا میگردید حال اینیکه فلم یک شی باقیمت و مخصوصاً درین سنوات بواسطه عدم توریید آن از خارج در مصرف او اندیشه زیادی بکار میرفت . آخراً مامورین فنی طبق نظریه مدیریت عمومی مطابع یکنوع کاغذ جلا داریکه در مطابع خارجه صرف برای جداول ازان کار گرفته می شد همان کاغذ را بطور کاپی مورد امتحان قرار داده و بعد اقسام نقوش و خطوطیکه بقلم روی صفحه نگارش شده میتواند آنرا بکاغذ

مذکور رسم و نوشته کرده و بعد بجای فلم در صفحه جستی تثبیت و بماشین مذکور بکار انداخته است که نتیجه آن کامیاب بر آمده و عجالتاً تمام اموری که طبع آن به آفست لازم شود سوای آن قسمت جزئی که مراد از فوتوها و یا کارهای دقیق رسم بوده باشد باقی مطالب عموماً بکاغذ مذکوره قابل اجرا بوده و ازین راه صرفه جوئی زیادی در مصرف فلمهای مخصوص آفست کرده می شود .

هفتم : تحویلخانه های مواد خام و بخته و مخصوصاً تحویلخانه تخنیکي مطابق که از روی تفریق مواد و تعیین مقادیر دارائی آن و نوع و رقم اشیا انتظامی نداشته و مشکلاتی ازین راه در موقع اجرای مصرف یا موجودی تحویلخانه واقع میگردد . بالاخره درین سنه مدیریت عمومی مطابق مجبور گردید تا با وجود مشاغل مبرم تحویلخانه های مذکور در جریان اوقات مختلفه اوقاتی را هم برای تنظیم تحویلخانه ها تعیین و بواسطه يك هیئت بلد و ماهر این کار مواد محتوی تحویلخانه ها را تفریق و مواد مذکوره را بصورت درستی تنظیم نماید .

هشتم : برای اینکه ماشین ها بصورت صحیح کار کرده بتواند و از باعث کمی مصارف دهنی و غیره نقصی در عمر ماشین نرسد اخیراً مدیریت عمومی مطبعه يك هیئت فنی مرکب از متخصصین خارج مطبعه و داخل مطبعه را دعوت و برای تدقیق مصرف حقیقی ماشین های مذکور تعیین و در نتیجه بر آورد موزون و محقق ماشین های مذکور را بوسیله هیئت مذکوره تحصیل و درین سنه مورد تطبیق قرار داده است .

نهم : نرخ های مواد طباعتی و اجرت های که ازین راه در مطبعه عمومی سابق ازین اخذ و تحصیل میگردد با اساس ثابت و میعاد نبوده بلکه در مرور روزها و هفته ها دچار تغییرات میگردد و بواسطه این تغییرات ناگهانی در سنجش حسابی اشتباهاتی واقع می شد که غالباً سبب شکایت مشتریان گردیده و هم در دوایر حسابی تولید مشکلاتی می نمود آخراً مدیریت عمومی مطابق يك پروژه اساسی باصول مروجه مطابق دیگر ممالک ترتیب داده و برای تکمیل و اجرای عملی شدن آن در نظر گرفته تا بمساعدت وزارت مالیه و دوایر مختلف خود مطابق باین زودی با اجرای آن موفق گردد و عجالتاً تا بوقت تکمیل مواد این پروژه همین اساس را در نظر گرفته و بترخهای گذشته تجدید نظر و هر مطلبی را که از اصول مقرر خارج میدانند آنرا بطرز موجوده تطبیق و يك اندازه عادلانه اخذ اجرت می نمایند .

دهم : درین سنه ریاست مطبوعات که تاسیس مطبعه و جریده و رانگه را در ولایت جنوبی در نظر گرفته بود لهذا مدیریت عمومی مطابق قبلاً به تدارک مستخدمین فنی مطبعه از قبیل حروف چین کاپی نویس ماشین کار های حرفی و لیتوگرافی، سر مرتب آمادگی دیده بالاخره ماشین های طبع حرفی و لیتوگرافی با حروف و دیگر لوازم کار آمد امور طباعتی و یک نفر مامور متخصص خود را بسمت مذکور فرستاده و مطبعه را تاسیس و بکار انداخته جریده مذکور را جاری

کیست که یک علودرجه و مکانی بزرگ در میان مردم بخواهد و تنها به آرزو باشد هر کس
میخواهد بایستی کار کند .
(پول دومر)

وامورات طباعتی دوایر و دفاتر سمت مذکور که سابقاً در مرکز کابل طبع میگردد ازین تاریخ
بعده در خود آن سمت اجرا می پذیرد .

یازدهم : کذا در حکومتی اعلی میمنه که ریاست عالی مطبوعات تاسیس یک جریده
و مطبعه را در نظر گرفته و ممکن است در سال ۱۳۲۲ این منظور خود را عملی نماید لهذا مدیریت
عمومی مطابع از حلال مطبعه حروفی و سنگی و تمام لوازم و سامان یک مطبعه مجهز و لوازم کافی را
در نظر گرفته و نفر کار را انتخاب نموده است تا در سال ۱۳۲۲ مطبعه مذکور را در انولا
دایر نماید .

دوازدهم : بعد از تاسیس مطبعه جنوبی چندی بعد مدیریت عمومی مطابع بمقصد معلوم کردن
حسن اجراات فنی مطبعه مذکوره و هم تفتیش مطبعه سمت مشرفی که از چند سالی باینطرف
امور داخلی آن مورد تفتیش قرار داده نشده بود لهذا یک نفر مامور متخصص خود را بفرص تفتیش
درین دو سمت اعزام و امورات هر دو مطبعه مذکوره را بازرسی نموده آنچه نقائصیکه بنظر
میرسید اصلاح و لوازم کمبود آنها را ارسال نمود .

سیزدهم : مدیریت عمومی مطابع بفرص استخدام نفر تعلیمیافته لایق در شعب زینگو گرافی
و آفست و حروف چینی خویش سابقاً بوزارت جلیله معارف مقرر داشته بود که در مکتب صنایع
یکمده از طلاب آن امور طباعت را در تحت معامی متخصصین خود مطبعه عمومی کابل تحصیل نمایند
چنانچه نفری مذکور تا کنون در آن مکتب مصروف تحصیل این فن هم بودند آخراً نظر
باحتیاج فوری که مطبعه عمومی با استخدام نفر لایق داشته و میل دارد که نفری متعلمین این فن را
بزودی کامیاب و شامل کار سازد لذا با اجازه وزارت جلیله معارف نفر ابتدائی مذکور را از مکتب
صنایع معارف جلب و کورس طباعتی را در خود مطبعه عمومی در تحت نظر گرفته است تا نفری
مذکور بزودی کامیاب شده و شامل کار ساخته شوند .

چهاردهم : کذا آنده نفری طالب العلم صنف طباعتی مکتب صنایع را که دروس نظری را
در مکتب صنایع میخواندند بفرص ستاژ و تمرین در شعب فنی مطبعه جلب و شامل کارهای عملی
ساخته است تا بعد از اخذ امتحان شامل کار کرده شوند .

پانزدهم : غالب دوایر محترم مرکز بواسطه داشتن ماشین های گسترتر بعضی امورات
طباعتی خودشان را خود اجرا میکردند برای اینکه مطبعه از یکطرف به حد اعظم از کارگران
فعالی مطبعه کار گرفته شده و از طرف دیگر دوائر از مصارف گسترتر و تشکیل مامورین طباعتی
فراغت حاصل نماید چنین تجویز نمود که تمام فرمایشات جزئی و کلی دوائر بمطبعه انجام شود .

کافی ترین اشخاص کسی است که قیام بوظایف واجبه خود کند .

(.)

اجراآت ریاست نفتیش عمومی محاسبات مملکتی

- ۱ - نفتیش محاسبات سنه ۱۳۱۸ الی اخر سنبله ۱۳۲۱ سه سال وششماه دافعا نستان بانك
- ۲ - تحقیقات تانكهای بطرول مرکز .
- ۳ - نفتیش معاملات سنه ۱۳۱۸ الی سنه ۱۳۲۰ مطابع عمومی .
- ۴ - نفتیش شعبات اجرائیه و کنترول ۲۶ مکتب مربوط وزارت معارف از سنه ۱۳۱۹ الی سنه ۱۳۲۰ .
- ۵ - نفتیش امور اجرائیه ومحاسبه مکتب صنائع از سنه ۱۳۱۹ الی سنه ۱۳۲۰ .

امور املاك

بدیهی است که توسعه زراعت مهم ترین وسایل حیات بشر بوده و یک قسمت عمده اقتصادیات یک مملکت منوط به معاملات زراعتی است و حکومت مقدس ترقی خواه ما که همواره عطف نظر مراحم شان در ترقی و تعالی این خاک مقدس است همانا در آبادی املاك موروثه مملکتی بیشتر صرف مساعی و توجه فرموده جهت پیشرفت امورات مربوطه در صدارت عظمی مستقیماً یک مدیریت عمومی تشکیل وهم برای پیدایش وسائل آبادی املاك که حصه بزرگ آن مربوط به وجود حیوانی است تربیه حیوانات و طیور رانیز دران ضم ساخته است و برای تهیه شیر و حاصلات مسکه و قیماق و وسایل فنی آماده و به سیستم عصری اقدامات و تحت عمل گرفته و برای ارتقاء و پیشرفت هر یک امور مذکور تدابیر لازمه اتخاذ و به آبادی دهقان خانه ها و طیورخانه ها و حفر کاریزها و احداث نهرهای جدید ترتیبات اتخاذ و اولتر که حصه مهم آن موجودی و جریبی و قیمت املاك موروثی مملکتی است اقدامات منفعت بخش و سریعی بعمل آورده شده است که صورت اجراآت آن ذیلاً توضیحات داده میشود:-

الف :- اقدامات در شق املاك :-

چون سابقاً دفتر اساسی و اصولی احصائیه املاك و واردات متعلقه آن که تا بلوی املاکی و وارداتی رانشان داده بتواند وجود نداشته برای ا کمال احصائیه املاك از مدیریت عمومی املاك هیئتهای جدا گانه تعیین و در مواضع معینه ترسیل و احصائیه صحیح املاکات از مواضع فیصله شده بذریعه هیئت های مذکور ب مدیریت عمومی املاك واصل و به ترتیب دفتر اساسی و اصولی به شعبه املاك عملی گردیده است همچنان معاملات وارداتی به تشریح فوق به دفتر مذکور عملی و تا بلوهای مفصل آن ماهواره وزارت مالیه تقدیم گردیده است .

ب :- جز و املاك تکمیل شده :-

۱- املاکات سمت جنوبی که سابقاً یک احصائیه املاکی بوضعیتی که طرف اطمینان

پسر ناخلف کسی است که میخواهد پس از مرگ پدرش يك لحظه بافتخار او زنده باشد (کرنی فرانسوی)

واقع شده بتوانند نداشته و بذریعۀ هیئت مذکور مساحت آن تکمیل گردیده است يك اندازه زیاد از زمین‌ها که نا معلوم بوده نظر به موجودی بدست آورده و بسر جمع املاک افزوده شده که تماماً بالغ به (۱۳۷۸۹) جریب بوده و قیمت آن مبلغ (۲۷۹۴۷۷۵) افغانی میشود و اوراق مذکور بمديريت عمومی املاک رسیده و قید سرجمع شده و بوزارت جليلۀ ماليه هم نقلاً خبر داده شده است .

۲- سمت شمالی تاحصه که رسیده بالغ بر (۷۳۳۸) جریب زمین موجودی و قیمت گر دیده مابقیه آن هم در شرف تکمیل است قیمت آن بالغ بر (۹۳۵۳۷۶) افغانی میشود .

۳- حکومت شش گروهی نیز بالغ بر (۷۳۲) جریب موجودی و مابقیه آن هم عندالموقع تمام خواهد شد .

۴- حکومت کلان اهوگرد بالغ بر (۲۴۲۲) جریب و تاحصه تکمیل شده و قیمت آن (۱۶۸۰۹۲) افغانی .

۵- سمت مشرقی بالغ بر (۲۶۱۷) جریب زمین موجودی و مابقیه آن هم در شرف تکمیل است و آن هم علاوه میشود که نظر بسر جمع سابقه (۲۳۲۰) جریب زمین که بالغ بر (۳۸۳۶۱۵) افغانی قیمت آن شده افزود گردیده مجموعاً (۴۲۱۰۱۵) افغانی میشود .

ج :- املاکیکه جدید خریداری و در معرض استفاده گذاشته شده است :-
چون برای تربیه و نگهداری حیوانات از نقطه نظر ایجابات فنی و تریوی لازم است نقاطیکه تربیه و تکثیر نوع حیوانی و حاصلات منتظره آن بهتر و صحیح تر شده بتواند زمین های اتخاذ و برای انتفاع همین مطلب بکار انداخته شود از همین نقطه نظر مدیریت عمومی املاک در صد بوده تا اراضی صالحی تهیه و تدارک کنند و از راه نزدیکی نائل مقصد تریوی بشود بالاخره برای تکمیل این مقصود در نقاط ذیل بقیمت های مناسب که از هر حیث منفعت بخش بوده خریداری نموده و عبارت از مشروحه ذیل است :

۱ - املاک بینی حصار

۲ - املاک تنگی توغچی

۳ - املاک کاریز میر

تبصره : ۱ - از جمله املاک مذکور املاک تنگی توغچی که بالغ بر ۹۷۸۸۸/۵۶ افغانی خریداری شده بود و املاک مذکور تحت اداره و آبادی گرفته شده بالاخره (۲۱۹۸۲۷) افغانی قیمت شده که نظر به خرید مذکور (۱۲۱۹۳۹) افغانی طرف مفاد واقع شده است .

۲ - يك تعداد جریب زمین بقرض مفاد تجارتي خریداری و واپس بفروش رسانده شده که مفاد آن نظر به خریداری اول بالغ بر پنجاه هزار افغانی شده .

د :- املاکیکه بفروش رسانیده شده است :-

بعضی زمین های مزروعی حکومتی که در برخی از نقاط بصورت مشتت و پراکنده وجود داشته و بطور خاطر خواه از آن کار گرفته شده نمی توانسته یا اینکه برای منافع عمومی یا احتیاجات ضروری و وارده از آن کار گرفته شده نمی توانسته و بهمان وضعیت سالهای درازی باقی بوده است چون منظور نظر حکومت بهی خواه و رعیت نواز و مات دوست مان همیشه طرف آسایش و رفاهیت و آسوده حالی اهالی و رفع احتیاجات کفایت ملت بوده بهتر دانسته شده که همچو اراضی مذکور بر عیایای قریبه آن طور فروش داده و تعداد جریبی آن از سر جمع املاک حکومتی وضع گردد تا اهالی برای خود آباد و از آن استفاده و منفعت ببرند . زمین هائیکه تا اینوقت بفروش رسیده و نسبت به قیمت گذشته آن مبلغ (۲۱۷۱۲۷) افغانی افزودی بعمل آمده است .

۵ - اقدامات راجع به تکثیر و افزودی آب برای اراضی مزروعی و باغی :

۱ - جهت تکثیر آب و رفایم آوری اسباب موجب آن حسب اینجابات اصول زراعتی و تجربوی مدیریت عمومی املاک در تجسس منابع صحیحه آن بوده است اخیرا به حفر کاریز ها و کشیدن جوی های قدیمه که آثارشان بوده ولی از آن ها کار گرفته نشده بود به تجدید حفر آن اقدامات لازمه شده چنانچه به حفر کاریز های علی آباد که سابقا برای باغ سناتوریم غیر مکنی بوده و در سال گذشته به لای کشی کاریز و حفر سر چاه های جدید اقدام و کار آن تکمیل و حالا برای باغات سناتوریم و نباتات و حتی املاک عرب و طبرستان به حفر علی آباد آبیاری مینماید .

۲ - کاریز قلعه جواد نیز در سابق آب قلیل داشته و تنها باغ سناتوریم آبیاری و حالا به امتداد کاریز و لای کشی آن اقدام و در امسال تا اندازه ی بایه تکمیل رسیده و به آب کاریز علی آباد و به املاک عرب و طبرستان معاونت مینماید .

۳ - بکاریز بغل کوه نیز به مثل کاریز های مذکور اقدامات لازمه نموده شده و به تکثیر آب آن کوشش های مزیده بعمل آمده است .

۴ - کاریز حوض ماهی های باغ بالا که سابق در حصه باغی رعیتی و حکومتی غیر مکنی بود به اثر اقدامات مدیریت عمومی املاک به لای کشی و امتداد آن اقدام شده که حصه بزرگی آن تکمیل و کار جزوی آن باقی مانده و در امسال در حصه املاک مزروعی و باغی آن معاونت شایانی نموده است .

۵ - کاریز مهتاب قلعه که عنقریب روبه انهدام گذاشته و آب آن خشک گفته می شد تحت ترمیم گرفته شده و سر از نو آباد گردیده و مقدار کافی در آب آن افزودی بعمل آمده است .

۶ - در کاریز های سید آباد و حسین کوت و منشی بختیار ب حفر سر چاه های جدید و تمدید و لای کشی های آن کوشش های جدیدانه بعمل آمده و به تکثیر آب آن منتج گردیده است .

تجربه طبیب حافظی است که فقط پس از بیماری به ملاقات شخص می آید. (اربیید)

۷ - کاریز میرزا خلیل لهوگر و کاریز برك بافی و چهار آسیاب نیز مثل ماده ۶ اقدامات شده است.

۸ - قنات چمتله جدیداً تحت نظر و بر آورد گرفته شده که عنقریب در موقع بکار آن شروع خواهد شد.

۹: يك جوی بزرگ در حصه نوآباد حكومتی كوهستان حفرواحداث و به مرزوعی ساختن مذکور عرصه ایست که اقدامات جدی بعمل آمده و تا حال (۲۳۴۷) جریب زمین که بالغ بر (۲۳۴۷۰۰) افغانی قیمت شده است که یکمقدار آن تا اکنون طور صحیح تحت زراعت آورده شده و نتیجه مفیدی داده ممکن در آتی بزودی ممکنه مجموعاً آباد و برای زراعت آماده ساخته شود.

و :- آبادی چمن ها که حصه بزرگ آن در مرکز است تحت اجرا گرفته شده و کارهای آن بسرعت پیش میرود و در نظر است که برای زراعت مستعد ساخته شود چنانچه يك حصه بزرگ آن مساعد و برای چرایش و خورا که ایام سبز حیوانی ازان کار گرفته شده است. ز :- در بعض نقاطیکه زمین های حكومتی در اراضی رعیتی متصل هم واقع بوده و در اثر مرور زمان حق آبه آن معشوش و طور صحیح معلوم نبوده و علی الاکثر نظر بوقوع بعضی اشکالات وارده زمین های زراعتی اهالی به اندازه حقوق شان آب نمیرسد و با اراضی مرزوعی حكومت فاقد حق آبه خویش گردیده باعث خسارات زراعتی میشده است که این خود علت بزرگ مانع پیشرفت امور زراعتی دیده می شود. این موضوع اولتر جالب نظر واقع گردیده مقامات عالی مراتب عرض و استهدا شد. از نقطه نظر مراحم و شفقت و رعیت نوازی های حكومت بهی خواه و ملت نوا زمان عنوانی مستوفیت فرمانی مبنی بر رفع تمام همچه مشکلات و تعین و تقسیمات صحیح حق آبه ها شرف ضدور یافته و تمام این مشکلات وارده را رفع و یقین است تزئید حاصلات زراعتی را باعث و رفاهیت و آسودگی اهالی را سبب خواهد شد.

ح :- زمینهای حكومتی که در اطراف و نواحی پنجشیر بوده و تا اینوقت ها بصورت خاره و لایمزرع و غیر آباد بوده درین اواخر به آبادی آن اقدام و يك قسمت آن بنذر گردیده است و برای زراعت مستعد ساخته شده حاصلاتیکه ازان گرفته شده دو ساله آن بالغ بر (۱۰۵۷۱ - افغانی و ۵۵ پول) می شود که باین تقدیر از واردات جدیده آن نقاط شمرده میشود. (۲۶ خروار و ۶۵ سیر و ۲ نیم پاو) ط :- باغهای مشرقی که سابق ازین واردات آن بالغ بر (۱۱۰۰۰) افغانی بوده در هذه السه نظر به اقدامات و توجه مدیریت عمومی املاك واردات آن بالغ بر (۵۵۰۰۰) افغانی گردیده و افزودی معتنا بھائی نموده است.

- ی : معاملات سمت جنوبی که حسب احکامات جداگانه نموده شده است .
- ۱- يك حصه املاك تکه و پارچه گردیز که قابل استفاده نبوده و نسبت عایدات آن از حیث تشتت و پراکنده گی آن و اینکه اگر تحت اداره گرفته شود نسبت تقرر صاحب کار و سرپرست و غیره مصارف آن بلند میرفت جهت استفاده عامه فرار داده شده بعد تعیین قیمت فروش آن در نظر گرفته شده است .
  - ۲- از آنجا نیکه توسعه اشجار و احداث باغهای باصفا سبب اعتدال هوا بوده اصفاً درخوست که بیشتر هوا حرارت داشته و جالب نظر بوده است به اثر مصوبه ریاست تنظیمه جنوبی و اقدامات مدیریت عمومی املاك در نظر گرفته شده است تا در موضع مذکور يك باغ تفریحی که دارای هر نوع اشجار بوده و در آنجا غرس شود ترتیباتی اتخاذ و اقدامات اجرای آن عجلتاً گرفته شده است .
  - ۳- همچنان در حصه گردیز يك باغ تفریحی تحت نقشه و پروژه آمده و تحت اجراء است .
  - ۴- علاوه بر احداث باغهای تفریحی حسب منظوری مقامات صالحه ترتیبات فورم زراعتی در موضع خوست در نظر و تحت اجراء گرفته شده است .
  - ۵- لست مفصل املاك مملکتی واقع خوست ترتیباتی اتخاذ و لست املاك قابل اداره و یا بصورت اجاره وی آن و اینکه قابل فروش است حسب منظوری مقامات رفیعه بمراجش هدایات لازمه صادر شده است .

ک : تشکیل ماموریت املاك جنوبی .

چون امور املاك و باخبری ها و واریسی بمعاملات اراضی مزروعی و باغی جنوبی ترتیبات صحیحی نداشته از هر کدام محال تحت اداره مامورین آن نقطه اجرا آت می شده ولی طور یکه لازم بوده واریسی درستی اندر آن باره دیده نمی شد و هم يك دفتر مکملی که تمام امورات آن را نشان داده بتواند وجود نداشته از همین نقطه نظر مدیریت عمومی املاك اشکالات عاید را احساس نموده لازم و ضرور دانست که مامورین جدا گانه برای تدویر این وظیفه در سمت جنوبی داشته و امور املاك مملکتی را ذریعه آنها تحت اجراء بگیرد مراتب را بمقام رفیعه تقدیم و در هده السنه به تشکیل يك ماموریت با عمله اداری و فنی موفقیت حاصل و مامورین آن مقرر و بکار گماشته شدند که فعلاً امور آن حسب خاطر خواه تحت اجراء است .

ل : تربیه حیوانات و اصلاح نسل آن :-

۱- تربیه حیوانات بدو حصه بزرگ منقسم شده که شق اول آن تجارتی بوده به تهیه شیر و مسکه و قیماق و غیره متعلق بوده و حصه دیگر آن برای اصلاح نسل حیوانی مملکت است که از هر دو شق آن تا اینوقت نتایج صحیح و معتنانی گرفته شده است حیوانات مذکور در ابتداء

امید درزندگانی بشر آنقدر اهمیت دارد که بال برای پرندگان. (ویکتور هوگو)

تشکیل مدیریت عمومی املاک احصائی آن به تعداد (یکصد و هشتاد و هفت فرد گاو و گوساله) و حالا چه از خریداری و چه از نسل خود تربیه خانه در مرکز تربیه خانه به تعداد (۶۲۶) فرد گاو شیری و گوساله های نسلی و غیره موجود است.

۲- برای حیات حیوانی و تداوی لازمه آن يك شفاخانه اصولی تشکیل و در رأس آن یک نفر سر بطار که بصورت عصری تربیه و بدار الفنون ترکیه اخذ تعلیم نموده است مستخدم و جهت استفاده عامه قرار داده شده است.

۳- املاکیکه در حوالی کابل برای تهیه خوراک حیوانی تخصیص داده شده رو به رفته ۷۹۹۵ جریب میباشد.

۴- تعمیرات عصری رهایش حیوانی علاوه بر بیه خانه عالی آباد:

۱- تربیه خانه چهار اسباب برای رهایش (۴۰۰) فرد حیوان در سه گذشته احداث و در امسال کار بزرگ آن به پایت تکمیل رسیده مابقی آن هم در شرف تکمیل است.

۲- تربیه خانه چهل ستون برای سبز (۱۰۰ فرد) حیوان در نظر و کار بزرگی آن به پایت تکمیل رسیده که وجود حیوانات مذکور و ایام سبز و موسم سرما به نفع باغ ملکوتی چهل ستون و غیره زمین های فریب آن تمام می شود.

۳- تربیه خانه موقتی دار الفنون بصورت طویل تحت ترمیم و فعلاً در آنجا حیوانات خشک نقل داده شده به تعداد (۷۰۰) حیوان برای امسال به مقصد آبادی آینده زمین های دار الفنون در موضع مذکور حمایه شده اند.

۴- تربیه خانه عبدالغیل مشرقی جدیداً تحت تعمیر و برای رهایش (۸۰۰) فرد حیوان مدنظر است در سال گذشته تا یک اندازه که کار شده مابقی آن برای امسال در نظر است.

تشکیلات تربیه خانها:

برای ازدیاد حیوانی و ساختن جاهای رهایش از عرضه ایست که ظرف توجه قرار داده شده و حیوانیکه تا اینوقت تهیه دیده و تربیه شده اند و برای رهایش آنها و اینکه خوراک آنها از محصولات املاکی بصورت درست تحصیل و ظرف دیگر که پرورش زمین های زراعتی متعلق ۱۴ نبار حیوانی بوده طوریکه اندیشیده شده که به املاک سرکاری بخصه هاییکه بکرت وجود دارد و اداره آن بصورت فنی عملی گردد بقدر گنجایش حیوانات تعمیرات لازمه احداث و برای اینکه کارات آنجا بصورت خوبی پیشرفت نماید یک مدیریت جدا گانه تحت اثر مدیریت عمومی املاک تشکیل و شعبات کنترل و اجراییه باشعبه فنی و عمده آن در آنجا تخصیص و جهت اجراات مربوطه آن اقدام و منظوری گرفته شده است.

(بقیه در صفحه ۳۱۱)

دمتخابر انو دمديريت نوي ودانني په جلال آباد کنهې

د جلال آباد نوي ملکی شفاخانه

دمعارف داداری نوی ودانی به جلال آباد کښې

به ننگاهار کښې دسلطانپور میځنی ښوونځی

د جلال آباد د باغ کو کب به خوا کښې ریو منوی ودانۍ

د مترو لوژی د موسسې ودانۍ په جلال آباد کښې

دجلال آباد دنوی ښار منځنی بازار

د حکومت یوه نوی ودانۍ په جلال آباد کښې

د شتمو ليک

ليکونکي ښاغلی گل پاچا خان « الفت »

له څه وخته چه انسان بدې لمحکه مشمت شوی او په غرېد او ستر گوښي خپل شاوخوا کښلی دی
ددنيا هر څه ورته د تمبر او تحول قبلوونکي ښکاره شویدی .

دهمدهغه تغير په رڼا کښي انسان د عالم
په جدوت اقرار کړی او تغير و تحول گي د حدوت
منطقي برهان کښلی دی. نو دا خبره چه ددنيا
هر څه د زمان او مکان په امن کښي اوږدی رااوږدی
يا په بل عبارت تغير او تحول قبلوی څه نوې
خبره نه ده. چه هر گي د امتدلال په قوت
اثبات و کړی او د برهينو په زورگي په خلقوباندي
و مني . لکه څنگه چه زمونږ نور صفات تغير
مومي او مونږ بچيله هم پسرل رنگونه قبلوو، زمونږ
ژبي هم له لخانه څه داوسپني گلانه ده گر زوای
اولیکه د صحرالاله هر پسرلی په يوه رنگ نه وی.
دیوي ژبي لغات او ترا کيب ، املا او انشا ، ليک
او تحریر هر څه د تغير لای تغير قانون ته تابع او غاړه
ایښودونکي دی .

ښاغلی گل پاچا خان « الفت »
کتابونه دې راواخلي او ودې گوری چه خومره لغات هلته شته چه اوس نشته او خومره تصرفات
په هغه وخت کېږي شوي چه اوس نه کېږي .

که سړی خپل لڅښی بخوانی ښتو آثار او قلمي کتابونه مخي ته ونیسي ښائي چه یا ئي بيخي
ونه لولی او یا ئي وروسته تر دېر دقت څخه به مطلب يوه شی لمحکه چه د هغه وخت زړی املا او انشا
اوس خپله چه تقریباً بدله کېږده او نور څه ور لڅښي جوړ شويدي .

زمونږ دملی ژبي ليکلی آثار چه زمونږ په لاس کېږي دی او مونږ ته خپل بخوانی ليک
يادښتو زده املا او انشا راښی له (٦٠٠ هـ) را په دې خوادی مگر دا ددې دليل نشی کېدی چه

مونز به پخواخه نه وی لیکلی او زمونز لیک به وارد واره دسلیمان ما کوله تذ کرې څخه چه په (۵۶۱۲) کښې لیکل شوېده شروع شوی وی - داخبره ثابته ده چه په یوه ژبه کښې یو کتاب لیکل له خپل مخانه مخکښې دهغه لیک ډېر عمر ثابته لیکه چه دیوه لیک دپاره ډېر مرا حل په کاردی ترڅو چه دیوه کتاب دلیکلو استعداد پیدا کړی ، نو داخبره چه «دولت» کړېده او دپښتانه شعرا په لمړی جلد کښې هم دحکایت په ډول راغلي ده چه دپښتو دپاره پیرروښان رسم الخط وضع کړ او دپښتو مخصوص توری ئې وټاکل څومره غلطه او بې اساسه معلومېزی لیکه چه دپیرروښان له خیرالبیان څخه څوسوه کاله دغه دسلیمان ما کویه تذ کره کښې چه څو مخه ئې دپښتانه شعرا په لمړی جلد کښې زنگو گراف شویدی د پښتو مخصوص توری شته او داخبره ثابته چه داتوری په (۶۱۲) کښې هم لیکل کېده نو پیرروښان چه په (۹۳۲) کښې زو کړیدی څنگه ئې دپښتو دخصوصو تورو مخترع او دلیک موجد گڼلی شو .

مونز اوس دپښتو دلیک دمیلاد کال یا قرن نشو تعیینولی مگر دومره و بای شو چه دپښتو لیکلی آثاره (۶۰۰) ه څخه را پدې خوا لږ ډېر پیدا کېزی او باید چه د پښتولیک طبعاً له دغو آثارو څخه ډېر مخکښې پیدا شوی وی .

راغلو اوس دې نورو خبروته چه دپښتولیک پخوا څنگه وه ، او اوس څنگه دی ؟ څه څه تحولات یکښې راغلی دی او څه اصلاحات ئې قبول کړیدی ؟ - دا ټکی ز مونز په بحث کښې ډېر لویه برخه لری او د موضوع زده باله کېزی .

کوم زده او قلمی کتابونه چه زمالاس ته راغلی دی او دپخوانی نظم یا اثر لهجه او بیافه ورنځنی معلومېزی یاد تېروخت دلیک ډول څر گندوی دوه رازه تغیر مونز ته ښی : یوهغه تغیر دی چه دتورو او حروفو دتبدیل یا دتزیید او تمقیص په سبب په پخوانی لیک او اوسنی لیک کښې لیدل کېزی لکه چه - اوسپښم ، او اوسپدل - دسلیمان ما کویه تذ کره کښې (هوسپښم) او (هوسپدل) لیکل شویدی یا یکښې (هواد) (ایواد) او (هیواد) لیکلی دی . بل هغه تغیر دی چه دیوه توری دلیکلو په ډول کښې ئې وینولکه (کون) چه پخوا (کونز) او (رنا) (رنرا) لیکل کېده ، نولمړی تغیر په اصل کښې دتلفظ تغیر دی چه په لیک کښې ښکاره شویدی او دوهم تغیر درسم الخط اصلی تغیر دی چه داوس او پخوا وخت په لیک کښې لیدل کېزی .

مونز دا دواړه تغیرونه او لځینی نور تغیرات چه ز مونز په پخوا نیو او اوسنیو آثارو کښې لکه : دافغانو او محاوراتو تغیر یا دتصرف او اشتقاق اختلاف او داسی نور... لیدل کېزی دپښتولیک تر عنوان لاندی خپل ولستونکوته ښکاره کوو او خپلی ژبی ته لږڅه په عمومی نظر گورو .

په دغه کتنه کښې مونز دخپلی ژبی په هره خوا کښې لځینی تغیرات وینو چه له شپږمی

سده- را بدي خوايدا شويدي - لحنی لغتونه اواصطلاحات چه به پخوانيو کتابو کښي شته په ننني ليک کښي نشته ، هغه تصریفات او اشتقاقات چه (۷) قر نه پخوا کېدل اوس نه کېږي ، کوم لغات چه پخوا په يوه معنی استعمال و اوس ئې هغه معنی يايښي بده کړېده يانې عموميت او خصوصيت موندلی دی دلحنی کلماتو توری او حروف هم يا زيات شويدي يانې لزوالی پيدا کړيدی ، بعضی تورو خپل لځای نورو توروته پرې ايښی دی ، په لحنی الفاظو کښي توری د حرکاتو په لځای ليکل شويدي او په لحنو کښي توری لکه حرکات له ليکلولو بدلی دی - دغه ټول تغيرات مونږ په درې برخو (لفظی تغير ، معنوی تغير ، دليک تغير) بېلولی شو .

(۱) لفظی تغير - کوم تغير چه د تلفظ له کبله زمونږ په ليکلو آثارو کښي ليدل کېږي هغه په دوه ډوله دی يوهغه تغير دی چه دلېجې داخلاف په سبب پيدا شوی لکه (خښتن) چه پخوا په لحنو کتابو کښي (تښتن) ليکل شويدي او اوس هم لحنی کسان تښتن وانې مگر ليکي ئې نه او يوازی همدغه لمړی شکل په ننني ليک کښي غوره شويدي ، يا لکه (کانی) چه د (کوی) په عوض ليکل کېده او اوس ئې څوک نه ليکي .

بل هغه تغير دی چه د تېروخت او دنن ورلځي په تصريفي اختلاف پوری اړه لری لکه (ومړ) چه زمونږ په زدو آثارو کښي ليدلی کېږي او اوس هر څوک (مړ شو) ليکي - دغه راز نور تصریفات هم شته چه اوس عملاً متروک دی او په لحنو زدو نسخو کښي پيدا کېږي لکه (وهېری) چه دميرزا خان انصاری په ديوان کښي ئې گورو او اوس هر څوک (هېر کړی) ليکي .

په دغه جمله کښي لحنی مصادر هم پخوا ، چه اشتقاقات ورلحنی شويدي او په زدو کتابو کښي شته مگر اوس ئې څوک نه پيژنی لکه : (تقوڑل) او (پريمال) چه دميرزا په ديوان کښي ورلحنی (تقوڑی - پريملی) او داسی نور تصریفات شو يدي ، دا څو ند در ويزه په کتاب اود احمد شاه بابا په ديوان کښي هم (دتقوڑی) کلمه څو څو لځايه راغلې ده اومعلومېږي چه دا کلمه په هغه وخت کښي عمومي محاوره وه او زياته استعمالېده مگر اوس نه په محاوره کښي شته اونه ئې په ليک کښي وينو - اودغه راز لغات چه پخوا مستعمل و ، او اوس متروک شو يدي نور هم ډېر دی .

لحنی محاورات هم پخوا چه اوس نشته لکه (غوڑايستل) چه درحمان بابا په ديوان کښي (غوڑ باسی) (مه غوڑ باسه) ليدل کېږي اونننی ليکوال ئې په عوض کښي (غوڑ نيول ، غوڑ ايښودل) استعمالوی .

دغه لفظی تغير کله دتورو دتبدیل په سبب ، کله دتر گيد او تنقيص په اثر کښي او کله دتقديم و تاخير له کبله پېښېږي لکه : لمر ، نمر - اوسنکی ، اوسنی - لمحکه ، مخکه . . .

(۲) معنوی تغير - مونږ پخپلو پخوانيو او اوسنيو کتابو کښي لحنی لغات گورو چه پخوا

به یوه معنی او اوس به بله معنی استعماله پزی لیکه : (هسک) چه دیت نیکه به مناجات کینې داسمان به معنی استعمال شویدی او اوس ئی ایگونکی به دغه معنی نه پیژنی ، یا لیکه (غره) چه دمیرزا خان انصاری به دیوان کینې دخالص به معنی راغلی دی او دغره رحمت باران لیکل شوی مگر به دې وخت کینې دخالص به معنی لزاو بی واده او مجردسری ته زیات استعماله پزی نولیکه څنگه چه زمونږ لحنی لغاتو دزمانې په اغېزه خپله ظاهری په بدله کړې یا تغیر کړه به لحنی لغاتو معنوی تحول کړی او په مفهوم کینې ئی تغیر راغلی مگر ددې لامله چه دا برخه زمونږ د مقالې له عنوان سره څه ډېر ربط نه لری نو په دې لځای کینې به همدغه اجمالی التفات اولند اشارت اکتفا کوو اود موضوع مهم ټکی ته راځو .

(۳) دلیک تغیر - دلته زمونږ مقصد دانه دی چه دلیک به شاوخوا کینې عمومی بحث و کړو یاد عمومی لیک تاریخچه ولیکولیکه چه زمونږ عنوان د پښتو لیک دی نو هغه تغیر چه له (۶۰۰ ه) را پدې خوا د پښتو په لیک کینې لیدل کېږی د بحث وړدی - کوم تغیر چه مونږ پیکینې بحث کوو هغه څه ډېر زیات عمر نلری لیکه چه له دغه وخت لځنی پخوا کوم لیکلی اثر زمونږ په لاس کینې نشته اود پښتو دلیک هغه پخوانی دورې زمونږ له نظره تراوسه پتی دی نونشو ویلی چه په هغو وختو کینې زمونږ خط څنگه و ؟ اوتر شپږم هجری قرن پوری ئی څه تحولات پیدا کړه ؟ - وروسته تردغه قرنه چه د پښتو دکوم لیکل شوی اثر څه نمونه مونږ سره شته هغه د سلیمان ما کو تذکره الاولیاده چه د پښتانه شعرا په لمړی جلد کینې ئی گورو ، اوزمونږ دادب تاریخ تر څلورم اودریم هجری قرن پوری دلحنو پخوانیو اشعارو به استناد لیکه : (دیت بابا دعا ، د ملکبار غرشین د غزا سندره ، د بختیار عاشقانه نغمه) چه به دغو خصوصو کینې راغلی دی رسوی .

به دغه موده کینې چه مونږ دخپلی ژبی لیک ته گورو دومره راته معلومېږی چه د پښتو مخصوص توری او حروف چه په نور وژبو کینې نشته او په پښتو پوری اختصاص لری زمونږ په لمړی لیکلی اثر کینې هم شته اوزمونږ دنن ورلځی رسم خط څخه (دنوعیت په لحاظ) څه ډېر فرق نلری بلکه ډېر لږ اختلاف موجوددی چه دلته به دوو مادو کینې لیکل کېږی :-

(الف) توری - کوم تغیرونه چه زمونږ به پښتو تورو کینې تراوسه پوری پیش شویدی هغه دادی :
 (۱) پ - داتوری پخوا پدې ډول (نږ) لیکل کېده او د پښتو ددی نوی نهضت تر دورې پوری به همدغه راز لیدل شویدی مگر دابل صورت هم ورسره ملگری و - پدې نوی نهضت کینې زمونږ اوسنیو لیکوالو بی له ډېنه چه ددې دواړو صورتو په شاوخوا کینې څه ولیکی اودیوه صورت په غوره کولو کینې څه دلایل فایم کړی عملاً د دوهم شکل طرفدار شوه اولمړی شکل ئی پرېښوده ښاغلی چه د ترجیح دلیل به ئی همداوی چه دوهم شکل بسیط معلومېږی اولمړی له دوه تورو لځنی مرکب ښکاره کېږی ، بل داچه دلحنو کلاماتو په لیکلو کینې لیکه : (کون او کونږ) هم لمړی

شکل لږخه اشکال پېښوی ، نو عملاً داشکل (ن) غوره اوهغه بل ترک شو چه اوس نو هغه ټول کلمات چه دا حرف پیکښې راځي لکه :

رون - بون - ښېگڼه - بڼ - گڼ - اوداسی نور . . . . به دوهم شکل لیکل کېږي .

(۲) لځ - دا توری یخوا ډېر لځله اوبه ډېرو کتابو کښې داراز (ځ) لیکل شویدی یعنی د (خان) په عوض (خان) اود (ځنی) به لځای (ځنی) لیدل کېږي مگر اوس هېڅوک د (لځ) په لځای (ځ) نه لیکي اودغه دوه شکلو نه دوه توری پېژندل شویدی چه یو د بل په لځای کښې هېڅکله نه لیکل کېږي یعنی د (لځار) اود (ځار) فرق په لیکلو کښې کېږي اوالتهاس نه پېښوی .

داتوری دمیرزا خان انصاری اودولت په دیوانو کښې بدی شکل (د) هم لیکل شویدی چه صورت ئې د (د) دی مگر یوتښکی وړلاندی ایښودل شویدی لیکه چه دولت په دیوان کښې دا کلمې ؛ (لځای - لځکه - لځیر - وینځه - لځی - لځنی) بدې راز لیکل شویدی (دای - دک دیر - وینده - دی - دنی) اودمیرزاخان انصاری په دیوان کښې هم یوغزل چه ردیف ئې (لځی) دی په همدغه شکل لیدل کېږي چه یوه مصرع ئې داده ؛ چه داهسی شان په ناز په کرشمه د دغه راز نور اشعار هم شته چه داتوری پیکښې همدغه راز لیکلی دی .

داحمدشاه بابا په دیوان کښې داتوری په ندرې شعر و کښې بدې راز (د) لیکل شویدی یعنی ددال په شکل چه یوتښکی لاندی او بودیا سه لری چه یو بیت ئې دادی :

چه داشان به لاله زار د - درپوهېږم په آزار د -

په لځینی یخوانبو کتابو کښې لځینی کلمات چه داتوری پیکښې راځي داراز (ز) هم لیکل شویدی لکه (لمکه) چه په ډېرو دیوانو کښې (زمکه) لیدل کېږي .

زموږ ددې وخت لیکونکی هر یو ددې دواړو شکلو نو یعنی د (ځ - ز) په فرق قایل اوتښک دی مگر په لځای پېژندلو کښې ئې په یوه ثابت اومعین اساس نه دی روان ، لځینی کسان بدې باب کښې له خپل فراڼی اوتلفظی تدقیق څخه کار اخلی په لځینو کلماتو کښې (لځ) لیکي اوبه لځینو کښې (ز) غوره کوی مگر ددې لامله چه دا دواړه توری دهر چا په تلفظ کښې څه ډېر بارز او ښکاره فرق نلری نو بر سېره په دې چه نور خوښی قانع کولی یخپله هم په لځینو کلماتو کښې متردد وی نو دا کلمات ؛ (لځوی - لځلی - گرزلی - زری) څوک یوراز او څوک ئې په بل راز لیکي اوهغه کسان چه (لځوی) په (لځ) لیکي جمع ئې (زامن) په (ز) لیکي بر سېره په دغو شکلو دی توری یو بل شکل هم پیدا کړی و چه هغه دا (خ) دی مگر اوس ئې څوک نه لیکي .

(۳) ز - داتوری ددولت په دیوان کښې بدی ډول هم (ذ) لیکل شویدی یعنی دا کلمات (غوږونه - لږ - کېږي - شېږ - و توږي) داسی لیکل شویدی (غوږون - لذ - کېږي - شیند - و توږي) .

صاحبان عز وواستقامت در مصائب غلبه مینمایند و نافرمان از بیم ناکامی بر ای خویش غم تهیه می بینند (۰)

(۴) ژ - داتوری د دولت به دېوان کښې پدې کلما تو کښې (ژوندون - وژلی - ژر - ژبه - بېژنی) پدې راز لیکل شویدی (ژوندون - وژلی - ژر - ژبه - بېژنی)
(۵) ی - داتوری به زړو آثارو کښې په دوه ډوله لیکل شویدی چه معروفه او مجهوله ئې بولی ، معروفه به همدغه ډول یعنی کرده او مجهوله او زده لیکل کېده چه اوس ئې مونږ فرق په ټکو بانندی پدې ډول (ی - ی) کوو چه لمړی شکل دمعرفی دپاره اودو هم دمجهولی دپاره تخصیص موندلی دی - پدی اوسنی نهضت کښې دې توری دیوه بل مخصوص آهنگک په لحاظ دوه نور شکلونه هم پیدا کړه چه هغه دادی (ی - ی) چه لمړی شکل ته ثقیله او دوهم شکل ته تانیثی (ی) ویل کېږی چه دلفظ په لحاظ دادواړه شکلونه هیڅ فرق نلری مگر په گرامری لحاظ فرق پیدا کوی یعنی لمړی (ی) په افعالو کښې راځی اودوهمه به اسماء کښې نوز مونږ په اوسنی لیک او تحریر کښې داتوری څلور ډوله لیدل کېږی سره له دې چه یوه (ی) چه ملینه ئې بولی بی علامې پاته ده .

(ب) کلمات: دپښتو دخیټو کلما تو هم په لیکلو کښې نسبت پخوا ته لږ اودېر فرق پیدا کړ پدی او دافرق یادحروفو اوتورو داتصال او انفصال له کبله یادترتید اوتنقیص په سبب پیدا شویدی چه حرکتی توری یعنی هغه حروف چه دحرکاتو په عوض لیکل کېږی دېر تاثیر پکښې لری چه داته له دوه مادو لانندی ښودل کېږی :
(الف) دتورو ترتید او تنقیص :

(۱) مونږ - دا کلمه دسلیمان ما کو په تذکره کښې پدې ډول (مز) لیکل شوېده چه دوه حرفی کلمه باید ورته ووايو، وروسته تردې په نورو کتابو کښې یو توری یعنی (و) پکښې زیات شوی او داصورت (موز) ئې پیدا کړ پدی مگر ددې لامله چه داصورت هم دخیټو پښتنو دلفظ په لحاظ نیمگړی و ، نو یو بل شکل هم په لیک کښې پیدا شو چه هغه دادی (مونږ) پدی نژدی وختو کښې چه په پښتو ټولنه کښې دنقد اوتبصرې دخانگی له خوا یولوی مجلس منعقد شو او دتحریری لهجې دیووالی دپاره دخیټی اختلافی موادوپه باب کښې پر پکړه اوفیصله کېدله دخیټی معقولو دلایلو په اثر کښې داهم ومنل شوه چه همدغه روستنی شکل دی واخستل شی او هغه بل دی ترک شی .

(۲) (دې - مې - یې) دادرې کلمی چه متصل ضمائر ئې بولی پخوا پدې ډول (د - م - ی) لیکل کېدی او دغه (ی) چه اوس دخیټی کلمو په آخر کښې دکسری داظهار دپاره لیکل کېږی چانه لیکله .

دغه راز نور دېر کلمات هم شته چه اوس ئې په آخر کښې یې لیکل کېږی لکه : (هسی - لخی ، شی) او پخوا پدې ډول لیکل کېدلې (هس - لخن - ش) یعنی علاوه پدې چه هغه

راست بایست و محتاج آن مباش که کسی ترا مستقیم نماید . (مار کرل فیصر روم)

(بی) به ئی نه لیکله چه دکسری د اظهار دیاره ئی مونز لیکو هغه (ی) چه دکلمی جز ده هم نه لیکل کیده دا راز کلمات زشت دهر دی چه مونز دلته دتولو لیکل ضرور نه گنو اویسه همدغومره نمونه اکتفا کووه مگر داباید ووايو چه په دغه یخوانی رسم خط کینې لحنی اشکالات و چه اوسنی لیک هغه رفع کړیدی .

(۳) (به - یه - لکه - ته) داراز کلمات هم یخوایدی ډول (ب - پ - لک - ت) لیکل شویدی اودغه (۵) چه اوس دفتحی د اظهار دیاره د لحنی کلماتو په آخر کینې لیکل کپزی اودهر التباسات رفع کوی په یخوانی رسم خط کینې دهر و کلمو په آخر کینې نشته ، دهمدی لامله (راته - زرو نه - که - زمکه) یدی ډول (رات - زرو - ک - ز مک) لیکل شویدی اویه لحنی لخوا یو کینې (لو یه) هم (لوی) لیدل کپزی یعنی دغه راز غلطی چه گر امری اساس ته ئی زیان رساوه هم په زاره رسم خط کینې شته چه په نوی رسم خط کینې ئی اصلاح شویده .

(۴) (لری - کوی) په یخوانیو کتابو کینې ددغسی کلماتو په آخر کینې (ن) هم په لحنی لخوا یو کینې زیات شویدی یعنی (لری) (لرین) او کوی (کوین) لیکل شویدی .
(۵) لحنی کلمات چه په اوسنی لیک کینې دمغیره حروفو په اثر کینې په آخر کینې (و) پیدا کوی لکه : (دخوانانو - دیارانو - د مومنانو) په یخوانیو کتابو کینې بی واوه لیکل شویدی یعنی دغه واوچه اوس دکلماتو په اخر کینې زیاتپزی اودخیل ماقبل ضمه ښکاره کوی په لحنی یخوانیو آثارو کینې نشته .

(۶) چه - دا کلمه دسلیمان ما کو په تذکره د دولت په دیوان اود ملامست په کتاب سلوک الغزات اولحنی نورو کینې یدی راز (چی) لیکلې ده .

(۷) کینې - دا کلمه په یخوانیو کتابو کینې یدی ډول (کین) زیاته لیدل کپزی مگر په لحنی کتابو کینې لکه دملاجمه اودولت اواحمد شاه بابا قلمی دیوانونه په دغه بل صورت یعنی یدی ډول (کینې) هم شته اوهمدغه شکل دینیتو ټولنی په یوه لوی مجلس کینې چه مخکینې ئی ذکر وشو تصویب اوغوره شو لکه چه دا کلمه اوس هم په ترکیبی صورت کینې لکه کینیتو ست - کینیتو تل سره له (بی) لیکل کپزی که چه هم په ترکیبی صورت کینې بی (ی) هم لیدل کپزی لکه چه دمیرزا خان انصاری اواحمد شاه بابا په دیوان کینې کینیتو لیکل شویدی او (کینیتو) یدی راز (کین شو) هم دمیرزا په دیوان کینې لیکلی دی دی کلمی دینیتو ټولنی له تصویب څخه مخکینې داوسنیو لیکوالو په تحریر کینې یو بل صورت هم پیدا کړی و ، چه هغه دادی : (کی) (ب) دتورو اتصال او انفصال :

دینیتو لحنی کلماتو دتورو اتصال او انفصال له کبله نسبت یخواته تغیر موندلی چه هغه نو دادی :

آن دستی که از سیل اشک جلوگیری میکند بهتر از آن دست بست که خون می ریزد . (منقوضی)

(۱) له - دا کلمه چه دمغیره حر و فوله جملې لختی ده پخوا به اکثر آ په لیکلو کښې له نور و کلمو سره یوځای لیکل کېده لکه چه داخوند درويزه په کتاب اودمیرزا خان انصاری په دېوا ننگې له لځینو کلماتو سره پدې راز لیکل شوېده (لذات - لچا - لهنو - لډیه - لکور - لنور چا - ليار - لځله) او اوس دا کلمات پدې راز (له ذاته - له چا - له هغو - له دې - له کوره - له نور چا له یاره - له خواي) لیکو .

(۲) به - په : - دا کلمې چه اوس ئې له بلی کلمې سره یوځای نه لیکو پخوا له ډېرو کلماتو سره یوځای لیکل شو پدې چه مثالونه ئې دادی (یم - یواور - بی - بکله - یویل - پخله - پڅه - پمین) - اوس که مونږ دا کلمې لیکونو پدې ډول به وی (به می - به واورى - به ئې - به کله - یویل - په خوله - په څه - په مینه)

(۳) نه - دا حرف چه دنفی توری دی او اوس ئې له لځینو کلمو څخه جلا لیکو، پخوا به ورسره یوځای لیکل کېده لکه پدې کلماتو کښې (نه پښوک - نه - نکه) چه اوس داراز لیکل کېږی (نه هېڅوک ، نه به ئې - نه کیا) دا حرف اوس هم له لځینو الفاظو سره یوځای لیکل کېږی اوله لځینو جلاوی یعنی به (نکړی) کښې ئې متصل او په (نه کوی) کښې منفصل لیکو - که ووايو چه ددې حرف په اتصال او انفصال کښې روستی توری تاثیر لری خوبدې دواړو کلمو کښې روستی توری همدغه یو کاف دی چه هیڅ تغیر لري نه دی کږی داهم څوک نشی ویلی چه دروستی کلمې کلموی کیفیت څه اغیزه پکښې کوی لځکه چه (کړی) او (کوی) دواړه یورا ز فعل گڼل کېږی هسی نه چه یوه کلمه فعلی او بله اسمی کیف لری .

همدغه راز (مه) چه دښې او منع کولو حرف دی په (مه کوه) او (مکره) لکه (نه) متصل او منفصل لیکل کېږی .

دغه ډول واړه واړه شیان نور هم پیدا کېږی چه زموږ دلیک یورازوالی خرابوی او درسیم خط بې نظمی ور لختی څر گندېږی ، مگر دالازما به نظر کښې دومره مهم نه ښکاره کېږی او هغه شیان چه دتلفظ داخلاف په لاسون دلیک داخلاف باعث شو پدې لکه چه دنن ور لختی په لیک کښې ډېر مثالونه لری ، څوک (ویا له) او څوک (وواله) او لځینې (بیا له) لیکي - همدارنگه (وموند - ومیند - ونښت - ونښت - رنجا - روتجا - پنگه - پانگه) او داراز نور کلمات هر څوک پخپله خوښه په بیل بیل راز لیکي اوزموږ دلیک یوراز والی ته ډېر ضرر اوزیان رسوی - داراز شیان زموږ په پخوانی لیک کښې نسبت دی وخت ته ډېر لږ پیدا کېږی لځکه چه اکثر دغه راز کلمات چه په اوسنی لیک کښې دوه یادری صورت لری په پخوانیو اوزدو آثارو کښې په یوه صورت لیدل کېږی یعنی څومره چه په هغه وخت کښې ممکنه وه ادبی او معیاری لهجه موجوده وه چه په لیک کښې به ئې مراعات کېده لکه چه له رحمان بابا نه نیولی دسلیمان ماکو پوری ټولو لیکونکو له ننگر هاره تر قندهاره یوراز (وشو - شی - شته . . .) په شین لیکلی دی - دغسی لځینې نوری کلمې هم شته چه درحمن بابا اولوی احمد شاه بابا په دیوانو کښې ډېر ډېر لځایو نه

اگر مردم به همدگر رحم کنند هیچ گرسنه و لغت و مظلوم و مغبون در آنهائی ماند . (منقول طی)

به یوراز لیدل کپزی اوسری گمان کوی چه دادوازه دیوانونه به یوه سړی لیکلی وی یعنی (بخره نمر ، و باله ، اوینی ، و کر ، زمکه ، ورغ ، و بره ، اوده ، زېر ، موندل) به دغو دواړو دیوانو کښې به یوراز لیکل شویدی او که همدغسی پسی لخواو د سلیمان ما کو به تذکره کښې ئې هم مومو مگر دبی اطلاعی له کبله دینتو د نهضت په روستی دوره کښې دغه ادبی وحدت اود لیک یووالی وروورو په لته وهل شویدی اودغه یوه لویه لاره په ډېرو کوڅو او کږو ووزو لارو بدله شوېده او په کور کښې کورکی جوړ شویدی .

په دغه راز کلماتو کښې که سړی وغوازی چه یو صورت غوره کړی او په لیک کښې به عمومی ډول قبول شی دلته دوه اشکاله پېښېږی: یو داچه هر لیکونکی ته طبعاً هماغه صورت مقبول او بنایسته ښکاري چه دده په ژبه اوزده کښې لځای لری او خپل ورته ښکاري . بل داچه ددغه راز کلماتو دیوه صورت په انتخاب کښې صحیح فیصله چه په علمی اساس بناوی په ځینی لځایو کښې گرانه معلومېږی ، مونږ کولی شو چه په بعضی الفاظو کښې دگرامر په لار ښودنه یا د یخوانی ادبی لهجی په قبولو یو صورت غوره کړو ، مگر کله کله له داسی اختلافی صورتونو سره هم مخامخ کېږو چه هلته د ترجیح وجه سړی سمدلاسه نه مومی اودې ته احتیاج پیدا کېږی چه د ژبی په ریشه کښې ښه تحقیقات وشی اواصلی صورت له ورو صورتو څخه د فیلولوجی او علم الاشتقاق په اساس وپېژندل شی .

نومونږ باید دخپل لیک اصلاحات له هغه لځایه شروع کړو چه هلته د فیصلی اساس شته یعنی هغه اختلافی صورتونه چه زمونږ په یخوانی ادبی لهجه کښې نشته او اوس پیدا شویدی اوصحیح متنع دلائل ئې هم ایجاب نه کوی یا هغه لهجوی تغیرات چه قواعد او گرامر ئې نه منی اود لیک یوراز والی خرابوی باید له خپل لیک څخه وباسو او ورو ورو په ژبه کښې یوه لهجه چه هر څوک ئې په لیک او تحریر کښې مراعات وکړی پیدا کړو .

زمونږ د تحریری لهجی په گډوډولو کښې دخپل اومفغن کلمات هم ډېر تاثیر لری او د لیکونکو دا اختلاف موجب گرځی یعنی ځینی کسان (خلق) او ځینی (خلک) لیکي ، مگر د قلم په لیکلو کښې هیڅوک (کلم) طرفدار نه دی او باید چه نه وی ځکه چه دخپل لغت باید یخپل اصلی صورت ولیکل شی اوله مفغانو ځینی ئې فرق وشی هسی نه چه (کلم) ، مفغن و یولو او په تحریر کښې حق ورکړو نو هر کله چه قلم په قاف لیکو خلق به څه دلیل خلک لیکو مگر دلته یوه خبره شته چه خلک او کلم سره له دی چه په دواړو کلمو کښې عام ښتانه قاف په کاف بدلوی او دنوعیت په لحاظ هیڅ فرق نلری بیا هم فرق لری که یوسړی (کلم) ولیکی ښائی چه هر څوک ورباندی هاها جوړه کړی مگر هغه لیکونکی چه خلک لیکي هغه ته څوک څه نشی وینی بلکه دی لابه (خلق) لیکونکو اعتراض کوی ، دا ځکه چه یوه کلمه په تحریر کښې په بل څېر داخلول هر چاته بداسی مگر هغه الفاظ چه یخوا په لیک کښې راغلی دی که څهم څه منطقی دلیل ونلری څوک ئې دومره ډېر مخالفت نه کوی نو ددې دیاره چه زمونږ په لیک کښې یوراز والی پیداشی داراز ښان هم د بحث وړدی .

رتبیل شاهان

کابلی

شیاغلی احمد علی خان « کهزاد »

برده های تاریکی که مرور قرون متمادی روی صفحات درخشان تاریخ افغان نستان گسترده نبیده بود درین چند سال در اثر زحمات و تتبع مشتق از جوانان کم کم بر داشته شده و امروز بصورت غیر محسوس روشنی خفیفی بنظر میخورد که با وجود کمی نور قدم های ارزان ما را بطرف حقایق مسلمه رهنمون می کند .

آنها نیکه در تاریکی محض قدم برداشته و رفتند تا این چراغ کوچک و کم نور را بدست آوردند امروز با اطمینان قلب و قدم های متین و سنجیده بیشتر میروند و یقین است که فردا او لادان متبوع و خردمند افغانستان با افکار تازه و وسایل مکمل تر علمی شروع بکار نموده ، حیثیت مقام و رول تاریخی افغانستان را در خود کشور در صحنه آسیا ، در تاریخ عمومی دنیا تعین خواهند کرد .

یکی از دوره هائیکه در تاریخ کشور ما تا کنون بر آن روشنی کامل انداخته نشده است همین دوره است متصل به ظهور و نشر دین مقدس اسلام که با وجود بودن باره معلومات متفرق بکلی

شیاغلی احمد علی خان « کهزاد »

تاریک مانده و جرفه ای که درین تاریکی بنظر میخورد همان نام و کلمه کوچک « رتبیل » است که حتی معلومات مندر اطراف رسم الخط و تلفظ صحیح همین یک کلمه هم در شبهه و تردید است . بعد از سقوط هیاطله در اثر ظهور توکبوها (ترکان غربی) و ساسانی ها و چینی را حفاک کوشانی های خورد و اختلاط این همه عناصر متفرق وضعیت طوری پیچیده و درهم و برهم میشود که روشن نمودن حقایق از میان آن کار آسان نیست . از نقطه نظر عریق کوشانی ، هیاطله زابلی ، ترکی ، بهم مخلوط شده و از پهلوی دیانت بودائی ، برهمنی و هندو و پروان آفتاب

باید به تریبۀ زنان پرداخت ، زیرا هر مادری مدرسه است . (میشله)

مختلط گردیده و منابعی هم که در دست است چه چینی چه ترکی ، چه کشمیری و هندی و چه عربی و فارسی هر کدام شاهان و سلاطین های سلطنتی را به اسم و نام و نشان علیحده یاد میکنند . اگر فضا یا فقط از یکطرف یعنی به استناد یکی از مأخذ سنجیده شود شاید راهی بدست آید ولی اگر فرار باشد که موضوع در روشنائی همه مدارک دیده شود و باید هم دیده شود و بهم تطبیق گردد کار خیلی مشکل میشود ولی چون یگانه راه تحقیق همین است بدان اقدام میکنیم امید است درین دوره خیلی مهم تاریخ کشور ما هم روشنی بیفتد و روزنه کوچکی برای تحقیقات آینده باز شود .

در اطراف نام «رتبیل»

خاطرات ملی بعد از هزار سال اسمائی از قبیل رتبیل ، زنتبیل ، زنبورك و بعضی واقعات بزرگ مربوط آنها مانند ساختن دیوارهای بالای کوههای کابل و عجلهئی که در آبادی و اتمام آن در کار بود بیاد دارد . این خاطره های کوچک و پراکنده یادی از همان دوره تاریخ ما است که میخواهیم حتی الامکان در اطراف آن روشنی ببندیم . داستان های عوام رتبیل ، زنتبیل زنبورك همه را (شاه) و قله بلند دنباله کوه شیر دروازه را که فرار (جبه کهنه) یعنی بالای یکی از موقیعت های قدیم شهر کابل واقع است بنام «تخت زنبورك» یاد میکنند و از خود کلامه «تخت» هم معلوم میشود که «زنبورك» شاه بوده و چون شاهان ما یادگارهای زیادی در کهنستانات مملکت از خود باقی گذاشته اند بدون چون و چرا میتوان گفت که قله مذکور یکی از تماشاگاههای زنبورك شاه بود و چون مقصد در اینجا صحبت در اطراف خود نام است بدان عمیق میشود : در خاطرات عامیانه مردم کابل نسبت به رتبیل و زنتبیل ، اسم زنبورك بیشتر عمومیت دارد . در آثار و کتب چاپی مخصوصاً منابع عربی از قبیل فتوح البلدان بلاذری ، کامل ابن اثیر و طبری و غیره این اسم بصورت (رتبیل) ضبط شده بعضی مأخذ و آثار فارسی که ازین عصر و ازین شاه و دودمان او صحبت مینمایند این اسم را به صورت های مختلف قید کرده اند ابو سعید عبدالحی بن الضحاک بن محمود گردیزی در زین الاخبار که تاریخ تالیف آن را به ۴۴۰ هجری نسبت میدهند او را به اسم «رتبیل» خوانده چنانچه بطور مثال گوید (۱) : « . . . پس از سیستان به بست آمد و بست را بگرفت و از اینجا به بنجواي تکین آباد آمد و بارتبیل حرب کرد و حبله ساخت و رتبیل را بکشت و بنجواي بر خود بگرفت . . . »

تاریخ سیستان که به تصحیح ملک الشعراء بهار در طهران به سال ۱۳۱۴ شمسی بطبع رسیده

(۱) صفحه ۱۱ ، کتاب زین الاخبار تالیف ابو سعید عبدالحی بن الضحاک بن محمود گردیزی به سعی و اهتمام و تصحیح محمد ناظم طبع بر این سنه ۱۳۴۷ هجری مطابق ۱۹۲۸ .

ودر حدود بین ۴۴۵-۷۲۵ هجری تالیف شده این نام را گاهی بصورت (زننیل) گاهی (زنیل) ضبط کرده و حتی در دوسطر پشت هم ، هم این کلمه به املاهای متفرق نوشته شده مثلاً را جمع به آمدن ربیع الحارثی به سیستان ضمناً چنین میشکارد ، (۲) « . . . . و اندر سنه سبع و اربعین به بست واخذوان ناحیت شد و آن زنیل که رفته بود با او حرب کرد و زنیل ازبیش او برفت و بزمن هند روان شد . . . . »

دوره که در این مقاله میخوانیم مطالعه کنیم دوره ایست که در میان دو دین و دو مذهب واقع شده . می شد که این دوره را میان دو چیز دیگر هم قرار داد ولی چون تاریکی ها و خالیگاهای تاریخ چهار گرد مارا فرا گرفته عجلتاً چو کات را وسیع تر گرفتیم تا با سایر مطالعات و نزدیک ساختن وقایع حدود محدودتری برای آن تعیین کنیم . علاوه برین این دوره را ازین جهت هم در چو کات بزرگ میان دو مذهب قرار دادیم که قسمت بزرگ حوادث آن قسمت حوادثی را که شاید بواسطه ضیق جای درین مقاله گرفته نتوانیم ، واقعات جنگ های مذهبی تشکیل داده زیرا رتیل ها همان شاهانی هستند که از سال های ۳۲ هجرت تا فتح کابل بدست یعقوب بن لیث صفاری در ۲۵۸ هجری مدت ۲۲۸ سال بازنرال های عرب مقابله کرده اند در حقیقت این دوره دو صفحه از تاریخ کشور وورفی از زندگانی ملی ما را تشکیل داده است ، یکی بدیگری مربوط است ، یکی بدیگری پیوسته است و یکی بدون دیگری فهمیده و نوشته نمیشود .

معمولاً چنین تصور میشود که بعد از کوشانی های بزرگ که بیش از دو قرن (از اوایل عهد مسیح تاریخ اول قرن سوم) رول مهمی درین گوشه آسیا بازی کرده اند روح مملکت داری نظام سلطنتی ، تشکیلات اداری و مقاومت نیروی ملی بکلی از بین رفته و جز مشت تبول نشین در دره های صعب المرور کسی دیگری باقی نمانده است تا اینکه چندین قرنی میگذرد و آئین اسلامیت رواج می یابد و در مقابل عمال خلفای عباسی مردم جنبشی بخود داده و ظاهر یان ، سامانیان ، صفاریان روحیات ملی را بیدار می سازند . این مفکوره اگر با حقایق و واقعات ، همان حقایقی که درک آن بعزت تاریکی عمومی کمی مشکل است ، سر داده شود معلوم میشود که هیچ گاهی کشور کهستانی ما آریانا ، خراسان ، افغانستان فاند نیروی قومی ، زمامداران و زعمای ملی ، تشکیلات سلطنتی نبود تنها چون « آشیانه عقاب » نسبتاً از نظر های مورخین کلاسیک یا مورخین قرون وسطی دور افتاده بود حقایق مسلمه پوشیده ماند و گرنه بر روز هنگامه های بزرگ خارجی که چون موجی آمده و به جدارهای سنگی این مملکت خورده و عقب رفته و سیر آن بالکل معطل و بابطی و کند شده و بارنگ محلی اختیار نموده است خود بخود نشان میدهد

حریت حقّی است که هر کاربرا که منافعی حقوق دیگران باشد نتواند، و غیر آن هر چه بتواند . (تورگو)

که مرکز اداری سلطنتی و قوای محترم بزرگ ملی همیشه در عقب دیوارهای سنگی این سرزمین وجود داشت و در مقابل هر پیش آمدی اثبات وجود میتوانست .

چیزیکه در باب تاریخ سیستان قابل ملاحظه است این است که این اسم را به ضبط معروف آن رتبیل يك دفعه هم ذکر نکرده است .

در نسخهٔ مجمل التاریخ پاریس صفحهٔ ۲۴۷ (۱) این اسم بصورت رتبیل قید شده و گوید :
« . . . پادشاهان زمین کابل و سندرا رتبیل گویند . »

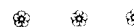
قراریکه آقای ملك الشعرا بهار در باورفی (۲) صفحهٔ ۹۱ تاریخ سیستان مینگارند چنین معلوم می شود که در يك نسخه ترجمهٔ طبری که در اواخر یا اوائل قرن ششم هجری نوشته شده همه جا این اسم (زنتبیل) ضبط شده و یکجا هم (زنده بیل) آمده . در این باورفی آقای بهار به این نتیجه میرسد « که اصل این کلمه زنتبیل بوده و زنتبیل همان زنده بیل است که در ادبیات فارسی هم مکرر در تعریف بهلوانان استعمال شده . . . »

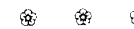
در يك نسخهٔ دیگر ترجمهٔ طبری که آقای بهار دیده و متعلق به کتابخانهٔ معارف مشهد است این اسم را زنبیل قید کرده اند .

قراریکه از روی باورفی های صفحهٔ ۴۱۷ جلد دوم تاریخ هند تألیف هلیو بر می آید و اصل آنها متأسفانه نزد نگارنده نیست این اسم را مولفین غربی هنوز هم بصورت های مختلف تر دیگری قید کرده اند .

Ockley او کلی در تاریخ سراسن ها (۲) صفحهٔ ۴۹۰ شاه مند کور را « زنتیل Zentil » خوانده . ویل Weil در تاریخ خلفا (۳) بر بان جرمنی صفحهٔ ۴۶۱-۴۴۹ او را به نام « زنبیل Zenbil » یاد کرده .

رینیو Reinaud در خاطرات هند (۴) صفحهٔ ۷۱-۷۲-۱۷۸ (رتبیل Ratbil) و « زنبیل Zenbyl » خوانده .

-
- (۱) صفحه ۴۱۷ جلد دوم تاریخ هند تألیف سر . اچ ، هلیو .
(۲) Hiutory of the Saraceus Bohis Edit.
(۳) Cejeschichte de Chalifen.
(۴) Memoire sur l'inde.

توماس E. Thomas در ژورنال انجمن شاهی آسیائی جلد ۱۲ صفحه ۳۴۴ (۱) شاه موصوف را « رتپیل Ratpil » یاد نموده .

برای Price در تاریخ قدیم مسلمانان (۲) صفحه ۵-۴۵۴ اسم شاه را بصورت های (رتیل Reteil) ، (راتیل Ratteil) تذکار داده .

ابن خرداد به (Oxford Ms) صفحه ۲۶ می نویسد: « ملك سمر قند طرخین سگستان رنتل (املای اسم شاه باوجود بکه سه دندانان دارد فقط دونقطه ت بالای خانه وسطی گذاشته شده و موسیو میتارد Meytard در ژورنال از یاتیک سال ۱۸۶۵ صفحه ۲۵۱ از فقره فوق « پادشاه سیستان رتپیل » استخراج و ترجمه کرده است .

از روی صفحه ۴۱۶ جلد دوم تاریخ هند تالیف هلیو چنین برمی آید که تاریخ (الفی) که از ان دریاورقی اسم برده شده اسم شاه کابل را بنام « رنبل Ranbal » یاد کرده .

مولانا نورالدین محمد عوفی در جامع الحکایات خود قسمت اول باب سیزدهم ، حکایت ۲۱ (۳) تحت عنوان یعقوب لیث و روسل قصه جالب توجهی از ملاقات موسس سلاله صفاری و پادشاه کابل نقل می کند که شاید از روی متن انگلیسی ترجمه آن را بجای مناسبت بدیم درین حکایت پادشاه کابل که مصروف مطالعه اسم او هستیم بصورت (روسل) یاد شده .

تاریخ هندوسند یا فتحنامه سند که به چچنامه معروف شده و در سنه ۶۱۳ هجری از طرف علی بن حامد بن ابی بکر الکوئی از روی نسخه اصل عربی در عصر ناصرالدین قباچه ترجمه شده است در مواد مختلف از یکی از پادشاهان سند بنام (راسل) یاد کرده و این کلمه در بعضی نسخه های خطی این کتاب بصورت (رائیل) هم تحریر یافته و طبری همین (راسل) را « ملك السند » خوانده (۴) از روی يك مکتوبی که محمد قاسم فاتح سند برای حجاج فرستاد . چنین معلوم می شود که همین پادشاه بنام « بسامی راسل » یا « بشامی راسل » هم خوانده شده و ملوک

(۱) صفحه ۳۴۴ Journal of the Royal Asiatic Society Vol ×11

(۲) Retrospect of the Mohammedan History Vol I.

(۳) صفحه ۱۷۶ جلد دوم تاریخ هند تالیف سر، اج، هلیو

(۴) صفحه ۲۵۹ چچنامه .

خوبی تهلکه‌های بزرگ بمیدان آورده محبت و اخوت بسا کسانست که باهم نمی‌شناسند. (ویکتور هوگو)

هندوسند تابع او بودند (۱) و درین وقت هنوز مسلمان نشده بود و کشورش بدست مسلمانان نه افتاده بود.

برفیسر «ولسن» در «آریانا انتیکوا» صفحه ۱۳۳ درباب این پادشاه می‌نویسد: «... در اخیر قرن ۷ م مسلمانان در کابل حتی در شمال کوها به بت پرستانی مقابل شدند که پادشاه آنها (رتنه پاله Retna-pāla) نام هندی داشت و این حوقل که نگارشات او تحمیلاً مربوط به قرن ۱۰ م است می‌نویسد که مسلمانان زمانیکه حصار شهر را متصرف شده بودند خود شهر هنوز بدست بت پرستان یعنی اهل هند بود...»

دریاورقی نمره یک همین صفحه نام شاه کابل را شرح داده مینویسد: «که مولفین اسلامی این اسم را بصورت رتیل، رتیل، رتیل، رتیل، رتیل و غیره قید کرده اند و این اختلافات املاناشی خاصیت حروف رسم الخط فارسی است. «یرایس» میگوید که این نام یاناتاری و یاهندوئی است و در هند و بودن آن شبیه نیست و اصل آن رتون پال Rutun-pāl یا «رتنه پاله Retna-pāla» بوده و قراریکه یرایس بملاحظه میرساند خانواده این شاه «در بخاریا Bokharia» املاکی داشتند: ...»

از روی یاره ماخذی که فعلاً در دست نگارنده میباشد ازین بیشتر نمیشود در اطراف نام «رتیل» چیزی نوشت البته این هم بجای خود کافی و تا اندازه زیاد نظریات مارا را جمع به نام «کابل شاهان» این وقت وسعت می‌بخشد. تا جائیکه عجزاً قضاوت میتوان کرد این نام اسم خاص کدام شاه کابل نبوده بلکه عنوان یک دودمان بزرگ است که ماخذ عربی پیش از دوصد سال از آن ها صحبت میکند و بدون اینکه اینجادقیق شویم گفته میتوانیم که از سالهای اول هجرت تا زمان سلطنت یعقوب بن لیث صفاری در سیستان در تمام این مدت طولانی رتیل شاهان بین هامون سیستان و سند حکومت نموده اند و این خود دلیلی است واضح که این اسم اسم خاص یک شخص نبوده بلکه اسم یالقب دودمانی بوده که پادشاهان کابل و زابل ورخد و سیستان و زمین داور بدان یاد میشدند. شاید اسم اولین پادشاهی هم باشد که سرداران عرب در سیستان و دلتای هیرمند بار اول با حکمرانان یا شخص خود او مصادف شده و پسان ها اولاد او را تا زمان آخرین فتح کابل بدست یعقوب لیث همان یک نام یاد کرده رفته اند. بعد از اینکه جنوب هند و کش به تدریج از سواحل هامون سیستان در اثر پیشرفت مسلمین از دست ایشان برآمد بطرف شرق پسپا شده رفته در کشمیر و سند و اراضی ماورای آن در قلمروهای نسبتاً کوچک

(۱) صفحه ۱۲۶ چچنامه

و محدودی بنام «ملك سند» سلطنت خود را ادامه دادند. چون از روی الهندالبيروني و مسكوكات و از روی اشارات مورخين عرب راجع به دين آنها ميدانيم كه درين وقت سلسله برهمنی يا هندو در كابل به سلطنت رسیده بود احتمالات زياده اين دلالت ميکند كه اين اسم اصلاً هندوئی بوده باشد .

قلمرو سلطنت : اگر چه معمولاً خاطره های ملی و مخصوصاً داستان های عامیانه اهالی كابل رتبیل زتبیل و زنبورك شاه را كه مقصد از ان دودمان رتبیل شاهان كابل باشد، شاهان كابل ميدانند ولی در حقیقت دامنه حکم فرمائی آنها از كابل حتی به معنی جا مع آن هم خیلی ها وسیع تر بود فراریكه از منابع مختلف عربی معلوم میشود شاهانیکه به لقب رتبیل یا بیکي از صور مختلف آن یاد شده اند در مقابل سرداران عرب و سیاه ایشان از يك منطقه بسیار وسیعی دفاع ميکردند كه از هامون سیستان تا كوه های كابل و حتی تا سواحل سند انبساط داشت . فراریكه در صفحات پیش ذكر شد مجمل التواریخ رتبیل را پادشاه «زمین كابل و سند» خوانده و چچنامه راسل را بصفت «ملك سند» یاد نموده . ملك الشعراء بهار ایشان را پادشاهان «كابل و سجستان و رخج (۱) میدانند .

همین قسم كه كابل غیر از شهر مفهوم جغرافیائی مختلفی داشته و «زمین كابل» یا «كابل زمین» علاقه وسیعی را در بر میگرفت رخج یا رخد یعنی زمین داور و قندهار فعلی و سجستان یعنی حوزه سفلی هیرمند و سیستان هم رقبه های مختلفی را احراز کرده و وقتی هم بوده كه تمام اراضی جنوب هندو كش از حدود كرمان گرفته تا كشمیر و لب دریای سند و از زمین داور گرفته تا سرحد مكران حتی تا اوقیانوس بنام سیستان یاد میشود چنانچه تاریخ سیستان عین این حدود را در صفحه ۲۵ چنین قید کرده : « و حد شرق افضی كشمیر است تالب دریای محیط و از سوی غرب زان سوی سپه (۲) . . . » احباء در ورق ۹ می نویسد (۳) : « حد سیستان از كشمیر است تالب دریا و حد مغرب سیستان كرمانست و حد شمالی اسفزار و جنوبی سند و ناحیه سیستان شانزده است ... »

عین این قطعه را صاحب كتاب الخراج ، بوالفرج بغدادی بنام (نیم روز) یاد کرده و آن اصطلاح جغرافیائی است در مقابل باختر كه حصص شمالی هندو كش به جمع باختر و قسمت جنوبی آن به اسم «نیمروز» یاد میشود وجه تسمیه نیمروز شرح مفصل تری دارد كه اینجا بدان كاری نداریم و مربوط به بحثی كه تعقیب میکنیم این قدر با بد گفت كه سیستان و نیمروز يك مفهوم

(۱) صفحه ۹۱ تاریخ سیستان پاورقی دوم .

(۲) از محال سیستان بوده و اسفه و سفه هم خوانده شده .

(۳) تاریخ سیستان پاورقی دوم .

جغرافیائی خاص داشت عبارت از سیستان و دیگر مفهوم عام به معنی جامع تر که حدود آن شرح یافت و شامل بست ، رخد ، کابل ، زابل ، نو زاد ، زمین داور ، اسفزار و حاشیه باریکی از جنوب غور و گردیز و غزنی و قسمتی از بلوچستان تا حدود مکران بود « لوستر انج » در نقشه سوم کتاب اراضی خلافت شرقیه حد شمالی این قطعه را که بطول بین هامون و رود سند انبساط دارد با خطی معین کرده که از جنوب اسفزار و حدود جنوبی غور به رود خانه پنجشیر تماس نموده و خود رودخانه کابل بقیه آن را تا رود خانه سند معین نموده است . به این ترتیب اگر اراضی مذکور با تشکیلات و نام‌های جغرافیائی امروز تطبیق شود چنین بر می آید که ترتیب به سیستان افغانی و سیستان فارس ، ولایت فندهار ، زمین داور و پشت رود و گر شک و فراه و ارزگان ، دیراوت ، فلات غزائی ، مقر ، غزنی ، کابل ، سمت جنوبی و ننگر هار و حصه‌ئی از بلوچستان تا حدود مکران سلطنت و حکم فرمائی داشت .

بابتخت - دودمان ترتیب پوره معلوم نیست . در جنگک های اعراب چه درست چه در زرنج چه در رخد و کابل و گردیز در همه جا مشخصاً خود شاه حضور داشته و از او اسم برده شده است اکثر احتمالات به این دلالت میکند که کابل مرکز و پایتخت آنها بوده باشد زیرا مخصوصاً بنام پادشاهان (کابل زمین) یاد شده اند و البیرونی درین وقت‌ها در جنوب هندو کش محض از (کابلشاهان) اسم می برد و یادداشت های هیوان - تسنگک هم در سال های که مشرف به ظهور اعراب در سرحدات غربی خراسان می باشد دولت کابیسار اچنان مقتدر تصویر میکند که « مالک همسایه از بیم آن بچنان می آرزیدند »

مقام ترتیب شاهان در سلسله تاریخ افغانستان :

موضوع بسیار مهم و مشکل که تا حال مطالعه و حل نشده و حل آنهم با وضعیت موجوده معلومات ما مشکل است این است که ترتیب شاهان در سلسله خانواده های سلطنتی ، آریانا ، خراسان ، افغانستان عبارت از کی بوده و بکدام سلسله تعلق میگیرند ؟ منابع غیر عربی راجع به آنها چه میگوید و تا کدام اندازه میتوان این مدارک را بانگیارشات مورخین عرب سرداد .

درین شبهه‌ئی نیست که اگر مطالعه موضوع بصورت منفرد و مستقل مدنظر می بود شهادت مورخین عرب آنهم از چندین زبان کفایت میکرد ولی چون ربط موضوع به سلاله های سابق و قدیم کشور در کروناوژی تاریخ عمومی افغانستان اهمیت زیاد دارد و مورخین عرب از سلاله هائی که بیش از نشر دین مقدس اسلام در کابل زمین سلطنت نموده اند اسم نمیگیرند ناگزیریم به منابع دیگر هم رجوع کنیم تا سررشته بدست آید و مطلب خوب تر فهمیده شود . بیشتر اشاره نمودیم که بعد از سقوط کوشانی های بزرگ در ربع اول قرن سوم مسیحی

خوشبختی اینست که ۴ انسان دیاراً آنطوریکه آرزو میکند آنطور هم به بیند . (کیورنر آلمانی)

دودمان دیگری در کابل و اراضی متصله آن به سلطنت رسید که بنام (کوشانی های خورد) یا (کیداری) یاد میشوند این خاندان احفاد مستقیم همان کوشانی های بزرگ اند که در شروع دوره قنرت شاخه باختری و کابلی بهم متحد شده و تقریباً يك و نیم صد سال در تاریخ ترین دوره تاریخ افغانستان تاریخ اخیر قرن چهارم مسیحی سلطنت نمودند .

چون ساسانی ها بیش از پیش جسارت می نمودند هیاطله درین وقت از کهستانات بدخشان فرود آمده فارسی ها و گویتاهای هندی را در خاک های خودشان عقب نشانیده و تا او اسطو قرن ۶ مسیحی اداره مملکت بدست ایشان بود .

مقارن به این وقت در منگولیا و آسیای مرکزی اقوام زرد پوست ژوان ژوان ها و تیو کیوها سر اشغال اراضی در زدو خورد شده و بدون اینکه اینجا تفصیل داده شود تیو کیوها بطرف غرب تغییر محل داده رفتند و دو امیرا طوری بنام ترکان شرقی و غربی در صحنه پنهان و آسیا تشکیل دادند و ایستامی خاقان ترکان غربی با خسروانوشیروان ساسانی اتحادی بسته و دولت هیاطله را در حوالی ۵۶۶ مسیحی مضمحل نمودند و دیری نگذشته بود که در اثر تامل ایستامی به دولت روم شرقی (بیزانس) اتحاد ترک و ساسانی بر خورده و (تیو کیوها) یعنی ترک ها در تخارستان و باختر و از آنجا به جنوب هندو کش نفوذ یافتند و ساسانی ها به حواشی غربی پسپا گشتند و مقارن به این وقت چینائی ها هم در تخارستان ظهور کردند به این ترتیب بعد از هیاطله عناصر ترکی هم پیدا شد و این عناصر کم و بیش با قبایل زابلی هیاطله و دیگر شاخه ها و عشایر آن و با کوشانی ها که به تمدن زیاد در دره های جنوب هندو کش سکنی داشتند و مخصوصاً بعد از سقوط هیاطله از نقاط مرتفعه و قنبل جبال شرقی آریانا فرود آمده بودند مخلوط شده و از اختلاط آنها عنصری بمیان آمده است که عرق کوشانی و زابلی در آنها بیشتر است و بعد از ۵۶۶ یعنی بعد از تاریخ سقوط هیاطله زمام حکم فرمائی جنوب هندو کش عموماً بدست آنها بوده است و دودمان سلطنتی رتیبیل شاهان کابل که مصر و ف مطالعه آن هستیم از نقطه نظر عرق مربوط به همین عنصر محلی میباشد که در جنوب هندو کش مخصوصاً در علاقه کابل و کهستانات متصل آن تشکیل گردیده است . بعضی مورخین از همین جهت دچار تردید شده و آنها را ترک خوانده اند ولی خود آنها چه قرار نظریه البیرونی و چه قرار شهادت « وون . کانگک » زائر چین خود را احفاد کوشانی ها دانسته و نسب نامه خود را عموماً به کنیشکا شهنشاه بزرگ و معروف کوشان رسانیده اند .

کسانیکه وضعیت افغانستان این وقت را دیده و تشریح کرده اند يك عده زائرین چین میباشد که از ۶۳۰ مسیحی به بعد وقت بوقت وارد دیار ما شده و نگارشات آنها تا زمان ظهور مورخین عرب یگانه منبعی است که از آن باید پوره استفاده کرد و با نوشته های مورخین عرب بیوست باید نمود . سر حلقه این زائرین هیوان - تسنگ در ۶۳۰ یعنی سالی از افغانستان عبور میکرد که پیغمبر اسلام

اشکهای دیگر انرا مبدل به ننگ‌های پر از شادی کردن بهترین خوشبختی‌ها است . (ف هولم)

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم رحلت فرمودند و حضرت ابو بکر صدیق (رض) به خلافت مسلمین انتخاب می شدند بدین قرار سال‌هایی که زایر مذکور از افغانستان بطرف هند میرود و باز از آنجا مراجعت نموده و بطرف مملکت خود عازم چین میشود آخرین سال‌های زندگی افغانستان قدیم است دین مقدس اسلام تازه از شبه جزیره عرب بطرف شرق منتشر شده و هنوز به مملکت مانر سیده است یعنی تقریباً ۱۰۱۰ سال دیگر در کار بود زیرا به بعضی نظریه‌ها قشون عرب در زمان خلافت حضرت عمر رضی الله تعالی عنه (سال ۲۲ یا ۲۳ هجرت) به سرحدات غربی سیستان ظهور نمودند و قرار برخی شواهد دیگر سیستان در زمان خلافت حضرت سیدنا عثمان رضی الله تعالی عنه بدست ربیع بن زیاد الحارثی فتح شد بهر حال برای مطالعه دوره که مصروف آن هستیم، همان دوره که گفتیم میان دودین واقع شده است و اینک حالا از نزدیک تر آن را نگاه میکنیم معلومات زایر چین هیوان-تسنگ و آنها بیکه بعد از او آمده‌اند برای حصه پیش از اسلام و شهادت مورخین عرب برای حصه اسلامی فوق العاده مهم است. این دو منبع یکی متمم دیگری است و برای فهمیدن روح فضا یای دوره که در آن عرف، عادات آئین اخلاق و سیاست و هزار چیز دیگر یکدفعه تغییر میکند و انقلاب فکری در اذهان باشندگان کشور بعمل می آید مطالعه و مقایسه هر دو حتمی و لازمی است و عجلتاً این کار را در مورد رتبیل شاهان کابل بعمل می آریم .

هیوان - تسنگ در ۶۳۲ یعنی ۱۰ یا ۱۵ سال قبل از تماس قشون عرب به سرحدات کشور ما و سال قبل از فتح اول کابل بدست اعراب در کابلیسا که کابل در اینجا جزء آن است از سلطنت مقتدری صحبت میکند که تقریباً از میان تاشهر تا کزیلا کنارانندوس انبساط داشت و چهار هزار (لی) اجاطه آن بود که به حساب امر و مساحت قلمرو این سلطنت تقریباً ۲۳۰۴ کیلومتر مربع میشود (۱) هیوان- تسنگ راجع به دین و مذهب و پیروان بودائی و برهمنی و تعداد روحانیون فریقین و عده معابد و حاصلات زراعتی و آب و هوا و غیره معلومات مفصل میدهد که اینجابدان کاری نداریم و مطلوب ما شخص خود شاه است. زایر چین درین باب می نویسد: «شاه از نواد تسالی Tsa-li (کشتار یا طبقه جنگجو) است. مرد با معلومات و احتیاط کار است دلاوری و تند مزاج عین فطرت او است از اقتدار و نیروی او مالک مجاور چون بیدمیلر زند و برده ایالت حکمفرمایی دارد. رعیت خود را دوست میدارد و از آنها حمایت میکند. یابند دیانت بودائی است. هر ساله مجسمه طلائی بودارا به ارتفاع ۱۸ ف ساخته و در حلقه نجات که بنام (موکشامها یا ریشاد) تشکیل میشود مردم را دعوت میکنند و به محتاجین و غربا و بیوه زنان و مردان زن مرده صدقه و خیرات میدهد» (۲)

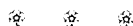
ازین بیانات واضح معلوم میشود که در سال های مقارن انتشار اسلام و ورود قشون عرب

(۱) صفحه ۱۰۱ افغانستان تالیف (اندره دولو) (۲) صفحه ۱۰۱ افغانستان تالیف (اندره دولو) صفحه ۴۱ جلد اول خاطرات هیوان-تسنگ ترجمه استامنیلاس ژولین .

در حواشی غربی افغانستان و رسیدن آنها به سیستان در جنوب هندو کش در کابل و زابل دولت مقتدري وجود داشت که پایتخت آن شهر کاپیسی (بگرام) بود قلمرو این سلطنت بطرف شرق (لان پو) لغمان، (ناکی هولو) نگار اهارا جلال آباد و ننگرهار، (کان تولو) پشاور حاليه و چار صد و اندو (تاچاشیلو) تا کزیرا و ضلع راولپندی حاليه را در بر میگرفت و با سلطنت کشمیر که بدست «کار کوتا درلاب ها و ردها نا نا Karkota Durlabhavardhana» (بین ۶۳۱-۶۳۳) اداره می شد تماس داشت و حتی در قلمرو این راجاهم تا کوه های نمک «سانگ هو پولا Sang-ho-po-la» پیش رفته بود بطرف غرب شاه کاپیسا بر اراضی «تسو-کو-چا Tsu-ku-cha» که آن را (تسو کو تا) هم خوانده اند و عبارت از ارا کوزی یونانی و یا قلمرو زابلستان می باشد حکم فرمائی داشت . تنها این خطه هفت هزار (لی) احاطه داشت و از آن معلوم می شود که بطرف غرب نفوذ دولت کاپیسا خیلی ممتد بود (۱) و روی هم رفته از تا کزیرا تا کناره های هیرمند نفوذ و آمریت داشت .

این سلطنت مقتدر که هیوان - تسنگ با جزئیات از آن صحبت میکنند قرار شهادت زائرینی که بعد از او آمده و رفته اند به نیرو و اقتدار کامل در جنوب هندو کش دوام داشت چنانچه در حوالی ۷۲۰-۷۳۷ مسیحی که تقریباً ۹۰ سال بعد از مسافرت زائر اول الذکر شود زائر دیگر چین موسوم به هوی تچا او Houei-Teheao از پادشاه خیلی مقتدري در بامیان صحبت می کند که : «تحت اثر و سلطه کددام پادشاه دیگر نبود . پیاده نظام خیلی قوی و متعدد داشت و ممالک دیگر جرئت نداشتند که به او حمله کنند . . . » علاوه برین این را هم تصریح میکنند که پادشاه بکنفر (هان Han) یعنی آریانی بود . در ۷۵۳ تقریباً ۳۳ سال بعدتر زائر دیگر چین وون کانگ Won-Kang چین عبور از گندهارا در مقبذی اقامت داشت موسوم به معبد (جو - لوشه) پادشاه که موسیو سیلون لوی بزرگترین مستشرق فرانسه او را بلا شبه یکی از شاهان دودمان «شاهی» حساب می کند (۲) قرار تذکار زائر مذکور شاهانی که خود را از احفاد کنیشکا میدانستند در بنو قوت در گندهارا حکم فرمائی داشتند به این ترتیب منابع چینی در سال های مقارن ظهور سرداران عرب در حواشی سیستان (۳۰ هجرت = ۶۵۰ مسیحی) و تقریباً تا یک قرن بعدتر (۷۵۳ مسیحی) به وجود حکومت های مقتدر در جنوب هندو کش صحبت می نماید که قرار ادعای خود شان و شهادت البیرونی که پسان از آن ذکر خواهیم نمود عموماً خود را کوشانی و احفاد کنیشکای کبیر میدانستند و عموماً به لقب (شاهی) و (شاهی های کابل) یاد شده اند .

حالا بر میگرددیم به نگارشات مورخین عرب و فارسی تادیده شود که ایشان درین زمانه ها

(۱) صفحه ۸ فصل دوم شاهی های افغانستان و پنجاب

(۲) ژورنال ازیاتیک شماره ژانویه - مارس ۱۹۳۶ از صفحه ۸۱ به بعد قلم موسیو سیلون لوی

يك شكست شريفتمندانه را بيك ظفري مایه ترجیح باید داد . (ژ ، روسکن)

از کدام پادشاهان صحبت میکنند و قرار تذکار آنها قشون عرب از سرحدات سیستان گرفته تا کابل باکی و کدام قوه مواجهه شده اند .

قشون عرب با تفاوت نظریاتی که موجود است بار اول یا در سال ۱۸ هجری یا ۲۲ و یا ۲۳ هجری در سرحدات غربی کشور ما تماس حاصل نموده اند آنچه مسلم است این است که بعد از سال ۳۰ هجرت که مصادف به (۶۵۰) مسیحی می باشد تماس لایققطع بین خاک ما و سرداران عرب پیدا شده و ازین تاریخ به بعد تا زمان فتح کابل بدست یعقوب بن لیث صفاری در (۲۵۸ هجری مساوی ۸۷۹ م) سرداران عرب از سرحدات غربی سیستان گرفته تا کابل به پادشاهانی مصادف شده اند که آنها را بنام های رتیل - رانتیل - زنبیل - زنتیل یاد کرده اند .

اولین سردار عرب ربیع بن زیاد به امر عبدالله بن عامر در سال ۳۰ هجرت داخل سیستان شده زرنج مرکز آن را فتح کرد . به اساس تاریخ سیستان ژنرال عرب با (ایران بن رستم شاه) شاه سیستان مقابل شد بلاذری این شخص را (ابرویز مرزبان سیستان) خوانده و بعضی ماخذ دیگر از شاه نام نمیگیرند لیکن فراری که از وقایع مابعد یعنی از تصادمات سرداران عرب با حکمفرمایان محلی معلوم می شود این شخص یا « ایران شاه » یا « ابرویز » مرزبان یا نایب الحکومه می باشد . که از طرف پادشاهان نیمروز و زابل و کابل یعنی رتیل شاهان مقرر می شدند .

در سده سی و سوم هجرت عبدالله بن عامر ، سردار دیگری را که عبدالرحمن بن سمره نام داشت به سیستان فرستاد . مشارالیه زرنج و الرخج و بلاد الداور را مطیع ساخت و در جبل الزور زمین داور که در آنجا معبد معروف « زور » وقوع داشت با مدافعین و قشون رتیل مقابل شد .

تاریخ سیستان (صفحه ۹۱) مینگارد ربیع الحارثی در سنه ۴۷ هجرت در بست ورخند با (زنبیل) یا (زبیل) مصادف شد و ازین تاریخ به بعد همیشه نام رتیل بحیث شاه و مدافع از سیستان گرفته تا کابل برده می شود .

عبدالله بن ابی بکر در سنه ۵۱ هجری به سیستان آمده و درست ورخند و کابل با (زنبیل) محاربه نمود و آخر بادو هزار درم با او صلح کرد .

در سال ۶۴ هجری (۶۸۳ مسیحی) عبدالعزیز بن عبدالله بن عامر والی سیستان شده و وقتیکه از بست سوی کابل میرفت در میان با « زنبیل » مصادف شد . تاریخ سیستان لشکر او را ترکی خوانده در نتیجه رتیل شاه کابلی شکست خورده و کشته میشود فرار تذکار بلاذری رتیل

هر که از چیز کمی خوشنود نیست از هیچ چیز خوشنود نخواهد شد . (ایبکور)

درین جنگ از دست ابوعفراء عمیر المازی بقتل رسید و عبدالله که در غیاب عبد العزیز حکمران سیستان مقرر شد با رتبیل یا صحیح تر بگوئیم با یسرو جانشینش داخل جنگ شده و کار رتبیل شاه به صلح خواهی کشید .

در عهد خلافت عبدالملك مروان . چون عبدالله امیه از طرف حجاج یوسف والی خراسان و سیستان به سیستان آمد در قلعه بست با زنبیل محاربه نمود و باز طرفین صلح نمودند .

هنگام در عهد حجاج ، سردار دیگر عرب عبدالله بن ابی بکره یادر سیستان یا طوریکه از بعض منابع دیگر استنباط میشود در مملکت رتبیل در حوالی کابل جنگ سختی میان قشون عرب و رتبیل شاه واقع شده و مسلمانان شکست خوردند . این واقعه در ۷۸ هجری (۶۹۷ مسیحی) واقع شد .

حجاج برای پوشانیدن شکست خود در ۸۱ هجری (۷۰۰) مسیحی عبد الرحمن بن محمد بن اشعث را با چهار هزار نفر به قصد کابل به سیستان فرستاد تا قشون ولایت اخیر الد کر راهم با خود گرفته و جانب کابل حرکت کند . جنگ های میان او و (رتبیل) یا (رتیل) در زابل و کابل واقع شد و با مخالفتی که مابین حجاج و عبد الرحمن محمد اشعث واقع شد و شرح آن اینجا مورد ندارد سردار مذکور نزد رتبیل شاه پناه برد .

در عصر ولید بن عبدالملك از طرف حجاج که والی عراقین و خراسان و سیستان بود قطیبه بن مسلم در سنه ۹۷ در حوالی کابل با رتبیل دچار محاربه گردید .

در عصر خلافت هشام (۱۰۵ هجری) از طرف خالد بن عبدالله جنرالی به اسم اصفح بن الشیبانی به جنگ آمده و با رتبیل مقابل گردید در دوره ابو منصور جعفر ، سلیمان بن عبدالله الکندی از راه اسفزار و فراه و سر لشکر که یکی از قلعه های بیرونی شهر زرنج بود به بست و رخد آمده و با رتبیل در آویخت و رتبیل شکست خورد .

در ۱۵۱ هجری حنینکه معن بن زایده الشیبانی وارد رخد شد از طرف رتبیل هدایائی برای او ارسال شد لیکن معن هدایای مذکور را کم و ناچیز دانسته و به جنگ مبادرت نمود . درین جنگ از (ماوید) یا (ماوند) داماد رتبیل هم اسم برده شده .

در زمان هادی حنینکه تمیم به سیستان می آید باز رتبیل در بست و رخد میباشد و اینجا از برادر او

بزرگترین موانع خوشبختی عبارت از انتظار داشتن يك خوشبختی بسیار بزرگ است. (فون نئل)

صحبت میشود زیرا در جمله اسرا اوراهم گرفته بودند.

دردوره عباسی از ربیل شاه چندان اسمی برده نشده و چنین مینماید که در اثر جنگ های طولانی خسته و ضعیف شده و عموماً در کابل مستقر گردیده و قهرآین به اطاعت داده تا اینکه سلطنت صفاری تشکیل و روابط میان بغداد و شاهان صفاری تیره و بالاخره قطع میشود در عصر زمامداری یعقوب لیث مجدداً ربیل روی صحنه می آید و از بست گرفته تارخند و کابل جنگ های سختی میان ایشان واقع میشود و چون مرکز ثقل ربیل شاه درین وقت بیشتر زابل یعنی حوالی غزنی و کابل میباشد آخرین جنگ ها در سال ۲۵۸ هـ (۸۷۹ میلادی) در کابل واقع میشود چنانچه زین الاخبار و تاریخ سیستان این قصه را تذکار داده اند و محمد عوفی در جامع الحکایات خود مفصل صورت جنگ ربیل شاه و موسس سلاله صفاری را در کابل شرح میدهد.

با تذکار اسمای یکدسته سرداران عرب که منابع عربی و فارسی مفصل از آنها صحبت میکنند معلوم میشود که اقلاً از سال ۳۰ هجری (۶۵۰ میلادی) تا ۲۵۸ هجری (۸۷۹ میلادی) هر سر داری که از طرف مقام خلافت و نواب الحکومه های خراسان به سیستان اعزام شده همگی بلا استناد یکی از نقاط سیستان یا نیم روز خواه در بست خواه در زرنج خواه در زرخ خواه در زابل و کابل و گردیر در سنه و تاریخ معین به یاد شاه مملکت که ربیل باشد و برادران و خویشاوندان و قشون او مقابل شده اند که شرح و تفصیل فتح و شکست طرفین و غلبه و ضعف یکی از آنها و صورت مذاکرات صلح و دیگر چیز های مربوطه مبحثی است طویل که صفحات سالنامه حتی اختصار آن را هم اجازه نمیدهد.

فراریکه از مطالعه مسکوکات برمی آید و البیرونی مورخ معروف دربار غزنی در کتاب الهند خود شرح میدهد آخرین سلسله های معروف شاهی جنوب هندوکش که مرکز آن ها عموماً کابل بوده بدون دخل در جزئیات به اسم و لقب (شاهی) یا (کابل شاهی) یا (کابل شاهیان) معروف اند که آن راهم باز به دو سلاله محزی تقسیم میکنند که یکی را معمولاً (ترکی شاهی) و دیگری را (برهن شاهی) میخوانند موسس سلاله اول الذکر برها تکین Barhatakin و آخرین یاد شاه آنها (لگه تورمان) نام داشت که تا ۸۷۵ میلادی در کابل سلطنت نموده اند و قرار تذکار البیرونی ۶۰ نفر از آنها به سلطنت رسیده است. مشارالیه یکی از یاد شاهان آنها را بنام (کنیک) خوانده و بنای يك استویه بزرگ پشاور را به او نسبت میدهد از روی لفظ «کنیک» و از تاسیس بنای استویه مذکور و تعداد ۶۰ نفری که به این خاندان نسبت میدهد بدون شبهه معلوم میشود که مقصود او ازین خاندان همان دودمان کوشانی است که سلاله

لذتی که از علم حاصل میشود بی آرایش است .

(افلاطون)

خورد و بزرگت و حتی اسلاف اخیر آنها را که از روی عرق باهیاطله وزابلی و تیوکیو هم کمی مخلوط شده اند در بر میگردد و گاهی بشهادت مسکو کات به اسم (دودمان تچن) هم یاد میشوند و هیچ مورد ندارد که آنها را ترک خواند. البرونی هم سلاله اجداد آنها را به کنیشکای بزرگت کوشانی نسبت میدهد .

سر سلسله دودمان (برهمن شاهی) یا (هندوشاهی) کابل (کالار) نام شخصی است که در دربار (لگه تورمان) آخرین شاه دودمان فوق الذکر سمت وزیری داشته و از حوالی ۸۷۵ تا اوائل قرن ۱۱ یکمده شاهانی مانند (اسپلاتی) (سمانتا (Samanta) (کمالو (Kamalu) (بهیما (Bhima) (جیپال (Jayapala) (اننداپال (Anandapala) (تاروچاناپال (Tarojanapala) از میان آنها سلطنت نموده اند که جنگ های سبکتگین و سلطان محمود کبیر غزنوی زابلی از میان آنها جیپال را بیشتر در زبان های مامروف ساخته است و سلطنت برهمن شاهیان کابل بطرف شرق تا چترال و یاسین و گلنگت و سیلاس و کشمیر انبساط داشت . بطرف شمال نفوذ آنها در ماورای هندوکش واضح تصریح نشده ولی بطرف غرب تا کناره های هیرمند و سیستان حکم فرمائی داشتند . پس فراریکه اشاره شد از روی ماخذ عربی و فارسی و ماخذی که از عربی ترجمه شده چنین برمی آید که از سال های ۳۰ هجری تا ۲۵۸ (از ۶۵۰ تا ۸۷۹ مسیحی) در مدت بیش از دو صد سال که سرداران عرب به کشور ما تاس و محاربه داشتند همیشه در جنوب هندوکش باشاهانی مقابل شده اند که آنها را به نام های راتبیل، رانتبیل، زنبیل و زبیل ورنبل و غیره خوانده اند .

حالا که یک موضوع و یک عصر را از نقطه نظر اعراب و ماخذ غیر عربی مطالعه کردیم به این نتیجه رسیدیم که میان دو سده فوق که ماخذ عربی از رتبیل شاهان صحبت میکنند زائرین چین و منابع کشمیری و مسکو کات از شاهان و دودمان های دیگر یا صحیح تر بگوئیم از همان یک سلسله شاهان و دودمان های شاهی به نام ها و القاب دیگری تذکر میدهند چنانچه تا جائیکه ضرورت داشت تفصیلات هر دو طرف ذکر شد .

در دوره هاغیکه مورخین عرب از «رتبیل» و احفاد او به همین نام اسم می برند زائرین چین و البرونی و (کلپنه) مورخ کشمیر حتی موافق نامه سنندیا چچنامه و مسکو کات از سلاله هائی در بامیان و گندهارا و کابل و کایسا صحبت مینماید که بیشتر خود را اولاد کنیشکا معرفی میکنند و با شرحیکه ذکر شد دقیق تر هم قضایا و شاهان را میتوان بهم مقایسه کرد .

مسئله ئی که تا یک اندازه باره نظریات طرفین یعنی متن نگارشات اعراب و مورخین چینی و کشمیری و نظریات ابوریحان بیرونی و مسکو کات را بهم ربط میدهد لقب عمومی است که دودمان های سلطنتی کابل زمین مقارن ظهور دین مقدس اسلام داشتند . بیشتر متذکر شدیم

اگر معروف نیستید عمگین باشید، ابدو همگین باشید که چرا مردم را نمی شناسید. (کنفوشیوس)

که آخرین شاهان کابل چه برهمن و چه ترک و چه کوشان به صفت (شاهی) یاد شده اند از قبیل: برهمن شاهی کابل، هندوشاهی کابل، ترکی شاهی کابل یا کابل شاهیان و غیره. البیرونی در تاریخ (الهند) خود حینیکه از دودمان شاهی کابل در مناصفه اول قرن ۱۱ مسیحی صحبت میکند آنها را به صفت (شاهیا) یاد میکند. از طرف دیگر «رتبیل» با صور دیگری که ضبط شده مانند زبیل، زبیل، رنیل، رنیل، زبورك در عرف و داستان های عوام همه به صفت «شاه» ملحق بوده و از روی توافق سنه و تاریخ و زمان محل حکم میتوان کرد که ایشان حتماً جزء همین دودمان (شاهی) کابل اند.

برای ارتباط موضوع متذکر میشویم که کلمه (شاه) از عصر کوشانی های بزرگ یعنی از قرن اول مسیحی باینطرف روی مسکوکات کوشانی های بزرگ و خورد و خاندان کیدار و دودمان (تجن) کاپیسا و گندهارا و غیره دیده شده. و با رسم الخط یونان و کوشانی و خروشتی تجریر گردیده. (شاهو نانوشاو) یکی از القاب کنیشکا است که در مسکوکات اوضبط است (وشهنشاه) معنی دارد. موسس سلاله کوشانی های خورد (کیدارا) در مسکوکات خود را (کیدارا کوشان شاه) خوانده همین قسم در چندین سلسله مسکوکات معاصر این وقت صفت شاه و شاهی دیده میشود از آن جمله یکی مسکوکات است که به دودمان (تجن شاهی) نسبت میشود و نمونه های آن از زمین داور و رود بارو سواحل هیرمند و زابلستان و فرزانه و سگاوند و از نقاط بین غزنی و کابل بدست آمده و بلاذری هم يك دفعه بدون اینکه اسم شاه کابل را تذکار کند او را بصفت (کابل شاه) خوانده و در جاهای دیگر از (رتبیل) نام میبرد. همین قسم صاحب تاریخ سیستان در صفحه ۸۷ از پادشاه کابل محض بصورت (شاه کابل) یاد میکند این همه قرائن یکجا شده و قرار نظریه (ری H.C.Ray) معلم تاریخ و سانسکریت یونیورسیتی کلسکته نشان میدهد که احتمالاً (رتبیل های) ماخذ عرب که آنها هم بجای خود لقب است نه اسم خاص، جزء (شاهی های) کابل بودند که از اواسط قرن ۹ به بعد سلطنت کرده اند. آیا این رتبیل ها همان شاهان کاپیسا میباشند که هیوان-تسنگ زایر چین از آنها ذکر میکند؟ جواب این سوال عجالتاً مشکل است و یک طرفه چیزی نمیتوان گفت. قرار نظریه مسترری چیز مسلمی که اینجا ذکر میتوان کرد این است که رتبیل ها در وسط قرن ۹ مسیحی یعنی عصری در دره کابل سلطنت داشتند که قرار نظریه البیرونی و (کلپنه) مورخ کشمیر سلاله ترکی شاهی از بین رفت و دودمان برهمن شاهی کابل عرض وجود کرد. درین صورت مدقق مذکور رتبیل ها را شاهان کاپیسا قیاس میکند و علاوه می نماید که درین وقت شاهی بنام کاکار کوتاس Karkotas در کشمیر به سلطنت رسیده و شهر تا کرپلارا اشغال کرد و دامنه نفوذ شاهان کاپیسا را بطرف شرق محدود ساخت و آنها هم بطرف جنوب غرب نفوذ خود را توسعه بخشیده و قلمرو خود را تا کنار هیرمند و دریاچه سیستان انبساط دادند و از همین جهت بار اول درین حصص باسر داران و فشرن عرب مقابل شدند (۱). به این ترتیب وضعیت (شاهی ها) میان دو قوه باریک

(۱) صفحه ۷۱ The Dynastic History of Northern India Vol. I by Ray

خوشبخت نسبت که شادی دیگران را بقدر خوشی خود حس میکند . (گوته)

و خطرناک شده و انقلابی رخ داد. (کلار) وزیر برهمنی آخرین شاه و دودمان تر کی شاه یعنی « لگه تورمان » را مجبوس نموده و سلاله هندو شاهی را بمیان آورد و پادشاهان آن دودمان قرار بیکه بیشتر هم ذکر شد تا زمان سلطنت الیتگین و سلطان محمود کبیر زابلی در حوالی سمت مشرقی دوام داشت و در اثر فشار لایقطع خاندان آل ناصر غزنه در ربع اول قرن ۱۱ مسیحی مضمحل شدند و احفاد آنها بخاک هندی عقب نشستند و در آنجا در قلمرو محدودتری به حکمفرمایی ادامه دادند و تعقیب آنها مطالعات عمیق تری بکار دارد .

رتبیل شاهان و قشون عرب :

فصل مهمی که رتبیل شاهان در تاریخ کشور ما اشغال کرده اند عبارت از مقابله های آنها با سرداران و قشون عرب و محافظه خاک مملکت است و همین دفاع و مقابله ها و مفاهمه های دو صد ساله است که رول تاریخی آنها را معین کرده و متن نگارشات خود مورخین عرب اسباب معرفی و شهرت آنها گشته . در اوائل این مطالعات متذکر شدیم که کشور کپسار ماهیج وقت فاقد قوای نیرومند ملی و قائدین توانا و مدبر نبوده و این وضعیت را هر مرتبه حملات بیگانه خودش ثابت و آشکارا ساخته قشون نبر و مند عرب که یکدسته از سرداران آن را مختصراً نام گرفتیم همان قشون بزرگ و محتمشی است که دولت ساسانی را در یکی دو میدان مضمحل ساخته و بعد از دو قرن هم پوره کهستانان بلند کشور ما را متصرف شده نتوانست و رتبیل شاهان کابل و امرای دست نشاندۀ آنها از هامون سیستان گرفته تا سند در هر نقطه ای سخت جنگیدند، گاهی قشون عرب غالب شد گاهی نیروی رتبیل ، گاهی این باج پر داخت و گاهی آن حیات خود را به زرخ سرخ خرید چندین دفعه مفاهمه بمیان آمد ، چندین مرتبه عهد بسته شد هر شهری چندین مرتبه از دستی به دستی افتاد و لی رتبیل شاهان و نیروی ملی تا زمانی پوره مضمحل نشد که یعقوب لیث صفاری با دستۀ نیرومندی از فرزندان خود این کشور به مقابله آنها برخاست . چیز مهمی که از خلال جنگ های اعراب و نیروی ملی معلوم می شود این است که رتبیل شاهان عموماً خود شان در هر نقطه ای که جنگ بود به قیادت نیروی خود حاضر بوده و جنگ میکردند از روی مطالعه جنگ ها و وضعیت و سیاست نظامی رتبیل شاهان واضح معلوم میشود و مراعات وضعیت جغرافیائی و توپوگرافی محلی در آن مدخلیت زیاد دارد . « کشور رتبیل » از نقطه نظر ساختمان زمین عموماً دوشکل داشت یکی هموار و جلگه ای مانند سیستان و حوزۀ هیرمند و رخد و دیگری کهستانی دشوار گذار مانند اراضی بین غزنی و کابل و گردیز . رتبیل شاهان در جنگ های خود همیشه سعی داشتند در آستانه سرحدی کشور در همان نقاط جلگه ای و هموار بادشمن تصادف کنند ، اگر در مقابله اول غالب می شدند خوب و الا عقب نشینی اختیاری نموده و در کهستانان و دره های تنگ بر قشون عرب میریختند چنانچه در ۷۹ هجری وقتیکه عبیدالله به امر موکد حجاج عازم جنگ شد این قضیه رخ داد و قشون عرب در تنگی های ۱۸ فرسخی کابل به چنان مضیقه گیر آمدند که به پرداخت ۷ صد هزار درهم به استیصال راه عقب نشینی حاضر شدند

و شریح بن هانی الحارثی باجمعی از نظامیان عرب بقتل رسید و آوازه این شکست بزرگ حجاج و خلیفه عبدالملک مروان را بیقرار ساخت، مجدداً خلیفه و امیر خراسان بمشوره و تهیه نقشه مصروف شدند تا هنگامه این شکست فاحش را خاموش سازند . کامل و طبری میگویند که ۲۰ هزار از بهترین جوانان بصره و ۲۰ هزار هم از میان اهل کوفه انتخاب کردند که جمله چهل هزار نفر شود . صاحب تاریخ سیستان اظهار میکند که از یکصد و بیست هزار نفر چهل هزار نفر مرد جنگی و کار آزموده انتخاب کرده و با بهترین اسلحه و ادوات و اسب های تازی مجهز گردانیدند و از زیبایی و حشمت زیاد نام آنرا (جیش الطواووس) یعنی (قشون طائوسان) ماندند و به سرکردگی آن عمر بن عطا (۱) یا عطار دین عمیر التیمی را معین کرد ندو عبدالرحمن بن محمد الاشعث الیکندی والی سیستان هم بر آنها سرپرستی داشت . ترتیب شاهان با این قشون نیرومند و زیبا پنجه داده و به مقابله های سختی ادامه دادند . قسمتی از حصص غربی کشور ترتیب بدست اعراب افتاد ولی فتوحات خود را ادامه داده نتوانسته و متوقف شدند و باقی اقدامات را به سال آینده موکول کردند و اگر نگارشات این اثر درین زمینه تصدیق شود شکستی که بالا ذکر نمودیم درین جنگ نصیب اعراب گردید .

بهر حال از روی این دو تمثال واضح معلوم می شود که بهترین و مجهز ترین قوای عرب هم در مقابل نیروی کابل شاهان کاری به آسانی ساخته نتوانسته و به ناتوانی خود اعتراف کرده است . جنگ هائی که تنها بر سر کابل شده نشان میدهند که با وجود سقوط شهر و خرابی حصار و بروج آن باز در هفت مرحله حملات عرب شهر بکلی بدست آنها نه افتاد و ترتیب شاه تازمان ملک الدنیا یعقوب لیث صفاری در اینجا حکومت میکرد . جنگ های دوصد ساله قشون عرب با ترتیب شاهان موضوعی است بس طویل و پیچیده که اینجا متأسفانه بواسطه ضیق صفحات معینه مقاله نمی توان داخل جزئیات شد حتی عمو میات راهم پوره نمی توان تذکار داد لذا به همین سیر عمومی اکتفا گردید .

درباب جنگ یعقوب لیث با ترتیب شاه کابل، گردیزی بیک اشاره مختصر اکتفا میکنند ولی این فضیه در جامع الحکایات محمد عوفی که کتابست نادر تحت عنوان یعقوب لیث و روسل « Rusal » مفصل تر آمده روح مطالب را از روی متن انگلیسی مذکور از صفحه ۱۷۶ جلد دوم تاریخ هند تالیف هلیو ذکر میکنم .

بعد از اینکه یعقوب لیث به مراتب بلند شکوه و جلال رسید بنای کشور کاشانی را گذاشت . صالح نصر که یعقوب در دوره گمنامی دربان او بود فرار نموده به روسل Rusal پیوست و او را تحریک نمود که به یعقوب لیث حمله کند . روسل قشون خود را جمع نموده و صالح نصر را

سر عسکر دستۀ پیش فراول مقرر کرد. یعقوب لیث وقتیکه از قضیه مطلع شد اشخاص باتعجب به راجع نموده و از آنها راجع به حمله روسل نظریه خواست. آنها مشوره دادند که بر دشمن حمله کند. اگرچه قوۀ او کم است به مدد خداوند غالب خواهد شد ولی حتی المقدور از جنگ خندق و سنگر خود داری نماید وقتیکه یعقوب قشون خود را سان دید از سه هزار سوار بیش نبود معذالک بقصد مقابله روسل برآمد و چون به بست رسید مردم میگفتند که چطور با چنین قوه کم وعده قلیل سوار باروسل جنگیده می تواند؟ یعقوب چون میدانست که با این قوه به روسل مقابل شده نمی تواند از در فریب پیش آمده یکی از نوکران معتمد خود را با پیامی نزد روسل فرستاد که می خواهم به ملاقات مشرف شوم و قبول اطاعت نمایم. همین قسم به قشون خود گفت که به ملاقات روسل میروم ولی ملتفت باشید که نزد او هر چه که من کردم شما هم بنمائید. وقتیکه ایلچی یعقوب نزد روسل رسید و پیام را به او رسانید خیلی خوش شد زیرا از او درهراس بود و بیوسته به نقاط مختلف کشور او حمله میکرد و اطاعت او خاطرش را آسوده می ساخت. لذا از ایلچی او بخوشی و گرمجوشی استقبال کرد و به یعقوب بیغام فرستاده و به او وعده ها داد. یعقوب قاصد های خود را یکی پشت دیگر فرستاده میرفت و به عساکر خود میگفت که به این ذریعه قوه دشمن را معلوم میکنم.

وقتیکه هر دو عسکر بیکدیگر مقابل شدند روسل صالح نصر را خواسته و گفت چون دشمن برای تسلیم و اطاعت آمده جنگ نکند مورد ندارد. سپس طرفین روزی را برای مفاهمه معین کردند چون روسل به سواری اسب عادت نداشت به تخت روان نشست و فر اشان روی شاه او را به میدان ملاقات بردند. روی تخت خود نشست و به عساکر خود امر کرد که به دو طرف تخت اوصاف بکشند. یعقوب با سه هزار سواران رشید خود میان صف سپاه وارد شد. زیر لباس زره پوشیده بودند و نیزه های خود را عقب اسبها مخفی داشتند. وقتیکه یعقوب نزدیک روسل رسید سر خود را بصورت انقیاد خم کرد ولی نیزه را برداشته و به پشت روسل حواله کرد و او را بیک ضرب هلاک ساخت. سواران او هم مانند برق بر عساکر تبیل حمله نموده و بضراب شمشیر و نیزه کنار آنها را یک سره کردند و چون سر شاه خود را بر نیزه دیدند بکلی پراکنده شده و پیروزی نصیب یعقوب لیث شد. بعد شش هزار سوار کفار را محبوس به سیستان فرستاد شخصت نفر صاحب منصبان آنها را بر خر سوار کرده و گوش های گشتگان شان را به گردن آنها آویزان کرد و به این ترتیب آنها را به بست فرستاد. درین فتح مال و غنیمت بی اندازهئی بدست یعقوب آمد که اندازه آن محال است. صالح نصر از میدان فرار کرده و نزد پادشاه زابلستان پناه برد. قشون او زور و گردانیده و به یعقوب پیوست بعد از اینکه امن و امنیت در ملک برقرار شد یعقوب قاصدی نزد شاه زابلستان فرستاده و خواهش نمود تا صالح نصر را تسلیم دهد. خواهش او طرف قبول واقع شد. وقتیکه صالح آمد او را در حبس انداخت و آنجا جان داد. به این فریب یعقوب بر روسل غلبه یافت و بواسطه پاره مخالفتی که مردم بست به یعقوب نشان داده بودند مالبات های سنگینی که بر بهودیها گذاشته بود بر آنها تجمل کرد.

نگاهی بغور

شباغلی علی احمد « نعیمی »

مقدمه - موقعیت جغرافیائی غور - نظری

بتاریخ غور - مقامات و اماکن تاریخی غور

مقدمه :

در تشکیلات مملکت حکومت کلانی موجود است که بنام غور یاد میشود . اگرچه منطقه که امروز بدین نام یاد میشود در قسمت جنوب شرق ولایت هرات بیش از یک ناحیه نسبتاً کوچکی را در بر نمیگیرد ولی کسانیکه به تاریخ باستانی و کسار نامه های کشور کشائی و جهاننداری مردان نامی سر زمین با افتخار آریانای قدیم یعنی افغانستان عزیز امروزی سروکاری دارند در خلال این اسم زیبا یک چنان جهان و سیمی را تماشا میکنند که بر علاوه خاک کشور ، سند و بلوچستان و قسمتی از فارس را نیز در بر میگرفت اگر بهارت هولنج انگلوس بگوئیم از شنیدن نام غور سرزمینی بنظر انسان تجسم میکند که از اقصای هندوستان تا فارس و از امور تا هر موز امتداد داشت . (۱)

شباغلی علی احمد خان « نعیمی »

چون مجله و سالنامه کابل که در طی عمر چندین ساله خود پیوسته خدمات شایان و آبرومند در راه احیای افتخارات اسامی تاریخی و جغرافیائی مملکت از خود نشان داده و میخواهد این اقدام نیک را

پیوسته ادامه بدهد ایست که امسال اینجانب را افتخار بخشید که مقاله تحت عنوان غور تهیه نمایم تا حتی المقدور بر این ناحیه کهستانی که چون قلب آهنین و نیرومند کشور است از هر جهت روشنی ویرتوی بیفتد و نام آن برای دفعه دیگر از زاویه فراموشی و نسیان برون آید .

(۱) THE GATAS-OF ANDIA مؤلفه هولنج .

استقامت و اعتماد بخود مواع رانی شناسد و محال را ممکن میسازد . (ژره می کولیه)

البته خوانندگان محترم میدانند که چیز نوشتن در باب غور که یکی از مناطق سخت کوهستانی آسیا بشمار میرود. کار مشکل است زیرا این سرزمین سنگی که بگفته فریه قلعه عظیم و مستحکم است در مرکز و مرتفع ترین نقاط بلند و بزرگت آسیا تا امروز بکس اجازه نداده است که از بیرون آمده اطراف و زوایای اسرار آمیز آنرا بنظر غور و وقت مشاهده نماید و از همین جهت است که سیاحین جغرافیه نگاران و مستشرقین کمتر سخنی در باب غور گفته اند . معیناً با وجود قوت مدارک و اسناد تاجاییکه ماخذ کمک میکرد و تا اندازه که از توان این عاجز ساخته بود معلوم ماتی فراهم گردید که تقدیم خوانندگان عزیز میگردد . امید است در آینده نسل جوان مادر پی موضوع افتاده آنرا روشن تر بسازند تا اگر خدا خواسته باشد روزی بهر سنگ و چوب آن آشنا باشیم .

موقعیت جغرافیائی غور .

اگر نظری به نقشه جغرافیائی کشور بفرستیم یک سلسله جبال عظیم رامی بینیم که از شرق بطرف غرب صف کشیده و از مرکز گذشته تقریباً تا منتهای سمت غربی مملکت میرود . و اراضی نسبتاً پست تر را بدو حصه از هم جدا میسازد . هر گاه یکی از این سلسله کوه ها را که از منتهای شرقی مملکت یعنی از واخان شروع گردیده و بطرف غرب بحدود میان ختم می شود و آنرا بنام سلسله هندوکش یاد میکنند از سلسله کوه های مرکزی جدا سازیم یک سلسله جبال دیگری در مرکز کشور بچامیماند که بنامهای کوه بابا و کوه سفید و کوه سیاه و غیره یاد میشوند . تمام سرزمین کوهستانی که بطرف جنوب این کوه ها وقوع داشته هیرمند بطرف شرق و جنوب آن افتاده است در قدیم بنام غور یاد می شد . وادی غور یک سلسله جبال پست و بلند دیگری هم از خود دارد که بعضاً شرقاً غرباً و برخی شمالاً جنوباً امتداد دارند .

غور یا همان سرزمین بلند و کوهستانی مملکت که باید آنرا آشیانه سنگی مردمان آریانا بخوانیم ، در تشکیلات سیاسی ولایتی امروزه افغانستان مفهوم کوچکتري را بخود گرفته و شامل علاقه های ذیل میباشد :

تیواره که مرکز حکومت کلان غور است . سیابند . علاقه داری پرچمن . حکومت تولک . علاقه داری فرسی . حکومت شهرک . علاقه داری فراه رود . حکومت چنچران .

اما موقعیت اصلی و قدیمی غور شامل تماماً کوهستانهای مرکزی بوده چنانچه لوسترانج میگوید : « ضلع کوهستانی بزرگ واقع بطرف شرق غرستان که بنام فوریا غورستان معروف بود از یکطرف از حدود هرات الی بامیان و سرحدات کابل و غزنی و از طرف دیگر روبه جانب هرات تمتد و منبسط می باشد . (۱) »

(۱) خلافت اراضی شرقیه مؤلفه لوسترانج .

شرط اساسی در هر کار یک اراده قوی و یک ثبات بزرگ می باشد . (گویته)

جغرافیه نگاران فرون وسطی این منطقه را منبع دریا های بزرگ و متعدد از قبیل هریرود هلمند ، خاش رود ، دریا های فراه ، نگاشته و سر چشمه دریای مرغاب را هم در حصه سر حدی ناحیه غور و غرستان قرار داده اند . (۱) لوسترانج صاحب کتاب خلافت ارضی شرقیه میگوید که در قرن ۴ هجری بقرار فول ابن حوقل غور با داشتن جلگه ها و وادی های پر جمعیت و حاصل خیز خود بداشتن معادن طلا و نقره معروف بوده است .

در زمانه های پیش از اسلام یعنی در اوقاتیکه غور و جبال فیر وزه بدست اجداد سلطان غیاث الدین شهنشاه معروف غور بود افغانهای همین کوهستانات مرکزی هواره در مقابل کشاکش و تهاجمات بی دریبی موجودیت مستقلانه خود را حفظ کرده است . در اواسط قرن ۶ هجری یعنی در همان موقعیکه سلطان نیرومند و شهنشاه مقتدر غور سلطان غیاث الدین برار یکه سلطنت غور جلوس نمود ، نام با افتخار غور از نقطه نظر سیاست جهان کشائی و فتوحات مفهوم وسیع و بسیار وسیع را اتخاذ کرده غرباً شامل تمام ولایت خراسان حالیه و سیستان و جنوباً بلوچستان و شرقاً تماماً ممالک سند و پنجاب الی دهلی و نواحی آن گردید . و از جهت شمال ولایات مرو و بلخ و طخارستان را الی کوه های یامیر و چترال دربر گرفت .

موسیو فریه سیاح معروف فرانسوی که در اواسط قرن نوزده عیسوی در فارس و افغانستان مسافرتی نموده و از راه سیاحت بنور آمد (۱۸۴۵-۱۸۴۶) در سیاحت نامه خود میگوید که ایالت غور واقع بجانب جنوب شرق هرات مملکت آن شهزاده گان و شاهان بود که بر روی خرابه های قلمرو سلطنت سبکتگین و پسرش سلطان محمود غزنوی سلطنت تازه برپا ساختند . این قسمت یارو یامیزاد در آن اوقات مسکن قبیله بود موسوم به سور که هنوز هم سه یا چهار هزار خانواده آن در شمال غرب ایالت غور باقیمانده و امرار معیشت میکنند . بهمان اندازه که جنگ داخلی کشور سبب انحطاط و تنزل قبیله سوری گردید برعکس بهمان اندازه تیمنی روه ترقی و انبساط گذاشته ولایت غور را که از سوریها خالی گشته بود اشغال و آنرا مسکن و مقر اساسی خود ساختند (۲) . (ص ۴۵۰ ج اول فریه) .

(۱) صاحب طبقات ناصری نیز در ضمن یک سلسله حکایات غور را به نسبت کثرت چشمه سارها هزار چشمه میخواند .

(۲) تیمنیها از قدیم ترین مردمان آریانا هستند چنانچه مورخین قدیم یونانی و غیره ازین قوم با اسمای مختلفه یاد کرده اند و قرار نگارشات ایشان از همان ازمته بسیار قدیم غور ناحیه مسکونی این قوم بوده است . بناغلی کهزاد در کتاب آریانای خود که معرفی کنند اسمای تاریخی و جغرافیائی قدیم افغانستان است در ضمن دیگر قبائل باستانی کشور شرحی در باب تیمنیها نوشته است که از نقطه نظر تحقیقات و تتبعات تاریخی فوق العاده مهم و جالب نظر (مابقی در صفحه ۱۶۰)

کسا نیکه از باحوشی میترسند قبلا مریص و ناخوش هستند . (البرت هوارد)

چون موقعیت کهنستانی ناحیه غور صعب‌المرور و دارای دره‌های سه‌گین می‌باشد و از طرف دیگر وسایلی هم در دست نیست که در نقاط مختلفه آن رفت و آمد شده مشروحاً معلوماتی در باب جغرافیای آن تهیه می‌گردید اینست که تماماً نقاط این ناحیه مجهول مانده و نمی‌توان با اسناد تاریک و ناقصی که در دست است داخل جزئیات شد .

فضای وادی غور باز، وسیع بوده دریای شفاف و خروشان در بین آن جریان دارد که بعد از طی فاصله کمی با فرا رود یکجایی شود . تیواره که امروز مرکز حکومت کلانی غور است تقریباً در وسط کوهستانات ایالت واقع است . در جنوب تیواره در عقب یکسلسله کوه‌های گره خورده وادی وسیع و پر از اشجاری وجود دارد که در آن دو موضع مهم بنام نیلی و زرنی واقع است . این دو موضع از زمانه‌های بسیار قدیم مسکونی بوده و از جمله مناطق مهمه غور باستان بشمار می‌روند . چنانچه در اطراف و جوانب آنها بقایا و خرابه‌های تاریخی بسیار بنظر می‌رسد . جام قلعه نیز در همین وادی وسیع به نزدیکی زرنی به بلندی کوهی آباد است .

یکی از مقامات مهم و مسکونی امروزه منطقه غور قلعه یمان است که در شرق تیواره در مصب دریای هلمند واقع گردیده و مرکز مهم قبیله تیمنی می‌باشد . در اینجا نیز آثار و ابنیه تاریخی موجود است چنانچه هولدچ هم در کتاب خود بدان اشاره نموده است . نیلی و زرنی بواسطه يك راه قافله‌رو از يك طرف و بدریعه راه دیگر با تیواره که بنوبه خود باره دیگری بهرات رابطه دارد ، از طرف دیگر مرتبط می‌باشند . ازهرات به زرنی از راه پرچمن که موقعیت خوبی در بین این دو موضع دارد نیز می‌توان رفت . فرسی در بین هرات و تیواره افتاده و خواجه چشت که تقریباً می‌توان آنرا مستهالیه سرحد غربی ایالت غور گفت بقول ادیسی هفت روزه راه از هرات فاصله دارد ☉ تولک بطرف شمال غرب مرکز غور واقع و با وادیهای اوبه مجاور است .

(بقیه صفحه گذشته)

می‌باشد . بناغلی موصوف می‌گوید تیمنی‌های امروزه را هرودت و همچنان استقن که او هم در حقیقت گفته‌های هرودت را تکرار می‌کند به نام «تھامنی» ها **Thamani** یاد کرده اند . هرودت مرتبه آنها را در بین زرنجی‌ها و یوتی‌ها **Utians** قرار میدهد و مرتبه دیگر از آنها در موقع ذکر رودخانه اسز **Aces** با زرنجی‌ها بارتی‌ها ، هیرکانی‌ها ، خوارزمی‌ها یکجا نام می‌برد . بناغلی کهزاد با زعلاوه می‌نماید : « این اسم با مختصر تحریفی بصورت تیمنی تا حال موجود است و ایشان تقریباً در همان منطقه که هرودت تعیین نموده یعنی در جنوب غرب غور فعلی بود و باش دارند و تقریباً در حدود بیست هزار خانواده می‌باشند . تیمنی‌ها بد و شاخه بزرگ تقسیم میشوند که یکی را امروز قباچاق و دیگری را در زائی گویند و از شاخه دومی هرودت دروسی‌ئی‌ها **Drusiai** یاد کرده ، شهر معروف آنها تی باره **Tybara** نام داشت که حالا تیواره خوانده می‌شود . »

(ص ۱۰۸ کتاب آریانا مولفه کهزاد) .
☉ از صفحه ۲۱۷-۲۲۵ دروازه‌های هند مؤلفه هولدج .

نظری بتاریخ غور:

همان‌طور که منطقه کوهستانی غور از نقطه نظر جغرافیا مجهول مانده و بجز ثبت داخل جزئیات آن شده نمی‌توانیم تاریخ باستانی وقرون قبل از اسلام آن نیز خیلی تاریک بوده و در باب آن مدارک و اسناد موثوقی تا حال بدست نیامده است. اگر چه در بعضی کتب و آخذ اسلامی در خصوص ملک‌های غور معلوماتی موجود است ولی بیشتر اساس این معلومات چنانچه در اکثر نگارشات شرقی معمول است بیشتر جنبه افسانوی دارد. که از هیچ نقطه نظر مورد اعتماد نویسنده گان امروزی قرار گرفته نمی‌تواند. اینکه آئین منطقه غور قبل از اسلام چه بوده بهیچ صورت چیزی نمی‌توان گفت زیرا تا هنوز تدقیقات، تفحصات، و حفاریات فنی در زمینه تاریخ باستان این سرزمین بعمل نیامده اگر چه آئین بودیسم مناصفه شرقی افغانستان را از بلخ و کابل الی قندهار استیلا نموده بود و از طرف دیگر در همان آوانیکه دین مقدس اسلام به تدریج تاحوزه هیرمند و زابل و کابل یعنی در مناصفه جنوبی هندوکش پیش آمده و انتشار یافت و در سال ۳۳ هجری عبدالرحمن بن سموره حکمران ولایت سیستان مقرر گردید بلاذری در قسمت کوهستانی بلاد داور یا زمین داور که در آن اوقات شامل منطقه ایالت غور بود به نزدیک کوهی که اعراب آنرا جبل الزور خوانده‌اند از معبد باشکوه و آئین دیگری صحبت کرد که به آئین بودیسم هیچ مناسبتی ندارد. مگر معبدها نمی‌توان گفت کدام یک ازین دو آئین توانسته بود تا قبل غور انتشار یابد. مگر به نسبت اینکه تا واسط قرن اول هجری معبد معروف و باشکوهی مانند معبد زوراز آفتاب پرستی که شعبه از آئین برهمنیسم بشمار میرود، در یکی از حواشی جنوبی غور برپا بود و بت مشهور طلائی آن که دارای چشمان یا قوتی بود بدست عبدالرحمن والی سیستان از هم شکست، و همچنان بنا بر آنکه در مسکوکات دوسلسله شاهان جنوب هندوکش که به تاجن شاهی و نیکی ملکا معروف اند مجسمه شونا رب النوع آفتاب دیده می‌شود (۱) بصورت احتمال میتوان گفت که باید مردمان و باشنده گان حصه مرکزی غور هم پیرو آئین شونا یعنی آفتاب پرست بوده باشد. را جمع به زبان غوریها تاجیکه مأخذ شهادت میدهند کدام لهجه مخصوصی از لهجه های زبان باختری بوده است که با فارسی و دیگر زبانهاییکه در اوائل قرن پنجم هجری معمول بودند، شباهتی نداشت. چنانچه صاحب تاریخ بیهقی میگوید که بسال ۴۱۱ هجری هنگامیکه سلطان مسعود در زمان حیات پدر خود سلطان محمود از هرات بعزم تسخیر غور حرکت کرده فلاح کوهی «برتر» و «رزان» را تسخیر نمود درعلاقه «تب» پیشرفت و رسولی به نزد حکمران «تب»

(۱) شماره ۱۹۰ سال ۱۳۲۱ روز نامه ملی انیس مقاله جبل الزور بناغلی کهز اد.

فرستاد و او را به قبول انقیاد خود دعوت کرد ابوالحسن (۱) و «شیروان» (۲) خوانین غور را که قبلاً باوی پیوسته بودند . بارسول خود جهت ترجمانی فرستاد . و همچنان هولدج در کتاب معروف خود راجع بزبان مردمان غور میگوید : «اهالی آن بالسان مخصوص تکلم میکنند که مشایه به لسان اهالی خراسان نمی باشد .» (۳) تحقیقاتی تا حال در باب لغات این ناحیه بعمل نیامده ولی درین هیچ شبهه نخواهد بود که مردمان کپسار غور بایکی از لهجه های السنه اوستائی تکلم می نمودند . چنانچه خود کلمه غور هم قرار معلوم باید از کلمه «گر» اوستائی گرفته شده باشد که عیناً مرادف آن در پښتو کلمه «غر» یعنی کوه موجود است . خاندان معروف سلاطین غور که در دوره فترت سلاله غزنوی بروی کار آمده زمام اداره کشور کهستانی آریانارا بدست گرفتند ، از طایفه سوری افغان است که در بین دگر قبائل باشاهمات افغان خیلی عزیز و محترم می باشد .

اجداد سلاطین غوری از زمانه های قبل از اسلام ریاست اقوام افغانی غور و جبال فیروزه را دارا بودند و با پادشاهان مقتدر کشور در هر موقع معاونت های شایانی نموده اند . مؤرخین میگویند که «سجا» نام یکی از اجداد سلاطین غوری از مشاهیر و اشراف غور و معاصر فریدون بود . همچنان شنسب جدا علای این خاندان بزعم مورخین با حضرت خلیفه چهارم کرم الله وجهه معاصر بوده است . امیر فولادی نیز که از اجداد سلاله غوری است در زمانه استیلای عرب ، موقعیکه در خراسان علم های حریت خواهی بلند گردید ، جهت از پادر آوردن حکومت بنی امیه لشکری از مردمان غبور غور ترتیب داده با ابومسلم خراسانی کمک و معاونت نمود و در آن کارنامه بنوبه خود سهم گرفت . (۴) «بنجی» نام بن نهاون معاصر هارون رشید و سوری جد غور بها معاصر خانواده شاهی صفاری بوده و از قائدین حربی آن زمان بشمار میرفته است .

محمدسام معاصر سلطان محمود غزنوی بوده و با آن پادشاه بزرگ در فتوحات هند خدمات شاندار کرده که از آن به بعد این خانواده و اولاد او در صفحات تاریخ درخشندگی حاصل می نمایند .

شاهان غوری از سال ۵۴۵ هجری در اثر شمشیر علاؤالدین جهانسوز بنای یک سلطنت وسیع تری را گذاشته اند که بعدها چندین طبقه دیگر ازین خانواده در ممالک هند وستان

---

(۱) دوکتور ناظم از قول بیهقی میگوید که اراضی ابوالحسن بین هرات و غزنه واقع بود . (صفحه ۷۷ ترجمه کتاب سلطان محمود) (۲) اراضی مربوط به شیروان رامتصل غرjestان میدانند (دوکتور ناظم) . (۳) صفحه ۲۱۱ دروازه های هند Gates of India مؤلفه هولدج . (۴) طبقات ناصری .

سلطنت های بزرگ و کوچک تشکیل دادند مانند خلجی ها، سوریها، وغیره . محمدسام سوری شخصاً در اوایل حکومت سلطان محمود غزنوی گاهی به تجارت بین افغانستان و هند مشغول بوده و تمایلی به خانی و ریاست نداشت ولی حینیکه لشکرکشی های سلطان کبیر غزنه در هند شروع گردید وی باقوم خود بمعیت سلطان پیوسته برای جهاد قیام کرد و خانواده اش مورد عزت و احترام دربار غزنین واقع گردید . سپس در یک مسافرت بحری غرق و اسیر پنجه امواج شد . درعهد سلطان ابراهیم غزنوی حسین بن محمدسام بریاست قراولان شاهی تقرر داشت . و دختری از خانواده شاهی سلاطین غزنوی را سلطان ابراهیم بجباله نکاح او درآورد . حسین را از آن شهبانده هفت پسر بود : اول ملک فخرالدین که از طرف پدروالی بامیان بود و اولاد او را ملوک شنسبانیه بامیان گویند . دوم قطب الدین محمد که آخراً بهرام شاه غزنوی دختر خود را بدوداد . سوم شجاع الدین چهارم ناصرالدین محمد که ولایت زمین داور بوی متعلق بود . پنجم سیف الدین سوری که بعد از انقراض خاندان غزنوی پادشاه غزنی شد ششم بهاء الدین سام پدرغیاث الدین پادشاه غورهفتم علاء الدین جهانسوز .

مسعود بن ابراهیم غزنوی شاه حسین را بفرمان روائی غور اعزام نمود . چون ضعف درامور اداره غزنویان واقع شده بود حسین باستقلال تمام بعکومت پرداخته و اولاد های خود را دربلاد بامیان که حاوی قسمت های افغانستان مرکزی و شمال شرقی بود و هم بخصه زمینداور که بعضی از حصص قندهار و سیستان را دربرمیگرفت، تعیین نمود مبعدازشاه حسین قطب الدین پسرش پادشاه غور گردید . قطب الدین محمد که او را ملک الجبال هم میگویند یک ذات لایق، قابل و در بین اولاد شاه حسین غوری ممتاز بود . هوای عظمت و بزرگی در سر داشت شهر فیروز کوه را بنانهاده محل اداره غور قرار داد . بهرام شاه غزنوی از شهرتش هراسیده وی را به بهانه از غور به غزنین خواست . اولاً محبوس و بالاخره مسمومش کرد . در اثر این واقعه سلسله اتحاد غوریها و غزنویها از هم گسسته و اولاد شاه حسین بر سر انتقام آمدند . نخست ملک سیف الدین برادر ملک قطب الدین که بغزنین اقامت داشت از قتل برادر متألم شده بغور آمد و به تشکیل سپاه پرداخته متوجه غزنین شد . بهرام شاه را خلع و فرار هند ساخت و خودش بر تخت شاهی غزنی جلوس نمود . در آخر همان سال مردم غزنین باوی مخالفت کرده بهرام شاه را دوبار به سلطنت دعوت نمودند و ملک سیف الدین بدست بهرام شاه بقتل رسید . قتل سیف الدین بعلاوه انتقام گذشته سرداران و نامواران غور را مشتعل ساخت . این است که سلطان علاء الدین که بتوصیه برادر خود ملک قطب الدین بر تخت غور جلوس نموده بود با دوازده هزار سپاه بجانب غزنی روان شد و ملک شهاب الدین را به نیابت خود بغور گماشت چون بمین الدوله بهرام شاه از آن حال واقف گشت با سپاه عظیمی از راه بلاد گرمسیر و رنج

وتکین آباد روی بطرف زمین داور آورد . ولی سلطان علاءالدین قبلاً بالشکر های خود بر زمین داور رسیده بود . بهرامشاه رسولانی بجناب او فرستاده امر کرد که مجدداً به جانب غور باز گردد . علاءالدین بر سر ستیز آمده جنگهای سختی در گرفت . عسا کر بهرامشاه متواری گردیده علاءالدین چنانچه معروف است به انتقام خون برادران خود شهرز بیای غزنین را بسوخت و ملقب بجهانسوز شد . بعد ازین واقعه جهانسوز دوباره بغور مراجعت کرده بر خلاف اسلاف خود مناسبات را با سلطان سنجر سلجوقی قطع کرده بنای جنگ جوئی را گذاشت تا آنکه بالاخره در سنه ۵۵۱ وفات یافت .

بعد از او پسرش سیف الدین محمد بر تخت فیروز کوه جلوس نمود . پادشاه عادل و کریم النفس بود . ملک غزنین به پسر عم خود سلطان غیاث الدین محمد داد . در زمان او چون حکومت سلجوقیان او بضعف نهاده بود بعد از سلطان سنجر سلجوقی (۱) بلخ رامسخر نمود . غزان بجنگ او آمدند درین جنگ مجروح گردیده بالاخره پدر ودحیات گفت سنه ۵۵۸ هجری سلطان غیاث الدین ابوالفتح محمد بن سام برادر زاده جهانسوز که در زمان سلطنت عم خویش در قلعه حیرستان غور محبوس بود دوسیف الدین پسر عمش او را در عهد خویش از حبس رها نموده به حکومت غور گماشت ، بکثرت آراء به تخت سلطنت فیروز کوه جلوس نمود . این سلطان از شاهنشان نامور افغانستان است . در ابتدا به امور داخلی کشور پرداخته سپس بفکر توسعه قلمرو خویش و قائم نمودن امپراطوری بزرگی در وسط آسیا گماشت . در سال ۵۷۲ هجری شهاب الدین برادر خود را رسماً به سپه سالاری کل قشون به تسخیر ولایات متصرفی سلطان محمود غزنوی در هند اعزام داشت . درین جنگ شهاب الدین ملتان و بعضی نواحی دیگر را در حوزه تصرف در آورد . بعداً در سال ۵۷۵ مجدداً شهاب الدین بامر برادر خود غیاث الدین بعزم فتوحات بیشتری در هند حرکت کرده در سنه ۵۷۶ به پنجاب حمله برد و خسرو ملک آخرین سلطان دودمان محمودی را مغلوب ساخت و اکثریه آن ولایات را متصرف شد بسال دیگر سندرافتح نموده مظفرانه به غور مراجعت کرد . در سال ۵۸۰ خسرو ملک که بعضی ولایات متفرقه هند را معشوش ساخته بود بدست شهاب الدین اسیر و در یکی از قلاع فیروز کوه محبوس شد . (۲)

در سال ۵۸۵ هجری سلطان غیاث الدین بعزم سیاحت ممالک مفتوحه عازم هند گردید و ضمناً قلعه پتنده و اجمیر را تسخیر نمود درین جنگ سلطان شخصاً حضور داشت و دهلی هم شامل امپراطوری غور گردید . در سال ۵۸۶ سلطان شهاب الدین به اراده برادر خود مجدداً

(۱) صفحه ۹۳ لب التواریخ .

(۲) بمقاله سباعلی اعظمی به صفحه ۲۷ شماره ۹ سال اول مجله کابل مراجعه شود .

بزم فتوحات بیشتری بطرف هند حرکت کرده از ضمیمه نمودن بعضی اراضی دیگر به قلمرو بزرگ فیروزکوه قطب‌الدین ایبک را که از کارمندان وفادار بود ، به نایب‌الحکومگی هند گماشته خود دوباره به پایتخت غور مراجعه نمود .

چون در زمان سلطان غیاث‌الدین بزرگ قلمرو سلطنت غور خیلی وسعت یافته بود سلطان موصوف نظر به کار فیهی و قوه اداره که داشت تشکیلات منظمی جهت حفاظه خاک‌های مفتوحه و غیر مفتوحه ترتیب داد . بدین معنی که قسمت مرکزی قلمرو خود را که عبارت از ولایت غور ، خراسان غزنی ، قندهار و بلخ بود مستقیماً تحت اداره خود گرفت . قسمت ولایات بلوچستان و صو به سرحد و سند و پنجاب را به اداره برادر خود شهاب‌الدین وا گذاشت . و حصه شمال شرقی کشور را که شامل خان آباد و بدخشان و بامیان و دره‌های سمت شمالی کابل بود ، به ملوک بامیان که از اعمام خود سلطان بودند ، سپرد . بالاخره در سال ۵۹۹ بهمر ۶۳ سالگی پدر و حیات گفته در مسجد جامع هرات در جهت شمال غربی آن مدفون گردید . بموجب وصایای آن شهنشاه مغفور شهاب‌الدین از خراسان که در آن جا مشغول برقرار کردن نظم و نسق بود بفیروزکوه آمده رسماً به تخت امپراطوری جلوس کرد .

شهاب‌الدین ابوالمظفر بن سام مدت چهار سال با کمال اقتدار بر سریر شهنشاهی غور فرمان روائی کرده آخر الامر در سوم شعبان سال ۶۰۳ هجری در حال ادای نماز موقعیکه از هند مسافرت می‌نمود در کنار نهر نیلاب بدست چند نفر از هندیان شهید شد (۱) چنانچه در تاریخ وفات او سروده اند :

شهادت ملک بحرویر شهاب‌الدین   کنز‌ابتدای جهان مثل او نیامد یک
سوم زغرۀ شعبان سال ششصد و دو   فتاد درۀ غزنین به منزل دم یک

بعد از سلطان شهاب‌الدین برادرزاده او محمود بن سلطان غیاث‌الدین محمد بن سام که در زمان سلطنت سلطان شهاب‌الدین حاکم سیستان و اسفزار بود مالک تخت شهنشاهی فیروزکوه گردید مدت هفت سال سلطنت نمود تا آنکه در سنه ۶۰۹ روزی او را در یکی از اطاق‌های قصر سلطنتی کشته یافتند . با مرگ این سلطان تهاجمات خوارزمشاهان و سپس تاخت و تاز چنگیز خانی بر غور و ولایات مربوطه آن شروع گردیده بکلی سلطنت مقتدر محلی غور منقرض میگردد . اگر چه با این تهاجمات بربرانه مغل‌ها حکومت مرکزی غور منحل گردید ولی شعبات مهم دیگری از آن در هند مانند خلجی‌ها و سوریها و همچنان در خود کشور مانند ملوک کرت بجا ماند که سالهای دیگر دارای اقتدار و نفوذ زیاد بودند . اگر ما خواسته باشیم از آن دودمانهای غوری که در هند یا در خود افغانستان بعد از انقراض غوریهای فیروزکوه بنیان آمدند بصورت بسیار مختصر

(۱) بمقاله شباغلی غبار به صفحه ۶۷ شماره اول سال دوم مجله کابل مراجعه شود .

حرف برنیم اولاً خارج از موضوع ماست و ثانیاً مقاله طویل خواهد شد و صفحات سالنامه گنجایش آنرا نخواهد داشت .

مقامات و اماکن تاریخی غور :

در غور قرن ششم هجری که مرکز سلطنت پهناور و دودمان غوری بود، چنان شهرها و قلاع بزرگ، مستحکم و مجلی برپا بود که آوازه شکوه و عظمت آنها در طی چندین قرن ازین نرفته و اسمای محونا شدنی آنها تا ابد در صفحات تاریخ پرافتخار ماثبت خواهد ماند . درمآخذ و مدارک اسمای زیادی ازین شهرها و اماکن باستانی در ضمن تذکار واقعات چها نکشائی و رزم جوئی شاهان مظفر غور ذکر شده ولی بازهم چون مسئله عدم تدقیقات در باب سر زمین تاریخی غور بمیان میآید نمی توان موقعیت اصلی این شهرها و قلاع را بصورت قطع در کو هستان های صعب المرور غور امروزی تعین نمود. با آن تاجا ئیکه توانستیم تفصیلات و چگونگی آنها را از مدارک و کتب مختلفه بدست آوردیم که ذیلاً نگاشته می شود :

فیروز کوه :

فیروز کوه حصار کهستانی بود در سرزمین غور یا سطوح مرتفع هزاره جات امروزی که از طرف قطب الدین معروف بملك الجبال در ناحیه موسوم به « ورساوه » بنا یافته بود . (۱) و مدتها در زمان دودمان غوری مقام پای تخت و مرکزیت را داشت . یا قوت را جمع به این شهر تاریخی بحث نموده امامت سفاغه تفصیلات نداده است .

بهاوالدین سام که در سال ۵۴۴ هجری جانشین برادر گردید به تعمیر آن افزود و باین ترتیب فیروز کوه در دوره حکومت معزالدین محمد سام با غنائیم سرشار هند خیلی مزین و زیبا گردید. گویند ارگ و قصر سلطنتی آن خیلی باشکوه بوده و در حدود سنه ۶۰۸ هجری در حمله خوارزم شاهان قرار گرفت . و در سال ۶۱۹ و ۶۲۰ در اثر تهاجم چنگیز خان از دست او گوتای پسر چنگیز بکلی خراب شد .

محل صحیح فیروز کوه مشکوک است این قلعه برکنار دریائی اعمار یافته بود که غالباً بالامرغاب و یا قسمت علیای هریرود یا یکی از معاونین آن می باشد . راورتی نظریه اخیر الذکر را تأیید میکند ولی هولدج صاحب کتاب دروازه های هند که در سال ۱۸۸۴-۱۸۸۵ عیسوی در ناحیه غور گشت و گذار نموده از همچه محلی که در وادیهای دریا های مز بور بر موقعیت فیروز کوه دلالت کند نشانی نیافته است .

بنابر آن خود هولدج فیروز کوه را عبارت از خرابه های وسیع تیواره میدانند که

(۱) شهرهای افغانستان نسخه غیر چاپی گرد آورده غفور خان امینی .

يك لحظه صبر انسانرا از بلیه بزرگ در امان نگهداشته میتواند . (زید - اس)

برکنار معاون فراه رود واقع و تا کنون در نزد اهالی محل بنام غور معروف است . (۱)
اگرچه قبیله که به اسم فیروز کوهی مشهور اند امروز در وادی مرغاب سکونت دارند ولی
قبیله مذکور غزدی نشین بوده و ضرور نیست که تصور کنیم فیروز کوه هم در همان وادی وقوع
داشته است تیواره در خاک قبیله تیمنی واقع و باهرات و فراه و وادی بالای هریرود باسانی
می تواند مر او ده نماید بنا بر آن آنرا بااطمینان کافی می توان موضع اصلی فیروز کوه
دانست .

قصر بز کوشک :

این قصر معروف از کاخ های عالی و باشکوه شهر فیروز کوه است که در زمان سلاطین
غوری تعمیر یافته بود . این کاخ عظیم مانند دیگر آثار و بناهای زیبای فیروز کوه در اثر
تهاجم بربرانه چنگیزی بکلی از بین رفته و اثری از آن بجا نمانده است . محمود پسر سلطان
غیاث الدین ابوالفتح محمد بن سام ملک علاءالدین علی شاه بن سلطان تکش خوارزمشاه را که
از دربار برادر خود سلطان محمد خوارزمشاه فرار کرده به فیروز کوه پناه آورد ، در اثر
عهد نامه که میان او و سلطان خوارزمشاه بسته شده بود بهمین قصر بز کوشک محبوس کرد . از جمله
مآخذیکه در دست است طبقات ناصری نسبتاً تفصیلات بیشتری در باب این کاخ معروف غور
میدهد چنانچه میگوید : « آن قصر عمارتی است که در هیچ ملک و حضرت مثل آن قصری با ارتفاع
و تدویر و ارکان و منظرها و روایات و شرفات هیچ مهندسی نشان نداده است . بر بالای آن
قصرینج کنگره زرین مرصع نهاده اند هر یک در ارتفاع سه گروچیزی ، ورد عرض دو گز
و دو های زرین هر یک بمقدار شتر بزرگ نهاده ، آن شرفات زرین و همارا سلطان غازی
معز الدین از فتح اجمیر بوجه خدمتی و تحفه بحضورت سلطان غیاث الدین محمد سام فرستاده بود
بابسیا ر تحف دیگر چنانچه حلقه زرین بازنجیر زرین و جریره که دایره اوینج گز درینج گز بود .
و دو کوس زرین که در گردونه آوردند و سلطان غیاث الدین آن حلقه و زنجیر و جریره
دریش طاق مسجد جامع فیروز کوه بفرمود تا بیاویختند و چون مسجد جامع را سیل خراب
کرد آن کوس و حلقه و زنجیر را بشهر هرات فرستاد تا مسجد جامع را بعد از آنچه بسوخته
بود از آن وجوه عمارت کردند . » -

زرنی :

از نقاط تاریخی غور است که بطرف جنوب کهستانات غور در وادی وسیع و شادابی

(۱) به صفحه ۲۰۰ الی ۲۲۵ کتاب دروازه های هند مؤلفه هولدرج مراجعه شود .

يك لحظه ناشكيبائی ميتواند يك حيات كامل را خراب و برباد نمايد . (زيد - اس)

افتاده است . تا حال مسكونی می باشد و از روی خرابه ها و بقایای تاریخی که در هر گوشه و کنار آن یافت می شود معلوم است که دراز منته قدیم یعنی در عهد شکوه و جلال دودمان غوری از مراکز مهم ، آباد ، و پر نفوس بوده است . در ماخذ کمتر نامی از آن ذکر شده منهاج السراج که خیلی نزدیک به عهد سلاطین غور میزیسته و کتاب خود را در هند به دربار شعبه سلاطین شمسیه غور نوشته است سنه (۶۵۸) بنام زرنی از کدام شهر ، علاقه ، یا کوهی نام نبرده است ولی در جزء اول طبقات خود در ضمن وقایع عصر امیر سوری از پنج باره کوه غور سخن رانده و کوهی را بنام « وزنی » چنین تعریف میکند : « چهارم کوه وزنی است که بلاد داور والش و قصر کجور آن در شهاب و اطراف او است . » اگر نظری بجزغرافیای غور بیاندازیم شهر ناحیه موجوده زرنی را که هولج و فریه از آن مفصلاً حرف میزنند عیناً در همان موقعیت می یابیم که منهاج السراج از موقعیت وزنی تعریف میکند مگر با وجود آن نمی توانیم حکم کنیم که زرنی عبارت از وزنی صاحب طبقات ناصری است .

فریه در سیاحت نامه خود زرنی رایای تخت قدیم غور نوشته و میگوید که از آن امروز جز بقایائی باقی نمانده است . زرنی یک شهر قدیمی و فرسوده ایست که تماماً آنرا خرابه های عمارات سنگی و خشت پخته پوشانیده است . این شهر در یک دره سنگ و لی حاصل خیز و شاداب واقع بوده و فضای آن نشاط آور است . کوه بچه هائیکه در اطراف آن و قوع دارند همه بادرختان عظیم و تاک ها پوشیده شده و بنظر چون تکه زمردی می آیند . آبهای فراوان در هر گوشه و کنار این دره که در هر قدم آن یک خرابه افتاده ، جریان دارند . شهر زرنی تقریباً چهل فرسنگ از هرات فاصله داشته و در آن تقریباً بیش از ۵ هزار مردمان سوری و تیمنی سکونت دارند .

قلعه خیسار :

از قلاع مشهور و مستحکم غور است که در زمان غیاث الدین ابوالفتح سلطان معروف تعمیر گردیده . در کتب و ماخذ از آن تذکار زیاد شده اگر چه تماماً کوهستانات غور فتح ناشدنی و کلیه قلاع و شهر های آن مستحکم و متین بودند ، ولی خیسار از همه بیشتر شهرت داشت . در موقع حمله چنگیزی علاوه بر آنکه سپاه غارتگر مغل نتوانست آنرا فتح نماید از نقشه و تعمیر آن در شگفت مانید . این قلعه مانند دیگر مقامات تاریخی غور بکلی خراب و منهدم گردیده و بقول فریه بفاصله کمی بطرف شرق تیواره که بزعم هولج عبارت از همان فیروز کوه است ، واقع می باشد فریه میگوید (۱) : « قلعه خیسار به نزدیک جلگه افتاده است که اطراف آنرا کوه بچه های جنگل دار احاطه کرده و در مرکز آن یک دریاچه

(۱) صفحه ۹ جلد ۲ فریه .

خوشبختی از بدبختی برون می آید و بدبختی در خوشبختی مضمحل است . (لازوی)

کوچکی وجود دارد که دارای يك فرسنگ وسعت بوده و در بین آن جزیره کوچکی بادر ختان کاج و صنوبر و گز دیده می شود . و در بین درختان جزیره مذکور يك عده خرابه هائی دیده می شود که مردمان بومی آنرا بنام بتگاه می خوانند. در باب خود قلعه خیسار میگوید: « قلعه جنگی خیسار به بلندی يك کوهی که بسهولت نمی توان بد انجا رسید واقع بوده و باخشت پخته تعمیر گردیده است . این قلعه از طرف جنوب راه دشوار گذاری دارد و بسمت جنوب آن يك قنات مخروبه دیده می شود که از آن آب «چالاپ دالان» بشهر می آمد. طاقها و رواق های بسیار در خرابه های این شهر هنوز هم بیا ایستاده است که خشت و گل آنها زمین را پوشانیده است . « رفعت و شکوه این قلعه را در زمان آبادی آن ، سیفی هروی در تاریخ مشهور خود چنین تعریف میکند : « چون چنگیز خان قلعه های جبال و حصار های امصار خراسان را فتح کرد و چون کار بمحاصره قلعه خیسار رسید عزیمت آن کرد که از ابناي خود یکی را با سپاهیان بولایت غور بفرستد تا قلعه محروسه خیسار را بگیرد . سپاه او عرضه داشتند قلعه در غایت محکمی و بلندی است . دست هیچ متصرفی بدان نرسیده و نخواهد رسید الا ملوک اسلام غور را . لشکر بمحاصره آن فرستادن و ولایت غور را خراب کردن از مصلحت بعید می نماید. چنگیز خان فرمود که نقاشان مانی دست که آن قلعه را دیده باشند و طول و عرض و بلندی و پستی او را مشاهده کرده حاضر گردانند تا هیا کل اماکن و صور مواضع غور را با قلعه محروسه خیسار بر کاغذی برکشند . چون نقش بندگان ماهرو چهره کشایان حاذق بغامه قدرت و پرکار همت و افلام بدایع و ارقام صنایع و رنگ آمیزی دل انگیز مثال قلعه خیسار بر کاغذی منقش کرده پیش چنگیز خان آوردند چنگیز خان يك زمانی اثر تعجب بدیده پیش نهاد در آن صورت دلپذیر و نقش بی نظیر نگه کرد و بر مداخل و مخارج عقبات جبال غور واقف گشت و صعوبت مناہیج و ضیق طرق اطراف یمن و یسار و اوج و حضیض قلعه محروسه خیسار بدید روی به امرای سپاه و مقربان درگاه کرد و گفت مثل این جای و این مکان شاید کس ندیده است و کس نخواهد دید. « بالاخره مجبوراً فرمان حکومت غور به نام ملک رکن الدین کرت فرستاد. (۱)

قلعه سنگی:

قلعه و شهر تاریخی غور است که هنوز هم در نزدیکی قلعه خیسار یا قیسار خرابه های آن وجود دارد . بنای آنرا سلطان حسین غازی نهاده (۲) این قلعه هم مانند قلاع دیگر غور مورد

(۱) تاریخ ملوک کرت مؤلفه شباغلی گو یا اعتمادی که هنوز به طبع نرسیده و در

مدیریت عمومی تاریخ محفوظ است .

(۲) صفحه ۹ جلد ۲ فریه .

سعی و کوشش برای ازاله فَلَاکت امیدی است که بانسان قوت و توانائی میدهد . (.)

تاخت و تاز و حشیا نه مغلان قرار گرفته و بکلی خراب شده است . چون مواد عمرانی آن از سنگ است از این جهت به قلعه سنگی معروف شده است . فریه که آنرا تقریباً در یک قرن پیش بچشم سر مشاهده کرده میگوید که قسمت بالائی آن بکلی هموار است . و دیوارهای دورادور آن با سنگهای بزرگی که بصورت خشن تراشیده و یکی بروی دیگر بدون واسطه کدام سمت قرار گرفته اند ، آباد گردیده است . مگر با وجود آن این دیوارها باندازه مستحکم و استوار هستند که تا حال تهاجمات و مرور زمانه نتوانسته است آنها را بکلی از بین ببرد . در پای این دیوارها و همچنان در سینه آنها گیاهان خود رو روئیده و آنها را مستور نموده است . در بین شهر جز حیوانات وحشی کسی سکونت ندارد . آب این قلعه از قنات‌های متشا به به قنات قلعه خیسار می آمده و در حوض وسیعی که در مرکز قلعه واقع است جمع و ذخیره می شده است . در کناره های این حوض بعضی ستون پاره ها افتاده که معلوم می شود در قدیم اطراف آن با ستون‌ها محاط بوده است . بسمت شمال شرق قلعه یک راه نسبتاً آباد موجود است که با پارچه های سنگ فرش شده و گویی بطرف غزنه میرفته است .

فخر آباد

فخر آباد نیز از قلاع و شهرهای مستحکم غور است که دراز منه پیشین اهمیت خوبی داشته این قلعه بفاصله دو ساعت راه بطرف جنوب قلعه خیسار و قلعه سنگی واقع بوده و هنوز هم مسکونی می باشد . ولی شهر بکلی خراب گردیده و اکنون شکل قریه کوچکی را بخود گرفته است . در اطراف و نواحی آن خرابه های زیادی موجود است . بگفته فریه از خاک آنها مسکوکات طلا و نقره به تعداد زیاد مکشوف میگردد .

معبد زور بازون :

در زمان سلاطین محلی غور ناحیه زمین داور و کوهستانات شمالی آن از علاقه جات مهم ایالت غور بشمار میرفت و از نقطه نظر عسکری این منطقه برای ملوک و امرای غور مخصوصاً در اوائل اسلام اهمیت زیادی رادارا بود . چنانچه از همین نقطه بود که بین مردمان غور و فاتحین اسلام در نیمه اول قرن اول هجری جنگهای سختی در گرفت . و همچنان سلطان محمود کبیر و پدرش سبکتگین از همین جا خواستند بر غور لشکر بکشند . علاقه زمین داور و قسمت های شمالی آن علاوه بر آنکه در آن اوقات دروازه جهت فتح غور بشمار میرفت ، مسلمان میخواستند آن ناحیه را بیشتر از نقطه نظر این تسخیر نمایند که مرگ مهمی از آئین برهمنیسم بود . چنانچه در اوائل انتشار دین مقدس اسلام در حواشی جنوب و جنوب شرقی غور یعنی در حصص کوهستانات شمالی زمین داور عساگر اسلام به معبدی برخوردند که بنام معبد زون

آغاز غضب دیوانگی وانجام آن ندامت و پشیمانی است . (حکیم عربی)

یازور یاد می شد . وسایح بززر گگ چینی نیز بزبان خود از آن شرحی نوشته است . شیاعلی کهزاد در مقاله جبل الزور خود منتشره در شماره ۱۹۰ سال ۱۳۲۱ روزنامه ملی انیس با تفصیلات مفصل و تحقیقات تازه ازین معبد وموقعیت آن تذکار نموده وما نکات مهم آنرا درینجا نقل می نمایم : « بعد ازینکه عبدالرحمن بن سمره شهر زرنج وبست را اشغال کرده بطرف حوزه علیای هیرمند بعلاقه الرخج وبلاد الداور متوجه شده ودر علاقه کهستانی زمین داور نزدیک کوهی که اعراب آنرا جبل الزور خوانده اند به معبدی برخورد کرده آن مجسمه بززر گگ طلائی باچشمان یاقوتی وجود داشت موسوم بهزور یازور .

عبدالرحمن دست های هیکل مذکور را شکستانده وچشمان آنرا برون کشید و ببردیم فهماند که از دست این بت کاری ساخته نیست که بشما امداد نماید . معبدی که این بت در آن وجود داشت و کوهیکه معبد مذکور در دامنه آن بنا شده بود بنام همین مجسمه به معبد زور وجبل الزور شهرت یافته بود . نا گفته نماند که این معبد و این بت در دوره های پیش از اسلام خیلی ها شهرت داشت هوان تسنگک زایر چینی که در سال ۶۳۰ مسیحی وارد مملکت ماسد بعد از مراجعت از هند وقتیکه رهسپار چین می شد از راه سمت جنوبی وغربی گذشته و باراول ازین هیکل صحبت میکند و از معالوماتی که می دهد روشنی خوبی به این معبد و بت معروف آن می افتد . مشارالیه این مجسمه را بنام شو نایاد کرده ومیگوید که معبد آن در جنوب علاقه « تساو و کوتا » بر فراز کوهی آباد است . علاقه تساو و کوتا که زایر چینی تذکار داده غزنی وقتندهار و دره هیرمند را در بر میگیرد می توان آنرا مرادف زابل خواند . به این ترتیب دیده می شود که از روی معلومات هیوان تسنگک سر راست بجائی میرسیم که عبدالرحمن بن سمره بت زور یازور را دیده است .

لوسترانج معبد معروف زور را در نزدیک شهر « ورتل » قرار میدهد و اصطخری آنرا بنام تل و مقدسی داور یاد میکند . و از شهر بست سه روزه راه دورتر در دامنه های کهسار زمین داور و حوزه علیای هیرمند وقوع داشت .

خلج :

خلج هم یکی از بلاد کوهستانی و مستحکم غور است که در تاریخ افتخارات کشور ما مقام ارجمندی را دارا می باشد . موقعیت آن قراریکه نامه نگاران عرب می نگارند باید در جنوب یاجنوب غرب مرکز کوهستانات غور بوده باشد . این شهر تاریخی از بس شهرت فوق العاده داشت ، تا کنون نام آن از ناحیه غور بکلی محو نشده وهنوز هم درست بجانب غرب غور کوهی ووادی بی بنام کوه پیر خلج اشتهار دارد . خلج از آن نقاط کشور است که تا ابدا اسم آن از صفحات تاریخ محو نخواهد شد زیرا سلاله معروف خلجی های افغان در هند از مردمان باشهامت و غیور

کسیکه با ارباب عقول مشوره میکند راه حقیقت درپیش نظرش روشن میشود . (.)

همین نقطه کوچک بودند . اگرچه تا همین تازه گیها این حقیقت تاریخی از نظرها پوشیده مانده بود ولی درین اواخر بناغلی کهزاد در مقاله کوچک خود بنام خلیج زمینه را روشن ساخته است (۱) . چون موضوع آن سراسر به مرام مقاله ما مطابقت میکند البته بی مورد نخواهد بود که بعضی نکات برجسته آنرا درینجا نقل نمایم .

میگوید : «درهند یک خانواده دیگر افغان هم بعد از یک سلسله موالی غور به سلطنت رسید و از سال ۶۸۷ تا ۷۲۱ هجری ه نفر از ایشان بر تخت دهلی نشسته اند که به سلسله دودمان خلجی معروف اند . و موسس آنهم ملک جلال الدین فیروز شاه خلجی است . بعض مورخین که از خارج قلم برداشته و در اطراف تاریخ ملی ما نگارشات بی عمل آورده اند بدون تأمل محض بملاحظه اینکه یکی از طوایف ترکی ما ورا «النهر» به اسم خلجی یاد شده سلاطین خلجی افغانستان را دودمان ترکی خوانده ، بعضی مورخین خود ما هم در تحقیقات خود راه افراط را پیموده و از دلسوزی زیاد از خلجی ، غلجی ساخته اند که معرف کتله معروف غلزائی است حال آنکه حقیقت بخیل من غیر ازین هر دو است . غلجی ها نه از طایفه ترکان ماوراءالنهر اند و نه با غلجی یا غلزائی ها ارتباط دارند . بلکه اهل و باشندۀ خلیج اند و خلیج از نقاط آبادان و معروف افغانستان مرکزی است که بصورت دقیق تر می توان آنرا به اصطلاح امروزی درغورو قرار تعبیرات جغرافیون عرب در جمله تخوم زمین داور قرار داد . و اصطخری زمانیکه از بلاد داور صحبت میکند مواضع غور و بغنین و خلیج و بشلنگ را اسم می برد پس خلیج یکی از شهرهای آبادان و مانند بغنین و بشلنگ از قلعه های مستحکم و حصین غور بود .

این نقاط هر کدامش در تاریخ افغانستان رول مهمی بازی کرده . این جاها آشیان سنگی مردمانی است که نگاه شان از عقاب گرسنه تیز تر است و از قلل بلند کهستانات همیشه طعمه خود را از نقاط دور افتاده ماورای افق تجسس می نمودند . خلاصه همان طور بیکه از غور مردمانی برخاسته در دهلی بنام سلاطین غوری یا موالی غور سلطنت کرده اند از خلیج هم کشور کشایانی قد بلند کرده و به تعقیب وطن داران سلف خود در هند حکمفرمایی نموده اند . «

پشلنگ:

قلعه پشلنگ یا فشلنگ یا بشلنگ از قلاع جنگی و مستحکم غور بوده که در حصص کوهستانات شمالی زمین داور یعنی در وادیهای جنوب و جنوب شرقی غور و قوع داشته است . بقرار برهان قاطع کلمه پشلنگ بضم اول و فتح لام قلعه را گویند که بر قلعه کوهی واقع شده باشد . اما اصطخری «پ» آنرا به «ب» عربی تبدیل کرده و در عوض ضمه ، کسره داده است .

(۱) شماره ۱۶۱ میزان ۱۳۲۱ روز نامه ملی انیس .

هر که خوبی را بر بدی ترجیح می‌دهد یقین کور باطن است . (.)

سلطان محمود شهنشاه کبیر غزنه در سنه ۴۰۱ هجری شخصاً به نفس خویش آنجا رفت و با غوریها بکوه فشننگ حرب صعب کرد و بسیاری از مسلمین کشته شدند چنانچه فرخی سیستانی این محاربه سلطان را چنین توصیف میکند :

آنکه بر کند بیک حمله در قلعه طاق

آنکه بکشاد بیک تیر در ارگ زرننگ

آنکه زیر سم اسپان سپه خورد بسود

بزمانی در و دیوار حصار بشلنگ

ولی ابن اثیر و حتی دوکتور ناظم صاحب کتاب سلطان محمود درین جنگ از حصار بشلنگ که تاریخ سیستان (۱) و شعر فرخی شاهد آن است نامی نبرده و بعوض آن از قلعه آهنگران که آنهم بذات خود از فلاح معروف غور بشمار میرفت ذکر می‌نمایند .

قلعه آهنگران :

در کتب و مآخذ از آن مکرراً تذکار شده حمداله مستوفی آنرا چنین تعریف میکند : « غور ولایتی است و شهر ستان آنجا را رو د آهنگران خوانند . شهری بزرگ است و گرم سیر و آب و هوایش در سازگاری و سلامت ، از میوه‌هایش انگور و خر بوزنه نیکو است (۲) » موقعیت این قلعه پوره معلوم نیست ولی قبر از نظریه پارتولید روسی (۳) شاید همان دهی باشد که امروز به همین اسم در قسمت علیای هریرود واقع است ولی را ورتی ازین آهنگران همان ده آهنگران را خیال کرده که در حواشی غزنه کاین بود (۴) ابن سوری که از ملوک معروف غور است در سنه ۴۰۱ هجری با سلطان محمود غزنوی که شخصاً درین جنگ حضور داشت درین قلعه مقابله‌ها نمود تا آنکه اسیر گردیده بفرستاده شد ولی ابن سوری مرگ را بر اسارت ترجیح داده زهری را که در زیر نگین انگشتر داشت میکیده در عرض راه بمقام « کدن » Kidan ترک زنده گی گفت .

قلعه مندیش :

مندیش در ازمنه ملوک و سلاطین غور شهرت و اهمیت بزرگی داشته اگرچه در مآخذ از آن مکرراً ذکر شده ولی موقعیت اصلی آن از روی نگارشات قدیم چندان پوره معلوم

(۱) صفحه ۳۹۰ تاریخ سیستان .

(۲) صفحه ۱۸۸ تزهت القلوب مستوفی .

(۳) جغرافیای تاریخی ایران .

(۴) تبصره صفحه ۳۲۱ ترجمه انگلیسی طبقات ناصری

توانگر ترین انسانها آنست که بقدر توان خود دست کشی کند . (ابن عیاض)

نمی‌شود . از گفتهٔ منهاج السراج صاحب طبقات ناصری چنین برمی‌آید که باید شهر و قلعهٔ مندیش در حواشی شمال شرقی ایالت غور کائن بوده باشد چنانچه در ضمن تذکار پنج پارهٔ کوه عظیم و معروف غور میگوید : « یکی از آن (زارمرغ مندیش) است که قصر و دارالملک شهنشایان در دامان آن کوه است و چنین تقریر کنند که سیمرغ، زال زرا که پدر رستم بود در آن کوه پرورا نیده است. » چون دار الملک ملوک شهنشایان غور بامیان بوده می‌توان گفت که قلعه و شهر و ایالت مندیش در قسمت شمال شرقی غور واقع بوده است در زمان عباس بن شیش که یکی از ملوک محلی غور است مندیش رونق و اعتبار شایان نظر داشته و در آن آبادیها و عمرانات زیبا و باشکوه موجود بوده است . در طبقات ناصری مذکور است که « عباس بن شیش در ولایت مندیش بخط سنکه آن قلعهٔ اصل را که بسطام ضحاک بنا کرده بود به تجدید آن عمارت فرمان داد و استا دان کامل از اطراف حاصل کرده دیوارها برسم باره از آن قلعه برد و طرف شیخ کوه « زارمرغ » بر کشید و در پای آن کوه ، بالای تلی قصری بلند بنا فرموده به دوازده برج و در هر برج بصورت برجی از فلک سی دریچه نهاده شش برج شرقی و شمالی و شش برج غربی و جنوبی و هر برج بر صورت برجی از فلک بنگاشت و وضع آن چنان کرد که هر روز خورشید از دریچه که مطلع آن بودی در تافتی چنانچه او را معلوم گشتی که در آن روز آفتاب در کدام درجه از کدام برج است و آن وضع دلیل است بر خذاقت و اوستادی امیر عباس در علم نجوم (۱) و در عهد اوقصرهای غور مبنی شد و کثرت پذیرفت . »

موقعیت مندیش را دو کتور ناظم نیز در حدود بامیان به شمال شرق غور قرار میدهد چنانچه در ضمن اسیر شدن ملک سوری بدست سلطان محمود کبیر و حرکت او بطرف غزنه و فوت شدنش در بین راه بمقام « کدن » در پای ورقي کتاب سلطان محمود خود میگوید : « کدن در بین راه با میان و غزنه وقوع داشت . و من آنرا از مقایسهٔ طبقات ناصری (ص ۳۴۲ ، ۳۴۳ ، ۴۳۱ ، ۴۳۲) که چندین جا از کدن نام برده تعیین نمودم . موقعیت کدن به شمال شرق غور خیال موقعیت مندیش را در دماغ انسان تولید میکند . (۲) » بی‌هتی هم ازین قلعه مختصر سخنی زده و استحکامات آنرا فوق العاده متین و باشکوه نشان میدهد چنانچه میگوید : « چون از جنگل ایاز برداشتند ، و نزدیک کشور والشت رسیدند از چپ راه قلعهٔ مندیش از دور پید آمد و راه بتافتند و بر آنجا رفتند و من با ایشان

(۱) میگویند ملک عباس بن شیش که پیش از سلاطین معروف غوری در غور حکومت محلی داشته ، منجم قابل و لایق بود . (طبقات ناصری) .
(۲) ص ۷۶ کتاب سلطان محمود ترجمهٔ عبدالغفور امنی .

میرفتم تا پای قلعت . قلعه دیدم سخت بلند و نردبان پایهای بید و اندازه چنانکه بسیار رنج رسیدی تا کسی بر توانستی شد . (۱) «

خوابین :

ایالتی بوده در قسمت جنوب غور که سلطان محمود کبیر در حدود سال ۴۰۵ هجری از راه بست و زمین داور بدان جا لشکر کشیده چندین قلاع مستحکم آنرا فتح نمود . موقعیت آنرا در بین سرحدات شمالی کوهستانات زمین داور و حصه جنوبی غور قرار میدهند . بیهقی میگوید : « خوابین ناحیتی است از غور پیوسته به زمین داور و آنجا کافران پلیدتر و قوی تر بودند و مضایق بسیار و حصارهای قوی داشتند . (۲) « در زمان سلطان محمود و لشکر کشی های او ، حکومت این ناحیه متعلق به ابوالحسن خلف بود که در لشکر کشی شهزاده مسعود بر غور در سنه ۴۱۱ هجری شرکت داشت .

حصار سیف رود :

از محکم ترین قلاع کوهستانی غور است که بنای آنرا سلطان بهاؤ الدین محمد سام بن عزالدین حسین نهاده و از مقابله های سختی که در زمان حمله چنگیز خانی درین قلعه بوقوع پیوسته شهرت و اهمیت آنها دو بالا شده است . صاحب طبقات ناصری یکی از جنگهای این قلعه را در مقابل عساکر مغل چنین ذکر میکند : « چون سلطان محمد خوارزم شاه از طرف بلخ بطرف مازندران رفت فرمان داد تا ملک قطب الدین آنا قلعه را عمارت کرد و فرصت اندک بود بر بالای قلعه یک حوضی بیش عمارت نتوانست کرد . بعد از آن فرمان بدو ماه لشکر مغل در آمد و بیش مجال عمارت نماند . در آن حوض بقدر چهل روزه آب به جهت اهل قلعه جمع کرد لشکرگاه مغل با طرف غور در تاخت و جمله مواشی غور از همه اجناس بدست کفار افتاد و اهل غور از درمی چهار درنگ شهادت یافت ملک قطب الدین بالشکر خود در آن قلعه پناه جست . « منکوته نوین » و « قراچه نوین » و « البر نوین » بالشکر انبوه بیای آن قلعه آمدند و چون ایشانرا معلوم شد که اهل قلعه را آب اندک است دریای سیف رود و د لشکر گاه نصب گردانیدند و جنگ در آغازیدند و مدت ۵۰ روز بر آن قلعه جنگهای سخت کردند (۳) . « قلعه سیف رود بالاخره ازین محاصره خلاص گردید و مجدداً بسال ۶۱۷ هجری سپاه مغل به آن حمله و حشیا نه آورده و فوئایش ساختند .

(۱) ص ۶۸ بیهقی .

(۲) ص ۱۰۹ بیهقی .

(۳) صفحه ۲۵۵ منتچبات ادبیات فارسی از طبقات ناصری .

قندهار

شاهلی عثمان خان « صدقی »

اوضاع جغرافیائی :

بعد از کابل بزرگترین شهر افغانستان قندهار است که مرکز و لایت قدیم اراکوزی و یاراچوسیه و یافران نوشته های مورخین و جغرافیه نگاران- عرب الرخج والر خذ میباشد .

شهر قندهار ب عرض ۳۱ درجه و ۳۷ دقیقه شمالی و طول ۶۵ درجه و ۴۳ دقیقه شرقی از گرین وچ واقع و از سطح بحر ۳۴۶۲ فوت بلند می باشد .

قندهار در میان اراضی حاصلخیزی دریای وادی ترنک افتاده که از دریائی بهمین نام بواسطه سلسله کوه کوتاهی جدا می شود. این کوهها حصه سفلی وادی را بدو حصه منقسم نموده و موازی با کوهها تا بیست میل میرود . این کوهها را تورکانی می نامند که یک نام پنبه و بمعنی سنگ سیاه بوده و از سطح زمین با اندازه یک هزار فوت بلند است قندهار را از سه طرف کوههای دارای قله های بلند و خشک احاطه کرده . وادی قندهار فوق العاده حاصلخیز و شاداب و دارای باغها و تاکستانهای بی نظیر

شاهلی عثمان خان « صدقی »

می باشد. در جنوب و غرب این وادی ثروت مند آبادی زیاد دیده میشود. اما شمال غرب خشک و بواسطه دورشته کوه که گفتیم یکپزارفت از سطح زمین بلندی دارد بسته شده. در طرف شمال غرب این سلسله های کوهن آبی را در بین وادی ارغنداب و وادی ترنک تشکیل میدهد که بالاخره در کوههای بزرگ هزارجات می انجامد . این کوهها در جنوب غرب رفته رفته بریگستان می پیوندد . در شمال غرب سرک کابل شروع می گردد . این راه قدیم و تاریخی است. مشهورترین راهی که از قندهار به هندوستان میرود از یای سلسله کوه خواجه عمران یا (خوجک) می گذرد که در یک پهلوی آن بفاصله وادی پنبین واقع است . کوتل خواجه عمران قریب (۲۳۰۰) فوت بلند میشود ولی در اینجا کوه را سوراخ کرده خط آهن منطقه چمن جدید را به کوئته وصل کرده اند . چندین راه مهم دیگر قندهار به هند از راه بلوچستان است .

قندهار در جايي واقع است كه فاصله آن از كابل (۳۱۵) ميل ، از هرات كه بطرف شمال غرب آنست (۳۷۰) ميل و فاصله آن از چمن جديد كه نزديك ترين نقطه سرحدی میباشد (۳۸۰) ميل است . شهر قندهار فعلی بشكل مستطیلی است كه عرض و طول آن دوهزار گز در هزار و ششصد گز و محیط آن قریب چهار ميل است . بلندی دیوار از (۲۵) تا (۳۰) فـت بوده و عرض آن (۱۵) فـت می باشد . خارج دیوار خندقی است ده فـت عمیق . دیوار شهر چار بازار بزرگ دارد كه در مرکز يكي ديگر را تقريباً بر او بۀ قائمه قطع می کنند و مرکز آن سابقاً گنبدی داشت . بازار های قندهار عریض و بشکل خیابان مشجر است دكانهای آن برنده دار و دل باز است . عمارات شهر قندهار رویهم رفته همه بصورت گنبدی آباد شده . مهمترين عمارتی كه ذوق معماری را نمایندگی میکند مقبره پادشاه بزرگ اعلی حضرت احمد شاه بابا است این مقبره با گنبد بزرگ و مقبول و منار های فشنك حاوی نمونه های خوب خطوط و نقاشی است . چار بازار شهر را بچهار محله بزرگ تقسیم نموده كه اهالی در آن سكونت دارند .

در چار سمت شهر چار دروازه بزرگ وجود داشت كه موسوم به كابل ، شكار پور ، هرات ، و عيد گاه بود . و این دروازه ها بمقابل بازار های بزرگ واقع اند . علاوه بر آن شهر دو دروازه خورد نیز دارد كه در نصف حصه غربی آن بوده و موسوم به توپخانه و بردرانی میباشد . دروازه عيد گاه از بين شهرستان (ارگ) می گذرد كه محوطه مربع شكلی بوده و هر ضلع آن (۲۶۰) گز طول دارد .

قریب چار ميل دورتر از شهر موجوده قندهار در دامنه كوهی كه بالاخره بر زمین های هموار می انجامد . خرابه های شهر قدیم قندهار دیده میشود كه در سال ۱۷۳۸ میلادی از طرف نادر افشار غارت و خراب کرده شد . از بالای كوه يك شهرستان كوچكي ناظر خرابه های نیمه مدفون است . در سمت جنوب غرب شهر و شمال شرق كوه ، چل زینه است كه در سنگ آهك ساخته شده و بیک محوطه كوچك گنبدی داری رهبری میکند . در اینجا بعض خطوط فارسی نقر شده كه متضمن پاره از تاریخ قندهار و شرح وسعت سلطنت امپراطور بابر است . قندهار بزرگترین مرکز تجارت افغانستان است . در بازار های آن مال التجاره ممالك مختلفه بمشاهده میرسد . اهل قندهار استعداد خوبی در تجارت دارند . واردات عمده قندهار رخت ، چرم ، قند ، فلزات ، رنگ از خارج و قالین ، برك ، پوستین ، ابریشم و غیره از ولایات داخلی مانند كابل ، هرات ، غزنی است . صادرات آن پشم ، پنبه ، میوه ، ابریشم ، انگوزه و غیره است .

امروز مهمترين تجارت قندهار پشم و میوه است . فابریكه میوه قندهار اقسام كانسرو و و شیرینی تهیه کرده بداخل و خارج صادر می کند .

کلمه زندگانی يك مرادف دارد و آنهم فداکاری است . (پرنسس استیفانی)

اگرچه جنوب و غرب وادی قندهار شاداب و خیلی حاصل خیز است مگر وادی ارغنداب حاصلخیز ترین قسمت منطقه می باشد باغهای پرثمر و تا کستان های بیشمار دارد . زمین های اطراف قندهار بواسطه نهرهای که از رود ارغنداب از نزدیک باباولی کشیده شده آبیاری می گردد . آبیاری بواسطه کاریز نیز بکثرت وجود دارد . در قندهار گندم ، جو ، باقلی شبدر ، رشقه ، تنباکو ، ترکاری و غیره کشت میشود . قندهار از نقطه نظر حاصلات میوه مهمترین منطقه افغانستان شمرده میشود .

نام قندهار :

نام قندهار در تاریخ های قدیم وجود ندارد و چنین معلوم میشود که يك نام جدیدی است که درین اواخر کسب شهرت کرده . در اسناد تاریخی قبل از اسلام عجلاله این نام بکلی در تاریکی است . در عصر اسلام که يك تعداد زیاد جغرافیه نگاران و تاریخ نویسان وجود دارند از وجود شهر ، قصبه ، ده و قریه باین نام درین منطقه تذکری نمی کنند . بعضی از جغرافیه نویسان عرب همچون بلاذری ، مسعودی یعقوبی ازین نام یاد می کنند اما مقصد ایشان ازین نام شهرت در مصب دریای کابل . در تاریخ سیستان و حدود العالم من المشرق الی المغرب نیز چنین بوده ، اصطخری و بعضیهای دیگر در هنگام صحبت از الرخج والرخذ شهرهای عمده این منطقه را پنجوائی و تنکین آباد می نویسند .

ولایتی که امروز بنام قندهار موسوم است و عین همین نام روی مرکر آن نیز گذارده شده در قدیم اراکوزیه نامیده میشد . هرودوتس آنرا هراواتی و دیگر یونانیان آنرا آراخز نامیدند .

ولسن در کتاب آریانا انتیکوای خود راجع بقندهار گوید که درین شهرهای که پوتولمی درین ولایت ذکر می کند یکی الیکداندیره است که عموماً آنرا قندهار موصوفه تصور می کنند . اینکه شهر مذکور بر سر راه مقدونی واقع شده است شبیه و تردیدی نیست لیکن این نام یعنی قندهار با گندهارا بیشتر از الیکداندیره شبیه بوده و قرابت بهم می رساند . دسته از نویسندگان عقیده دارند که نام قندهار از الیکداندیره ما خود شده باین معنی که اسکندر در سال ۳۲۹ ق م وقتی که باراکوزیه رسید بر حسب عادت قلعه نظامی برای عساکر یونانی بساخت و ایشان همین قلعه را قندهار تصور کرده و می گویند که اسکندر قندهار ، کندیار و قندهار شده و استناد با فسانه های محلی راجع بشهر قندهار که اسکندر ذوالقرنین آنرا آباد کرده می نمایند .

اما گمان غالب چنین است که نام قندهار با گندهارا ارتباط مستقیم دارد و مستر بیلوهم درین عقیده تفصیلی دارد زیرا در سال ۵۲۰ میلادی سونگک یون Sung-yun زائر چینیه

گندهاره وارد شده باستاند یاد داشت های او درین عصر ایقتالیت ها به گندهاره هجوم آوردند . یک حصه از مردم گندهاره برای حفاظه کسکول بودا از دستبرد یقتل مهاجرت نموده به آراکهوری آمدند که غالباً در جای شهر قدیم قندهار بوده و نام گندهارا را نیز با خود آورده بهمان منطقه که آباد شدند گذاشتند و این مسئله در مشرق زمین امثال زیادی دارد . همان گندهارا بود که قندهار شد اما چون شهرت نداشت مخفی ماند و از نظر جغرافیه نگاران عرب و اسلام گریخت زیرا درین اوقات شهر مهم منطقه پنجوائی و تکین آباد بود اما درین هیچ شبهه نیست که قندهار بحال ده ، قصبه و یا شهر کوچک کم اهمیتی وجود داشته و فردوسی نیز از آن ذکر می کند که کورنگ شاه پادشاه زابلستان کنیز کی قندهاری داشت و گوید .

بدش قندهاری بت قنداب که ماه از رخس خیره گشتی بش

منوچهری دا معانی هم میگوید (یا قنداب نگاری کور قندهار باشد)

زا بلستان عبارت از غزنین و منطقه های پیوسته به آن و غالباً تا قندهار باشد و گندهار یا قندهار شهر کی در مملکتش که بحسن شهرت داشته بوده . پس میتوان گفت که نام قندهار خیلی تازه است (۱) .

تاریخ قندهار :

صحبت مادر زمینه نام قندهار طوریکه دیده شد هنوز مکمل نیست لذا بدنبال آنرا گذاشته قندهار را حتی الامکان در تاریخ می جوئیم و می نگاریم که سیل حوادث در سر نوشت این شهر چه تأثیر نموده است اگر چه مقصود ما از تعقیب تاریخ قندهار شرح تاریخ مفصل آنست ولی از آنجا که صفحات محدود و معین اجازه نمی دهد بایک نگاه تند و مجمل از آن میگذریم و تکمیل مقصد اصلی را به آینده می گذاریم :

ولایت قندهار که نام قدیم آن هر خواتیش است که هرودوتس آنرا هر اواتی و سایر یونانیان آراخزیا ساختند تاریخ پر آشوبی دارد . سرگذشت قدیم آن هنوز در پس پرده مجهولات است . بعد از سقوط سلطنت های قدیم آریانا و انقراض سلسله های پیشدادیان و کبکیان بلخی دولت ماد در مدیا و در فارس دولت هخامنشی تاسیس گردید . کوروش کبیر فارسی هشت سال برای تسخیر ولایات آریانا سعی کرد اما نتیجه حاصل نموده نتوانست و بالاخره در جنگ با قبائل ولایات غربی افغانستان در سال ۵۲۹ ق م کشته شد . اما بعد از وی ولایات آریانی بنام ملحق بدولت هخامنشی شدند و در هر کجا حکمداران محلی مستقلانه بسر می بردند . در هنگامیکه کمبوجه پسر کوروش مصروف جنگها و حوادث مصر شد

۱ - نام قندهار در شماره اول سال اول مجله آریانا دیده شود .

ازکار خیر دست باز داشتن شریبرگی رامرتکب شدن است . (ژان ژاک روسو)

شخصی برد یا نام خروج و بر ضداو شورش کرده سرداران را طرفدار خود ساخته بُنام بردیا پسر کوروش کبیر پادشاه فارس گردید . درینوقت اوضاع کشوری فارس خراب شده بود مخصوصاً ولایات مفتوحه آریانا تماماً ارتباط خود را از مرکز فارس قطع کرده بودند . بردیا برای مطیع ساختن هر خواتیش یعنی ارا کوزیه لشکری فرستاد ولی حکمران محلی آن که قوت زیاد داشت او را شکست داد . داریوش کبیر بردیارا بکشت . و بر آریانا لشکر کشید و تا حوالی رود سند بدست آورد که درین جمله ارا کوزی نیز شامل بود . اما همینکه اقتدار دولت هخامنشی کم شده رفت مخصوصاً در عصر داریوش سوم ولایات آریانا بکلی مستقل گردیدند . حکمرانان ولایات آریانی که دولت روبروال هخامنشی را می دیدند در صدد چاره کار خود برآمدند . بسوس حکمران باختر از یکسو و بار سانتس Barsantés والی درانگیانا و ارا کوزی یا از طرف دیگر در خیال سلطنت افتاده بودند ، و در هنگامیکه جنگ (گو گاملا) سبب شکست پادشاه هخامنشی شد بسوس تاج شاهی آریانارا در باختر بسز نهاد بار سانتس نیز که هم خیال جدی بسوس بود بطرف درانگیانا و ارا کوزی آمد تا سر رشته دولت خود را بنماید . اما تمام این پلانها در اثر قشون کشی اسکندر مقدونی نا کام ماند .

درین وقت ولایت ارا کوزی و درانگیانا متحداً تابع یک حکمران بود که بار سانتس نامداشت . این شخص در استخلاص وطن خود بسیار کوشید و بگانه آرزویش قطع رابطه بادولت فارسی هخامنشی بود . از همین جهت در سال (۳۳۰) ق م داریوش سوم یاد شاه هخامنشی را باتفاق بسوس حکمران بلخ از بین برداشتند . پرویا گند قوی حمله نا گهانی اسکندر با قشون قوی او انعکاسات بدی کرده و در آن وقت بحرانی حکمران درانگیانا و ارا کوزیه را بکلی دست و پا چه ساخت . بار سانتس که از قوت اسکندر وسقوط دولت فارس بدست او خبر داشت و از حمله اسکندر بر هرات و رفتار وحشیانه او نسبت باهالی آنجا بخوبی مطلع بود در خود توان آن ندید که جلو او را بگیرد . لذا از راه کوهستانها بهند رفت و ولایات درانگیانا و ارا کوزیه را بدون یاور گذاشت . این دو ولایت بدون مانع بدست اسکندر در افتاد . معلومات امروزی هنوزها ناقص است لذا گفته نمی توانیم که آیا اسکندر در هنگامیکه داخل ولایت ارا کوزی می گردد دچار مقابله و مقاومتی میشود یا نه ؟

بهمه حال اسکندر داخل ولایت ارا کوزی شد . شهرهای آن یکی بعد دیگری بدستش رسید . مهمترین شهرهای که بطلیموس وقایع نگار اسکندر ثبت نموده عبارتند از آزولا Azola یا اوزولا Ozola ، فو کلیس Phoklis ارا کوتس Arachotus و اسکندریه . کنگهم آزولا را در هلمند علیا عبارت از گذر Guzar یا گذارستان Guzaristan و فو کلیس را دیمتریاس می داند . اسپدور مورخ دیگر چند شهر دیگر را نیز داخل آن می کند بدینقرار :

مانند همه کارها در ازدواج هم محبت بالا تر از ثروت شناخته میشود . (مویس)

بیوت Biüt، فرساگک Pharsag، کوروشاد Choro Chad، دمتریاس، والکراندر و پولس که پایتخت ولایت وبر کنار رود ارا کوتس یعنی ارغنداب واقع بود. بیوت را عبارت از بیجس Bigis یا بست می دانند .

از ملاحظه تاریخ می برآید که بعد از آنچه گفتیم اسکندر مردمان دیگری را که بنام ارا کوتی یاد میشدند تابع ساخت . این مردم یعنی ارا کوتی Arachoti مردمانی بودند که باطراف قندهار ورود ارغنداب می زیستند . از جمله شهرهای که مورخین یونانی ذکر کرده اند بطور صحت نمی توان گفت که کدام آن بر جای قندهار قدیم آباد بوده ، امامیتوان گفت که شهر ارا کوتس که متعلق بمردمان ارا کوتی وبر کنار دریای ارا کوتس واقع بود ممکن است شهر قدیم قندهار (در صور تیکه رود ارغنداب در مسیر اولی خود فرض کرده شود) ویا غالباً پنجوائی باشد . بهرحال ارا کوتس قندهار قدیم و یانچوائی باشد یا نباشد یقیناً شهری بوده که بر کنار دریای ارغنداب و نزدیکی های قندهار وجود داشته . اسکندر طوری که عادت داشت برای رهایش عساکر یونانی خود قلعه نظامی اساس گذاشت و آنرا اسکندریه ارا کهوزی خواند . مورخین یونانی این قلعه را طبق عادت خود شهر خواندند و این اشتباه سبب گردید که تا امروز بعضی مورخین اروپائی و شرقی را بخطا برده و میگویند که بانی قندهار اسکندر است در تابستان سال ۳۲۹ ق م دیوار های این شهر بقدر کافی بلند شده بود که اسکندر (ممن) را والی آن مقرر داشته و عده از عساکر خود را در آنجا مقیم ساخت و بطرف کابل حرکت نمود . بعد از مرگ اسکندر بر سر تقسیم دولت وسیع او هرج و مرجی در بین سرداران عسکر او روی داد و هر یک از ایشان ادعای جانشینی اسکندر را نمودند . سلیو کس در مناطق مشرق زمین اعتبار فایم کرد و کارش رونقی گرفت . در آریانا حکمرانان محلی موقع را مقتضی شمرده در صدد آن شدند که نفوذ یونانی را براندازند . یونانیانی که در افغانستان مانده بودند نیز در زیر اثر این محیط در فکر قطع روابط خود با مرکز بابل شدند . از جمله حکمرانان بومی که درین وقت در ولایات مهم آریانا حکمرانی داشتند بدین قرارند : سیرتیوس Sibyrtios حکمران ارا کوزی و گدرو شیا (ولایت قندهار و بلوچستان) ستاساندروس Stasandros حاکم آریا و درانگیانا ، ستازانور (Stasanor) حکمران باختر و سغدیانان بود . اینها همه در پی استرداد قوت از دست رفته شدند و تا اندازه هم موفق آمدند . درین اثنا در هند دولت موریای تاسیس یافت و سلطنت وسیع آن از بنگال تا اندس وسعت گرفت . سلیو کس ملتفت این امر بود و همینکه موقع مناسبی یافت بشرق آمد اما شکست خورد و مجبور گردید که ولایات پاروپانیزادی ، آریا و ارا کوزیه و گدرو شیارا به چندرا گیتا واگذارد . ازان بعد چندی ارا کوزی و بعضی ولایات آریانا بنام مطیع دولت موریای گردید .

حاضر شدن به ایفای تکلیف کافی نیست راه ادای وظیفه راهم باید دانست . (گیزو)

درین اثنا دیودوتس حکمران باختر با انتی اوکس سوم پادشاه یونانی بابل قطع رابطه کرده خود را مستقل دانست ۲۵۶ ق م دیودوتس دوم در سال ۲۳۵ ق م بسطت رسید . انتی اوکس سوم که بایارتها در حال مجادله بود صلح کرده و در سال ۲۰۸ ق م باختر حمله آورد درین وقت در باختر یوتیدیموس ، دیودوتس دوم را بقتل رسانده پادشاه باختر شده بود . انتی اوکس سوم باختر را محاصره و این محاصره تا سال ۲۰۶ ق م طول کشید و بالاخره بین طرفین صلح شد و انتی اوکس سوم از راه کابل بطرف اراکوزیه آمد و سیستان را طی کرده بطرف بابل برگشت .

درین وقت از یکطرف دولت موربار و بضعف میرفت و از طرفی هم انتی اوکس مراجعه کرد لذا وقت برای ترقی و پیشرفت دولت باختر در زیر اداره یوتیدیموس مساعد گردید . چندی نگذشت که یوتیدیموس پادشاه باختر بر علاقه جنوب هندو کش که در زیر اداره پادشاه کابل موسوم به سو فاگزینوس Sofhagesenus بود حمله نموده و آنرا بدست آورد ، و پس ضمیمه دولت باختر ساخت . بعد از یوتیدیموس پسرش دمتریوس پادشاه شد و حصه بزرگ هند را فتح کرد و سیالکوٹ را مرکز متصرفات هندی دولت یونان و باختری ساخت سپس ابو کر اتیدس از غیاب دمتریوس در هند استفاده نموده در باختر اعلان شاهی نمود و بعد از او پسرش هلیوکلس به سلطنت رسید و در اثر ظهور اسکائیها نفوذ دولت باختر از شمال هندو کش به جنوب آن منتقل گردید .

در حدود سالهای (۱۵۰-۱۵۵ ق م) اسکائیها از رود آمو گذشته سلطنت یونانی باختر را بر انداختند و پادشاه یونانی باختر بوادی کابل آمد و در پناه سدهای طبیعی هندو کوه قرار گرفت . اسکائیها بطرف هرات رفتند و چون در مغرب سلطنت قوی پارت بود لذا بسیستان و قندهار فرود آمدند ، و در بین اسکائیهای قدیم طرح اقامت افکندند . در بین سنوات (۵۸ - ۱۲۳ ق م) مهرداد دوم پادشاه پارتی اسکائیها را مغلوب نموده بسیستان و قندهار استیلا نمود ، اما بعد از مرگ مهرداد دوم سیستان و قندهار آزاد گردیده و اسکائیها مشغول فتوحات در هند و پهلواها در قندهار و سیستان سلطنتی تاسیس نمودند . بزرگترین پادشاه پهلواها و ونونیس Vonones بلقب (شاه بزرگ شاهان) می باشد . ضرابخانه و ونونیس قندهار و شروع پادشاهی او را عموماً در سال ۳۰ ق م قیاس میکنند . بعد از ونونیس ، سپا لیریس Spalirises پادشاه گردید و غالباً در همین وقت است که پهلواها سلطنت کابل را فتح میکنند و خانواده یونانی کابل را منقرض می سازند . گندوفارنيس Gondopharnes که در سال ۱۹ میلادی بر تخت سلطنت پهلواها جلوس کرد مهمترین پادشاه این سلسله بوده و بر وادی کابل نیز مسلط بود . این شخص قبلاً در عهد آزیس دوم Azes نائب الحکومه قندهار بود . وقتیکه گندوفارنيس پادشاه گردید (گاسس) برادرزاده او در سیستان و قندهار نائب الحکومه گردید

درین زمان دولت بزرگ کوشانی تاسیس می یابد و کجوله کدفیزس یا کدفیزس اول بعد از انتظام دولت خود در باختر بطرف کابل آمده آنرا متصرف و سپس بطرف ولایت قندهار لشکر کشیده همه را داخل قلمرو خود میسازد. قندهار تا پایان دوره کوشانی های بزرگ مانند سائر ولایات آریانا در امنیت و پیشرفت معنوی بسر می برد. مخصوصاً دوره کنشکای بزرگ یکدوره مجدد اعتلای دولت آریانا است که از آن فیض این ولایت رانیز بهره می رسد. اما بعد از سقوط کوشانی های بزرگ مخصوصاً بعد از وفات هوشکا پنجمین جانشین کنشکا ولایات افغانستان از دو طرف تحت تهدید قرار یافت یکی از طرف شمال و هجوم هیاطله و دیگر از طرف غرب و ظهور دولت جوان ساسانی. بعد از مرگ (واسودوا) در حوالی سال ۲۲۰ م عظمت کوشانی ها از بین رفت. میگویند که بهرام دوم ساسانی در حوالی سالهای ۲۷۷ - ۲۹۴ میلادی و یا در اواخر قرن سوم مسیحی سیستان را فتح کرده و پادشاه کابل داخل مجادله شده از سیستان بطرف وادی هلمند و ارغنداب آمد. اما در وقت انوشیروان که هجوم هیاطله زیاد و اقتدار دولت ساسانی هم بمعراج خود می رسد و در مقابل دولت کیداری و کابل شاهان بکلی ضعیف می گردند رنج و زابلستان نیز مانند باختر و تخارستان داخل حوزه ساسانی میشود. چه انوشیروان در سال ۵۶۲ م بادولت بیزانس صلح پنجاه ساله کرده و از موقع استفاده نموده برای جنگ با هیاطله آمادگی می کند و برای اطمینان از پیشرفت خود قبلاً با ترکها برضد آنها متحد می گردد. کیفیت این جنگ در دست نیست اما پادشاه هیاطله معدوم می گردد. در نتیجه رود جیحون سرحد قرار یافته و شاه ساسانی باختر، تخارستان و رنج را بدست می آرد. اما عکس العمل آن در بعضی ولایات افغانستان مشاهده می گردد، باین معنی که وادی کابل و زابل و بلوچستان و حوزه پشاور و سوات و غیره در تحت امرای محلی مستقل می شوند که مهمترین شان رتیبیل های کابل هستند که قندهار نیز در دست شان بود.

ظهور دین مقدس اسلام و انتشار آن باعث فتوحات اعراب در مشرق زمین گردید؛ مسلمانان عرب بعد از فتح فارس و انقراض دولت ساسانی به خراسان این زمان یا افغانستان نیز لشکر کشیدند سیستان در سال ۲۳ هجری و قندهار در سنه ۴۴ هجری فتح گردید. قندهار در مقابل مسلمانان بسی مقاومت کرد موسیو فریه Ferrier که از جمله سیاحین قرن ۱۹ است نظریه هر بیلو Her Belot را که به اساس جمله های اخوان الملك (☉) می باشد چنین نقل کرده جملات اخوان الملك اینست: در سال ۳۰۴ هجری (۹۱۶ م) در عهد خلافت

(☉) شاید اخوان الصفا باشد و این سلسله مجلاتی که در قرن ۴ هجری نشر می شده.

کبر مقرون است بسوء ظن ، تواضع تولید محبت میکند . (ابن مقفع)

مقتدر برای حفر ته‌داب برجی در قندهار يك مغاك زیر زمینی کشف شد که در آن یکپهز ار سر عرب همه در يك زنجیر بسته و از سال (۷۰) هجری (۶۸۹ م) تا آنوقت محفوظ مانده بود . زیرا يك کناغذی که این تاریخ روی آن ثبت بود و به رشمه ابریشمینی ارتباط داشت که در گوش بیست و نه نفر اشخاص مهم آنها کشیده شده بود و در آن اسمای ایشان را نوشته بودند. (۱) ازین چنین می‌بر آید که اعراب در اول ورود خود باین شهر باسانی موفقیت حاصل کرده نتوانستند . صاحب تحفة الکرام عین واقعه را باختصر اختلافی که شاید اصلاً همین باشد چنین نگاشته: (۲) در اربع و ثلث ماهه هجری برجی از بروج قندهار بیفتاد از ان میان هزار سر آدمی ظاهر شده همه را بیکدیگر بسته بودند و در گوش بیست و نه سر رقعها بود بر یسمان بسته نام آنکس بر آن نوشته و از ان اسامی است : سربخ بن سنان ، حسان بن یزید ، خلیل بن موسی ، و آن رقعها مورخ بودند بتاریخ سبعین هجری .

با وجود حملات شدید و کوشش‌های زیاد مسلمانان عرب قندهار و کابلستان زیر نفوذ کلی اعراب نرفت و تنهار تبیل‌ها پادشاهان کابل و قندهار باجمی دادند و بس . این وضع دوام داشت تا اینکه در سال ۲۵۲ هجری (۸۶۵ م) یعقوب لیث صفاری در سیستان باقتدار آمد و پنجوائی و تکین آباد را مسخر ساخت و تبیل‌شاه کابل را بکشت و رخذرا بگرفت و همچنان غزنی و کابل را بدست آورد .

بعد از سقوط دولت صفاری قندهار زیر نفوذ سامانیان در آمد اما در قرن چهار هجری سلطان بزرگ غزنوی آنرا بدست آورد . قندهار در سایه سلطنت محمود غزنوی و سائر سلاطین بزرگ غزنوی باامن و آسایش بسربرد تا اینکه اقتدار دولت غزنی رو بانحطاط رفت و از میان کوهستانهای غور و مخصوصاً از مرکز آن فیروز کوه سلطان حسین علاوالدین جهانسوز سر کشید و غزنه را بیاد فناداد و از آنجا به بست که بزرگ ترین شهر آنوقت افغانستان بود آمد و آنرا خراب کرد ۵۲۵ هجری (۱۱۵۰ م) . دولت غوری بهمان سرعتی که جهانگیری کرد دوباره فرونشست . درین وقت در ولایت اراکوزی بزرگترین شهر آبادان و مرکز عمده تجارت همانا بست بود . ویرانی بست سبب آبادی قندهار شد . چه قندهار بعد از بست رو تقی یافته بود لذا پایتخت ولایت اراکوزی از ان وقت بعد به قندهار انتقال کرد . در ضمن ضعف غوریها سلجوقیان بر قندهار دست یافتند و زیر نفوذ ایشان تا زمان سلطان سنجر سلجوقی بود که مشارالیه بالاخره از طرف ترکمانان غرخلع گردید تا اینکه سلطان علاوالدین غور آنرا نجات داد . بعد از ان قندهار بدست غوریها ماند . در سال ۵۹۷ هجری (۱۲۱۰ م) سلطان محمد خوارزمشاه آنرا مالک شد ، اما در سال ۶۰۹ هجری (۱۲۲۲ م) چنگیز در مملکت خوارزمشاه

حمله آورد و او را بکلی مستأصل ساخت .

بعد از اینکه تاثیرات روان سوز جنگیزی از بین رفت سلسله کت‌ها باقتدار آمد و ملک شمس‌الدین (دوم) کت در سال ۶۷۶ هجری قندهار را محاصره نمود و قندهار در حوزه دولت ملوک کت در آمد . در عهد آخرین پادشاه سلاله کت یعنی ملک فیث‌الدین پیرعلی تیمور هرات را فتح کرد و آل کت را خاتمه داد و بعد از آن قندهار را فتح نموده به نواسه خود پیر محمد تسلیم داد ۷۹۱ هجری مطابق ۱۳۸۹ م .

در اواخر قرن یازده عیسوی قندهار در جمله سلطنت هرات شامل بود و نخستین بار نام قندهار بحیث ضرابخانه در مسکوکات سلطان حسین بایقرا ظاهر گردید . در وقت سلطان حسین سردار ارغون ذوالنون بیگ حکمرانی زمین داور و سایر مناطق را بدست آورده قندهار را پایتخت خود ساخت . اقتدار او در قندهار خیلی زیاد گردید . در آخر دوره سلطان حسین مرزا که شیبانی موقع راغبیت شمرده به بلخ حمله نمود در قندهار پسر ذوالنون بیگ موسوم به شاه بیگ ارغون حکمرانی داشت . همینکه شیبانی هرات را از اولاد سلطان حسین بایقرا بدست آورده مشغول زد و خورد بود بابر که در کابل اقتدار حاصل کرده بود بطرف قندهار حمله نموده و شاه بیگ را از قندهار راند و آنرا بدست آورد مورخه ۹۱۳ هجری (۱۵۰۷ م) . اما شاه بیگ بزودی بعد از آمدن شیبانی شهر را بدست آورد و چندین سال مستقلاً نه زندگی کرد .

درین وقت اوضاع عمومی افغانستان خیلی بحران آمیز و دچار حوادث مهمه بود چه از یکطرف دولت بزرگ هرات رو بزوال رفت و شیبانی ها آمده بلخ ، هرات و قندهار را بدست آوردند از طرف دیگر صفویها رو بعروج گذاشته بدین اطراف چشم دوخته بودند و در کابل با بر شاه اقتداری بهم رسانده در صدد جهانگیری بر آمده بود . شاه بیگ ارغون موقع را مغتنم شمرده به آرامی و مستقلانه در قندهار بسر برد تا اینکه باز بابر شاه آنرا در سال ۹۲۸ هجری ۱۵۲۲ م بدست آورد . درین هنگام دولت ببری در هندوستان هم قائم شده بود اما حالت قندهار خیلی پرهیجان بود هر دو دولت جوان و نو تاسیس که در صدد بسط دادن خاک بودند برین منطقه سر نزاع افتادند و قندهار مصدر جنگ‌های این دو دولت گردید . لذا صفویها بقندهار لشکر کشیدند در سال ۹۴۱ هجری (۱۵۳۵ م) سام میرزاییکی از شاهزادگان باغی صفوی آنرا بدست آورده روابط را بامر کز فارس قطع کرد اما طهماسب شاه آنرا باز مسخر نمود و از طرف خود حکمرانی موسوم به بوداک خان قنار مقرر داشت که این شخص سال بعد از طرف شهزاده کامران پسر بابر شاه بر طرف گردید . چه کامران بعد از شکست برادر خود همایون از دست شیر شاه سوری با فاجح مشهور هندی خواجه کلان بیگ مغل بکابل و از آنجا بقندهار آمده آنرا از دست

مرد نجیب و راستکار در معاملات خود دایم محتاط است. « دزنگ دزی »

صفویان رهایی داد هنگامیکه همایون پادشاه مغولی هند از هند بطرف افغانستان را نده شد قندهار بدست کامران میرزا بود. همایون در ضمن درخواست مساعدت از شاه صفوی وعده کرد که قندهار را تحفه صفویان می کند. اما بوعده وفانکرد و صفویان خیال بدست آوردن آنرا کردند، ولی نا کام شدند. در زمان اکبر شاه مغلی هند در سال ۹۶۵ هجری (۱۵۵۶ م) طهماسب شاه قندهار را بدست آورد و اکبر آنرا تا سال ۱۰۰۳ هجری (۱۵۹۴ م) بدست آورده نتوانست از آن بیعت تا سال ۱۰۳۱ هجری ۱۶۲۱ م که عصر جهانگیر باشد قندهار داخل قلمرو مغلهای هندوستان بود. امادر سال مذکور فارسی ها باز آنرا بدست آوردند. شاه جهان در سنه ۱۰۴۷ هجری یعنی ۱۶۳۷ میلادی باز آنرا تسخیر نمود و آخرین بار شاه عباس صفوی در سال ۱۰۵۸ هجری ۱۶۴۸ م بر آن بطوری دست یافت که مغلهای هند دیگر رهایی داده نتوانستند. چنانچه یکبار اورنگ زیب امپراطور مغلی با قوت پنجهزار آدم بران حمله آورد و نا کام شد و در سال ۱۶۵۲ م کوشش دیگر اورنگ زیب باز نا کام گردید. همچنان تا سال ۱۷۰۹ بدست صفویها بماند تا اینکه سردار بزرگ گلجائی حاجی میرویس خان هوتکی در صدد رهایی قندهار و افغانستان بر آمد و کامیاب گردید و پسرش محمود دولت فارسی را ضمیمه افغانستان نموده و سلسله صفوی را خاتمه داد. دولت فارس نا ظهور دولت نادرافشار ضمیمه مملکت افغانی بود. در سال ۱۱۴۹ هجری (۱۷۳۷ م) نادر افشار اصفهان را ترک و بطرف قندهار لشکر کشید و آنرا محاصره نمود و بالاخره بعد از دو سال محاصره آنرا فتح کرد. درین ضمن در بیرون قندهار در موضع قرارگاه خود در سرخه شیر قلعه عسکری بساخت و آنرا نادر آباد نام کرد ازینجاست که بعضیها با شتاب در افتاده اورانیزبانی قندهار می خوانند نادر افشار در سال ۱۷۴۹ مقتول شد و نوبت سلطنت به بزرگترین شاهان درانی اعلیحضرت احمد شاه رسید. اعلیحضرت احمد شاه رشته گسیخته سلطنت را باز بهم پیوند و دولت جدید افغانی را بنا کرد. اعلیحضرت موصوف بعد از تحکیم دولت خود مرکز شهر را تبدیل کرده بجای که امروز شهر قندهار برپاست آورد. ذکر بنیاد شهر قندهار فعلی را از کتاب سراج التواریخ که باستاناد تاریخ سلطانی و غیره نوشته شده با جزئی اختصاری نقل می کنیم. مؤلف سراج التواریخ بعد از ذکر محاربات اعلیحضرت احمد شاه در سال ۱۱۷۴ و باز گشت بد هلی و تاج بخشی به شاه عالم مغلی چنین می نویسد :

پس از نزول اجلال از آنجا که اعلیحضرت احمد شاه را این امر دامن گیر خیال بود که هوای نادر آباد از سبب تقریبش بچمن و نیزار ردی و مغل صحت است خراب فرموده در جای با فضای خوش آب و هوایی بنام خویش شهری احداث نماید لهذا اولاً نهر عریض

و عمیقی در ساحل غربی رود ارغنداب حفر نموده جا نب دشت کشیدن فرمود که تعمیر شهر نماید. و ازین معنی طائفه الکوزائی که مالک آن اراضی بودند مانع آمدند و این امر باعث فسخ عزیمت وی گردیده فعلا دست از کار کشید تا که بعد از چندی والده ماجده اش بجوار رحمت حق پیوسته در آنجا دفنش فرموده موسوم بر وضه اش نمود و عزم کرد که در حدود غربی قریه مرد قلعه احداث شهر نماید طائفه بار کزائی مانع آمدند و اعلیحضرت احمد شاه از حمله یکبار داشت هر دو طائفه را ردو بدی فرمود اما قوم قوفلزائی ایثار نموده املاک خود را عرضه کردند. اعلیحضرت موصوف پذیرفته در جائیکه حالا شهر موجود است موازی دوازده قله وار زمین که از روی تخمین معادل ششصد جریب باشد مهندسی فرموده اساس شهری نهاد و در شهریور سال ۱۱۷۴ دست بکار برده بر عهده همت تمام طوائف درانی چنان نهاد قرار داد که بقرار تقسیم برادرانه هر قبیله سکه و کوچی بنام خود عمارت نماید. . . در وسط شهر که محل و مرکز اسواق است گنبدی بزرگ و بقعه سترگ بنیاد نهاد و پس از اتمام باره و بروج و کندن خندق همه علماء و مشایخ و سادات و فقر او ایتم را صلاهی عام در داده دعوت طعام فرمود و بعد از بدل انعام و صرف طعام همگنان بدعای اختتام پرداخته و شهر را حمد شاهی نام نهادند. مورخین دیگر گویند که اعلیحضرت موصوف شهر را اشرف البلاد نامید. اما عوام نام قندهار را به آن دادند و برای تفریق از قندهار قدیم قندهار احمد شاهی گفتند. امروز از عمر این شهر یکصد و نود سال سپری میشود. شهر قندهار که پایتخت اعلیحضرت احمد شاه بود بعد از وفاتش بحال مرکز ولایت درآمد و پسرش اعلیحضرت تیمور شاه کابل را مرکز دولت خود ساختند. اما درین عصر که آبادی و عمران مملکت میرود با اساس حفظ الصحه صورت بگیرد خارج از قندهار احمد شاهی دامنه شهر وسعت داده شده امروز قندهار از بهترین و بزرگترین شهرهای افغانستان است. این بود مختصر تذکری از قندهار. انشاء الله بزودی ممکنه یادداشت های مفصل خود را سرو صورت داده کتبی مفصل درین موضوع تقدیم خواهیم کرد.

مأخذ

تاریخ سلطانی

سراج التواریخ

حدود العالم

بلاذری

تاریخ سیستان

جغرافیای تاریخی ایران

تذکره تاریخی و جغرافیائی شهر های آریانا (صدقی)

اسکندر و آریانا (صدقی)

تاریخ افغانستان (نلسن)

آریانا اتیکوا (ولسن)

نگاهی بتاریخ قدیم افغانستان (یعقوب حسن خان)

زین الاخبار گردیزی

سیاحتنامه فریه (ترجمه انگلیسی)

انساگیکلو پیدیای بریتانیکا

» » » اسلام

اراضی خلافت شرقی (لوسترنج)

رهنمای افغانستان (محمد علی)

تحفة الکرام

بعضی سالنامه های کابل و غیره

گل‌های کوهی

(۲)

بنیاعلی پور واک

هاغلی عبدالرحمن خان « پورواک »

پارسال تحت این عنوان سطر و صفحه گی چند نگاشته و بخوانند گمان تقدیم کردیم و در پایان نیشته خویش نوشتیم: « چون متأسفانه امسال در اثر قلت کاغذ صفحات سالنامه برای مضامین طولی گنجایش نداشت و از طرف دیگر نمی توانستیم از مطالب خود صرف نظر نماییم لذا باید سال نیکوتر آینده بقیه مطالب را به سالنامه دیگر حواله میدهیم و من الله التوفیق »

امسال خدا را شکر گذاریم که تا حدی میتوانیم آرزوی خود را بر آوریم و هر چند مشکلات پارساله ماره نشده است باز هم میکوشیم که پاره از مطالب ما ولو خیلی مختصر باشد بخوانند گمان محترم رسانیده شود .

دسته بندی: صاف باید گفت که از طرف برخی ذوات دردسته بندی حقیقی اشعار ملی تصرفاتی شده است که این کمترین آن را لازم نهمرده و از ذوات محترم عفو می خواهد البته واضح است که دسته بندی این اشعار دووجه دارد: وجه ساختمان و وجه معنی! در وجه ساختمان که نمی توان تصور فی نمود بار تکاب يك سهو اجتهادى که سر چشمه آن احساسات تند نویسنده گمان همچو مطالب در مورد زبان ملی شان است و از طرف دیگر فکر مقابله زبان ملی با زبان های دیگر ایشان رلبه چنین تصرفات واداشته است اشعار ملی پیشینو رامعناً به اشعار عشقی، رزمی، اعتذارى، تصوفى، فلسفى و غیره و غیره تقسیم فرموده اند و هم به مهارت زیادى برای اثبات مطلب خود امثله تهیه نموده اند که شایان آفرین است ولى از نقطه نظر حقیقت جوئی پیدا کردن يك یاد و حتی ده مثال (آنهم در حالیکه من

مقاصد عالی و لو با کمال نرسند بنقص خود از مقاصد پست ا کمال یافته ارزش بیشتری دارد « گویند »

در آوردی نباشد) در تمام ادب يك قوم بزرگك كفايت نميكنند كه يك نام جديد در فهرست انواع زياد كند .

بهر كيف اين عاجز نظريه شخصي خود را عرض نموده و به معرفي نامهاي اشعار ملي مي پردازد .

از نقطه نظر ساختمان: از لحاظ او زان ، تعداد مصرع ها ، تفریق شکل ساختمان

و نامگذاری های ملی بطور اشعار ملی بچند دسته ذیل تقسیم می شود :

(برای آنکه ضمناً کاربرد دیگری هم کرده و بخوانند گمانیکه از فهمیدن معنی اشعار بیکه مثال

می آوریم محروم اند ترجمه امثله را هر چند خارج موضوع باشد نیز تقدیم می نمائیم)

۱- لندی : که دارای دو مصرع اولی کوتاه و هماره دارای نه سیلابه و دومی

دراز تر و همیشه شامل سیزده سیلابه است . بنام لندی ، تپه ، تکی مصره و بدله درین پنتوزبانها شناخته می شود . از لحاظ کثرت درین تمام انواع اشعار ملی پنتو مقام اول را اشغال کرده است . هیچ افغانی پیدا نمیشود که چندی از آن را به حافظه نسپرده باشد . اکثر آبجای ضرب المثل در بین صحبت هاشنیده می شود . همگی بلااستثنی سهل ممتنع است . اکثر حصه سرود های عامه را تشکیل میدهد . در موقع سرودن در دیگر اقسام اشعار ملی نیز از آن کار میگیرند که در موقع آن فهمیده خواهد شد . تعداد لندی آنقدر زیاد است که بهر فرد افغان متجاوز از صد لندی میرسد .

مثال :

سبابه بیا کلهی با ریزی

د دشت گلان به ستالمنه بویونه

فردا باز بارها بسته خواهند شد . گلهای دشت دامن ترا بو خواهند کرد .

۲- غزل : چیزیکه پنتوزبانها آن را غزل نام می دهند از غزل فارسی فرق دارد . بشیوه

غزل فارسی نیز اشعاری در زبان پنتو موجود است ولی درین اشعار ملی نمیتوان آن را سراغ کرد بلکه در دیوان های شعر اجادارد . آنچه بصورت غزل فارسی است آن را باصطلاح ادب پنتو رباعی میگویند پس رباعی هم باصطلاح پنتو از رباعی باصطلاح فارسی فرق دارد . اینکه چرا آن را رباعی می گویند بعقیده این عاجز از آن است که نامگذاریها از طرف نوازندگان و سر ایندگان صورت گرفته است که آنهم برای آنست که شعر در پنتو هماره با آواز و آهنگ ، ساز و سرود توأم بوده است . ارباب سرود عادت دارند که بطور عمومی از رباعی (باصطلاح ادب پنتو) دو فر دیچار مصرع انتخاب نموده ساز را با آن آغاز می کنند و بعدا زان « چار بیت » می خوانند .

چون اکثراً دوفرد انتخاب می نمایند باین مناسبت بقیه غزل (باصطلاح ادب فارسی) بحساب نیست درآمده و به همان دوفرد منتخب که اکثراً چارمصرع گزیده است اهمیت داده می شود . آنچه را در ادب پشتو غزل می گویند در آثار شعرای صاحب دیوان دو دومصرع دارد که در بعضی غزلها سیلابه های دومصرع باهم مساوی نه می باشد یعنی می شود که یکی کوتاه و دیگری دراز باشد . ولی در غزلهای ملی دارای دو سه، و حتی چارمصرع می باشند . آن قسمتی که دارای چار مصرع است بدون نوع تقسیم می شود :

یکی آنکه در هر بند همه مصرعها مانند بیت نخستین دراز می باشد و دیگری آنکه در هر بند سه مصرع دارای يك وزن و قافیه و کوتاه و مصرع چارم مساوی مطلع و در قافیه نیز تابع قافیه مطلع می باشد .

هر غزل دارای يك مطلع است که در مصرع سوم و یا چارم هر بند قافیه و ردیف آن تکرار می شود مثال :

شین رنگین ئی واغوست   دوپته ئی کره به سر صنم
 راغله برابر صنم
 شین رنگین ئی واغوست   محبوبه گل خندانه شوه
 رور و را روانه شوه
 داد گل غنچه و ه   رایبرونه له بوستانه شوه
 بنه راته عیا نه شوه
 مخ ئی له حجاب به را خر گند کره به هنر صنم
 راغله برابر صنم

ترجمه :

لباس سبز و رنگین بپوش کرد   شال را بر سر انداخت
 محبوبه به آرایش تمام آمد
 لباس او سبز و رنگین است   محبوبه من گل خندان شده است
 آهسته آهسته بسوی من می خرامد ، غنچه بود که از باغ بیرون آمد   پیش روی من ظاهر شد
 رویش را از نقاب به صنعت و هنر بمن جلوه داد
 محبوبه به آرایش تمام آمد

۳- چهاربیته: موضوع چاربیته عشق و حماسه است ولی علاوه برین دوبرخی مضامین

طویل و افسانه ها را در قالب چاربیته می توان یافت . این نوع درسود و ساز و آواز يك قسمت بسیار مهم شمرده می شود و چون افسانه های رزمی و یا برخی افسانه ها و مضامینی که منبع الهام تخیلات و تفکرات مذهبی است بیشتر از طرف شعرا بوسیله

علم در حقیقت آفتاب بررگیت که تمام اشعه آن با حیات و توانائی تو ام انتشار می یابد «دانیال ویستر»

سرود و ساز و آواز باید رسانیده می شد آن را در چار بیته گنجانیده اند علاوه آن چون تعداد مصرع ها درین نوع زیاد است و هر چار بیته شامل چندین بند است برای مضامین مسلسل زمینه را خیلی مساعد می سازد .

بیت آخر هر بند در چار بیته هم قافیه می باشد و در وسط دیگر بیت ها در بین خود وحدت قافیه دارند مطلع در چار بیته که عبارت از دومصرع می باشد دارای اهمیت زیاد است و عموما چار بیته ها به همین مطلع های خود شناخته می شوند که آن را با اصطلاح ادب ملی عموما «سر» و گاهی «پیرو» یا «کر» نیز می گویند .

چاربیته ها دو نوع اند: یکی آنکه هر بند آن دارای ۲ مصرع می باشد و دیگر آنکه هر بند دارای چار بیت می باشد . برخی چاربیته ها از لحاظ تعداد مصرع ها با این دو قسم متفاوت اند که اگر چه در اصطلاح ادب بیت و آن را بنام چار بیته می شناسند نوع دیگری برای آن قایل نه می شوند ولی این قسم اخیر که عموما در دو این دیده می شوند عبارت از ساختمان جدید است که با اصطلاح ما شعرای صاحب دیوان آن را بمیان آورده اند و در بین ادبیات ملی همان دو نوع اول مثال های زیاد دارد .

ماز بگر راز شه به تلواری لُما یاری	گو در له لُحه چه منلگری شویه لاری
ماز بگر راز شه به تلوار زه یم بلبله	له جنکو نه پاته شو مه ستاله کبله .
تاچه خبره دکو کی راز ته کوله	رازه چه در کر کم سینه خوله زلفی تاز تازی
ماز بگر راز شه	
گو در له لُحه	
زلفی تاز تازی غوز ولی رانه گوره	مروند می نیسه مه ویریزه له بیفوره
چه می دا داکله را اووزی له گوره	رازه چه کنینه یه دی سره پالاننگ فلاری
ماز بگر راز شه	
گو در له لُحه	

محبوب من نماز دیگر بشتاب ، من برای گرفتن آب «بگودر» (۱) می روم بیا با هم همراه باشیم هنگام عصر شتاب کن . من بلبلی هستم که از خیلی دوشیزگان خود را برای خاطر تو عقب مانده ام تو از لب اعل بهن صحبت می کردی اکنون بیا تادهن سیید (دره قابل لب لعل) و زلف تاز تاز خودم را بتو تقدیم کنم .

محبوب من نماز دیگر بشتاب ، من برای گرفتن آب بگو درمی روم تا با هم همراه باشیم . بمن نگاه کن . بنگر موها یم را باز کرده ورها نمودم بیا با زوی مرا بگیر .

(۱) جایکه دختران صبح وشام از رودخانه یا نهر می روند و ظرف های خود را پر آب می کنند .

از طعنه مردمان باک مدار و از پیغور شان شرم مکن . وقتی پدرم از خانه برون رود روی این
یا لنگ (۱) سرخ باهم می نشینیم و آرام می شویم .
محبوب نماز دیگر بشتاب من برای گرفتن آب بگو در می روم تا با هم همراه باشیم .
مضمون این چار بیتها یا عشقی و یارزمی است افسانه ها و حقایق تاریخی عشقی و رزمی عمومی
در همین نوع شعر گفته شده اند .

مثال دیگر: دنبائست آواز دلاره په عالم کښې لور په لور
زه د سوی یم په اور تیک د کوز که له جینه
دنبائست آواز دی دلاره په کابل په هندوستان
لکه ناست یمه حیران را رسېزی یا نصیه
عاشقی ده ډیره گرانه لخی دا و شکومی باران
بری می لوند شولو گریبان پویه نشوم په ترتیب
په هر چا باندی تیریزې د فانی دور دوران
خوک راغی خوک تری روان که شم یاروته قریب
باری خیل دی که پردی را کوی راته پیغور
سترگی نشه نیولی کوره ډوب یم ستا په مینه
دنبایست آواز دلاره په عالم کښې لور په لور
زه د سوی یم په اور تیک د کوز که له جینه
د نزی زنی د پاسه د خالونه ذی قطاره
توری زلفی د تار تار دی پرتی لکه اور پخی
په سینه کښې دیخ شویدی د مینی دوه اناره
درته پرت یمه بیمار دا رومی د مرض ئی
رب دنکه خوک په رنج باندی د مینی گرفتاره
نن د محان کړ لو سنگا ریگا می په اورسوزی
کله زیرشی کله یم شی سره گنگرو دکوی شور
قدم آخلی په تکور ښاپیری راغلی له چینه
دنبایست آواز دلاره په عالم کښې لور په لور
زه د سوی یم په اور تیک د کوز که له جینه

(۱) تخت خوابست بصورت چار پا ئی با پایهای رنگین و بافت زیبا که در موقع عروسی ساخته

می شود و در هر خانه موجود است .

ترجمه

هنگامه حسن و آوازه نداشت تو در آفاق عالم پراکنده شده است ... مرا در آتش سوختی تیکه را از جینت فرود آر. آوازه حسن تو تا کابل و هند رسید ، من در حیرت نشسته ام . ای نصیب و قسمت من تو بمن می رسی . عشق بازی کار مشکل و سنگینی است باران اشک های من فرود می آید گریبان من تر شده است نمی دانم به چه ترتیبی - دور فانی دوران بر هر کسی میگذرد کاروان زمان جاریست کسی می آید و کسی میرود . هر کس خود را به محبوبش نزدیک میخواهد آشنا و بیگانه بمن طعنه میزنند و بمن پیغور میدهند چشمهایم را نمیتوانم بالا کنم بمن نظر کن و بنگر در بحر عشق تو غرق شده ام - هنگامه حسن تو در آفاق پراکنده شده است مرا در دادی تیکه را از جینت فرود آر . بالای ذقن باریک و زیبای تو خال ها قضا راند . زلفهای سیاهت مانند ابرها فرود آمده اند روی سینهات دوانار عشق به ثمر رسیده است من بیمار توام تو دوی دردم هستی . خدا کسیرا بدر عشق گرفتار نکند امروز آرایش کرده ای ، شب مرا به آتش می سوزی . گاهی زیر و گاهی بم میشود گنگر وها و یازیب های تو هنگامه و شور بر پا کرده اند قدمهای تو شمرده و کنده کننده برداشته میشوند . پری هستی که از خطه چین آمده ئی هنگامه حسن تو در آفاق پراکنده شده است مرا آتش زدی ، تیکه را از جینت فرود آر .

۵ - ناری یاغزونه :- این نوع اشعار را میتوان اشعار آزاد نامید در ناری یاغزونه دو مصرع می باشد گاهی هردو مصرع هم قافیه و هردو مصرع باهم برابر می باشند و گاهی نه بعضی ناریها بصورت لتهی دارای یک مصرع کوتاه و یک مصرع دراز تر می باشند در ناری اتحاد قافیه و ردیف شرط نیست این اشعار را نمیتوان مانند دیگر اشعار ملی تحت قانون عروض در آورد . درین قسم اشعار اکثراً افسانه ها و اساطیر طویل سروده میشوند وجه تسمیه عموماً ایست که این اشعار نعره های دو عاشق اند که یکی بدیگری صدا می زنند . این نوع را در قند هار و فراه ناری و در دیگر قسمت های مملکت غز میگویند که بمعنی صدا و آواز است .

مثال : از افسانه های ملی فتح خان .

که دوی دی دکلابست - دروازی دوی دی . به بوه فتح خان و و لخی - به دابله ئی دمور -

دمور سوی ناری دی .

ترجمه :- اگر دروازه های قلعه دوتا ست ، اگر قلعه دو دروازه دارد از یکی فتح خان و از دیگری صدا های سوخته مادرش - صدا های سوخته مادرش برون میشود .

مثال : از افسانه مؤمن خان و شیرینی :- درین افسانه طوریکه اشاره رفت ناره ها صورت لتهی

دارند وقتی مؤمن خان بسفر همد می رود شیرینو چنین ناره می زند .

تا دسفر موزی به پشو کری
دزیر و گلوباغ به چاسپاری مینه
تو موزه های سفر را بیا کردی ، ای محبوب من این باغ گلهای زرد را به که میسپاری
مؤمن خان در جواب او غنک کرد .

ما دسفر موزی به پشو کری
دزیر و گلوباغ به خدای سپارم مینه
من موزه های سفر را بیا کردم - باغ گلهای زرد را بخدای سپارم
در اینجا باید متذکر شد که شیرینو وقتی باغ گلهای زرد میگوید روز های هجر را تخیل
مینماید و به ظرافت تمام در حالیکه ارغوان زار حسن خود را از رفن محبوبش زعفران زار
می بیند خوشتن را بی باغ گلهای زرد تشبیه میکند .

۶- بگتی :- این نوع مانند لندی فح شعر ملی و خیلی مؤثر است و پر از جذبات می باشد شعر ای ملی درین
قسمت داد سخن داده اند جز اینکه انسان در مقابل این اشعار بوجد آید و به حیرت گرفتار
شود چیزی نمیتواند . سراینده در موقع سرودن و شنونده در وقت شنیدن این اشعار مست
و ملنگ میشود . من تعبیر بهتری ازین برای حالت وجد و طرب ندارم . راستی را که این
اشعار شراب احساسات هستند که در ساغر قلب می ریزند و سر شار میشوند - بگتی مانند
چاربیته یک مطلع دارد که دارای دو مصرع مساوی و هم قافیه میباشد و بعد از آن هر بند دارای
چهار مصرع می آید که - مصرع اول آن باهم هم قافیه و مصرع چهارم با مطلع هم قافیه میباشد
و باز سر با مطلع تکرار میشود .

به پشتو کښي :

ديبان علم

ښاغلي عبدالرؤف « پښوا »

« ډير وسيز کال اووړم کال په کال لښو کښي مي دپښتو بديعي مزايا وي ليکلي وي، سزي کال دصحافت دمختره مي خانگي له خوادپښتو ديبان دعلم پر خه را سپار لي شوې وه ، ما هم تر کمه مجايه چه مي واک درلوددې برخي په شاوخوا کښي شپړني او پلټني وکړي چه په دي کال لښو کښي ئي لوستونکو ته وړاندي کوم، هيله لرم که څه نوا فص ولري ما معذورو کښي ، ځکه چه ما خپل وس نه دي سپو لي ، مگر ددي شيا نو تکميل او بشپړ توب دراتلو نځي نسل وظيفه ده . (پښوا)

ديبان دعلم تعريف : ديبان علم خوفواعد

او اصول دي چه ددوي په سيوري کښي يو لفظ

ښاغلي عبدالرؤف خان « پښوا » په خورازه دلالت کولای شي، مگر په لښو کښي به واضع اويه لښو کښي به اوضح وي، نو ديبان دعلم مرجع ومعنوي تلازماتو ته اعتبار ور کول دي .

ديبان دعلم اصول : ديبان دعلم اصول عموماً څلور دي: ۱ - حقيقت ۲ - مجاز ۳ - تشبيه ۴ - کننايه

لمړي اصل حقيقت

حقيقت دلفظ هغه خيله معني ده چه دده دپاره وضع شوې وي، لکه « زمري » لفظ چه دپوه

مخصوص او څير ونځي حيوان دپاره ټاکلي شوي دي .

حقيقت پر څلور ډوله دي: عقلي ، لغوي ، شرعي ، اصطلاحی يا عرفی .

عقلي حقيقت : هغه ته وايي چه ديو لفظ نسبت وهغه شي ته وشي چه هغه ويونځي « منکلم »

په عقل منلي وي او په عقیده کښي ئي څرگند وي ، لکه يو مسلمان سړي چه ووا ئي :-

کامل ترین جمال در دنیا تقوی است و زشت ترین همه سیئات بدی است . « گولدسمت »

« ونی خدای شنې کوی » .

رحمان بابا وایی - خوک له خاوروشی یو گل پیدا کولای ده له خاور و پیدا کړی گلستان دی .
یاد اخیږه چه : «خونه بنا جوړوی - ور ترکانې ترا شی »

لغوی حقیقت: هغه دی چه یو لفظ په لغت کښې دیوشی د پاره و وضع شوی وی لکه د
« مردار هدی » لفظ چه د(خره) د پاره تا کلی شوی دی ، یاد « اورلړونی » لغت چه د
« آتش کاو » د پاره راغلی دی - حمید وایی :

« بی حمیده مه کړې خدا مجلس ددلبرانو دا خومی باید دی اور له څنگه اورلړونی »

شرعی حقیقت: هغه دی چه د مینې او شرعی امورو ته به شرع کښې یو لفظو تا کلي شی ، لکه د « نمونخ »

لفظ چه په شرعی حقیقت کښې د محصور صواقوالو او افعالو د پاره راوړل کښې لکه رحمان بابا چه وایی :-

« چه د زړه حضور ئې نه وی په نمانځه کښې به کا رنه دی مقتدی وی که امام »

مگر نمونخ په لغوی حقیقت کښې له « نمانځنی » څخه اخیستل شوی دی چه د احترام او ستایش او نازولو

اوبه قول په معنی راغلی دی او په ادبیاتو کښې په دې معنی ډېر استعمال لری لکه خو شحال خان

چه وایی :- « کله کله خوار خو شحال و ته نظر کړه دعا شق نمنځنه هیڅ عیب و ننگ نه ده »

بل لځای وائی :- « په چاداد په لپه نمنځ کوی فلکه ! په چالونی په اوزیو به چچو نه »

عبدالقادر خان وایی :- « که نمنځن ویل دی نه کښې ومانه کله کله را ته کړه خبره سپوره »

عرفی حقیقت : هغه دی چه په عام عرف کښې کوم لفظ دیوشی د پاره و تا کلي شی لکه

« دمپړه » لفظ چه په لغت کښې وهر نارینه ته ویل کښې ، مگر په عرف کښې دښځی وسپری ته چه

په پارسی ئې « شوهر » بولی تا کلي شوی دی .

مثلاً خوشحال وایی ! « دمپړه په زیره نه خاندی نور څه کا چه د بل سره خبری کا خمسوری »

دوهم اصل - مجاز

مجاز په لغت کښې لاری ته وایی او په اصطلاح کښې د لفظ هغه معنی ده چه حقیقتاً دده د پاره

نه وی وضع شوی مگر دا ضروری ده چه د حقیقی او مجازی معنی به منځ کښې باید یوه علاقه او

قرینه یې ، که علاقه په منځ کښې نه وی د هغه لفظ استعمال په مجازی معنی کښې غلط دی . مثلاً یوسپری

کتاب ته اشاره وکړی او وویي : - « دا آس واخله ! » دلته مجاز بالکل غلط دی ، ځکه

چه د کتاب او آس په منځ کښې هیڅ علاقه او قرینه نشته .

مجاز هم که دلته پر اصطلاح و ، لغوی مجاز ئې بولی او که د عرف پر اصطلاح و ، عرفی ئې بولی

مثلاً که د « زمري » لفظ د تا کلي حیوان په معنی واخیستل شی لغوی حقیقت دی او که زړور سپری

طبیعت خوب از هر گیاه عسل و طبیعت زشت از شیرین ترین گلها زهر می گیرد . « گولدسمت »

لغنی مرا دشی لغوی مجاز باله کینزی ، لکه ملکیار غرشین چه وایی :-

که تینک کزو زده ونه بربری یونه چه زمری یونه

اسلام زاخه دی خیتن مومل دی

دعرفی مجاز مثال لکه د « پنتو » لفظ چه دژی به معنی حقیقت اود « عهد ، قول ، شرافت او بنو
اخلاق » به معنی عرفی مجازدی ، مثلاً پنتون چه دجا سره عهد او قول و کری نو وایی : « پنتومی
ورسره کپی ده » او یا چه خوک شرافت او بنه اخلاق نه لری ، یاله خپله قوله مخالفت و کری نو پنتانه
وایی ؟ « پی پنتو سپی دی ! »

خواجه رزق الله دپنتو پخوانی شاعر وایی :

دبلا غشی می خپی له پنتو زه خواجه رزق الله نه پر بزدم پنتو

چه خبر شوم دحلمې دکوم غلیم دغیرت خولی می خاخی له و پنتو

له دوهم بیته خر گند پزی چه ددوهمی مصرع « پنتو » دشرافت او عزت نفس به معنی را غلې ده .

دمجاز ډولونه

مجاز دوه ډوله لری : یو مرسل مجاز - بل مستعار مجاز .

دغه مووویل چه دحقیقی او مجازی معنی تر منځ علاقه ضروری ده اوس باید یو وار علاقه وپیز نو
بیا دمجاز بیان وکړو ! علاقه دحقیقی او مجازی معنو په منځ کینې یو مناسبت دی ، نو که په دې مناسبت
کینې تشبیه وه مستعار مجاز ورته وایی او که نه وه مرسل مجازی بولی .

مرسل مجاز : مرسل مجاز هغه دی چه دتشبیه علاقه ونه لری (۱) بلکه له لمانه مخصوص علاقی

لری چه مونږ به ئې لاندی راوړو :

که څه هم دمرسل مجاز په علاقی کینې اختلاف دی خو ک وایی پنځه ویشت خوک وایی

ډیری ، خوک وایی لزی دی ، مگر مشهوری ئې اتلس (۱۸) علاقی دی :

سببیت او مسببیت - کلیت او جزئیت - لازمیت او ملزومیت - اطلاق او تقیید - عمومیت او خصوصیت
حالیتم او محلیتم (ظرفیت او مظهریت) بدلیت او مبدلیت - آلیت او مجاورت - دپخوا په اعتبار
درا تلو نگی په اعتبار .

۱ - سببیت : سببیت هغه شی دی چه به بل کینې مؤثرویی ، او مجازاً ذکر سبب شی مراد لغنی

مسبب وی لکه خوشحال خان چه وایی :

چه دا اوینی می غمازی دفراق دی زه ئې لکه په گر یوان کینې تو یوم

په پورته بیت کینې « په گر یوان کینې دا وینکو تو یول » راوړه شوی دی ، مراد لغنی « پتوالی » دی .

(۱) مثلاً وویل شی « پلانکی په دې کار کینې ښه لاس لری » یعنی قدرت لری چه ذکر مجل مراد لغنی حال دی

سینه که آراسته با خلاق حمیده نباشد حیاندرتاً در آن سیر خواهد کرد . « گولدسمت »

نوپه گر یوان کینپی داو نیکو تو یول خودیتوالی سبب دی - ذکر سبب شو مراد لجنی مسبب دی .

۲ - مسببیت: مسببیت هغه شی دی چه مسبب دسبب یرسببیت موقوف کوی او مجازاً

ذکر مسبب شی مراد لجنی سبب وی، لکه خو شحال چه وایی :

چه آئینی ته ، بنکاره دیدار کړې ؟ آئینه درسته سره گلزار کړې

چه شونډی کینپز دی د جام په مور گو ؟ او به په جام کینپی روب انار کړې

دلته ذکر مسبب چه روب انار دی، مراد لجنی سبب چه دشونډ و دسوروالی انعکاس دی .

۳ - کلیت: کلیت هغه شی دی چه نوروده ته دجزئیت نسبت ولری او مجازاً ذکر کل شی

مراد لجنی جز وی . لکه دخوشحال بیت چه دی :

گو تی ومنه په غوزو ترې تېرېزه   ذا کر زرد کرونه کا زره په درم کینپی

خوشحال چه وایی: گو تی په غوزو ومنه یعنی دگو تی سر، نه تویلی گو تی، نوذ کر کل شو مراد جزه دی.

۴ - جزئیت: جزئیت هغه شی دی چه بل شی نسبت ده ته کلیت ولری او مجازاً ذکر جزه شی

مراد لجنی کل وی . رحمان با با وایی :

وراندی سرای لره توبه تره رحمانه   خوشفردی کړی نه دی له دې سرایه

ذکر سرای چه جزء له دنیا باله کینپی مراد لجنی دنیا یا عقبی ده .

۵ - لازمیت: لازمیت هغه شی دی چه دده وجود دهغه بل له وجوده سر ملزوم ولری .

نودار واده چه مجازاً لازم ذکر شی او مراد لجنی ملزوم وی، لکه دلمر دراختو پروخت چه وویل شی :

«رنهارا پورته شوه !» یعنی لمر را پورته شو . دلته رنهارا لمر سره لازمه ده اولمر ملزوم دی

نوذ کر «رنها» مراد لجنی لمر شو .

۶ - ملزومیت: ملزومیت هغه شی دی چه دده وجود په وخت کینپی دبل شی وجود لازمی بی .

نومجازاً روا ده چه ذکر ملزوم شی مراد لجنی لازم وی، لکه دخاښت په وخت کینپی چه خوک وایی :

«لمر سرای ته را لوبه !» یعنی دلمر رنهارا سرای ته را لوبیده که نه وی لمر خو په اسمان کینپی دی .

دلته «لمر» ملزوم او «رنها» لازمه ده ، ذکر لمر مراد لجنی رنهاده .

۷ - اطلاق: اطلاق هغه دی چه قیدونه پکینپی نه وی او مجازاً مطلق راوده شی مراد لجنی

مقید وی لکه خو شحال چه ویلی دی :

دسیاباده ! گذر په چمن بیا کړه   په چمن کینپی رنگا رنگ گلونه واکړه

پی بردن بانچه در حیات روزمره پیش روی ما گسترده میشود معراج عظیمندی است . « جان میلتن »

دلته دسبا باد مطلق ذکر شوی دی مراد لحنی دیسرلی دموسم بادی چه په دی موسم پوری مقید باله کبزی نخکه چه دخزان باد گلسونه رژی .

۸- مقید : مقید هغه دی چه یوقیده کبزی موجودی او په مجاز کبزی مقید را وره شی مراد لحنی مطلق وی لکه حمیدچه وایی :

که اسمان دمپچورا نو په وای ژاری چه دا آه دچا په لحن وی نه دی گرم ژړا خوبه انسان یا حیوان پوری مقیده ده ، مگر دلته ئی دا سمان د باره مجازاً اطلاق موندلی دی ، نومقید را وره شو مراد لحنی مطلق دی .

۹- عمومیت : عمومیت هغه دی چه ډېر وته شامل وی او په مجاز کبزی ذکر عام شی مراد لحنی خاص وی لکه رحمان بابا چه ویلی دی :

چار واته می بیر ته نشته چه عالم شورا خبر خوشحال وایی :

دعشق غم له خلقه پت اړه خو شحاله خه ئی پت کرم چه جهان لحنی خبر دی په پورته بیتو کبزی دویونکی مقصد مخصوص خلق دی ټول جهان ئی مرادندی ، نخکه چه ټول جهان خونه مراد بزی .

۱۰- خصوصیت : خصوصیت هغه دی چه یر یوه خاص مصداق دلالت ولری او په مجاز کبزی ذکر خاص شی مراد لحنی عام وی لکه یو باغوان چه وایی « زما دباغ تا ک نوی دی » یوتا ک خاص مراد لحنی عام تا کسان دی - شمس الدین کا کرم وایی :

خو دهجر به اړه نشی سر بره هغه تا ک به هر گز ونه کړی انگور

۱۱- ظرفیت : ظرفیت یا محلیت هغه شی ته وایی چه بل په ده کبزی مظروف او یا حال وی او په مجاز کبزی ذکر ظرف یا محلی شی مراد لحنی مظروف یا حال وی لکه چه ویل کبزی .

« ناوه بهیزی » یا « زړه په نتوت »

ذکر ناوه چه ظرف دی مراد لحنی او په دی چه مظروف باله کبزی ، یا همدغه رنگ ذکر زړه دی مراد لحنی هغه فرحت دی چه زړه ته عارض اوزره دهغه محل بالی شو .
عبدالقادر وائی :

په هر دم عبدالقا در هسی پیالی چینی چه یو گوت ئی کا گنات ز غملی نشی په پورته بیت کبزی پیاله ذکر شوی چه ظرف ده ، مراد لحنی مظروف چه شراب او نور مائع دی نخکه چه پیاله خو پخپله دچینلو شی نه دی .

بیروزی ها لیکه در سایه امنیت تامین میشود شهرت برتر از مظفر پشهای جنگ دارد «جان میلتن»

۱۲ - مظروفیت: مظروفیت یا حالیت هغه دی چه به بل کتبی حال یا مظروف وی او به مجاز کتبی حال یا مظروف ذکر شی مراد لحنی محل یا ظرف وی لیکه دچاخغه چه در ننگ مشوانی چیپه اور ننگ لئی توی شی نوور ته وائی: « رنگ دولی چیپه کر؟ » یعنی مشوانی دی ولی چیپه کره، نو ذکر ننگ چه مظروف اوراد لحنی ظرف چه مشوانی ده بالیکه «داوبه چیپه کره» یعنی گیلاس یا کوزه چیپه کره . . . . .

۱۳ - بدلیت: بدلیت هغه شی چه له بله شی خنجه بدل راغلی وی او به مجاز کتبی ذکر بدل شی مراد لحنی مبدل وی لیکه چه پورودی وائی:

« ما پورله بخانه واداره »

یه پور ته مثال کتبی « ادرول » د « ادا گولو » بدل راغلی دی، نو دلته ذکر بدل مراد لحنی مبدل دی یعنی مایورادا کر.

۱۴ - مبدلیت: مبدلیت هغه دی چه دده خنجه بل شی بدل وی او مجازاً ذکر مبدل شی مراد لحنی بدل وی، لیکه دیوه سری پلار چه چاوژلی وی او دوزلی شوی زوی دیلار قاتل مگر کری نویشتانه وائی:

« بلانکی پلار واخیست »

یعنی دخپل پلار بدل لئی واخیست نو ذکر پلار (مبدل) مراد لحنی بدل چه عوض دی.

۱۵ - آلیت: آلیت هغه دی چه یوه شی ته د اثر رسو لو واسطه او وسیله وی او به مجاز کتبی آله راوړه شی مراد لحنی هغه اثر وی چه دده به ذریعه خرگند پزی لیکه یوسپی چه چا به غوړه ناملی غولولی وی نو وائی:

« دیلانکی به خوړه ژبه وغولېدم »

ژبه آله دخبر وده، دلته ذکر ژبه مراد لحنی خبری دی، یعنی دیلانکی به خوړو خیر و غولېدم. عبدالقادر هم ویلی دی بیت:

د ر یو هیژم چه به ژبه مې تېر باسی چه ویلی شی دا هسی مطولی
ذکر ژبه چه آله ده، مراد لحنی خبری چه د ژبی اثر دی.

۱۶: مجاورت: مجاورت د بل شی گداوند توب ته وائی، چه به مجاز کتبی ذکر گداوندی شی مراد لحنی مجاور یعنی هغه شی چه دی لئی گداوندی دی، لیکه یوه شیخه چه باعفته وی نو ددی به حق کتبی ویل کېږی:

« بلانكى مېرمن ياك لمنې سېخه ده »

لمن را وده شوې ده چه دصورت (بدن) كذا ونهـى ده، مرا دلخې بدن دى يعنى ياك صورت ئې په بدونه دى لړلى شوى .

۱۷ : ديخواپه اعتبار : ديخوا په اعتبار داسى دى چه ديوشى وتيرى شوى زمانې ته وكتل شى لكه يوخوان سړى ته چه ويل كېزى :- « هلكه ! دا كار مه كوه » دا لكه چه اوس هلك نه دى ، مگر چه وتېرى شوى زمانې ته وگورو پخوا هلك و .
يا مثلاً عبدالقادر وېلى دى :

معشوقى وژلى مړه نه دى ژوندى دى . په دانسه نامه څه شو كه مړه نوى
كه څه هم دوى مړه دى مگر ديخوا په اعتبار ژوندى بېلى شوى دى لكه چه پخوا ژو ندى وه .

۱۸ : درا تلو نكسى په اعتبار : درا تلو نكسى په اعتبار رېاسى كېزى چه ديوشى ورا تلو نكسى زمانې ته وكتل شى ، لكه څوك چه ډېر ضميم او بې وا كه شى نو ورته ويل كېزى :
« بلانكى مړدى دژوندو رزق خورى » كه څه هم اوس خومړنه دى مگر چه را تلو نكسى زمانې ته وگورو يووخت به مړشى . لكه عبدالقادر خان چه وېلى دى :

نه ماڅه كړى دى نه به څه كړمه   چه را كوى ئې هغه كومه
نوم دژوندون مى نوم دعلم دى   مريم عالمه ، مريم ، مريمه

مستعار مجاز : مستعار مجاز هغه دى چه دتشبيه علاقه ولرى اود مجاز پر لاند يو استعارو

مشمول وى .

داستعارې تعريف

استعاره خو په لغت كېنې عاريت غو شتمل دى، او په اصطلاح كېنې يولفظ دهغه شى دپاره استعمالول دى چه په حقيقت كېنې دده دپاره وضع شوى نهوى ، منگر هو، چه ددوى په منځ كېنې دتشبيه يوه علاقه وى . داستعارې حاصل دادى چه مشبه عين مشبه به وېر لى او ياد مشبه به له افرادو څخه يوفردو باله شى . لكه چه اصل په استعاره كېنې مشبه به دى .

داستعارې ډولونه : استعاره دوه ډوله لرى : يوه مصرحه - او بله مكثيه ، مگر په دواړو

ډولو كېنې مشبه به مستعار منه اولفظ ئې مستعار اومشبه مستعار له بولى .

۱: مصرحه: هغه ده چه مشبه به ذکرشی مراد لحنی مشبه وی اودا لحنه مصرحه بولی چه مشبه به صریحاً را وره کبزی .

مثلاً د خوشحال بیت دی :

چه دغوزو درئی نه وینم په سترگو درگوهر می په هر هر بانیه سفته شی
په دوهمه مصرع کبزی درگوهر مشبه به را وره شوی دی مراد لحنی او شکی دی چه مشبه بللی کبزی
ذکر مشبه به مراد لحنی مشبه دی .

۲: مکنیه: هغه ده چه مشبه را و دشی او مراد لحنی مشبه به وی او یوشی دم مشبه به له لوازمو

خغه هم ذکرشی، داهم لحنه مکنیه بولی چه مشبه به بیت وی او مکن و بوالی ته وائی .
لیکه حمید چه ویلی دی :

زده می له غیرته په کو گل دنه دودشی زمنخ چه دی بی فهمه وهی کوتی په کاکل
زمنخ مشبه مراد لحنی «مشاطه» چه مشبه به ده او کوتی و هل دمشه به دلوازمو خغه ناله کبزی .
یا مثلاً حنان وائی :

پر عصا نر گس تنکيه کړېده ولی شوه ورپېښه ستا دسترگو بیماری
دلته نر گس مشبه او بیمار مشبه به دی او دمشه به لازم لکړه لگول دی .

دمصرحی ډولونه: مصرحه استعاره اته ډوله لری :

۱ - اصلیه ۲ - تبعیه ۳ - تر شیعیه ۴ - مجرد ۵ - مطلقه ۶ - عنایه ۷ - وفاقیه ۸ - تمثیلیه
۱: اصلیه هغه ده چه دمستعار لفظ په کبزی جامدوی .

مثلاً خوشحال وائی :

که یرون وی زده او سترگی راشه نن لخان د جهان یی
په پورته بیت کبزی ذکر مشبه به چه زده او سترگی دی مراد لحنی مشبه چه «محبوب»
دی د «زده» او «سترگی» الفاظ جامدهم دی یا لکه قلندر شاعر چه وائی :

نه دی چالیدلی صبح وشام په یوه لځای کبزی

ما ته لمر شکار د شو ستا د زلفو په تورتم کبزی

ذکر لمر مراد لحنی مخ دی .

۲: - تبعیه هغه ده چه دمستعار لفظ په کبزی مشتق وی لیکه دوه تنه چه په سخته جگړه نیتي وی
او بل سړی وواپی :

« سره مړه ئی کړه، ورشه بکاش ئی وکړه »

سخته جگړه کول له وژلو سره مشابهه شوه او د تشبیه علاقه ئی عذابا ورحمت دی چه به

خوب آغاز کنيد و خو بتر بانجام بر سا نيد.

دواړو کښې شته. او ذکر وژل چه مشبه به مراد لځنی مشبه چه سخت وهل دی، وژل خو مشتق هم دی
عبدالقادر وائی :

له غیر ته می زدگی تو کر تو کر شی چه ای گوتی په وپښتو وهی شانه
گوتی وهل مشبه به مراد لځنی ز منځول چه مشبه دی او گوتی وهل مشتق هم دی
۳ : - تر شیخیه هغه ده چه دم شبه به مناسب دقرینې تر اوړلو وروسته ذکر شی .
لکه رحمان بابا چه وایی :

یار دنازله خوبه پاخی یسی گر لځی چه فلك دعاشقانو بخت بیدار کا
نیمه شپه ای یار تر سره پوری کښېنی لکه شمه چه خوک بله په مزار کا
ذکر مزار چه مشبه به باله کپزی مراد لځنی شهید یا بیده عاشق دی، دم شبه به مناسب شمه ده
او قرینه ای و سر ته کښېنا ستل دی .
۴ : - مجرد هغه ده چه مناسب دم شبه راوړه شی .
لکه خوشحال چه وایی :

مست هاتیان خونې زمر یو توری وکښې چه دسر تر ویری تپرشې کار آسان دی
په دې بیت کښې مست او خونې زمری، مشبه به راوړ شوی مراد لځنی جنگیالی لځلمیان دی چه هغوی
نوم شبه باله کپزی - او توری کښل د لځلمیانو سره مناسب دی .
۵ : - مطلقه هغه ده چه خاص په یوه خوا پوری (مشبه یا مشبه به) اړه ونه لری بلکه دواړو
خواو ته شامل وی (۱)

یعنی داسی استعاره راوړه شی چه هم دم شبه به او هم دم شبه مناسبت په کښې وی .
لکه خوشحال چه وائی :

دزمر یومېرتوب په لښکر نه وی مه ای هر کله یوازی په خپل لځان شی
زمری مشبه به مراد لځنی زره ورسپری دی. په پورته بیت کښې مر توب د زره ورسپری مناسب دی
او « یر لځان مه » د زمری سره مناسب دی، او یا مر توب د زمری اولښکر دسپری مناسب دی .
۶ : - عناویه هغه ده چه په یوه شی کښې ددواړو خواو (مدتعارمنه او مستعارله) یو لځای کیدل
امکان ونه لری - دا استعاره تکمیه او تملیحیه هم بولی ، لکه دیوه ښه مری تشبیه چه
له ژوندی سره وکړی او وویل شی « پښتون علامه سید جما الدین ژوندی دی »
البته خر گنده ده چه ژوند او مرگ په یوه سپری او یو وخت کښې غیر ممکن دی او دعتادیی
لځنی اقسام داهم دی چه پر ضد د هغه شی راوړه شی .

لکه وجاهل ته چه خوک ووائی : « دعلم دریا ب دی »

(۱) تبصره : تر شیخ تراطلاق او اطلاق تر تجرید اولی نه .

شب برای اشخاص خوب تاریک نیست و روز برای اشخاص پست روشن نمی نماید .

۷ - وفا قیه هغه ده چه دوازی خواوی (مستعار منه او مستعار له) په یوه شی کښې یو لځای کیدلای شی، لکه « د علم تشبیه په ژوند سره » لځکه چه علم او ژوند دواړه په یوه سړی کښې یو لځای کیدلای شی، یا دنا یوهی تشبیه له مرگ سره .
لکه ملا عبدالباقي اخوند چه وایی :

عزیم وایی سخت دښمن ته منتخِب او شمس راوړی

چه بې علمه زندگی کړی زما په رنگ دی ژوندی مری

۸ - تمثیلیه هغه ده چه په ده کښې مشبه او مشبه به دواړه مرکب وی او وجه شبه له ډېر و امور و څخه منتزع شوې وی، لکه د پښتو دامل چه : « د یوه لاسه ټک نخږی » دهغه چاد پاره مثال شی چه غواړی یوازی په کوم کار شروع و کړی مگر د لاسه ټی پوره نه وی نو داپورته متل ورته وایی .
په پورته متل کښې مشبه به « د یوه لاس ټک نه ختل » دی او مشبه « و یونکی » دی . نو هر څوک چه وی . له دې څخه څرگنده شوه چه ټول متلونه تردغی استعارې لاندی راځی مگر هو ، چه مشهور شوی وی لځکه چه لمړی یوه خبره وی، چه تر خولې ووزی او مشهوره شی نو متل گریزی او دبل چاد پاره مثال کیدلای شی .

دریم اصل - تشبیه

د تشبیه لغوی معنا : تشبیه په لغت کښې د دوو شیانو د معنوی گډون (۱) و څر گندیدو ته وایی، نو که دا گډون حقیقی وی او که خیالی وی - او مطلب له معنوی څخه هغه صفت وی چه د دبانند نیو موجوداتو څخه نه وی لکه : پوهنه، زړورتوب، یا نور، د بریالی او توربالی گډون په کور او کمالو کښې تشبیه نه باله کیژی، لځکه چه په دوی کښې مشترک امر دبانند نیو موجوداتو څخه دی .
د تشبیه رکنو نه :

تشبیه څلور رکنونه لری : - هو، یوشی چه له بله سره تشبیه کړشی، لمړی شی ته مشبه دوهم ته مشبه به وایی. او ددوی په منځ کښې معنوی گډون د تشبیه یادشبه وجه بولی او یونکی ته ئې «مشبه» د «ب» په کسره وبل کیژی .

د مشارکت بیان : مقصد له مشارکته د مطابقی معنی په اعتبار دلالت دی نه په التزامی معنی

لځکه چه دا خبره چه « بریالی او توربالی ماته راغلل » که څه هم په التزامی معنی کښې چه «راتگ» دی مشارکت سره لری، مگر په مطابقی معنی کښې مشارکت نه لری، لځکه چه مطابقی معنی خود هر یوه د «راتگ» ثابتوالی دی، داسی نه چه ددوی له بله سره مشابهت مقصد دی. او که چا قصد او اخیست البته هغه به خود د تشبیه له ډوله وباله شی .
مشارکت په «مشبه به» کښې د اصلیت پر ډول دی .

(۱) اشتراك

برای داستان بیکار شیطان کارهای شرارت آمیز و نامشروع ایجاد میکند. «اسحاق واتر»

د تشبیه دوی خوا وی :

د تشبیه دوی خواوی یعنی مشبه او مشبه به، به یاد داسی وی چه ادراک به ئی په یوه د پنځو حواسو کېږي او یا به مدرك په عقل وی. هغه چه په حواسو سره ئی ادراک وی دادی :

دلیدلو دحس مثال :

ملا جمعه شاعر وائی :-

داسی حسن لکه ستامخ دی یولی ومې نه لید د یمن به تر کستان کښي

داروید لو دحس مثال :

حسن شاعر وائی :

آوازه داستاد زافوما کره پورته کله زغ کچاچه لخنځیر بی دیوانه شو
د زلفو آوازه (انگروزه) د لخنځیر له زغه سره تشبیه شوی دی .

د بویو لو دحس مثال :

ملا جمعه وائی :

د ختن دمشکو کله داسی بوی وی لکه نن چه ئی زه وینم ستا په لخان کښي

د ځکلو دحس مثال :

حسن وائی :

تسم ئی له دشنامه سره خوند کما قدر زیات لری ترخه چه شی شراب

د دشنام خوند او د ترخو شرابو خوند سره تشبیه کره شو .

او هغه دواړی خواوی چه ادراک ئی په عقل پوری اړه لری داسی دی لکه د پوهنی تشبیه له ژوند سره اودناپوهی تشبیه له مرگ سره ، لکه چه دایه حس اړه نه لری ټول په عقل پوری مربوط دی. او هغه ادراک چه په «وهم» لاس ته راځی هغه هم له دې عقلی ډو له څخه بلل شوی دی، او په دې توگه نو دخیال او وهم باید بیلوالی راشی ، لکه چه دغه موخیالی مدرکات له محسوساتو څخه شپړل او اوس مووهم له عقلی څخه وپاله .

دخیال او وهم بیلوالی :

هر څه چه خیال له مشترک حس څخه اقتباس کړی هغه بیا متخیله قوه سره ترکیبوی ، مگر «وهم» له مشترک حس څخه اقتباس نه کوی، بلکه له خپله لخانه صورتونه تراشی او اختراع کوی چه وروسته ئی متخیله قوه ترکیبوی لکه داتصور چه انسان لس سروونه اولس وزرونه ولری .

یعنی «وهم» هغه شیان تصویروی چه لیدلی شوی نه وی او خیال دحسی مد رکا تو خغه تجاوز نه کوی گو باوهم بر غائب حا کم دی .

د تشبیه وجه : د تشبیه وجه دمشبه او مشبه به تر منخ دویونکی به نظر کښې یوه مشترکه معناده مگر، هو- په مشبه به کښې به د اصلیت او په مشبه کښې به د فرعیت په توگه وی .

دویونکی نظر ددې دپاره ضروردی چه مثلاً د «گرم خان» او «زمرې» په تشبیه کښې که هغه هم دوی په دپرو ذاتیاتو او عرضیاتو کښې اشتراک سره لری لکه حیوانیت، جسمیت، وده ښور بده، وجودیانور . . . مگر دویونکی مد نظر «زردر توب» او مېرانه ده نه بل شی، نو که ددووشیانو په منخ کښې دویونکی په نظر تساوی وه د تشابه حکم لری او که دویونکی په نظر دطرفینو په یوه خوا کښې د تشبیه دوجه زیاتوالی او په بله خوا کښې ئې کموالی وی د تشبیه حکم لری . دا خو څرگنده شوه چه د تشبیه وجه تر مشبه باید په مشبه به کښې د اصلیت په توگه او بشپړه وی مگر خو لخواه د ضرورت په ډول له دې تعریفه خغه عدول هم کېزی مثلاً :

۱- هغه تشبیه ده چه دمشبه به اصلیت او بشپړ توب تر معقولی مشبه هیڅ امکان ونه لری، لکه د سپوږمۍ سره دخدا بته عالی تشبیه، یو حدیث شریف دی چه :-

« سترون ربکم کما ترون القمر لیلته البدر » ترجمه : ژردی چه تاسی به خپل خدای دخلور لسمی شیې د سپوږمۍ په شان وینی . دلته د سپوږمۍ زیاتوالی هیڅ امکان نه لری .
۲- هغه لخواه دی چه سلب راغلی وی لکه دا آیت شریف چه :

« یا نساء النبی لستن کاحد من النساء » یعنی ای د نبی (ص) ښځو! تاسی داسی به یاست لکه نوری ښځی . دلته نوری ښځی مشبه به دی مگر لکه که چه سلب راغلی دی نو له مشبه به خغه هم ښه والی سلب شو، مقصد دادی چه تر نورو ښځو ښی بی .

۳- هغه لخواه دی چه معشوقی ته پخپله ددی له لخواه سره تشبیه ورکړه شی .

۴- هغه لخواه دی چه دمشبه د کاملوالی ادعا پر خلاف راوړه شی یعنی بر عکس دهر چه چه مشبه به صلاحیت ولری هغه و مشبه ته ورکړشی لکه رحمان بابا چه وائی :

داهلال دی چه لیده شی په شفق کښې که په لاس د کل اندامی سپین وشی دی په دې بیت کښې وشی مشبه به او هلال مشبه دی .

داهم باید وویل شی چه د تشبیه وجه دهر قیر او اولس په نظر کښې لخته لخته جلوه لری . ممکن دی چه دیوه اولس د تشبیه وجه به دبل اولس په نظر کښې بده وی، یعنی هر اولس لخته د تشبیه وجه لری .

او د تشبیه وجه باید پر دواړو خواو صادق شی که بریوه د طرفینو صادق نه شی تشبیه فاسد بزی :

د تشبیه دوجه ډولونه : د تشبیه و چه د وجود په اعتبار چه مشبه او مشبه به ته عارض بزی

پردرې ډوله ده: لمړی حقیقی ده چه وجودې دطرفینو په نفس ذات کښې ظاهراً ثابت وی دانو دوی نوعی لری :

حسی ، عقلی

حسی هغه دی چه په ښکاره حواسو پوری اړه ولری لکه جسمانی کیفیتونه چه دلیدو په حس ښه ، شکل ، اوږ دوالی ، لنډوالی ، لیده کپزې او دارویدو په حس بزغ ، آواز ، کهغټوی که ووډارویده کپزې او دخکلو په حس خوند ، تریخوالی ، خوږوالی لیده کپزې شکل کپزې او د بویولو په حس هرراز بوی ، وزمه حس کپزې اودمیلو په حس لوندوالی ، وچوالی ، دروندوالی ، کټک والی اونور خر گنډیزې .

اوعقلی هغه نفسانی کیفیتونه دی چه ادراک ئې په عقل پوری اړه لری ، لکه پوهنه ، نابوهی حلم ، زږورتوب ، میړانه اونور طبیعی امور . دوهم ډول اضافی ده چه دطرفینو په یوه خوا پوری ئې ظاهراً ثبوت نه وی راغلی بلکه دغه معنی په نفس الامر کښې په دواړو اړه ولری لکه وجود یاعدم چه په مشبه اومشبه به به په دواړو پوری اړه لری او یوازی په یوه خوا پوری تړلی نه دی . دریم ډول اعتباری اوهمی ده چه په نفس الامر کښې ئې وجود نه وی بلکه محض دمعیر په اعتبار کښې وی لکه وهمیه صورتونه . داهم باید خر گنده شی چه دتشبیه وجه به یا واحده یا متعدد وی ، اومتعدد به یاواحد تر حکم لاندی وی چه یو حقیقت له خوشبیاو څخه تر کب شوی وی او یا به دواحد تر حکم لاندی نه وی .

مگر واحد به یا حسی وی یا عقلی . په حسی کښې دالازمه ده چه مشبه اومشبه به هم دواړه حسی وی لکه دتشبیه وجه اومشبه اومشبه به څخه اخیستل کپزې . اما په عقلی کښې دالازمه نه ده چه مشبه اومشبه به هم عقلی وی لکه چه عقل دمحسو ساتو ادراک . کولای شی او حس دمعقولا توه ادرا که عاجز دی ، نوله دې جهت ددې فن پوهان وائی :

«التشبيه بالوجه العقلي اعم من التشبيه بالوجه الحسي»

دواحد حسی مثال . لکه دباړخو تشبیه له گل سره په سور والی کښې یاد زلفو تشبیه له عنبر سره په بوی کښې یا نور . . .

مگر هغه دتشبیه وجه چه متعدد او دواحد تر حکم لاندی وی هغه یا کلی هیئت دی چه له خوشبیاو څخه تر کب شوی وی . دادتشبیه وجه به هم یا حسی وی ، یا عقلی ، او حسی پر خو قسمه ده . یوه داده چه مشبه اومشبه به مفرد او دتشبیه وجه مر کب حسی وی لکه دمخ تشبیه له لمره سره . په گردوالی ، سپین والی ، تخلیدو او ښایسته والی کښې مثلاً عبدالقادر وائی ،

مخ لکه آفتاب وخیل مین ته لږوه زږونه دغماز ولکه موم پری وبلوه

مخ او آفتاب مفرد دی ، مگر دتشبیه وجه له گردوالی ، سپین والی او تخلیدو څخه مر کبه

او حسی ده .

دوهم قسم دادی چه مشبه او مشبه به او تشبیه وجه درې سره مرکب حسی وی لکه خوشحال خان چهوایی :

پښتنو زلمیو بیا لا سونه سره کړه لکه باز منگلې سړې کاندې په ښکار
سیننی توری لې گلگونې کړې په وینو په اهار کښې شگفته شو لاله زار
په دوهم بیت کښې دشاعر مقصد دسینو تورو د گلگونېدو تشبیه ده ، د اهار دوخت له
لاله زاره سره ، چه مشبه او مشبه به او تشبیه وجه درې سره لخته لخته یو مرکب او مجموع
حسی هیئت باله کپزی یالکه عبدالقادر خان چه وایی .

ژداوسره نمرې اغوستی گلرخانو وایی سپر و نو و نیول گلونه
دریم هغه قسم دی چه مشبه مفرد حسی او مشبه او تشبیه وجه مرکب حسی وی .
لکه رحمان بابا چه وایی :
په شرابو کښې خونده نشته د شکر و دیار شونډی هم شراب دی هم شکر
شونډی مشبه او مفرد حسی دی ، شراب او شکره مشبه به او تشبیه وجه دسوروالی او خوزوالی
تر کښې او امتزاجی حالت دی .

څلرم قسم هغه دی چه مشبه به مفرد مشبه او تشبیه وجه مرکب حسی وی لکه حنان چه وایی :
سره لبان دی به خندا کښې هسی زب کا لکه گل چه به گلزار کښې وغوږ پزې
سره لبان دخندا به حالت کښې مشبه او گل مشبه به دی تشبیه وجه د گل غوږیده او دخندا تر کښې
حالت دی .

او هغه چه د تشبیه وجه مرکب عقلی وی لکه درحمان بابا دابیت چه وایی :
علمیت د بی عمله غا لمانو لکه گنج د کستا بونو په خره بارشه
په دی بیت کښې تشبیه وجه (مجر ومیده له نفع څخه دی ، سره د زحمت اخپستلو)

د تشبیه وجه چه متعددده وی

د تشبیه وجه چه متعددده وی پردری ډوله ده :
لمری هغه ده چه ټوله حسی وی لکه دیوی مڼې تشبیه له بلی سره ، په رنگ خو نداو بوی کښې .
دوهمه هغه ده چه ټوله عقلی وی لکه دیوه مرغه تشبیه له کار که سره دنظر په تیزوالی او دجماع
په سیکوالی کښې رحمان بابا وایی :

په دوران کښې هسی رنگ دلبر پیدا شه گو یا بل د نمر د پاسه نمر پیدا شه
چه انسان حسی اولمر عقلی دی .

د تشبیه اقسام د تشبیه دو جهی په اعتبار :

تشبیه د تشبیه دو جهی په اعتبار پر دوو تقسیمه راغلی ده ، لمړی تقسیم پر دوه ډوله دی :

مجمّل ، مفصل

مجمّل هغه دی چه تشبیه وجه په کښی ذکر شوی نه وی دایباً پنځه نوعی دی .
 لمړی هغه ده چه که څه هم د تشبیه وجه ذکر نه شی لاهم هر څوک په پېښی چه د تشبیه وجه بلانی شی
 دی لکه د سړی تشبیه له زممری سره چه د تشبیه وجه هر چاته ښکاره ده چه میرانه او زړه ورتوب دی .
 دوهمه هغه ده چه غیر له خوا صوبل چاته ښکاره نه وی لکه دعالم تشبیه له ژوند سره د تشبیه وجه
 د ادراک خواده .

دریبه هغه ده چه نه د مشبه اونه د مشبه به کوم وصف په کښی ذکر شی او مر ادله وصفه څخه
 په دی ځای کښی دادی چه ووجهی مشبه ته اشاره نه وی .

څلورمه هغه ده چه یو داسی وصف ذکر شی چه د تشبیه وجهی ته په کښی اشاره شوی لکه خوشحال
 چه والی :

سپینی توری ئی کلگوننی کړی په وینو   په اها د کښی شگفته شولا له زار
 دلته سپین والی او سوروالی د مشبه صفت لوېدی دی نو څرگنده شوه چه په دې ځای کښی
 د تشبیه وجه د سوروالی او شین والی اجتماع او گډون دی .
 پنځمه هغه ده چه د مشبه به داسی وصف راوړی چه د تشبیه وجه ځنی ښکاره شی :

مفصل:

مفصل هغه دی چه پخپله د تشبیه وجه یا د تشبیه دوجهی مستلزم راوړه شی لکه قلندر چه والی:
 د بادام په دودمی زړه سوری سوری شی   چه را پورته په غمزه سترگی بانو کړی
 د تشبیه وجه سوری سوری کېدل دی .
 او د مستلزم مثال لکه د اعرابی جمله : « الکلام الفصیح کالمسل فی الحلاوة »
 د تشبیه وجه په دې ځای کښی هغه طبیعی میل دی چه د حلاوت سره لازم دی .

دوهم تقسیم :

د تشبیه دوهم تقسیم پر دوه ډوله دی :

۱ :- نوډی مبتدل - ۲ : لپری غریب .

نوډی مبتدل هغه دی چه فکر تر مشبه د مشبه به و خواته یې کوم تکلیفه انتقال وکړی ، د نوډی یوالی
 او ابتدال اسباب خوشیان دی :

۱- د تشبیه دوجه وحدت . لکه توروالی یاسپین والی .

۲- په ذهن کښی د مشبه به ډېر حاضر بدل لکه د مخ تشبیه له لمره سره یا د زلفو تشبیه له

شپي سره ، رحمان بابا وایی :

شام سحرمی دغه ستازلفی رخسار دی نورمی مه یو پسته له شام او له سحر ه
۳: دمشه به دنزد هوالی نسبت له مشه سره لکه دتی تشبه له اناره سره :

لیبری غریبه تشبیه:

دلبر هوالی او غرابت اسباب هم خوشیان دی :

۱: - چه دتشبه وجه متعددده او یاله خوشیانو څخه مر کیه وی، لکه دغه چه ویل شوی دی .
۲: - چه مشه به له مشه سره یولیری نسبت ولری .
۳: - چه یه ذهن کتبی دمشه به حاضر بدل دندرت په توگه وی .

داهم باید وویل شی چه بلغه تشبیه هغه باله کپزی چه غرابت اولیری والی ولری ، نه نزد هوالی او ابتذال . او هر خومره چه دتشبه وجه له پیرو شیانو څخه مر که شوی وی هغو مره غرابت اولیری والی پیدا کوی نو که داتر کب و همی وی او که خیالی یا عقلی وی . او کله په مبتدله تشبیه دیوه خاص تصرف یا شرط په سبب له ابتذاله وزی لکه رحمان بابا چه وایی :

نمر سپوزمی می په پالنگک د پاسه رغری چه می یار په بالنت و لگوی سر
د نمر سپوزمی سره تشبیه مبتدله شوی ده ، مگر په پالنگک د پاسه د نمر او سپوزمی
رغبتل داتشبه له ابتذاله باسی .

د تشبیه غرض :

د تشبیه غرض اکثره ، مشبه ته راجع کپزی اودانو پر څو قسمه دی :

لمړی هغه دی چه تشبیه غرض دمشه دوجوهو دامکان بیانول وی چه دخپلی ادعا دثبوت دپاره
دلیل هم راوړی لکه وایی چه :

بینوا ناست یم ، مدام خو شه   بیلتون می باسی ، له عقل وهوشه
او شنی می خاخی ، دزده له نمه   اوبه تو کپزی د دیگک له جوشه

« پیر محمد کاکا »

دلته د تشبیه غرض دزده له نمه او ټیگی تو لیدل دی ، چه په ورستنی مصرع کپزی آبی دلیل
راوړی دی .

دوهم هغه دی چه د تشبیه غرض دمشه د حال بیان وی لکه دیوه شی تشبیه له بله سره په
تور والی ، سپینوالی یا نورو صفتو کپزی او په دې قسم کپزی دا شرط شته چه دمشه به حال څر گند وی
او که نه تشبیه د حال د بیان دپاره نه باله کپزی .

مثلاً علیخان وائی :-

زه درسی درسته شیہ پت زارم لکه پر څه

ته سبا خندان لکه گل واز گریوان دچا ئی؟

به پورته بیت کتبی دتشیبه غرض دمن به ژدا او دممشوق خنداده چه دواوړه دمشبه حال باله کپزی
یا لکه حمید چه وایی :

دازماله غمهشین زره، په کتبی خیال دیار دشونهو
هسی رنگک زیبوزینت کالکه می به شنه بیاله کتبی
دلته دتشیبه غرض دزره شینوالی او دشونهو خیال دی، چه دواوړه دمشبه حال شمپرل کپزی
دریم هغه دی چه دتشیبه غرض دمشبه دحال د مقدار خر گندول وی لکه چه وایی :
که ائی سپک کا عاشقی لکه بیه هغه کس تر کوه فاف دروند وگپه
(حمید)

به پورته بیت کتبی دتشیبه غرض دمن سپکوالی او دروندوالی دی .
خلم هغه دی چه وارو بدونگی ته دمشبه حال او شان بیان کپی لکه حمید چه وایی :-
هسی زه بی خونده خاندم په هجران کتبی لکه خاندی سردپسه په او رالوی
به پورته بیت کتبی دمشبه حال او شان چه شاعر دی بیان شوی دی، چه یعنی دده خنداخنکه بی خونده ده.
پنجم هغه دی چه دتشیبه غرض دمشبه زینت او بشکلیتوب ینکاره کول وی ، لکه د بارخوتشیبه
دکلاب دگل سره، خوشحال وایی :

ته به وایی دکلاب په گل شبنم دی چه بارخودی دناستی به وخت خولپشی
شپزم : هغه دی چه دتشیبه غرض دمشبه دم او بدویل وی لکه حمید چه وایی :
لکه سبی چه په مردار شاوخوا کپزی هسی ته کس ونا کس په اسره ستایی
اووم هغه دی چه دتشیبه غرض دمشبه نوی والی، تازگی او استطرف وی یعنی مشبه دتشیبه
به داسی صورت کتبی راووزی چه عادتائی په ذهن کتبی دصورت حاضرول منع وی .
داهم باید وویل شی چه که دتشیبه غرض دمشبه تقبیح یا بشکلیتوب یا استطرف وی نولازمه
ده چه مشبه به دتشیبه په وجه کتبی ډیره مشهوره او بشپړه وی .
اوپه هغه نحای کتبی چه دتشیبه غرض دمشبه دامکان بیانول وی هلته باید مشبه به په امکان
کتبی مسلم او معروف وی او هلته چه دتشیبه غرض دمشبه دحال دمقدار بیان وی په هغه نحای کتبی
باید دواوړه په معرفت کتبی مساوی وی .

تردی نحای هغه بیان و، چه دتشیبه غرض دمشبه ته راجع وی . اما کله دتشیبه غرض دمشبه به
ته هم رجوع کوی ، داهغه وخت چه دتشیبه په وجه کتبی چه هر ه خوانا فقهه وی له هغه څخه مشبه به
جوړ کپی او مقصد نحی بشپړتوب یعنی ا. کملیت وی ، دې ته مقلوبه تشبیه هم وایی .

دتشیبه اقسام دتشیبه دغرض په اعتبار :

تشیبه یردوه ډوله ده (۱) مقبوله (۲) مردوده . مقبوله هغه ده چه دغرض دافادې دپاره
کافی وی او مشبه به دتشیبه په وجه کتبی ښه مشهوره، بشپړه او مسلم الحکم وی.
مردوده هغه ده چه به پورته شیانو کتبی ناقصه اونیمگړې او کمزورې وی .

د تشبیه اقسام د تشبیه داداتو به اعتبار :

هنه تشبیه چه تشبیه ادات (حروف) پکښې نه وی ذکر شوی «موکده» بولی او چه د تشبیه ادات پکښې راغلی وی هغې ته مرسله او مطلقه وایې موکده پر دوه ډوله ده :

یوه هغه چه فقط د تشبیه ادات حذف کړې لکه علیخان چه وایې :

توری زلفی سپین رخسار ورڅخه غواړم   لکه خدای ته لاس په شام اوسجر نیسم

بله هغه ده چه هم د تشبیه ادات حذف کړې او هم مشبه به و مشبه ته مضاف کړې لکه رحمان بابا چه وایې :

د ریغه نخل د عشق نوی زرغون شوی   چه له بیا څه ئې د غم ثمر پیدا شه

نخل مشبه به او عشق مشبه چه نخل عشق ته مضاف دی. د تشبیه ادات هم نشته .

په عمومی طور د تشبیه اقسام

قوی - متوسط - ضعیف

دادری سره اته قسمه دی :

۱- هغه وی چه مشبه او مشبه به وویل شی مگر د تشبیه ادات او وجه مجذوف وی لکه: اسلم زمري دی .

۲- هغه دی چه د پوښتنې په لحای کښې مشبه هم نه راوړی لکه : « زمري دی » دا د هغه چا په

جواب کښې چه « توریالی څنگه سری دی ؟ »

۳- هغه دی چه یوازې د تشبیه حرف حذف شی لکه :

« اکرم په جنگ کښې زمري دی » یعنی لکه زمري .

۴- هغه دی چه د پوښتنې په لحای کښې مشبه هم حذف کړې لکه :

« په جنگ کښې زمري دی »

دیو چا د پوښتنې په لحواب کښې .

۵- هغه دی چه د تشبیه وجه حذف کړې لکه :

« توریالی لکه زمري دی » .

۶- هغه دی چه د پوښتنې په لحای کښې مشبه هم حذف کړې لکه :

« زمري دی » دیو پوښتنې په لحواب کښې :

۷- هغه دی چه څلور سره راوړی لکه :

« توریالی په زړو رتوب کښې لکه زمري دی »

۸- هغه دی چه دیو پوښتنې په وخت کښې یوازې مشبه حذف کړې لکه څوک چه پوښتنه وکړې :

« توریالی خنک‌وی ؟ » به محواب کینی ورته و ویل شی :

« به زرد ورتوب کینی لکه زمری دی »

ددې اتو قسمو څخه لمړی دوه قوی دی . د آخر دوه ضعیف دی اودانور څلور متوسط دی .
د تشبیه دوجهی اوداتو د حذف په حالت کینی د قوت سبب دا دی : هر کله چه ادات حذف
شی گوا. کی مشبه عین مشبه به وی ، د تشبیه نوبلیغه تشبیه ده .
او که د تشبیه وجه حذف کړی عمومیت حاصلیږی ، دانوبلیغه ده ، نو په هره تشبیه کینی چه یو له
دوی څخه ذکر شوی وی ، نسبت وپورته ته کزوری اوضعبه ده ، او که دواړه یکنپی ذکر شوی وی
دانوتر ټولو ضعیفه ده .

خلرم اصل کنایه

د کنایې بیان په پرو سز کال کالنی کینی د تشبیهاتو سره ذکر شوی دی .

روش اقتصادی افغانستان

در حال حاضر

شاعلی محمد قدیر خان « ترکی »

در تمام دوار تاریخ اقتصادی یعنی در دو رهاییکه اقتصادیات بین المللی بحال طبیعی (نورمال) بوده اعمال و افعال مالی، تجارتی و صنعتی بدون مواجهه با موانع و عواقب به جریان طبیعی خود ادامه داده است فصول و موضوعات مهمه اقتصادی از قبیل: تولید، تداول و استهلاك در تحت یکی ازین دور رژیم: اصول آزادی و اصول حمایه اداره گردیده است اما وقتی وضعیت طبیعی مبدل شده بحرانی در افاق سیاسی دنیا نمودار و مبدل به جنگ میگردد اولاً دول متحارب و بعد از آن با اندازه و تناسب وسعت و اتساع ساحه جرب دول بی طرف به اقتصادیات خویش جنبه خصوصی و غیر طبیعی داده اقتصاد طبیعی و نورمال را مبدل به اقتصاد جنگ مینمایند.

تظاهرات اقتصادیات جنگ که اکنون در دنیا دارای عمومیت است انواع زیادی دارد مانند کنترل بر تولید، استهلاك اداره اعاشه عامه، تبدیل فابریکات سائره بفابریکات تولید آلات جنگ و امثال اینها که بحث در تمام اینها درین مقاله از موضوع ما خارج بوده صرف در زمینه چگونگی تولید، توزیع تداول و استهلاك مواد و لوازم خوراکی و پوشاک و موضوعات مربوطه آنها و تطبیق آن با تدابیر متخذة حاضره مملکت ما بحث خواهیم کرد:

کنترول بر تولید:

تولید یا بنام دیگر استحصال از موضوعاتی است که در هیچ زمان و به هیچ وجه دول از آن بی نیاز مانده نمی توانند و حکومت همیشه به انواع وسائل و دست آویز برای رفاه و آرامی عامه در زمینه تولید مداخله مینماید مثلاً در اوقات عادی یعنی ازمنه که افق سیاسی دنیا روشن بوده مناسبات بین المللی بحال طبیعی خود ادامه داشته باشد دولت از دو نقطه نظر بر تولیدات مداخله میکند و این دو نقطه نظر یا مالی و یا صحتی و اجتماعی میباشد مداخله دولت در تولید از ناحیه مالی این است که دولت بعضی از شعب صنعتی یا زراعتی را که فائده زیادی داشته باشد و دولت نخواهد آن فواید هنگفت و عظیم بدون حق بدست اشخاص رسیده و جامعه از آن محروم بماند مستقیماً و یا بطور غیر مستقیم اداره مینماید اما زمینه هاییکه دولت از جنبه های صحتی و اجتماعی بر آن مداخله میکند بسیار زیاد است مثل مداخله بر خرید و فروش تمباکو، تریاک و یا کنترول مؤسسات و شرکتهاییکه جنبه عرفانی و اجتماعی دارند مانند سینماها، تیاترها و مراکز رادیو و غیره.

اما در زمان حرب ملل متحارب بنا بر حوائج ضروریه جنگ و تامین مایحتاج حربی و ملل بی طرف بواسطه بندش راههای تجارت که مولود محاصره های اقتصادی و خطوط وسیع جهات جنگ میباشد

بر تمام منابع تولیدات کنتراول میکنند و همه را علی السویه به مفاد و مقاصدیکه از حرب به متحاربین و از محاصره های اقتصادی برای ممالک بی طرف بیدامی شود حصر میکنند .

درین صورت ماهیت مداخله دولت بر منابع تولیدات چندان شباهتی با مداخله دولت در ازمنه عادی به ندارد مثلاً مداخله دولت در ازمنه عادی به طوریکه گفته شد بنا بر مفاد مالی و اجتماعی است ولی در زمان حرب به مقصد تامین لوازم حربی و اعاشه ملی میباشد از همین جهت است که در زمان حرب دول بی طرف و متحارب هر دو سعی میکنند از منابع استحصالات ملی خویش تا حدی که امکان دارد سرمایه و قوه کار آن ها کافی میباشد برای تهیه لوازم حیاتی ملی و آلات و ادوات جنگ استفاده کنند از همین جهت است که استحصالات به مقیاس بزرگی آغاز گردیده بدون بیم از زیادت تولید و نتایج آن تا اندازه که امکان دارد تولید میکنند در اثر این زیادت تولید و کثرت سعی و عمل در استحصالات ملی از یک طرف بر مقدار تولیدات ملی افزود میگردد و از جانب دیگر منابع جدید ملی را بکار انداخته بالنتیجه اقتصادیات مملکت را چندین قدم به پیش میبرد .

مملکت عزیز ما از روزیکه جنگ موجوده شکل بین المللی بخود گرفته و راه های تجارت و آمد و شد مواد و محصولات خارجی به داخل مملکت و از داخل مملکت تا اندازه بخارج مسدود گردیده است در اثر اتخاذ تدابیر حکیمانه و مشی مدبرانه حکومت متبوعه پیوسته کوشیده است تا آنچه را که در داخل مملکت نداریم و یا اگر داریم کم است و احتیاجات نامه مملکتی ما را رفع کرده نمی تواند کوشش مینماید تا اندازه که امکان دارد در داخل مملکت تهیه و تزیین نماید از همین جهت در سال گذشته دولت اراده نمود تا صنایع داخلی را بوسیله تشویقات و تعاون بر آن ها ترقی بدهد ازین جهت بوسیله و رهنمائی وزارت اقتصاد شرکتی در مرکز (کابل) بنام (دلاسی چارو درستی شرکت) سرمایه مکفی تاسیس نمود تا این شرکت در تمام حصص مملکت نمایندگی داشته و بوسیله آن نمایندگی ها از یک طرف به ارباب صنایع دستی معاونت مالی بنام تقاوی بدهد و از طرف دیگر بایشان برای پیش رفت کار و ترقی صنعت آن ها هدایات فنی اعطا نماید .

این شرکت همان طوریکه وزارت اقتصاد اراده داشت تاسیس شد و بدست یاری معاونت مالی و فنی شرکت در صنایع دستی مملکت تاثیر بارزی ازان مشاهده گردید باین صورت که این شرکت اولاً ارباب صنایع دستی را بکار ایشان تشویق و بعد ازان باشخصاییکه جهت ادامه دادن بصنعت و پیشه خود سرمایه نداشتند سرمایه داد و بالاخره آن های را که محتاج هدایت بودند هدایت کرد . نتیجه تمام این اعانت های مالی و فکری این شد که در جشن استقلال سال ۱۳۲۱ مقبول ترین و امید افزا ترین غرفه غرفه دلاسی چارو درستی شرکت بوده است زیرا درین غرفه در آن نندارتون از پارچه های کرباس تا پارچه های بسیار نفیس حریر دیده می شد و میفهماند که این غرفه

میتواند به فقیر مطابق فقر و به دارنده بحال دارائی اوبلاس تهیه کنند. در نظر من و شاید منکر ی نداشته باشد که این شرکت از جنبه اینکه مبرم ترین احتیاج افراد ملت را که عبارت از لباس میباشد فراهم مینماید خدمت بزرگی به اقتصادیات و اجتماعیات مملکت خواهد نمود و ازین جهت ما منتظریم متصدیان این کار تا کجا خواهند توانست این مطلب بزرگی را که مایه امیدواری همه میباشد انجام بدهد. در زمینه های دیگر استحصالی هم تا اندازه که ممکن بوده سرمایه و قوه کار افراد مملکت کفایت میکند سعی و توجه به عمل میاید مثلاً بواسطه جنگ راه های تجارت مسدود شده و تجارت یکی از مواد یکبار شدیدا ازین وضع متاثر شد تجارت شکر بوده است زیرا عمده ترین مراکز استحصالی شکر در ماورای خط حرب واقع شد باید درین صورت برای این ماده مهمه که از لوازم اولیه خورا که مردم است توجهی نموده میشد همین بود که دولت فابریکه شکر بقلان را بکار انداخته از یک طرف مواد ابتدایی فابریکه را با توجه تمامی مینماید و از جانب دیگر پیوسته برای رفع حوائج مردم شکر بیرون میدهند و آن را بواسطه خوبی که در ذیل عرض خواهد شد توزیع مینماید. برای اینکه به بافندگان و نساجان حصص مختلف مملکت که با کارگاهای دستی به بافتن پارچه مشغول اند مواد ابتدایی فراهم گردد دولت بوسیله وزارت اقتصاد و ریاست مستقل زراعت در بدرینه در حصص مختلف مملکت توجه خاصی مبذول میدارد.

البته در یک مملکت وقتی که مواد اولیه صنعت زیاد میشود علتی درین نیست که صنایع مربوط به آنها ترقی ننماید. برای رفع حوائج مایه دولت سائر فابریکه ها توجه خاصی مبذول میدارد تا هر کدام به قدر قدرت خود درین ازمنه بحرانی که تجارت دنیا تقریباً به حال صفر رسیده برای احتیاجات افراد مملکت مایحتاج شان را فراهم نمایند از همین سبب مصنوعات تمام فابریکات نساجی مملکت در نندارتون ۱۳۲۱ قابل تقدیر بود و میتوان امیدوار بود که اگر به همین طرز و رفتار به کارهای خود ادامه بدهند امید است که مدت کمی به پیش رفت های قابل تقدیری نائل گردند. رژیم گرفته مداخله و هدایت دولت در امور صنعتی و مشی اقتصادی که حکومت متبوعه در زمینه استحصالات اتخاذ نموده در نظر ما بسیار مثر و مفید است و امید است ازین راه بتوانیم بسرعت پیمانته استحصالات را با اندازه برسانیم که حوائج عامه ملی ما را تکافو کرده درین اوقات بحرانی بخارج محتاج نمایم.

کنترول بر تجارت :

البته بیاد داشته باشید که تجارت از شعبی میباشد که از همه زیاد تر مورد سوء استعمال و بی انصافی مردم واقع می شود یعنی اگر تجار دارای انصاف و وجدان صحیح و سالم نباشد احتمال دارد در اثر احتیکار، گران فروشی و سائر اعمالیکه از آن ها سر میزند صدمات زیاد و سنگینی به مردم که هر آن با تجار طرف معامله میباشد وارد گردد پس در تمام ممالک عادت است که در ازمنه غیر عادی مانند حفظ، جنگ و غیره اولین کاریکه مینمایند کنترول بر تجارت

میباشد چنانچه امروز بواسطه جنگ بین المللی در تمام ممالک چه متحارب و چه بی طرف کنترل شدید بر تجارت قائم کرده اند .

افغانستان از ممالکی است که با ممالک دیگر دنیا روابط تجارتي داشته و از حیث واردات و صادرات رول خوبی در تجارت دنیا بازی میکند و ازین جهت بعد از آغاز جنگ موجوده اقدامات مهم و تدابیر خوبی از طرف دولت بوسیله وزارت اقتصاد ملی در تجارت مملکت اتخاذ گردیده است که اینک در ذیل خطوط اساسیه اقدامات مذکور در تحت عناوین مختلفی ذکر مینمایم :

I : تجارت واردات :

۱- کنترل نرخها : از ابتدای آغاز جنگ موجوده باین طرف حکومت متبوعه متوجه ترقی و توج نرخ های اموال وارداتی و مخصوصاً منسوجات که از مهمترین قلم واردات مامیبا شد بوده پیوسته کوشیده است در اثر تدابیر و مساعی اصولی تجاری و اقتصادی نرخها بحال عادی نگه داشته شود دولت در زمینه نرخ های اموال وارده مخصوصاً رخت باب داخل همین گونه اقدامات بود که دفعه اوله معروف (پرل هاربر) رونا و در بین جاپان و امریکا بهم خورده جاپان با متحدین مخصوصاً انگلیس و امریکا اعلان جنگ داد وقتی جاپان داخل جنگ شد چون اکثر اقلام وارداتی رخت باب از جاپان وارد مملکت مامیگردید اموال وارداتی مخصوصاً رخت باب زیاده تر موضوع مراقبه و کنترل حکومت قرار گرفت .

حکومت درین وقت محض تامین رفاه و آسودگی عامه و اینکه افراد مملکت موا جبهه باخطر قیمتی و گرانی نرخ اشیانشوند اقدامات بسیار مؤثر و جدیت فوق العاده بخرج داده است .

۲ : ذخیره مال : در دنیا وقتی میخواهند به نرخ یک شی استقراری بخشیده همیشه نرخ آن را بیکسان نگه دارند اولاً از همان شی يك مقدار زیاد ذخیره تهیه مینمایند ؛ این ذخیره برای این است که اگر دیده شود در نرخها ترقی رونما گردیده فوراً از آن ذخیره يك مقدار را بیرون کشیده به معرض فروش میگذارند این مقدار وقتی که برای فروش وارد بازار میگردد يك بار بر مقدار عرضه در بازار افزود کرده قیمت را پائین میارد و بالعکس زمانیکه دیده میشود قیمت يك شی در بازار باندازه زیادی افتاده و پائین آمده است فوراً از آن مال يك مقدار زیادی خریداری کرده آن را گدام مینمایند این مقدار وقتی که از میدان تد اول بیرون کشیده میشود دوفائده را بار میارد اول اینکه قیمت همان مال در بازار بحال عادی بر میگردد دوم يك ذخیره از آن شی فراهم می شود تا در وقت گرانی قیمت یا قحطی آن وارد بازار شده وضعیت را دوباره بحال عادی برگرداند .

این ذخیره های اموال را که برای حفظ و استقرار قیمت تهیه و فراهم کرده می شود (ذخائر ناظم قیمت) نام میگذارند و این اصول مخصوصاً در محصولات زراعتی بسیار عمومیت داشته هیچ مملکتی از آن بی نیاز مانده نمیتواند .

وزارت اقتصاد ملی که پیوسته برای حفظ وضعیت بازارها و تأمین استراحت و آرامی مردم در تحت هدایات حکومت متبوعه کار میکنند و از هیچگونه توجه و ارسنی با مور محوله باز نمانده و نمی ماند در روز هائیکه جنگک شدت کرد و راه آمد و رفت تجارت مسدود گردید خواست در زمینه تمام ما یحتاج ملی ذخیره اموال داشته باشد پس یکی ازان ذخایر اموال که از اموال وارداتی تهیه نموده است ذخیره منسوجات وارده است .

برای اینکه قیمت منسوجات از ترازل مصئون بوده فلتی در آن زمینه احساس ننگردد وزارت اقتصاد ملی شرکتی بنام (دمرست شرکت) تاسیس نمود .

این شرکت قرار اساسنامه خود موظف است یکمقدار مال مهم وارداتی خود را ذخیره نماید طوریکه در فوق عرض کردم مقصد این شرکت از ذخیره نمودن اموال وارداتی این است که بعد از یک مدتی یک ذخیره هنگفتی از منسوجات داشته و باین وسیله جلو قحطی و گرانی قیمت منسوجات را بگیرد .

این شرکت در حصص مختلفه مملکت دکانهای مخصوصی داشته در آن دکانها منسوجات خود را به قیمت های مناسبی که تا حد زیادی رعایت خریداران در آن متصور میباشد بفروش میرساند .

۳- سهمیه بندی بطرول و بوره : البته همه میدانند که بطرول و بوره از اتمعه است

که مورد احتیاج زیاد بوده نمی توان بدون آن ها چنانچه شاید گذاره نمود پس متعاقب ظهور و اشتعال آتش جنگک بین المللی حکومت متبوعه در تولید بوره در خود مملکت سعی نمود و از جانب دیگر در اثر قلت آن ها در بازارهای خارج مجبور گردید تا تو زیع و مصرف آن را زیر اداره بگیرد .

اداره حکومت بر بطرول طبعاً از تردد عرادها و وسائل نقلیه تا حدی کاست زیرا به عرادهای معینی بمقدار مشخص بطرول داده میشود از این جهت اموال زیادی که سابقاً بوسیله موتر حمل و نقل داده می شد از لحاظ صرفه جوئی بطرول معطل ماند در نتیجه این اقدام موترهای شخصی بدون استثناء حمل و نقل مواد عمرانی ، مواد ارتزاقی (غیر از گندم) محروقات و برخی از اموال تجار تی معطل مانده باین صورت موازنه مصرف بطرول استوار گردید . هم چنان از اسراف شکر که سابقاً شکر را در موارد مختلفی بکار میردند بوسیله معرفی نامه هائیکه از مقامات رسمیه باشخاص داده می شود و یا دکانها و مراکز فروش معینی که به هدایت دولت در هر حصه مملکت باز گردیده است جلوگیری به عمل آمد .

II تجارت صادرات :

در قسمت تجارت صادراتی مملکت هم مانند تجارت وارداتی مذکور اقدامات جدی و قابل تقدیری نموده شده که نمی توان تمام آن ها را درین مقاله کوچک جا داد پس بصورت نمونه بسه قلم عمده آن که عبارت از :

۱ - صادرات پوست ، پشم و پنبه .

۲ - صادرات میوه .

۳ - احصائیة تجارتي اموال صادراتی . میباید اشاره مینمائیم :

۱- صادرات پوست ، پشم و پنبه : این سه قلم از مهمترین اقلام تجارت صادراتی

ما بوده که در اثر ظهور جنگ و عمومیت آن در راهای معروف و بزرگ تجارتي (که اکثر بازارهای مذکور در مازرای خطوط موجوده جنگ واقع میباشد) تقریباً بازارهای فروش خود را از دست داده اند .

البته از دست رفتن بازارهای فروش این مواد برای تجارت صادراتی ما و بالنتیجه موازنه تجارتي مهم است اما تدابیری که دولت اتخاذ نموده برای اینکه بعد از ختم جنگ دوباره به همین مقاس بلکه زیاده تر از آن جریان خواهد کرد خیلی امید افزا میباشد .

دولت وقتی که دید در تجارت صادراتی پوست ، پشم و پنبه از ناحیه جنگ بین الدول سخته کی عائد گردید فوراً برای جلوگیری از اختناق آن به گدام و ذخیره مواد مذکور اقدام نمود . این اقدام دولت که درین زمینه نموده از متین ترین کار هائی است که درین زمینه باید

عملی میشد زیرا : در دنیا وقتی علتی در بین آمده از فروش امتعه جلوگیری مینماید و در بین مرکز استحصال و بازار فروش متاعی سد و مانعی پیدا می شود بهترین تدبیر (اگر چه

تا حدی گران تمام می شود) همین اصول گدام نمودن و ذخیره کردن است آیا چرا گدام میکنند؟ اگر گدام ننموده و بیک باره گی مستحصلین آن مثلا از پوست ، پشم و پنبه از استحصال مواد

مذکور دست بکشند باید از اشتغال باین عمل منصرف شوند و دارندگان گوسفند قره قل گوسفندهای خود را برای قصابی به بازار بکشند و مستحصلین پنبه به عوض زرع پنبه و مهارت به زراعت آن

بزرع ماده دیگری پر داخه دران زمینه سعی به کسب مهارت گردد هم چنین مستحصل پشم از رمه داری بازمانده گوسفندهای خود را به قصایبان شهر عرضه کنند .

این وضع سبب خواهد گردید که بعد از مدت بسیار کم نسل قره قل و گوسفند پشم و پنبه دهقانی پنبه از بین رفته در صورت اصلاح شدن اوضاع تجارت و رفع موانع از راهای تجارتي در مملکت

نامی از گوسفند قره قل و گوسفند پشم و زارع پنبه نخواهد ماند پس این رویه دولت برای ابقای نسل قره قل و گوسفندهای مخصوص پشم و زراعت پنبه از اقداماتی است که باید آن را قدر کرد .

۲- صادرات میوه : یکی از موادی که در صادرات مملکت رول عمده و مهمی دارد میوه میباشد از همین سبب صادرات میوه $\frac{1}{4}$ تمام صادرات ما را تشکیل میدهد میوه افغانستان در

هر وقت و زمان مورد احتیاج و مطلوب بازارهای خارج بوده و هست و درین روزها در اثر شدت احتیاجی که بازار خارج به میوه ما دارد تجارت صادراتی میوه ما در خارج هم از نقطه نظر

مقدار وهم از جنبه قیمت ترقی شایانی نموده است و وزارت اقتصاد ملی پیوسته میکوشد تا این وضع را در تجارت میوه افغانستان ادامه داده و هنوز هم به پیش برد . اقدامات وزارت معزی البهارا که درین زمینه نموده و مینماید از هر جنبه قابل تقدیر دانسته از نام بردن آن‌ها بنا بر ایجابات مسئله خود داری مینمائیم و امیدواریم بتوانند آنچه در دل دارند اجرا و بران موفق گردند .

۳ - احصائیه تجارتی اموال صادراتی: داشتن يك احصائیه صحیح تجارتی برای فهمیدن

موازنه تجارتی مملکت از ضروریات اولیه اداره اقتصادی کشور است و هیچ مملکت نمی تواند سیاست و مشی درستی در اقتصادیات مملکتی خود داشته باشد تا احصائیه کاملی از تجارت خارجی خویش بدست نداشته باشد .

احصائیه‌های صحیح تجارت برای اقدامات دولت، ارباب تجارت، صاحبان صنعت و بالاخره برای اکثری از مردم در اعمال و افعال مسلکی‌شان رهنمای صادقی میباشد .

وزارت اقتصاد ملی درین اواخر به سلسله اصلاحات دیگر تجاریه خود خواسته است احصائیه درستی از تجارت مملکت در دست داشته باشد از همین جهت در تحت اثر مدیریت عمومی تجارتی آن يك شعبه مکمل احصائیه تجارتی وجود دارد که پیوسته برای تدوین احصائیه‌های درست و مکمل اقتصادی داخل سعی و عمل میباشد چنانچه از اقدامات مهمی که در تجارت خارجی از نقطه نظر اخذ احصائیه به عمل آمده تغییر سیستم موجوده احصائیه تجارت خارجی میباشد چه قبلاً در ترتیب و تنظیم احصائیه‌های تجارتی نرخ‌های اموال و امتعه صادراتی از روی بازارهای داخلی در نظر گرفته میشد؛ این اصول از روی تحقیقات و مطالعاتی که اخیراً نموده شد ناقص ظاهر گردید باین صورت و نقص آن این بود که چون در احصائیه‌های تجارت نرخ‌های بازارهای داخلی اعتبار داده می‌شد ازین جهت چون اموال صادراتی در خارج مملکت بلندتر از نرخ‌های داخلی بفروش میرسید پس امکان نداشت موازنه درست و صحیح واردات و صادرات مملکت بدست آید اکنون در نتیجه تطبیق سیستم جدید احصائیه اموال صادراتی تنها در گمرک کابل در ظرف شش ماه ۱۳ مینون افغانی نسبت به طرز سابق زیاده‌تر عیان گردیده است .

این بود تدابیری که وزارت اقتصاد در اموال صادراتی از نقطه نظر تدوین احصائیه تجارتی اتخاذ نموده و اراده دارد در خصوص تثبیت اموال وارداتی نیز ترتیباتی اتخاذ کند زیرا اقراریکه اطلاع گرفته‌ایم وزارت معزی البها درین زمینه هم مشغول مطالعه و تحقیق میباشد .

کنترول بر استهلاك:

در فوق عرض کرده بودم که در مواقع باریک و نازک یعنی درازمه حرب و سائر بحران‌های اجتماعی و سیاسی دولت در سه زمینه امکان دارد مداخله و سه شعبه از حیات اقتصادی رازیر کنترول خودفر از بدهد؛ تولید، تداول و استهلاك؛ درباره وضعیت دولت در مواجهه تولید و تد اول بطور

مختصر صحبت نمودیم اکنون باید وضعیت دولت را در مواد استهلاك مطالعه کنیم :

از همه اولتر باید اعتراف کرد که حکومت متبوعه ما يك حکومت ملی است و منتها الیه آرزو و آمال آن رفاهیت و آسوده حالی ملت عزیز افغان میا شد پس اقدامات مذکور تماماً منحصر به خدمت برای ملت و صداقت در راه رفاه ملت میباشد و پیوسته میکوشد کاری انجام بدهد که نتیجه آن برای ملت مفید و توده ازان فائده بردارد بنابراین عوامل وقتی که آتش جنگ در اروپا مشتعل و شعله های دود آلود آن به باسیفیک هم سرایت کرده و عالم شمول شد مسئله آذوقه و اعاشه ملی زیاده تر کسب اهمیت نموده دولت جداً در آن مداخله کرد و این مداخله دولت برای جلوگیری از احتکار، بی انصافی تجار، استفاده های ناحق و بی جهت مردم طفیلی و بالاخره خساره عامه بوده است .

دولت در سایه مداخله خود که در زمینه استهلاك نمود بعضی از مواد و ما بحتیاج ضروریه مردم را تابع رژیم معروف (کوپون) قرار داده باین وسیله از اسراف، احتکار و سوء استعمالیکه امکان داشت در مواد موصوف رونما گردد جلوگیری کرد .

دولت دید قیمت اشیای وارداتی مخصوصاً در خنثاب که زیاده تر مورد احتیاج و ضرورت مردم میباشد بواسطه ظهور جنگ مخصوصاً در شرق اقصی روز بروز بلند میرود پس بدستگیری وزارت اقتصاد ملی و اطاق های تجارت کوشید تا از بی انصافی هایی که درین زمینه دکا ندار و تجار وارد کننده مینمایند جلوگیری نماید همان بود که قیم تمام اشیای ضروریه را در هر ماه از روی انصاف و عدالت که هم تجار و دکا ندار متضرر نشود و هم اهالی بی جهت پریشان نگردند تثبیت و بند ربه روز نامه اصلاح اعلان کردند. توجی که دولت درین زمینه دارد تنها مکنتی به اعلان نشده کوشش کرد تا بند رافع مختلفه تعقیب نماید که نرخ نامه ها صد فیصد عملی شوند و آن هایی را که ازین راه تخلف نموده بودند مجازات نمود.

خلاصه دولت در زمینه های تولید، تجارت و استهلاك از ابتدای جنگ تا امروز تدابیر خوبی اتخاذ و بوسیله عملی نمودن آن ها تا اندازه زیادی از يك بحران اقتصادی که انتظار آن میرفت جلوگیری کرده است تا حدی که میتوان گفت : به فضل خدا و تدا بیر صحیح حکومت متبوعه و طالع این ملت نجیب و معصوم ملت افغان امروز در دنیا اولین ملتی است که به منتهای رفاهیت و آرامی زندگانی میکند و شاید در ملل بی طرف هم از جنبه رفاه اقتصادی کمتر ملتی باین پایه دیده شود .

این بود مختصری از مطالعاتی که میبایست در زمینه مشی اقتصادی افغانستان (تولید تجارت و استهلاك) نموده میشد برای مطالعات بیشتر به اجرا آت وزارت اقتصادی ملی و بانک های (د افغانستان بانک و بانک ملی) به همین سالنامه و سالنامه های دو سال قبل مراجعه فرمایند .

علاقه تغذيه با صحت عامه :

غذائيکه ميخوريم

شاغلي رشيد «لطيفي»

اداره سالنامه نظر به سابقه چندين ساله نگارنده به موضوعات صحتي و علاقه نرديكي که به طب و اطباء داشته نگارش قسمت صحتي سالنامه را به دوش ايشا نيست تحميل نمود. در بين موضوعا نيکه براي نگارش در ذهن من خطور نمود مهمتر از همه موضوع غذا و صحت را تلقي نموده و اينک به استناد ماخذ نيکه در دست است مطالعات خویش را درين زمينه تقديم مي دارم، اميد است درين موضوع مهم و حياتي روشني مختصري انداخته و نواقص آنرا بعدها اطباي صاحب صلاحيت در ساير مطبوعات تکميل نمايند.

موضوع تغذيه :

شاغلي عبدالرشيد خان «لطيفي»

باينکه انسان از آغاز خلقت اهميت تغذيه را در تقويه بدن و غلبه بر مرض احساس کرده بود، اما طب تا اين نرديكي ها به علاقه که بين تغذيه و صحت عامه موجود است طور لازم توجه و اهتمام نداشت و اين موضوع از طرف اطباء محدود و منحصر به بعضي اعتقادات عمومي و مبهمي بوده و بيشتر اين نظريه بين ايشان قايم بود که گر سنگي مؤدي به ضعف مقاومت وجود شده و از همين لحاظ است که شخص گر سینه بانيم گر سینه بيشتر از سايرين دچار امراض ميگر دد و همچنان نسبت مبتلايان سل بين طبقاتيکه تغذيه خراب مي نمايند بيشتر ملاحظه شده و وباها و بالخاصه تيفوس با ظهور بحرانهاي اقتصادي يا جنگ ها نيکه با آن قيمت هاي احتياجات اساسي و مخصوصاً غذا بلند مي رود توام مي باشد.

بعلازين دوره باينکه طب به تحليل تغذيه و تقسيم آن به مواد پرو تينه و نشاسته بي ودهني و املاح معدني و آب مشغول شده و درين زمينه مطالعات زيادي بعمل آمده اما تمام اين مباحث باوصف اهميت آنها فقط قسمت جزئي از حقيقت علاقه بين غذاي انسان و صحتش را بيمان آورده

و تأیید از سی سال که آغاز کشف ویتامین‌ها است روشنی کاملی به این موضوع نینتاده بود و هنوز عامه نمیدانستند که تغذیه چه رول مهم و حیاتی در زندگی و سلامت بدنی‌شان دارد.

اثر غذا در قوت و توانائی ملت:

مسئله قوت ملت به قوت افراد آن و مجهود جسمانی و عقلی ایشان ارتباط داشته و اینهم به کمیت غذا نیکه فرد صرف می‌نماید و مقدار غذا نیت این غذا متوقف است. و چون ملت عبارت از مجموعه افراد است، لهذا سلامت آنهم منوط به سلامت افراد آن بوده و یک ملت فقط وقتی میتواند در میدان تنازع بیا موفق برآید که به افراد آن غذای خوب و کافی برسد. و این مأمول هم بنوبه آن وقتی بر آورده شده میتواند که خود ملت اسباب و مایحتاج زندگی خویش را از پیداوار و محصول زمین خود حاصل نماید، تا در آوان جنگ‌ها بسته شدن راه‌های خارجی بر روی آن دچار مضیقه نگردد. این سیاستی است که تمام ملل در عصر حاضر با تمام قوای خویش به آن رفتار کرده و اصل (اكتفا بخود) را بیش از هر چیز دیگری درین زمینه می‌خواهند تطبیق نمایند، چه مخصوصاً آتش جنگ خانمان‌سوزی که امروز در سراسر جهان مشتمل است بیشتر دنیارا به این حقیقت ملتفت ساخته و مللی که در قسمت مواد ارتزاقی خویش بخارج از خاک خود تکیه داشتند با چه مشکلات و خیمی مواجه شده و اهالی ایشان بچه فلاکت‌های نبود که بواسطه مجاعه و قحط و کمبود مواد ارتزاقی دچار نشدند. اما با وصف آنهم ملل بزرگ و پرنفوس تا حد امکان ذریعه تجاوز اساسی و فعالیت‌های شکست‌انگیز از وخامت این مسئله کاسته و آخرین حد استفاده را از کوچکترین و جب‌خاک خود گرفتند و حتی در انگلستان گل‌خانه هاهم تبدیل به باغچه‌های سبزی‌کاری شده و در گلدانها نیز به پرورش و پذیر سبزیها پرداختند و به این وسیله توانستند تا اندازه مواد غذایی ما به الاحتیاج خویش را تامین نمایند. پس در صورتیکه ملل پرنفوس و کم‌زمین تا این حد میتوانند موفقیتانی در زمینه تامین مایحتاج غذایی خویش حاصل نمایند البته وطن‌ها که دارای اراضی وسیعه حاصل‌خیز، حاصلات فراوان، آفتاب درخشان و نفوس کافی برای کار و زراعت است طبعاً از نا حیة مواد ارتزاقی در هیچ فرصت و موقعی نباید دچار مضیقه و کمبود مواد غذایی نشده و در فقیرترین طبقات نیز سوء تغذیه ملاحظه نشود. موضوع احتیاج انسان بغذا و اهمیت آن در صحت و سلامتی عامه طوری که در بالا هم تذکر دادیم فقط در همین سنوات اخیر در ملل متمدنه بر اساس علمی مورد بحث و توجه واقع شده و قرن بیست در سایه ترقیات و پیشرفت‌های بزرگی که در زمینه علم و وظایف الاعضا و کیمیا احیاء حاصل شد دروازه امید را در قسمت بهتر شدن صحت جنس انسانی باز کرد و ابجاث (سر جو لاند هو بکنز) در ۱۹۱۰ راجع به ویتامین‌ها بزرگترین هدیه بود که درین عصر به جنس بشری تقدیم شد.

در قلب خود آفتاب خوش بینی داشته باش، آنگاه خوبیهای زندگی نصیب تو است. «سزار فلا تسلمن»

زیرا اباحت مذکوره فائدهٔ اغذیه را از حیث قیمت حقیقی آن در حیات انسان و صحتش و معروضیت او به امراض و مقاومت در برابر بیماریها واضح و روشن ساخت.

گویا تغذیه از وجهه علمی جدید مسئله کمیت نبوده و مقصد پر ساختن معده نمیباشد، بلکه وجود مواد لازمه در خوراکها از قبیل ویتامینها و املاح معدنی و پروتینها و غیره است که سلامتی بدن را ضمانت کرده و آنرا در برابر حملهٔ ناخوشیهای گوناگون حفظ می نماید. خدمت بزرگی که کون علمای تغذیه بامی نمایند همین است که معیارهای (ستاندارد) اغذیه را که برای جسم مفید و موافق هستند برای ما وضع می نمایند مثل: شیر، مسکه، پنیر، انواع سبزیها، تمام مشتقات شیر، میوه جات تازه تخم مرغ، ماهیها و گوشتها... تمام این مواد در قطار اغذیهٔ واقیه (پز و تکتیو) بحساب میروند و صحت عامه هم منوط به مقدار استهلاك این اغذیه است.

البته درین تردیدی نیست که طبقات دارا در هر نقطهٔ جهان که باشند بقدر کفایت و حتی بیش از لزوم ازین مواد بدست آورده توانسته و درینمورد موضوع بحث واقع شده نمیتوانند اما برای طبقات متوسط و پائین تر از آنها اغذیهٔ که حاوی تمام مواد حیاتی فوق الذکر باشند میسر شده نتوانسته و همین علت است که حکومت دنیا برای حفظ حیات و موجودیت ملل شان به تامین غذای صالح و کافی برای کفایت افراد ملت صرف مساعی می نمایند. درین زمینه نخستین قدمی که باید برداشته شود بلند بردن سطح معیشت ملت است که مسئلهٔ مشکل و متعسری میباشد زیرا برای تامین این مقصد لازم است که تمام ملک از حیث عایدات شان غنی بوده و ثروت بصورت عادلانه تقسیم شده باشد که اینهم مشکل و متعذر است، چه در غنی ترین ممالک دنیا هم این ترتیب از حیز امکان خارج بوده و مثلا ملت انگلیس که به ثروت و تمول خویش مشهور بوده و سطح معیشت یک فرد عادی آنهم بقدری بلند است که باهیچ ملت دیگری مقایسه شده نمیتواند. با آنهم از روی اعتراف بزرگترین علمای تغذیه آنها نصف ساکنین فقیر ایشان غذای صحیح و مکملی که علم جدید توصیه نموده و ضامن صحت فرد و مقاومتش بمقابل مرض میگردد یافته نمیتوانند. همچنان در امریکا هم که ثروت و تمول آن وارد زبانشان است در سنه ۱۹۲۹ هوور رئیس جمهور آن بریان خود اعتراف و اظهار نمود که در ولایات متحده نه میلیون طفل موجود است که از سوء تغذیه شکایت می نمایند و این کیفیت از معاینهٔ طبی در اطفال مدارس و ظهور امراض دندان تشوه استخوانها و ضعف بنیه بخوبی مشهود میگردد.

در اینجا برای واضح شدن مطلب بهتر است بعضی احصائیه ها تی را از مقدار انتشار سوء تغذیه در ممالک مختلفه بفرض معلومات قارئین محترم نشان دهیم تا موضوع خوشر ذهن نشین گردد: در امریکا طوریکه پیشتر هم ذکر نمودیم اقل در حدود هشت میلیون محصلین محتاج تغذیهٔ اضافی میباشد و از روی یک بحث دیگر یک (۶۰۱۵) طفل در سن تعلیم اجرا شده

معلوم گردیده است که نود فیصد مقدار قانونی غذا برایشان میسر نمیشود و ۵۷ فیصد از روز ولادت شان اصلا شیر تازه ننوشیده اند ، و قریب (۶۰) فیصد مزه تخم مرغ یا میوه و قریب (۵۰) فیصد سبز بجات سبز را در حیات شان نچشیده اند .

در پاريس معلوم شده است که فیصدی بیست تاسی از اطفال طبقات فقیر از نقطه تغذیه بحالت خیلی اسف ناک و خرابی میباشد . در لهستان این نسبت فیصدی (۲۵) ملاحظه شده و (۵۰) فیصد اطفال محتاج تغذیه اضافی و هفت فیصد مستعد به قبول مرض سل بوده اند . نسبت خرابی و فرسوده گی دندانها در اطفال اروپا بین ۵۰ تا ۹۵ فیصد میباشد .

در دنمارک طوریکه ملاحظه و تحقیق شده است فیصدی ۳۳ نفر بنا بر علی که مهمترین آن سوء تغذیه است به خدمت نظامی پذیرفته نمی شوند . این نسبت در فنلاند فیصدی بیست و یک و در یونان فیصدی پنجاه میرسد بلکه در یکی از دول بزرگ این نسبت رد شدن از خدمت نظامی از فیصدی ۴۵ در سنه ۱۹۲۳ به فیصدی ۶۷ در سنه ۱۹۳۳ ترقی کرده بود . در زنجیره های حامله بعضی ممالک ظاهر شده است که مقدار هموگلوبین در خون شان از (۵۰) فیصد به (۸۰) فیصد پائین آمده و (۵۵) فیصد به اعراض قلت کلسیوم نظیر آلام عضلات و خستگی که در شبانه روز حتی بوسیله خواب هم رفع نمی شود وعدم توانائی نشستن یا خوابیدن مدت درازی بیک حالت دچار بوده اند .

در اینجا باید بخواطر داشته باشیم که این احصائیه ها متعلق به زمان پیش از جنگ حاضره میباشد که دنیا به امن و سلام بوده و راه ها و طرق مواصلات باز و ظاهر رفاهیت و تنعم در تمام دنیا موجود بود اما وضع امروزی که بواسطه جنگ در دنیا واقع شده است البته با این احصائیه ها هیچ طرف مقایسه واقع شده نتوانسته و سقالت های حیاتی مولود این جنگ را در ممالک متحارب و یا غیر متحارب که اقلا از نکبت جنگ متاثر شده اند خود خواننده پیش خود سنجیده میتوانند .
علت و اساس عمده سوء تغذیه و چیز است :

۱ - فقر

۲ - جهل

البته فقر سبب اول و مهم بوده و علاج آن هم طوریکه بیشتر اظهار داشتیم بلند بردن سطح معیشت یا زیاد کردن مزد ما مورین و کارگران است

اما جهل هم به سهم خود در ول بزرگ و خیلی مهمی در سوء تغذیه بازی میکند ، زیرا افراد اعم از اینکه دارا یا نادار باشند بواسطه عدم معلومات به حفظ الصحه و اهمیت تغذیه و تغذی از انتخاب غذای سالم و درست برای خود عاجز میباشند و نمیدانند چه نوع خوراک هایی را که برای بنیه و سلامتی وجود و فعالیت جسمی ایشان لازم و ضروری

اگر دل تو صد دروازه هم داشته باشد هر صد آنرا بروی نشاط و خوشی خود باز کن . « کارل ویر »

میباشد انتخاب نمایند . که در این قسمت باید تشکیلات صحیح مملکتی داخل عمل شده و ذریعه را دیو و تبلیغات مختلفه از قبیل جراید و سینما و نمایشات و غیره به توده این موضوع را ذهن نشین نماید .

یکی از وسایل فعالی که حکومت برای مجادله با سوء تغذیه در طبقات فقیره به آن متشبه می شوند عبارت از اینها است :

- ۱ - تنظیم اسعار ، صورتیکه بین قیمت های خرید های کلی و جزئی فرق بسیار مختصری موجود باشد ،
- ۲ - اعطای غذای مکملی که دارای تمام عناصر لازم باشد هفته یک مرتبه به اطفال مدارس .
- ۳ - مراقبت شدید در صاف و سالم بودن اغذیه و عاری بودن آنها از غش .
- ۴ - دادن خوراک های مجانی به اطفال مدارس تا آنچه را که وجود ایشان از عناصر حیاتی بواسطه تغذیه ناقص در خانه از دست داده است تلافی نماید .

این اقدامات در مثل دیگر از روی احصائیه ها بیکه نشر داده اند خیلی ها مفید و مؤثر واقع شده و نتایج رضایت بخشی ازان گرفته اند ، و البته در محیط ما هم اگر زیر تجربه گرفته شود ممکن است در بعض قسمت های که گرفتار فقر تغذیه میباشند مفید واقع شده بتواند . در اینجا بی مناسبت نخواهد بود اگر بصورت اختصار مهمترین مواد و قوای را که بایست در غذای روزانه انسان موجود باشند با ذکر امراض و اعراضیکه در صورت فقدان یا قلت مواد مزبوره در غذا نشأت مینماید مورد بحث قرار دهیم و طبعاً این قسمت رهنمایی بهتری برای اشخاصیکه میخواهند غذای کامل و صحیح بخورند خواهد نمود :

مواد غذایی و اقیه	امراض و اعراضیکه در اثر فقدان یا قلت آنها در غذای انسان نشأت مینماید .
۱ - تمام مواد پروتئینه	فقر پروتئینی در خون که مؤدی به ارتشاح جسم میشود .
۲ - مواد پروتئینه که محتوی اسید های امینیه معینی میباشد :	این مواد عبارت از همان مواد پروتئینی است که برای نموی جسم و تجدید سلول های آن لازم بوده و فقدان آن در غذای انسان مؤدی به متوقف شدن نمو در طفولت از حیث طول و وزن می شود و همچنان ضعف قوت بدنیه را بار می آورد
۳ - کلسیوم : که مخصوصاً در شیر ، پنیر ، زردی تخم ، سبزیجات و غیره یافت میشود .	رشیتیزم در اطفال ، نرم شدن استخوان ها در اشخاص بالغ ، زیاد شدن قابلیت شخص برای

فرسودگی دندان ها، کم خونی (انیمیا)
بواسطه ضرت ورت و جود کلسیوم در جسم
بطاقت تجمد خون حین مجروح شدن یا جریان
خون ، عدم انتظام حرکت قلب ، ضعف
عضلات در حرکت انقباض - تشنجات اطفال
دردهای جسمی، عدم استقرار یا راحت نیک
حالت موقع نشستن یا خواب ، استحالہ در انسجه
عصیه درنخاع شوکی و اعصاب

رشدتیزم در اطفال، نرم شدن استخوانها در اشخاص
بالغ ، زیاد شدن قابلیت فرسوده شدن دندانها .
برای مهیا ساختن تیر و کسین در غده در قبه
لازم است ، و از قلت آن عتہ بلاهت
و کند ذهنی در اطفال پیدا می شود .

انیمیا (کم خونی) که بواسطه قلت آهن در
ماده ملونه خون نشأت مینماید .

معلوم شده است که برای جلو گیری از انیمیا
برای ماده ملونه کربوات سرخ خون لازم است .
برای سلامت جلد و اغشیه مخاطیه و جلو گیری
از تصلب یا خشک شدن آنها لازم است .

ضعف مقاومت جسم مقابل سرایت امراض ،
وقوف جسم از نمو، مرض چشم و التهاب آن،
شب کوری - معروض شدن تمام اعضای تنفس
به امراض - اسهال، ضعف طبیعی، فقدان اشتها و غیره

مرض بری بری - تهوع - هبوط
وزن یعنی لاغری و نجفی - هبوط حرارت
بدنیه ، رکود امعاء ، که مؤدی به امساک
(قبضیت) می شود .

۴ - فوسفور : مخصوصاً در شیر، پنیر -
زردی تخم - بادام، مغز هسته و غیره یافت میشود .
۵ - یود : مخصوصاً در ماهی ها و حیوانات
صدفیه و روغن جگر ماهی - ترا تیزک آبی و
همچنان عادتاً در آب مشروب یافت میشود .

۶ - آهن : مخصوصاً در سبزیجات سبز و گوشت
های سرخ و جگر و زردی تخم مرغ یافت می شود .
۷ - مس : در اذیه و اقیه مختلفه یافت
میشود .

۸ - ویتامین (۱) : این ویتامین
مخصوصاً در روغن جگر ماهی - جگر و گرده
و زردی تخم ، مسکه ، شیر کامل، زردک ،
کاهو ، سبزی بالک با انجان رومی و در میوه جات
مثل کیله، سستره، اناناس، شفتالو و غیره
یافت می شود .

۹ - ویتامین (ب ۱) :
مخصوصاً در محصولات زراعتی مثل حبوبات
کامل و پوست ناشده و آرد آنها مثل گندم

برنج ، عدس ، باقلا و سبزیجات سبز و همچنان زردی تخم و خمیره یافت میشود .

۱۰ ویتامین (ب ۲) : عبارت از مجموعه

ویتامین هائست که هنوز در قید بحث میباشند و بطور مرجح یکی از آنها همان حامض نیکوتین یا نیکوتینامین است و مخصوصاً در گوشت ها و گرده و شیر و سبزیجات سبز و خمیره یافت میشود .

۱۱ - ویتامین (ج) : در سبزیجات تازه

غیر مطبوخ از قبیل کرم ، کاهو ، پیاز ، سبزی پالک ، بانجان رومی ، آب بانجان رومی ، آب لیمو ، راوند ، شلغم و میوه جات یافت میشود و در مواد حیوانی غیر از شیر موجود نمیشد .

۱۲ - ویتامین (د) : مخصوصاً در مواد

غذائی که دارای ویتامین (۱) میباشد یافت میشود و جسم هم میتواند در داخل خود آنرا زیر تاثیر روشنی آفتاب یا اشعه مصنوعی ماورای بنفش تهیه نماید .

۱۳ - ویتامین (ک) :

۱۴ - عامل داخلی که مخصوصاً در معده

یافت شده و بعد از آن در کبد بعد از تفاعل آن با عامل خارجی غذا ذخیره میشود .

۱۵ - عامل خارجی که عادتاً در اغذیه

که شامل ویتامین (ب ۲) میباشد یافت میشود .

مرض بلا گرا

مرض اسکر بوت - آلام وورم در مفاصل

نقصان در وزن جسم ، تب ، فقدان اشتها ، تغییر رنگ سیمای وز زد شدن آن ، زیاد شدن قابلیت بمقابل میکروب های امراض ساریه و شاید باروما تیزم و فرجه معده و اثنی عشری هم ارتباطی داشته باشد .

برای امتصاص کلسیوم و فسفور در امعاء

و تمثيل آنها در جسم برای جلوگیری از مرض ریشیتیزم در اطفال و نرم شدن استخوانها در کسلان ها لازم است .

هبوط ماده نغز در خون که ممکن است

منتج به قابلیت نرف الدم و استمرار آن موقع حدوث آن گردد .

مرض انیمای خبیث

مرض انیمای دارای خلایای بزرگ

با آنکه درین جدول خویش از ویتامین (ه) یا (F) و (ف) یا (F) که تا کنون

وجود کدام رابطه بین آنها و انسان ثابت نشده است و همچنان بسیاری از مواد معدنیه و املاح دیگر از قبیل سودیوم و پوتاسیوم و مگنزیوم و منگنا نیز و کلوروغیره را که برای ترکیب

شکایت نوحه جمعیت متر صدین خوشی است که آنرا نمی یابند . «فون سالیس»

مایعات و انسجه مختلفه جسم لازم هستند ذکر نکردیم، اما همین مختصری را هم که از آن معلومات دادیم برای توضیح علاقه غذای انسان به و فایه و حفظ الصحه اش کافی خواهد بود . چنانچه از روی همین مختصر نیز فهمیده میتوانیم که لااقل در حدود (۶۰) امراض و اعراض است که دارای رابطه مستقیم به تغذیه ناقص میباشد ، و از مهمترین این امراض و اعراض طوریکه بیشتر ملاحظه کردیم یکی (تاثر نموی جسمی) بواسطه فقدان مواد پروتئینه که با اسیدهای امینیک و بعضی ویتامین ها مشحون باشند در غذا است که این امر با لخاصه دردو ره طفولیت و جوانی دارای اهمیت زیادی است . و دیگر (زیاد شدن قابلیت بمقابل جراثیم امراض) است که هر دوی اینها بصفت غیر مستقیم مؤدی بیک سلسله امراض دیگری میشوند، و میتوان قوای مفکره را که در اثر سوء تغذیه متأثر میشود نیز به اینها علاوه کرد .

باری از ملاحظه این حقایق که ذریعه تجارب زیادی صحت آنها ثابت گردیده و علاوه آن بسیاری از این امراضیکه ذکر یافت فقط ذریعه اصلاح غذا و بی اینکه هیچیک دوائی استعمال شده باشد شفا یاب گردیده اند میتوان به این نتیجه رسید، و نظر خوانندگان محترم را به این واقعیه ملتفت و مواد غذایی را به دو قسمت مهم و رئیسی جدا نمائیم :

۱ - اغذیه واقعه : که برای نمو و تجدید حجیرات و انسجه مختلفه جسم لازم بوده و بایست در غذای یومی انسان موجود باشند . این اغذیه هم مخصوصاً به گوشت ها گرده ، جگر ، ماهی ها و روغن های آن ، شیر و مرکبات آن مثل پنیر و مسکه ، تخم مرغ ، سبزیجات سبز تازه و مطبوخ و میوه جات منحصر میباشند که با کمال تأسف از حیث قیمت گران تمام میشوند و به همه اشخاص به آسانی میسر شده نمیتوانند .

۲ - اغذیه طاقت : که نشاط و قدرت و توانائی به کارهای جسمانی و حرارت بدنیه تولید می نمایند .

و مهم ترین آنها حبوبات مثل گندم و باقلا و جواری و مشننگ و برنج و منتجات آنها مثل آرد و نان است و میتوان آنها را بمحصولات عادی زمین تسمیه نمود . اینها ارزان ترین اغذیه است و بهمین لحاظ در تمام ملل غذای رئیسی و مهم فقر است، ولی اینها به تنهایی برای محافظت صحت انسان کافی نباشند چنانچه سوء تغذیه هم طوریکه بیشتر ذکر یافت در بین همین طبقاتیکه غذایشان منحصر به مواد فوق الذکر میباشد بیشتر موجود میباشد .

مطالعات خویش را در موضوع غذا و صحت از روی اسناد و ماخذ موثق و جدیدیکه در دست بود بهمین جا خاتمه داده و امید واریم به این موضوع مهم و حیاتی که در نزد اکثریه افراد محیط ما

انسانهای مسرور و باشا ط نه تنها خوشبخت هستند بلکه قاعدتاً انسانهای خوب هم هستند. «ویر»

تقریباً بیگانه میباشد روشنی کافی انداخته باشیم و در پایان این مبحث شاید بيمورد نباشد اگر به مسئله غذا از نقطه نگاه محیط خویش هم بکنظر اجمالی بیند ازیم :

علاقه نزدیکی که غذا بصحت داشته و معلومات فوق مؤید آن است نزد اکثریه افراد ما تقریباً مجهول بوده و شاید عده معدودی از منور ترین و مستعد ترین طبقات وطن مایافت شده بتوانند که به غذای خویش از وجهه صحی و مطابق دستورات حفظ الصحه اهتمام ورزیده و خوراک خود را از حیث حاوی بودن مواد لازمه حیاتی آن تهیه و آماده نمایند نه از حیث رنگ و مزه .

ما تا کنون به غذا فقط از رهگذر اینکه سد جوع ما را نموده و منتها به ذایقه مطبوع و گوارا باشد نظر کرده و همیشه در تجسس خوراک هائی بوده ایم که مطابق خواهش و آرزوی نفسی ما بوده نه موافق احتیاج وجود و سلامت بدنی ما ... بهمین نسبت اغذیه ما اکثریاً از حیث طعم و مزه و رنگ بسیار جالب بوده اما از نقطه غذائیت و حاوی بودن مواد ما به الاحتیاج وجود خیلی ها فقیر میباشند . برای اینکه خوراک های ما طعم بهتری داشته و رنگ جذاب تری به آنها داده باشیم اکثریاً مواد حیاتی آنها را سوختانده و تلف کرده و از صفات غذائی ایشان فیصدی هشتاد میکاهیم . گوشت ها از هر قبیل که باشند همینکه بدست آشپز مایخته شد در اثر جوش دادن زیاد یا بریان کردن فیصدی نود خاصیت خود را از دست میدهد سبزیجات را در حین جوش دادن و بعد سرخ کردن در بین روغن خراب ساخته و مواد غذائی شان را تلف میسازیم . برنج های صاف کرده و بریان شده و روغن دار جز اینکه معده را برنمایند بوجد کمتر فایده رساننده میتوانند . شیر مسکه ، ماست پتیر خوب بسیار کم و به ندرت در خوراک های ما دخیل هستند . و با اینکه محیط ما لله الحمد از حیث وفرت نعمت ، آفتاب خوب ، هوای صاف و محیط سالم باز هم به بسیار قطعات جهان رجحان و برتری یارزی دارد حالت سوء تغذی بالخاصه در طبقات پائین زیاد تر موجود بوده و اگر احصائیه گرفته شود شاید رقم درشتی را در تمام مملکت تشکیل دهد و اگر آفتاب ، هوا ، آب میوه جات فراوان ما که کمابیش در دست رس هر غنی و فقیر میباشند نمی بود شاید وضعیت سوء تغذیه که عامل اول آن عدم معاومات ما به این موضوع و ثانوی تا اندازه هم قلت مواد اولیه غذائی از قبیل شیر و مسکه و تخم مرغ و امثال آن است درین محیط بیش از هر محیط دیگری موجود می بود . و باز هم اگر مقامات مسئول از حالا در صد چاره جوئی نبرایند و از یک طرف فکر عامه را درین قسمت تنویر نه فرمایند و از طرف دیگر از گران شدن و قلت یافتن مواد مهمه غذائی بوسایل ممکنه جلو گیری نفرمایند شاید پسانها وضعیت ازین ناحیه و خیم تر شده برود . من بسهم خود درین زمینه اشاره مختصری کرده و تکمیل آنرا به ارباب فن و مسلک میگذارم .

دیشتمو پر ملی افسانو پوره کتنه :

د افسانې اهمیت په تریبه کښې، د افسانې اهمیت په تاریخ کښې -
 افسانې او پښتو ادب - زمونز ملی افسانې د ادب له کورنۍ څخه دی
 یا د تاریخ غړی گڼلای کيږي - زمونز د ملی افسانو اقسام - افسانه او
 محیط - زمونز د ملی افسانو خصوصیات او ممیزات .

عمومی ممیزات

ښاغلی محمد گل « نوری »

د افسانې اهمیت په تریبه کښې :

افسانې او قصې پوهان دجهيله فنونو څخه گڼي - پخوانو خلکو دالود او مهم فن دتربيتي دپاره يو لازمی شی گڼلای، او همدا افسانې پخوانو پوها نود کوچنیانو دتعلیم او تهذيب دپاره

ښاغلی محمد گل نوری

یوه ډېره ښه او مفیده وسیله گڼلای، او دوی به خپلو کوچنیانو ته ادب او تاریخ او د وطن مینه او شجاعت او اثار په خپلو قصو کښې ورښوول او په خپلو قصو کښې به ئې دوی ته د مروت او تهذيب درس ورکاوه .

اغریقیانو به خپلو کوچنیانو ته دخپل مشهور ادیب « هرمر » قصیدې اړوولې، افلاطون ددې مقصد دپاره په خپل جمهوریت کښې یو خاص لځای جوړ کړی و ، او په دغه مخصوص لځای کښې به ئې دخپل عصر دقصو او افسانو پر آد اېو بحثونه کول .

نن ورځ په لځینو ملکو کښې شاعران او ادبا په قهوه خانو کښې دخپل محیط او عصر دپیاوړو

قصی خلکو ته کوی، او خلک ئې په ډېره توجه او ښه شان سره اړوی ادبا د خلکو عواطف په قصو سره دخپل مقصد وخوا ته را اړوی، دامریکې او اروپا خلکو هم دې فن ته پوره اهمیت ورکړی دی، او په دې فن کښې ئې ډېر تالیفات او پلټنې کړې دي .

کسیکه آسمان سعادت را در وجود خویش نمی بیند باید آن در تمام گیتی بی فائده است. « اتولودویک »

هر کله چه دافن به تعلیم اوتر بیه کینبی خصوصاً د کوچنیانو به روزنه کینبی دیره اغیزه او لوی اثر لری، نوحینیی ابتدایی قامونه به تربیه کینبی قصوته پوره اهمیت اولور مقام ور کوی هر کله چه کوچنیانو فطرتاً دقصو او جغرافیائی حکمایاتو سره دیره مینه لری، نوهغه پلرونه او استاذان چه خیل کوچنیان اوشا گردان دقصو او افسانو دارو بدلو خخه منع کوی، دوی گوا پر هغو ظلم کوی، او هغه دخیل فطری حق خخه منع کوی .

هر کله چه قصی اوافسانه د کوچنیانو دخوشحالی دپاره یونه وسیله اوددوی په دغه ذریعه تعلیم اوتر بییی اوزده کری ته مینی پیدا کینزی، اودقصو او نکلو به اروبدا اوددوی به فکر و اودماغو کینبی دپرافکار اوالفاظ اوعبارتونه لخی نیسی، اوبی زیاره اوبله کوشینه ددوی به ذهن کینبی دپرمفید معلومات ذخیره کینزی، او به دې ذریعه لئی ژر به فکر اودهن کینبی معلومات لخی نیسی، نوله هم دې کبله دوی فطرتاً ددیشیانو وارو بدوته مینه اوشوق لری .

دامعلومه خبره ده چه ددرس عادی کتابونه اوالفاظ اومطالب ددوی به فکر و کینبی یو بی فائدی او وچ شی شیکاریزی، اودقصو اوافسانو اوالفاظ اومطالب ددوی به فکر و کینبی دیوه ژوندی متحرک شی به شان لخی نیسی، اود هغو معلوماتو به سیوری کینبی ددوی یوه او معلومات زیا تیززی همدا سبب دی چه لخنو مالکود دې فن دپاره لویی اوبی موسسی ودانی کری دی، او به دغه مو سسو کینبی دقصو به قالب کینبی خیلو کوچنیانو ته تاریخی، جغرافیایی حقایق اوشخصی آداب اونور علوم ورزده کوی . بر سیره بر دې افسانې لخنه یخیل پوره اهمیت اولور قیمت لری، لکنه چه افسانه دجمیله فنونو هغه شیکلی بر خه ده چه د کوچنیانو اولویانو دتولو دزده تسلی پری کینزی - افسانه ده چه اروبدونکی ته خوند اومزه ور کوی؛ دقصی به اروبداو سره دسری روح مهذب اوصفا کینزی اود جمال حاسه تقدیه به پیدا کوی - افسانه د کوچنیانو خخه ددرس ستومانتیا لیری کوی اونوی درس ته لئی مینه اوشوق پیدا کوی، افسانه د کوچنیانو عقلی اوجسمی قوه نوی درس ته چمتو کوی - افسانه متعلم ته دایثار، صدق، اخلاص درس ور کوی .

افسانه به شاگرد کینبی ازادی قوه پیدا کوی؛ افسانه یوداسی قالب دی چه به دې کینبی دپر علمی او جغرافیایی اونور دپر دپر حقایق به دیره اسانتیا سره لخی شوی دی .

افسانه دیوملت دژبی دشر او ادب مهم غری اورکن دی اودملی افسانو خخه دهغه ملت اصلی اوقدیمی ادبیات اولحنیی تاریخی احوالات اونور خصوصیات لکه عاشقانه احساسات، حماسیات، زردور توب، مرانه، سخا، عفت، ناموس داری، ساده والی، اجتماعی ژوندون اونوری اخلاقی شیکینی معلوموی - افسانن دی چه دخیل ملت یخوانی ادبیات یخیل زده کینبی بیله کم تغییر خخه ساتی تر هغه وخته چه عربویه اندلس کینبی فتوحات کول، دفرانسه شاعری هم لکنه دنورو غری اقوامو په شان بی خونده وه، بلکه دوی هیخ ادب نه درلود، دونه قدر وچه به لاتینی قصو کینبی ددوی شعر اوادب محصور و، چه دغه قصی به لحنیی پادریانو به خیلو کلیساگانو کینبی کولی .

دافسانې اهمیت په تاریخ کښې :

په لمړۍ سر کېنې تاریخ هغه قصې اونکلونه بلل کېده چه نکلچیانو به اروپدل اونوتول به ئې . نو هغه قصې اونکلونه چه ددوی به خوښ شول اود ټولو وگړو پرخوا به ښه لگیدل ، هغه به ئې غوره او انتخابول ، دافسانې او نکلونه به اکثره درب النوعو او بیارودو په باره کېنې و ، دې نکلونو اوقصو په یونانیانو کېنې دغزلو او اشعارو اوبدلورنگت درلود او ددوی نکلچیانو به دبدلی اوغزلی پرسر او وزن ویلی ، او همدا افسانې دیونانیانو دمجد او برم او عظمت په نسبت یادغم اوزحمت له کبله چه به جگړو اوجنگو کېنې ددوی پر جنگیالیو او پیارودو باندې تېر شوی وویلی کېدې ، همداسی لمړی تاریخی اثر چه په شعرې قالب کېنې لوبدلی دی ، د « هومیروس » اشعار دی . همدغه رنگه په هغه ملتو کېنې چه ددوی دمدنیت څخه پوره برخه نه درلوده ، همداسی پورتنی اثرات یعنی قصصی تاریخونه چه نکلچیانو به ئې دخپل ملت دیارودو په باره کېنې دنکل پر ډول بیان کاهو موجوده ، لکه چه همداسی اثرات دیر بودجاهلیت دوخت اودتر کاهو دهغه وخت چه دوی لاپرسماوی ادیانو نه وه معتقد شوی اوداسی لحنی دنورو ملتو دا لیدل کېږی ، په داسی ډول تاریخو کېنې اخباری او اساطیری جنبه ډېره لیدل کېده ، لکه چه دهغه چا اهمیت چه فسه به لحنی کېده فقط دنکلچې دینکو څخه ښکایا رېدی له همدې لامله هغه شیان چه ددوی زده به ئې نرم کاهو غوره کول ، او هر څه چه به ئې زده غوښت باندې زیاتول ، اوڅه به ئې زده وغوښت چه کم ئې کړی په خپل فکر به ئې کمول ، لکه هومیروس چه دخپلورب النوعو او بیارودو په باره کېنې چه زده به ئې وغوښت هغسی نسبت ئې ورته کاهو ، بلکه په دوی پورې به ئې داسی معتقد به کارونه او اعمال ترل چه هیڅ عقل ئې نه منی اونه هوشیار تصدیق پر کولای شی ، یعنی انسان نشوای کولای چه داپله یووهمی خیال څخه بل شی وبولی ، یادی ودی ته دحقیقی قیمت قائل شی .

لمړی سړی چه په تاریخ کېنې ئې زحمت کښلی او دحقیقت دلاری په پیدا کیدو کېنې ئې زیارایستلی دی « هیرودوتس » وچه ده به په اخبار او تاریخی موادو پسی پخپله سفر کاهو زیات پردې چه ده به دهغو لخوا یو چه دی به ورتلی په جغرافیائی حالاتو کېنې مطالعه کوله ډول ډول نکلونه او افسانې او اثرات به ئې ټولول . او راوړل به ئې په یوه جمعیت کېنې به ئې ایښوول ، هغه شیان چه ددوی په خیال به معقول اوښه ورغله هغه به ئې غوره کول ، هیرودوتس یوروی سړی و چه داسی نکلونه اورویات به ئې ټولول چه دده به خوښ اودده به نظر کېنې به ئې ډېر قیمت درلود ، اوهم به ئې عامو وگړو په اروېدوسره خوند اخیستی ، گواکی دی په واقع کېنې دقصصی مورخینو پلار و .

افسانې اوښتو ادب :

زمونږ ملی زودادب اوشعر وشاعری زمونږ افسانو په خپلو زردو کېنې راستلی دی ، یا په بل عبارت

ای مرد ساعات زمان رایش ازینکه از تو گریزان شود بحقیقت آن قبول کن. « شیلر »

افسانه‌ی دی چه ذخیل محیط اومت خصوصیات او اخلاقی بنبیگی، لکه مرانه، عفت، دیانت، شجاعت عدل، انصاف، اتفاق، ورور گلوی، غیرت، او پاک عشق اوساده او بی ریا او بی الایشه میتوب چه دتاریخ خغه پت پاته شوی دی وراتلو نکو زامنوته او خاروی اوور بنبی ئی. یعنی دیو و ملت اخلاقی اوغریزوی هنداره ملی قصی او افسانه‌ی دی.

اوس دلته به مطلب شروع کوم؛ دینستانه دملت دهوقصو نمونه تر هغه اندا زې چه زما به وس کیزی اوزما معلومات مرسته راسره کوی لیکم :

زمنز ملی افسانه‌ی اونکلونه اکثره دیخوانو زمانو او پیریو خغه رایاته شوی دی چه له‌دی جملی خغه یوه دطالب جان یعنی ملاعباس او گل بشری افسانه ده، بله دجلات اوشمالی، او د موسی خان او ولیجان و گل مکی افسانه، بله دفتح خان اوراییا افسانه ارنوری دی چه تر نن پوری مونز ددی افسانو به صحیح تاریخ سره نه یو کامیابه شوی چه به کم وخت او کمه زمانه کینی وی؟ که شه هم ددغو افسانو، له‌رو به خر گندیزی چه د افسانه‌ی تر اسلام وروسته دی، منگر سره له‌دی مونز پردی یقین نشو کولای لکه چه پر افسانو باندی محیط، مذهب، زمانه پوره اغیزه کوی، او لخبینی مواد او نومونه ئی ادری؛ دجلات خان اوشمالی به قصه کینی دخونکار او مسلم باچانوته یادشوی دی چه به بلخ کینی وه، او د موسی جان و ولیجان به نکل کینی دسهیل باچا نوم ذکر شوی دی چه دی په لولا تانو جننگ ورسره کاوه، منگر دسهیل او خونکار او مسلم به نوم سره باچان تر اسلام وروسته مونز ته تاریخ نه‌دی رایشولی، مثلاً دفتح خان قصه ده وایی چه فتح خان دقلعه بست اودا سلم خان باچا زوی و اودنقل دیو و دوو نارو خغه خر گندیزی چه فتح خان بریشی پیتون و، دفتح خان مور وایی :

اوردی وسی دپریخو به سپین زیرو

مور وئی بخلا نه کی لادلاسه ور بنبی یاغی ملکونه

فتح خان وایی :

هندوستان می دمچیو گریبندی دی

هر خو که ئی و همه نه خلاصیزی دشپیتو پریخو ورخ به ورخ کمی دی نکلچیان اوراویان متفقاً وایی چه فتح خان اودده ملگری توله پریخی وه، پریخی اوس هم داوسنی افغانستان دهلمند درود پر غاړه او قلعه بست او بند تیمور اوینو راوک کینی اوسیزی اویه هندوستان کینی یوشار هم ددی قوم به نامه « بهرایج » شته اوددوی به عصر کینی دقلعه بست نیار آ باد او منظم بناروو، او قلعه بست داسلم خان باچایای تخت او مرکرو، ددغه خایه خغه شپته تنه پریخی دفتح خان به مشرتوب اود کر مخان او پردل خان او زرداد خان به معاونت دهند دفتح دپاره تلی اودشمس الدین باچا سره ئی جنگونه کری او هلته قول شهید ان شوی دی، منگر دبلای خواداده چه تاریخ نه دمخه تر اسلام نه وروسته تر اسلام داسلم خان باچا به نامه به بست کینی یو باچا نیوولی دی

اونه ئی دفتح خان اودده دملگر ونوم اخیستی دی. اودشمس الدین به وخت کنې هم قلعه بست و ران و نومعلومه ده چه داسلام خان باچې دطوائف الملوکی به زمانه کنې چه دمخه تر اسلام یا داسلام به لمړی قرن کنې وه .

داسلامی دائرة المعارف په اول جلد به ۸۰۵ مخ کنې دبست کیفیت په دې خپرلیکنی دی چه : دبست دشاوخواخو او کتنه والو څخه معلومېزی چه بست یوزور دمدنیت مر کروو ، او په یخوا بیروی کنې ئې خوراشهزت اولوډوالی درلود، دعبسوی شپږم قرن په اول کنې بست هفتالیانو «هفتالیت ها» یا هیا طلو و نیو، بیاددوی څخه نوشیروان واخیست (۱) داسلام به زمانه کنې لمړی وار بست عبدالرحمن بن ثوره فتح کړی، بیایعقوب لیث دصغاری کورنی مؤسس دخپلو جنگو به وخت کنې یو کال پکنې تېر کړ ، او په (۹۷۶هـ ۲۶۶) کنې سبکنگین فتح کړ .

څنگه چه علاؤالدین جها نسوز دغزنوی کورنی سلطنت و ران کړی، بست هم څه ورسره و ران شو اود ۸د هجری قرن په پای کنې دبست یاته برخه تیمور ورانه کړه ، او په (۱۷۳۸) دبست قلعه نادر افشاریسی دنگه کړه . ددی پورته بیان څخه ښه تر معلومېزی چه دانکل بیخی زور دی .

هلبرانت و ایی چه به ریگک وېد کنې راغلی دی چه په ارا کوشیا کنې « قندهار » یوه قبیله وه چه «واسودپوا» نامی باچې پر کوله ، اودی قبیلې ددغه باچادزوی «سو داس» نامی تر مشر توب لاندی دفتوحاتو لمن تراندس د سیند پوری ارته کړی وه ، اودسو داس جنگی کار نامی دنکل اوافسانې برډول ویلی کېدلی - دریگک وېد په زمانه کنې لاچندا نی وگړی دخط اولیکلو سره اشنا نه وه ، څه واقعات چه وه ټوله دنکل اوافسانې به جامه کنې نغینتی کېدل نوښایي چه دانکل دی دهنو وختووی ، اوبادی هغه سو داس وی اونومونه دی دمذهب او اسلام په اثر اوښتی وی . ځکه چه عرب اود عربیولغات چه هر لځای ته ننوتلی دی دهغه لځای پر اد بیا تو ئې اغیزه کړې ده او اکثره نومونه ئې د عربی لغاتو به جامه ننوتلی دی

یوه بله خبره هم شته، هغه داده چه ودی شی چه همدغه نکل دی عینا همدغسی وی لکه چه دی یعنی دغه فتح خان دی وی اودشمس الدین سره دی دشپیتو کسو به کومک جنگک کړی وی ، منگر دپریخو دمشر توب په عنوان نه دباچادزوی په عنوان، ځکه چه داسی دپر پېش شوی دی چه دیوه بسته قوم خان ولا د شوې وی او پر بل قوم او وطن ئې پرغل ورودی وی، لکه صاحب جان، رووخان نورزی، داسی واقعات دپر شوی دی اوتاریخ نه دی نیولی ، داسی واقعات د افسانو په جامه کنې نغینتی دی بل داچه اکثره راویان اونکلچیان دنکل به شروع کنې وایي چه یو باچاو، که باچاوی که نه وی، اودوی هم وایي چه پخوا هر خان دخپل قوم باچابلل کېدی، اولوی کلاوی به ئې در اودې .

(۱) اوس هم دگشک:نخودسره دزاده ښار کتنه والی شته، ماچه دهغه لځای دسپین زیر وڅخه ددغر کتنه والو یوښتنه کړی ده چه دادکم وخت او کم ښارو؟ دوی وایي چه دادنو شیروان پای تخت و اوداښارنو شیران جوړ کړی دی .

په هر صورت زموږ مطلب دادی چه زموږ تخنیتی افسانې زړې دی چندانې تاریخ اوزمانه ئې نه ده معلومه اود تخنیتو افسانو تاریخ اوزمانه څه نه څه معلومه ده، مثلاً لکه دادم خان اودر خانې افسانه، خوشکيار او شاترینې افسانه، قطب خان اونا زواودلی وشهوا افسانې چه داخلور واړه افسانې دجلال الدین محمدا کبر مغولی (۹۵۰ هـ تر ۱۰۱۴) په باچې کښې وې، یعنی ددی ټولو پهلوانانو افسانې اود دوی ژوند په یقینې ډول سره تر زرم هجری کال دمخه اوتر (۹۵۰) وروسته یقینې دی ځکه چه ددوی په قصو او نارو کښې ډېر ځله دا کبر باچا نوم یادېږي، اودهغه وخت دحکومت صوبه دار چه د کابل حاکم اومحسن خان نومیدادم خان په افسانه کښې یادشوی دی، اومحسن خان حقیقتاً دمغلو دامیرا طوری له خواد کابل حاکم وو (۱)

څرنگه چه ادم خان په پهلوانی اوجنگیالی توب اودرباب په وهلو سره مشهور وو، نو ځکه دده دغسی نور څو انان هم خوښ وه، خوشکيار چه اصلی نوم یار اود قندهار دارغنداب دخوشکود کلی و، اوقطب خان دده مشهوره یاران وه، اوقطب خان دادمخان اخیښ و، چه نازونومی خور ئې ورکړې ده، اویا دادمخان مری بلونامی یرمې کړې، دادوه پهلوانان جلا جلا افسانې لری .

دښادی اویو دافسانې زمانه هم نه ده معلومه، دونه قدر معلومېږي چه سید معصوم دسید صفائی زوی متخلص په « نامی » سره چه دجلال الدین کبر لوی سپه سالار اولوی مورخ و، اودهجری زرم کال په حدودو کښې قندهار اوفراه ته راغلی دی پخپل کتاب « تحفه معصومی » کښې لیکي چه زه په دی سفر کښې دښادی اویو دچه دوه تنه رښتینې مینان په دلارام کښې یو ځای سره ښخ دی زیارت لره ورغلم نو که ښادی اویو دده وعصر ته نژدې مړه وای خامخا به ده اشاره ورته کړې وای، ځکه چه میر معصوم خولوی مؤرخ او متجسس سړې وو

ظریف خان اوما بی هم دقندهار دکشکنخود یادفراه دچرا د کلی وه، عنعنه وائی چه ظریف خان دښادی خان تر بورو، (۲) اودښادی خان دافسانې ثبوت خود زرم هجری کال په دی خواونه شو، نوضرور دا افسانه هم تردغی زمانې لایځواتېره شوې ده وایه کښې چه ددی پهلوانانو د کلاو کښوالی تراوسه هم شته .

دمومن خان قبر که څه هم په قندهار کښې دملا صاحب دادا خونند دغو نښی د کلی سره یریوه لوړه غونډی معارفی کښې منگر زمانه اووخت ئې نه دی معلوم، فقط ددې افسانې

(۱) اخوند درويزه مشهوره مؤلف هم په دغه عصر کښې ژوندی و، اومحسن خان صوبه دار نوم په خپل کتاب مخزن الاسلام کښې اخلی .

(۲) څرنگه چه دظریف خان اویښادی خان دنسکل نارې یریوه وزن اویوه سوردی چندانې توپیر نه سره لری، نوښایې چه دوی سره خپلوان اودیوه عصر وی . « نوری »

تازگی و فرحت اگر از روح خودت جریان نکرده است آنگاه نشاطی حاصل نکرده. « گویند »

به یوه ناره کتبی و مغلوته اشاره کیزی ، دمغلو دوره خو تر زرم هجری کال دمغه او ورو سته هموم - دمومن خان به نکل کتبی وائی :
مخوانانو ننگک راباندی وکی - یلارمی مغل دی مابشا مار لره لیزینه

زمونز ملی افسانې دادب دکورنی شخه دی یاد تاریخ غری گهنلی کیزی :

دمغه موهم وویل چه افسانې او تاریخ چندا نی تو پیرنه سره لری که ئی ولری هم لکه خوراو ورور داسی بهوی ، هغه واقعه چه نپته ئی صحیح معلومه او په پوره عنعنه یا دیوه مورخ له خوا دلیک په جامه کتبی و تفسیرله شی عیناً تاریخ گهنلی کیزی ، او هغه واقعه چه نپته ئی بینه وی معلومه اودلیک شخه دبا ندی یاته شوې وی اود خلکو په خولو کتبی په عنعنه سره وبله کیزی البته افسانه بلله کیزی محینی علما نکلونه او روایات دروایی اشعارو په دله کتبی گهنی او عیناً ئی دادب یر مهم غری بولی او محینی علما ئی دتاریخ خانگه بولی
زمونز ملی افسانې دوې برخې لری : یوه برخه ئی شرده چه ددوو پهلووانو نور یالی توب او مرانه ، غیرت ، شجاعت یاددوو مینو دمنی وقایع اودزو ندون حالات پکتی بیا نیزی ، یا به بل عبارت دقصی وقایع بشی ، اوبله برخه ئی نظم ده چه دمن اود مینی اونور و خلکو چه به دغه افسانه کتبی شامل وی نارې او ددوی عرض و داد اوسوال و جواب په خاص ملی نظم او وزن سره راوړلی او ویلی کیزی دې نظم ته دپشتو او نکلچیا نویه اصطلاح دنکل نارې وا ئی چه دپشتو پر موسیقی او غنائی سر باندی په لوړ اواز ویلی کیزی ددې نارو شخه زره منو نکي طبیعت مظاهر لکه عشق خوشالتیا وصال اونورینه ترا خر گندیزی نویه دی حیث زمونز دملی افسانو لمړی - برخه تاریخی اواصلی وقایع گهنلی کیزی اودوهمه برخه ئی عیناً زمونز دملی ادب جوهر او دملی ادب زوړ اساس بلله کیزی گویا زمونز ملی افسانې هم ادبی اودادب له کورنی شخه دی اوهم زمونز دتیرو پهلووانو او مینانو تاریخ یادتاریخ غری یادیزی .

زمونز دملی افسانو اقسام :

زمونز ملی افسانې عموماً دمضمون له حیثه پردووبرخو وپشلی اودوه قسمه دی: عشقی او حماسی عشقی افسانې لکه دقلندر جان او میراجان افسانه، دقطب خان اونازو افسانه، او دبیادی او بیبو افسانه ، په دې افسانو کتبی خالص مینه او محبت ، وصال او بیلتون او نور پکتی بیا نیزی حماسی قصی لکه دفتح خان پریخی افسانه، اودموسی خان وولجان افسانه، په داسی افسانو کتبی دپهلوانانو توره، مرانه، شجاعت، زره ورتوب اونوریکتبی شوول کیزی، او په هر حال په دواړه قسمو کتبی د هومینو او پهلووانو افکار، دیانت، عفت، عقائد، پښتنی، جذبات ، اوروحیات ، ملی دودونه اونورینه لیدل کیزی .

یوبل قسم افسانې هم شته چه ټول اساس ئې پر هول، بېره، هېیت ایښو شوی دی دډاراوهول مناظر داسی رسموی چه یو پوره اوغبتلی تراژیدی لیکونکی ئې پېښې هم نه شی رسمو لای لیکه دزبانی اونوری افسانې؛ لځینی افسانې دی چه اروډونکی ته خالص دعبرت درس ور کوی لځینی افسانې اروډونکی پر علم او فن او کمال تشویق کوی لیکه دمسگر اونچار اونوری افسانې (۱) لڼده داچه پر ته دهنو افسانو څخه چه ناری لری چه هغه خاص رزمی اویز می گپلی کپزی نوری په سوو افسانې دی چه تقریباً هر یوه جلا جلا درس او مضمون لری، داسی افسانې هم ډیری لرو چه په هغو کپې ډیر یانو، دیانو او جادو گرو او اسم گرو اونور طلسمه تونه بیان شوی دی؛ مثلاً لکه د عربی او انګلیسی دالاین او خراغ افسانه لیکه چه عیناً همدغه د خراغ افسانه په پښتو کپې هم شته چه دمضمون له حیثه هیڅ توپیر نه سره لری.

افسانه او محیط:

پښتانه وایی چه لکه غر هغسی ئې کر بونی، لیکه محیط هغسی ئې سړی، یعنی څرنگه چه محیط وی هغسی ئې انسان وی، اود هغه محیط اثر او اغېزه د هغه لځای داوسېدونکو په غرو او په طبیعت، او روحیاتو کپې کپزی، څرگنده ده چه دیوه ملت ادبیات او افسانې ددوی طبیعت، اورو حیاتو سره سم اوزېږدونکی دی، دنودو ملکو دوگرو په غرو کپې تل سستی اور خاوتوی، له دې لامله عزم او ثبات هم په دوی کپې چندانی نه ښکاري، تل به لټی اوبی فیکری اخته وی، نه دکار مینه لری، اونه دسبا فکر کوی، ټوله احساسات ئې سو تللی اومره وی، ددوی لویه خاصه به داوی چه دوی یوگړی به تماشو اومپلو اوبل گړی به به غم لرلی اودگرمی به مدافعه به اخته وی.

د سرو ملکو دوگرو هم تل ژوندون گران او په کړاواخته تل ئې اندېښنه دخپل ژوندن اود هغه شی به تلاش کپې وی چه ددوی دژوندون سره مرسته او کومک کوی، لیکه تاوده او گرم کالی، داستوگنی لځایونه اونور، په همدی سبب دداسی وگرو مزاج تل سوډ او همیشه هپښ پېښ پاته، ټول حواس ئې وخیل ژوندون ته متوجه وی، دپلی خوادچرت او خبرو اترو څخه لوږدلی وی.

دمعتدلو ملکو وگړی تل جوړ اوروغ وی، لځکه چه دمعتدلو ملکو په فصولو کپې د صحت خاصه اوروغتیا شته، نوله همدې لامله ددوی مزاج او طبیعت او احساسات هم ژوندی اوروغ وی.

(۱) وایی چه په یخو وختو کپې یو مسگر اویونچار رو. چه مسگر داسی داوسینی ماهی تحت البحری غونډی جوړ کړی و، چه دریاب ته به ئې واچاوه، سړی به ئې په نس کپې و، ددریاب ټوله ماهیان اولوی نهنگان به ئې ښکار کول اووژل - اونچار داسی یوه طیاره غونډی صندوق جوړ کړی وچه هغه به الووت اودوه کسه ئې وړلای شو، په یوه ساعت کپې به ئې دلسو شپو منزل پرې کاوه، همدا افسانه مالیکلی اوبه پښتو ټولنه کپې شته.

«محمد گل نوری»

بزرگترین سعادت در اراده قوی، عاقلانه رفتار کردن و راحت وجدان است. «دستکارت»

نه دکھات اوستمی، په غم لړلی وی، او نه د سخت ژوندون او گذارې په غم اخته وی، بلکه فکرې تل سالم او د اجتماعي چرت او اوژدو خیرواترو خاوندان وی.

خرنگه چه د محیط مزاج او آب هوادو گروپر مزاج اثر اچوی، همدارنگه پخپله د محیط اجزایعنی دښت او بیدیا، غرو، شپه او ساحل هم دوگرو پر غرو او پر طبیعت او مزاج او احساساتو او فکر و اثر او اغیزه کوی، د دښت او بیدیا دوگرتل پر خپل مته تکیه او پر لځان و بسالری، ددوی مزاج اکثر په جوی اوضاعو پوری اړه لری، د دښت او بیدیا و گړې تل چست او چالاک او زړه ورووی، د غرو و گړې تل په لځان غره او آزادی هو او آزاد طبیعت خاوندان وی، او د لځان او کور و کلی او د وطن په ساتنه کښې دهیڅ رنگه فدا کاری- څخه لځان نه سپموی، او تل دخپلو نیکه گانو او پلرو عادات او اخلاق پالی، او تل دیکاری- په وقت کښې دخپلو پلرو او توریالی نیکه گانو خبری او اتزی کوی، او ددوی کارنامې او توریالی توب بیانوی د ساحل و گړې تل دخپلو تیر و ملاحانو او غوټه و هونکو و گرو او مانو گانو خبری کوی، د دریاب دخپو ابادا سکویان کوی (۱)

دښتویاک اوسپنڅلی محیط خو افغانستان او خرنگه چه د جغرافیائی علماو په نیز افغانستان یو غرنی ملک دی، نو بالعموم د افغانستان اوسیدونکو ته د غرو اوسیدونکی نیکی باید وو ایو، دوی دخپلوا کي او آزادی طبیعت لری، او تل خپلی اړی وماندې پخپله پوره کوی د بل لاس او مرستی ته نه گوری، پر خپل نفس او لځان تکیه و بسالری، خپله خپلوا کي او آزادی او خپل ملت خپل ملک او وطن تر ترو او پر گران دی، لځان پر وژنی لځان پر قربانوی لځان پر جاری، خپل مال او اولاد او لځان د ملت دخپلوا کي تر ساتلو پوری هیڅ نه بولی، تل یو د بله وسیله اورحم لری، خپل ورور و ورور بولی، ددوی په مزاج کښې کلکوالی، سختوالی، توریالی توب، مړانه، شجاعت او عفت اخپنلی دی.

زموږ دملی افسانو خصوصیات او مزیات:

خرگنده ده چه زموږ دملی افسانې لځانته خصوصیات او مزیات لری، یوله خصوصیا تو څخه دا خصوصیت او مزیات لری چه ارویدونکی په مطلقې ارویدوسره داسی په لږ زراولی چه گمان نه کوم چه یو غښتلی تراژدی یا کمیدی درام دی پېښې و گړی، پر ارویدونکی دونه اغیزه کوی چه دده نفسی او طبیعی جذبات داسی په ښور راولی چه تر دې دی چه په حماسی برخه کښې دی و توری ته حمله کړی او پر دښمن دی بی درنگه حمله و کړی- یادی په عشقی برخه کښې ولاړشی ددی ناڅی زموږ دملی افسانو هر بند او هر سطر و ارویدونکی ته یو بند او نصیحت او دعبرت لځای دی، یوازی موږ دخپلو ملی افسانو

(۱) ددې پورته بیان «محیط او انسان محیط او ادب» دی دع امین الله خان زمیریالی مضمون په ۱۳۱۷ کابل کلنۍ کښې وکتل شی، دې ښاغلی ادیب هلته په دی باره کښې ښه پوره توضیحات کړی دی.

صفت نه کوه، بلکه دنوری دنیاوین خلک که چه به دې افسانو کښې څه لاس او تنب لری هم ددې صفت کوی .
سی، ای، پدولف انگلیس وایې چه دښتو ادبیات دښتو یوازنی داحسا سا تواد عوا طفو
تاریخ، او اخلاق و مظهر دی، دا اشعار دونه طبیعی او مؤثر دی چه پر اروږدونکی بې اختیاره اغیزه کوی .
مثلاً که دجنک بیان کوی نو دوستی داروږدونکی سترگی سرې او دنجایه بې نجایه شی ، دجنک حسیات ئې
په ښور راشی . او په هغه نجای کښې چه د عشق بیان کوی داروږدونکی پر عوا طفو دونه اغیزه کوی
او دونه ئې عواطف نری اور فیک کړی چه دده اوسپلی او او ه دده دزړه او عواطفو نمایندگی کوی
دا لکه چه دونه لطیف او جنگیالی احساسات دهیخ قوم په زړو کښې لکه دښتون تېر چه دی ژوری
رېښی نه دی لغلولی . له دغو ادبیاتو یو قسمت همدغه افسانې اود افسانو ناری دی .

بل خصوصیت او مزیت ئې دادی چه دښتو زاده او پخوانی زغونه او آوازونه ئې په خپل زړه
کښې ساتلی او بېله کم تېر څخه ئې کت مپ لکه بخو اچه و نه نرن ور لخی پوری رارسولی دی، دا زغونه او ناری
د عربی او فارسی، هندی زغواو ناروسره هیخ مشابهت نه لری، ونور دلیل ته حاجت نشته البته ډېر و به زمونږ
دملی افسانو ناری اویدلی وی، او یقین به ئې شوی وی چه دا پر عربی اوزانوانه برابر یزی ، ددې
دثبوت دپاره به مونږ لاندی یوه ودوې نمونې هم ولیکو :

دفتح خان په نکل کښې دفتح خان پلار اسلم خان چه فتح خان دپلار بې صلاح په نیمه شپه کښې
د کوچ نقاره وډنگوله مخ دهندوستان پر خواتلی پر فتح خان ناره کوی :

څه کی څه کی داهوږی فتح خان څه کی

پر نیمه شپه ئې نقارې وډنگولې - لویه خدایه خان پر کم لوری و اته کی .

ددې ناری لمړی - مسری - ۱۲ سپینه (سابل) او څلیر وینت توری ده ، اودوهمه مسری - ئې
پنځوینت سپینه اونه خاویینت توری ده .

دجلات خان په نکل کښې شمایل ناره کوی :

که کراردی نن زماشوی کراردی

ناسی کښې سهایو چه بر مخ بی دخونی زمری پر هاردی

د دې ناری لمړی - مسری - ۱۲ سپینه او ۲۲ توری ده ، اودوهمه مسری - ئې شل سپینه او ۳۹
توری ده .

دظریف خان په نکل کښې دظریف خان مینه «مایی» دده په بېلتون کښې ناره کوی .

زده زده یم خلکو زده یم، سینه کبابه پر اور پرته یم که ددې واری

په ظریف خان وی بسی مړه نه شوم، ټکه می بولی حرامزاده یم

های های حرامزاده یم

داناره ټوله په یوه اواز په یوه سایوسنه ویله کیژی ، اوتوله یوبنده ، آخره جمله ئې

تکرار کیژی - گواکی لمړی - مسری - ئې ۴۴ سپینه او ۸۷ توری ده ، اواخره یعنی دوهمه مسری -

چه دتکرار جمله ده ۷ سپته اوشیارس توری ده .

دخویشکیار به نکل کبئی شاترینه دده محبوبه برده ناره گوی :

خویشکیاره ته چه زما به غبیز کی ریزدی

د کرم لیکر که راغلی خویشکیاره ته به تریایی ما به پر بز دی .

ددی ناری لمی- مسری- ۱۲ سپته اودومه مسری- ئی ۲۰ سپته ده - تاسی و گوری ددی پورته نارولمی- مسری- دسپن اوتورو به نسبت ددوهمی مسری- سره خونه تفاوت لری . خرننگه چه دتورو اوسپن له حیثه تفاوت لری ، دغونه د قطع اولحن او آواز ، اروزدوالی به نسبت هم یودبله تفاوت لری - داهم ده چه دیوه نکل ناری توله دسپن اوتورو به تعداد کبئی یورنگه نهی بلکه دپر تفاوت سره لری ، هر سپی دغه دنکل ناری نه شی کولای خوچه نکلچی نهوی یا ئی اروبدلی نهوی . ایا به عروضی بجر و کبئی شوک داسی بحر پیدا کولای شی ، ما خوداسی بحر به ددی کبئی نه دی پیدا کری دانونه توپیر سره لری لکه مخکه واسمان !

ز مونز دملی افسانو بل مزیت دادی چه هغه اخلاق اوعادات او پشینی خصوصیات یعنی توره ، مرانه ، غیرت ، زره ورتوب ، دیانت ، ناموس داری ، پشینی مینه او محبت ، وفا داری و رور گلوی ، اتفاق او اتحاد ، یووالی چه زمونز تیر و پشینو او بها و انا و درلود زمونز افسانی ئی بیانوی ، اوسنی پشینه هغه اروی ، او هغه اوصاف دلخان خط مشی گرزوی داسی عمل به کوی لکه دیوه زبردست ناصح به نصیحت ، ددی دیاره به هم خو خو مثالونه اونمونی لانهی راوردو :-

هر کله چه شمس الدین دفتح خان به جنگ کبئی مغلوبه شونو ئی دفتح خان خغه دم تار کئی درخواست و کپی ، اوفتح خان ئی یوازی دصلح اومتار کئی دامضاد یاره وروغو شبت . اوقسم ئی ورسره و کپی چه به تش لاسراشه زه به تاغرض نه کوم . ففتح خان پر قسم ودرهدی ورغی - که خه هم کرمخان ورته وویل چه مخه به زیاته بیایه تش لاس او داناره ئی پرو کړه :

فتح خانه باورمه کړه دمغل په کلامونه

دا موډهردی اروبدلی دمغل اول کلام پسی تیغوته

منگر ففتح خان دخیلی پشیتویه سبب ورغی او شمس الدین قسم مات کپی به چم ئی دفتح خان لاسونه وروتول- کرمخان پسی خبر شو- ورغی توره ئی ورواخیستله برابر دشمس الدین به دربار یوازی ورننووت ناره ئی پرو کړه :

نن می وچیچل ددرده خیل بریتونه

د کرم ژوندون مشکل دی چه تری دفتح لالا لاسونه

بله ناره ئی پرو کړه :

اوس به جوړکم دمغلو پر سر خلی

دمغل دغه سز اده چه تری ففتح خان ففتح خان نازک لاسونه

هغه وچه بر پونه ئې به خوله چخ کره توره ئې پسی لېښته کره دشمن الدین حاضر باش ئې به یوه کله تیت پترک کره فتح خان ئې را ایله کړی .

داوگوری چه د فتح خان ټول یاران شهیدان شول، رابیاورته وویل چه اوس نویوازی پاته شولی بخان تسلیم کړه . فتح خان څه جواب ورکوی :
که تبتی د گوارو خانگې تبتی

یامی خوری یامی موری، خوځي نه کړم پر داسینه سینه پڅی
فتح خان به یوه سر دېسته لښکر سره وچنگېدی خو به اوستری کښې د پښتو پر ننگه دی هم شهید شو، او پخپله دشمن شمس الدین د ده پر ننگه اودده پر توریالی توپ امانا کړه، او پس له مرگه ئې پرده تصدیق وکړی او به لوږ او از ئې نارو پروکړه :

فتح بریت دی د سرو زرو په شپیلې کې
ته لایق دمرگی نه وی فتح خانه، ته لایق وی د ډیلی د با چې .
د موسی جان او ولیجان به نکل کښې چه موسی جان او ولی جان او مېرولی د سهیل په جنگ کښې مړه او شهیدان شول، نو سهیل ددوی کورته راغی غوښت ئې چه کونه یانې ئې بوزی وئې کړی .
تانو چه د ولیجان خوروه دی ئې په ډېر هنر اولیز می کورته ننوست چه مېړه کوم دی ، وروسته ئې د کور په خونه کښې وسهیل ته توره اوسپر کښې وول دروازه ئې وتړل چه ونه تښتی نو ئې نارو پروکړه :
سهیلیه توره راو لادېږه

سهیلیه د پڅی خیال را باندي مه کړه، سهیلیه ښځه نه يم مه شرمېږه
هغه وچه په پڅنی لاس ئې سهیلی اود ده ملگری ټوله ټکر ټکر کړه، نو تاسی وگوری اتانو کولای شو چه سهیلی ئې پر کراره به زهر ووژلی وای، منگر به پښته وه، به ښکاره ئې سهیلی خیر کړی توره اوسپرنی ورته کښې وول او به خپل پښتنی غیرت ئې مړ کړی . که دې غیرت او مړانې ته څوک بخیرشی چه شپه تڼه لخوانان مسافر به هند کښې دېسته توانا لښکره سره په اتفاق او اتحاد و چنگېدل اودوی یو تریل جارېدل او لخوانونه ئې یو تریل جار کړه او ټول شهیدان شول او ددوی مړی لاودښمن ته پاته نه شو . او تانو چه په داسی حال کښې وه چه هیڅ نرگاډی وریاته نه و، پرته به خو کونویانو او نایانو څخه، دې په عین ضعف کښې خپل پښتنی غیرت دلاسه ایله نه کړې او خپل عفت ئې وساتی داخالص مونږ ته د غیرت او مړانې اتوری او پښتنی گلوی . درس دی . او مونږ ته داراشیې چه باید په هیڅ حال کښې که څه هم بی وزلی او لږ یو خپل غیرت او پښتو دلاسه ونه باسو، او به تره توره خپل ژوندون وکړو او خپل ناموس او وطن وساتو ، او تل زړه ور او په اتفاق و اوسو، خوشحال خان توریالی هم دا وصیت کوی :

که اسمان دی د زمري په خواه کې ورکه

د زمري په خوله کې مه پرېږده همت

خوش آمدی و کلمات پر محبت و دوستانه در خانه انسان خوب همیشه اظهار می شود. «هندی»

بنیادی اوبیو داکازوی اولور سره کپدل، اودوازه په یوه کور کښې لوی شوی اور پښتني مینه ئې دکو چنیوالی څخه په زړو کښې وه - یوه ورځ چه دوازه لښکانه ته په کونډه وکړېسې تللی وه، بنیادی چه دبیو مخ ته وکتل ، ددی مینه ئې دزړه دصبرو دانی وراڼه کړه خو له ئې لښنی وغوښتله، بیو چه پښتنه ننگیالی بیغله وه، اوخیل پښتنی پت اونا موس ډیر پر گران و، په څه الفاظو بنیادی خان ته جواب ورکوی :

چه دانیادی هڼک و ما پي تل او دې خری-

اوس چه دانیادی رالوی شونو دماغواړی خولگی

دلته مینه او پښتنواله سره راغله ! معلومه ده چه دپښتنوالی احساسات تر هر څه غالب دی، بیو خوهم پر بنیادی مینه وه منگر دلته دپښتنوالی اویاک امنی او خیل عفت اویاکې په حجاب کښې وپېچله شوه، لښان ئې تسلیم نه کړې. اونیادی خان هم ددې تانې اویبغوره سبب وطن پرېښوولت ته ولاړ، دواړو دمیڼی او بیلتون سره لمبه پر لښانو قبوله کړه، اودپښتنوالی بیغور ئې قبول نه کړی، خو په اخر کښې دواړه پر څه پېرمه اوزهره چاودی شوی دی .

موسی خان او گلمکی هم داکازوی اولور سره کپدل او دواړه سره میڼان اویو دبله ئې زدونه سره با یللی وه، اومورولار دواړه په نکاح سره ور کړی وه ، هر کله چه موسی خان پر کور نه وو سپیلی گلمکی په زوره بوتله - وگوری! چه تر مرگا گلمکی وسپیلی ته تن ور نه کړې اونه دسپیلی لاس لښنی ومیشت اوتریا په به ئې داورته ویل :

که توزن دی داسپیل دوس توزن دی

چه موسی پر دنیاوینه سپیلیه پر ما بل مېر مه حرام دی

خو په پای کښې ددې هم دموسی خان پر قبر زهره وچاوده مړه شوله .

هدغه رنگه مومن خان اوشیرینو پلرو په نکاح سره ور کړی اودوی هم دکو چنیوالی رښتني میڼان وه ، چه دمومن اوشیرینو پلرونه مړه شول ، نوشیرینو خیل ورور چه ز بردست خان نو میده اودمومن خان دا کازوی کېدی لښنی وگرزوله په لاس ئې نه ور کوله : نوده دخپلو تر برو سره نه مرگ وکړی نه پ، سره له دی چه غښتلی پهلوان و، هندوستان ته لښنی ولاړ، اودهندوستان دتنگ په وخت کښې څه سوال وجواب سره کوی ؟ :-

دژ پرو گلو باغ پرچا سپا ری مینه

دژ پرو گلو باغ پر خدای سپا رم مینه

دهندوستان نجونی لولی بند به دی کینه

دهندوستان نجونی زما خوندي مندی دینه

زه شنکی خال اوزلفی تالره ساته

خولگی می ستاده که زه خاوری شم مینه

شیرینو : تاد سفر موزی په پښو کړې

مومن : ماد سفر موزی په پښو کړې

شیرینو : د هندوستان ولور ته مخه

مومن : د هندوستان ولور ته مخه

شیرینو : مؤمنه لڅه الله دی مل شه

« مسافر ی په جمع زده »

مرهم گذاشتن و جور ساختن زخم بهتر از زخم باز کردن است . « فری لیگر اته »

هغه وچه مومن خان هندوستان ته ولا د ، او هله ته ئې دمغلو په سلطنت کښې یوه توره او مرا نه وکړه او دمغلو باچا خپله لور دده دمرانی په عوض کښې ده ته ورکړه ، اوده تر یابه لاس ورنه وړې اونه ئې د هندوستان وبلې بڼځې ته وکتل دواړو تر مر که خپل پل او پښتنواله او وواو سانله ، او خپل عهد ئې مات نه کړ په خپله پښتو او قول ټینګ ودریدل .

همدغه رنگه جلات خان او شمایل په چه شمایل ئې مجبوره وه ، او په بلخ کښې د ملامیر په مسجد کښې طالب و ، د ملامیر لور حجری ته ورغله چه زده دی کوم پرتامینه یم ، منگر دی دمغه لا خبر وو چه دارا ئی نوی سر په اری کښې ورته و تازه چه زه پک یم بوی می ئی ، په دی چه د پښتنوالی عفت او غیرت خوندی کړ او د بدو څخه ئې لجان و ژغوری .

شهو چه ددلی مجبوره وه ، او مین ئې ا کبر باچا بندی کړی وو ، شهویسی ولاده ، غوښت ئې چه خپل مین را خلاص کړی یاداهم ورسره مړه شی . هر کله چه دابه سیند کښې په کښتۍ کښې کښیستله دا خوږه ښایسته وه او په تور سترگی مشهوره وه ، د کښتۍ وان خوښه شوله ، کښتۍ ئې د گدر څخه چه کړله زده ئې وچه و ئې تښتوی . شهوی په یوه شوله ، وگوری . ! شهو د لاس وښی او با هو گان په نرمی سره ورکړه او کښتۍ وان ته ئې وویل چه دغه د لاس با هو می واخله زه پښتنه یم چه نظر له منځه وباسه کښتۍ چه مه بیا به :

کښتۍ وانه کښتۍ سمه بر گدر باسه
داد لاس با هو می واخله کښتۍ وانه چه نظر له منځه باسه

پانوه د علی بیګ مینه او مجبوره وه ، علی بیګ هندوستان ته په تجارت پسی تللی و ، معصوم خان چه دهغه وطن مشر او خان و . خوک وایی باچا و ، شایانو ئې لیدلی او خوښه شوې وه غوښت ئې چه په غیر مشروع لار سره ئې کورته بوزی ، منگر دا لخمی پښتنه وه ، خو عمر ئې معصوم خان په بهانو اولمو غولاه ، لجان ئې ساتی او په علی بیګ پسی ئې خطونه او حالونه استول چه ژر راشه :

علی بیګه تاته استوم حالونه
که په دې میاشت کښې رانه غلی معصوم خان دی په باغ گها ایسته مالونه
علی بیګه تاته استوم چه ئی

که په دې میاشت کښې رانه غلی تور دکن اړه به د زسه بندی

خوهغه وچه علی بیګ و لځند پدی . تر خپلی مدې واوښت ، معصوم خان زور ورسره کواوه شایانو مجبوره شوله بهانه اولمه هم یر و درېدله . معصوم خان ئې په هنر کورته ننوست او پانوه پښتني داسی کار ورسره وکړې لکه تانو پښتني چه د سهیلی سره وکړې ټکر ټکر ئې کړې . مایی د ظریف خان مینه وه ، دواړو دخپلی پښتنوالی او خپل عفت او ناموس داری . د سانلو

بشرانه با چراغ، بلکه با بر تو دل خود بیال، زیر عشق و محبت حقیقی صمیمی میگرداند. «روز بگر»

دیاره د خدری چه دظریف ا کباو، خه خوار ی- یر لخانو تیری کړلې؟ او سپینه مایه زده
بودی- شوله دظریف خان پریت ناسته وه.

گل بشره چه دملعباس چه متخلص به طالب جان سره و مینه ئې وه، تاسی ددوی قصه واروی
اوو ئې گوری چه دوی دپښتنو دپښتنگلوی- په ساتنه کښې خه شاه ککاري- کړی دی اوخه دپلپتا نه
غونه ئې یر لخانو په دې باره کښې وډی دی؟

دقطب خان اونا زونکل اودخویشکیار اوشاترینی نکل به هم بخینو اروېدلی وی، دادم خان
نکل خوهر چا اروېدلی دی- اودقلندر اومیرانکل چه دا دواړه دحمید ماشو خیل په وخت کښې
وه (۱) البته چا وچا به اروېدلی وی یا به ئې نه وی اروېدلی، دا افسانه دملگریا او صداقت له حیثه
دونه دپښتنو په طبیعت کښې مؤثره ده چه په مطلقې اروېدو سره داروېدونکی په سترگو کښې
اوشکی دمرغلرو پشان خرگندیزی، دادوه رښتنی ملگری او صادقان دواړه یو دیل په جدایی
کښې زهره چاودی اومړه دی- دقلندر دمیرا په جدایی اوپلپتانه کښې دهری ژداخه دسترگو
سپین شنه اویسی وړوندشوی دی- قلندر لوی زبر دست ادیب هم وچه یولوی دپوان ئې اوس
هم په پښتو ټولنه کښې شته، په دپوان کښې قلندر دهری غزلی په اوستری بیت کښې دخیل نامه
سره دمیرانوم سم یادوی- لکه افسانه چه ئې مؤثره ده دپوان ئې هم دغسی مؤثردی اودمینی
اوحبت په جامه کښې تعبته دی؛ دلته به ددپوان درباغیا تو اودافسانې یوه وډوې نارې هم راوړو:

د نکل ناره

که راشه راشه د لبره راشه   زه دی غلام یم ته می اغاشه
یاردی یر شوخو سترگو مین کرم   بیا را ته وایې د ما جلا شه

د دپوان رباعی

نصیب راو کړې چارنا بسندی   دسیند پرغاړه مرشوم له تندی
که هند له تللی میرا می راشی   هله به وایم نصیبه رند ئې

د نکل ناره

که اوردی اوردی هجرانه اوردی   زه قلندریم بکښې می کور دی
د اوریه سونگ وی دچارضاشی   رضامی نه ده راباندی زور دی

د دپوان رباعی

سپهار سبا شو پېڅری ستوری   خبر را نه غی دیار د لوری
قا صده ور شه خبر ئې راوړه   پسی می سپین شول دسترگوتوری

(۱) فضل دسپهان پر قلندر دپښو و شو د اواره سبب فصیح بلیغ وده ماشو

د نکل ناره

که سینه سینه سپوز میه سینه احوال می یوسه دیارتر مینه
پر میرا جان می سلام ووایه قلندر خوری وا د زدگی وینه

لنوه داچه دا افسانه گرده ما تولی کری دی-د فتح خان ورا بیا-جلات خان و شمایل- موسی
خان او ولیجان- بنادی اویبو- مؤمن خان او شیرینو افسانه دملی هنداری په لمړی جلد کبني
چاپ او طبع شوی دی که حاجت وی هلته دی وکتلی شی- اودا نوری افسانه لکه دطالب جان
افسانه- دلی اوشهو، قطب خان او نازو-خویشکیار اوشاترینه- قلندر او میرا، ظریف خان او ما بی
علی بیگت او یانو او خه نوری افسانه می دملی هنداری د دوهم جلد په عنوان جمع او لیکلی دی
او و طبع ته آماده دی که خدای کول ژردی چه چاپ دی شی.

داوه یوه لنوه کتنه چه زمونږ برملی افسانو وشوه. زما په عقیده خو، زمونږ برملی افسانه دملت
هنداره ده، زمونږ برملی خواص او عواطف او مشاعر په دوی کبني پت دی، که خدای کول ژردی
چه دایقی خراپي وروړولشی شی !!! (۱)

کابل: د پښتو ټولنه - ۱۵ حمل ۱۳۲۲

محمد گل نوری د پښتو ټولنی د تالیف او ترجمې مدیر

(۱) د دې مقالې ماخذ: د کابل کالنی ۱۳۱۶، ۱۳۱۷ د پښاغلي زمر یالی مضمون- د کابل ۱۱۱
مجله زما خپل مضمون- لمړی جلد پښتانه شعرا د پښاغلي حبیبی-ملی هنداره لمړی او دوهم جلد زما خپل
تالیف، اصول التریبه و فن التدریس دمصر طبع ۱۳۴۷-۱۹۲۸-عینی زما خپل یادداشتونه- د آریانا
مجله ۲ شماره ۱۳۲۲

«مهمترین اختراعات جدید»

شیاعلی میرعلی اصغر «شعاع»

داشتمند معروف یا ستور گفته بود: یکا نه چیز بکه تلخی های زندگانی را ازین میبرد
و حیات پر مرارت را به زندگی باحلاوت مبدل میسازد اول کار و قبول زحمت، سپس کشفیات

و اختراعات علمیت . واقعاً نظریه این عالم
زبردست خیلی صحیح و کاملاً حقیقت دارد .
اگر کشفیاتی که در لابراتوارهای متنوعه دول عالم
صورت میگیرد دهه عملی گردند و ساحه استفاده
از آنها جنبه عمومیت حاصل کنند آن وقت
ملیونها نفوس بشر از بلای فقر و فاقه نجات یافته
و بیکاری بکلی ازین برداشته خواهد شد
مگر در اثر موانع و مشکلات مهمه بشر نمیتواند جمیع
ابتکارات و اختراعات خود را لباس عمل بپوشاند .
اگر چه در ادوار مختلفه حیات یک سلسله
علماء و مخترعین نام آوری قد علم نموده و به نسبت
عرق ریزها و زحمات شباروزی خود ها بسا
آلام و مشکلات ابتداء نوع را ازین برده اند

شیاعلی میرعلی اصغر «شعاع»

ولی شاید قرن بیست و بالاخص این دوسه سال اخیر از حیث تعدد کشفیات و توجه مید علماء در این باره
برازندگی مخصوصی داشته باشد . امروز متخصصین علوم در دول محارب و غیر آن بلا انقطاع مصروف
تجربات و کشفیات علمی بوده مخترعات حزنی و غیر حزبی آماده میکنند و بهر صورتی که ممکن باشد
میگویند تا احتیاجات خود را نسبت به دیگران مخصوصاً رقباء بر طرف سازند و در عین حال از آنها
فوقیت و برتری هم حاصل نمایند .

داکتر چارلس ستاین Dr. Charles Stine معاون کمپنی معروف (دیوونت دی نیورس)
سال ۱۹۴۲ را بنام (سال اختراعات) یاد نموده و در هنگام افتتاح جلسه عمومی انجمن
کیمیای امریکائی راجع به اختراعات در این سال چنین شرح داد: «در سر تاسر

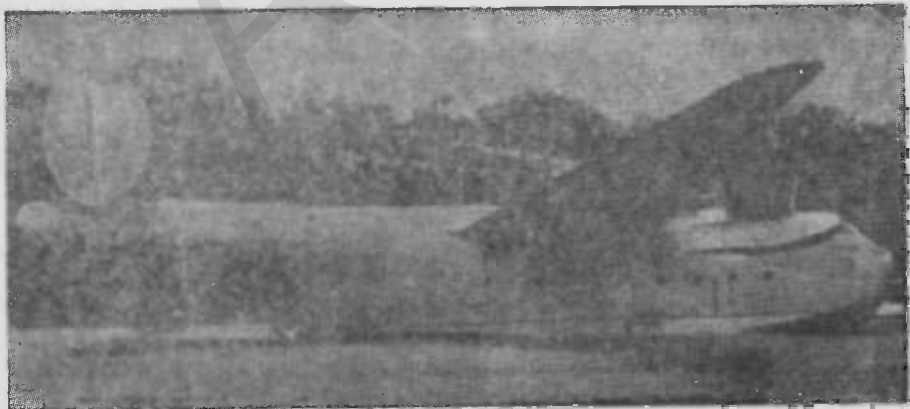
بهترین کار شرافتمندانه خوبی کردن با کسیست که سبب آزار تو گردیده است. »

اصلاح متحده کیمیا دانها و علماء مصروف تحقیقات مزید ساینسی بوده و در هر يك لابراتور به تعداد هزار نفر متخصص کیمیا جهت کشف چیز های جدید مصروفیت دارند فعالیت های علمی آنها بدرجه شدید مؤثر است که اینک مکتشفات ۱۹۴۰ در جنب آن کهنه و قدیمی دانسته میشود. او میگوید اگر مجبوریت های حربی رونمیداد و وضعیت محار به فشاری بردول وارد نمیکرد البته این همه اختراعات چند ماهه بایست در خلال يك قرن کامل ظهور می نمودند. امروز هم میگویند و ادوات مدهشه تخریبی و انهدامی بروی کار می آورند ولی فردا مکتشفات خود هارا به ترمیم و اصلاح تخریبات امروزه منحصر میسازند. »

وزارت حربیه بر طایفه در این نزدیکها چنین اعلان نمود که در هنگام صلح تعداد اختراعات سالانه بین ۱۰۰۰ و ۴۰۰۰ بالغ میشود مگر تنها در ۱۹۴۱ اندازه مقترحات به (۳۴۵۴۰) عدد بالغ گردید و امروز بصورت عمومی از طرف اشخاص ماهانه ۲۰۰۰ اقتراح علمی صورت میگیرد مگر همه آنها قابلیت عملی شدن را نداشته و علماء متبحر بعد از غور و تحقیق تمام از آنها انتخابات می نمایند.

دول محور نیز در این زمینه قدمهای متین و سریعی برداشته و خاصتاً ساینس حربی آنها پیشرفت شایانی نموده است. در تانک ها، طیاره ها، جهاز ها و تحت البحر بها ابتکارات عجیبی نموده و تا حد ممکن ساحة فعالیت های علمی خود را توسعه داده اند. کنون خبر بعضی از مهمترین و جدید ترین مخترعات دول مختلفه عالم را از منابع متعدده تحصیل نموده و اینک جهت مزید اطلاع قارئین محترم با کمال ایجاز و اختصار عرض میداریم:

جهاز جنگی فضائی

طیاره بمب افکن نوع جدید مارتن مارس که قوای بحری امریکا آن را بنام (جهاز جنگی فضائی)

از ریختن اشکهای که در حیات از چشم مصیبت رسیدگان مانع شده این اشکها در مرگ تو فرو
خواهند ریخت

یاد میکند از جمله بزرگترین کشتی های طیاراست که تا بحال ساخته شده . در اگست - ۱۹۴۰ .
چو کات و اساس جهاز مذکور تحت نظارت بحریه امریکا نهاده شد . در جو لائی ۱۹۴۱
بالیهای آن بوزن ۲۰۰۰۰ پاوند در بدنه جهاز نصب گردید . در ۸ سپتامبر برای ۵ روز تجربه
پرواز امتحانی آن با گذاردن نصف يك ملبون پاوند وزن بر بالهای آن صورت گرفت و اینك
در ۱۹۴۲ از آن عملاً در میدانهای جنگ استفاده نمودند . طول این طیاره ۱۷۰ فوت
و عرض بالها از يك گوشه الی گوشه دیگر ۲۰۰ فوت و اگر طیاره به دم ایستاده شود
بالهای آن از زمین برابر يك عمارت بیست منزله بلند خواهد بود . عملاً آن میتوانند
که در وسط بال آن قدم زده و هوا خوری نمایند . انجن آن دارای ۸۰۰۰ قوه اسب بوده
و بر علاوه اطاق افسران اطاق جدا گانه برای تفریح و تنفس در آن تهیه شده
و موضع میز افسر بزرگ در حوضه بینی طیاره میباشد و او بر علاوه اطاق جدا گانه
هم برای خود دارد . در بین بدنه طیاره دو اطاق طعام خوری ، دو حمام شاور دار
بنظر می آید عملاً آن از ۱۱ نفر مرکب میباشد . این طیاره (۱۵۰) عسکر را با لوازم
و اسلحه آنها انتقال داده میتواند . طیاره مذکور با خود موتور بوت ها داشته و عسکر
با اسکال دار با تویهای سبك و تویهای ضد تانك بواسطه آن مسافرت میتوانند این جهاز
قادر است که از امریکا به اروپا پرواز نموده و در حالیکه در راه هیچ توقف نکنند پس
به امریکا مراجعت نماید .

تعمین طیاره در عقب پرده دمه و غبار

اروننگ ولف امریکائی آله بسیار دقیق و حساسی اختراع نموده است که ذریعه آن
طیارات حمله آور را از فاصله خیلی دور معلوم میکند این آله در مقابل شعاع سرخ شدید التاثر
است ، شعاع مذکور از محرك و انبوب طیاره تابش میکند و اگر چه خواص آن مانند خواص
اشعه مرئیست ولی امواج آن طویل بوده و چشم آن را دیده نمیتوانند . چون این شعاع
غبار و دمه را میشکافد لذا بذریعه آله جدید معلوم شده و در نتیجه موقعیت طیاره در فضا
تعمین میگردد .

قیمت و اهمیت انستار را فوری مورد مواخذه قرار مده زیرا در بالا امواج متحرک دیده میشوند و مروراید در عمق یافت میشود.

«اوتوفون لایکسنر»

حرارت در ۶۰ درجه تحت صفر

بعضا هوا با زان به مقامات بسیار بلندی پرواز میکنند و برای اینکه در مقامات موصوفه سردی فوق العاده آنها را تکلیف ندهد لباس چرمی و پوست گوسفند در برمی نمایند. درین اواخر طوری که درین فوتو ملاحظه می نماید لباس مذکور را ذریعه جریان برق و حرارت آن گرم نگاه داشته و در نتیجه حرارت بدن را طوریکه لازم است حفظ میکنند. از خصوصیات لباس مذکور یکی آنست که وزن آن نسبت به لباس معمولی بسیار کم فرق داشته و مانع فعالیت هوا با زان هم نمیکرد. این لباس در سردی ۶۰ درجه تحت صفر (میزان الحرارة فارنهایت) پوشنده خود را گرم میسازد.

طریقه جدیدی برای گیل کردن

بمب های مچترقه

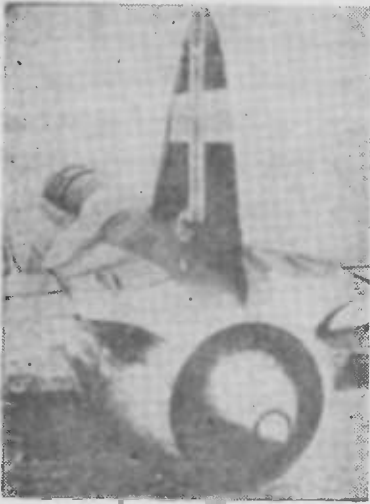
سر کرده بتالیون اطفائیة لاس انجیلس به اسم جیمس ال دانکس بجهت گیل کردن بمب های آتش افروز مگنیشیم دار ابتکار خوبی نموده و صرف در مدت نیم دقیقه میتواند که شعله بمب را سرد و خاموش گرداند. کلاه نحر و طی شکلی که در این فوتو ملاحظه میشود آب را بر روی آتش افکنده و آن را خاموش میسازد و در عین حال اشتعال مگنیشیم را مانع میگردد.

طیاره بدون پروانه

در ایتالیا جدیداً طیاره ساخته اند که به اسم (سی سی ۲) یاد میشود . در این طیاره برای دوفکر پشت هم موضع تهیه کرده اند بالهای آن بست بوده و یکشاه بر در پشت آن نصب نموده اند . این طیاره دارای خصوصیات دیگری هم بوده و وزن آن به (۱۱۰۰) پانصد و نود بالغ میگردد . هنوز راجع به پرواز آن پرش های امتحانی بعمل می آید . سرعت رفتار آن فی ساعت ۱۳۰ میل است و موتور آن راطوری ساخته اند که بدون پروانه بچراکت افتیده و قوه بیش راندن در آن تولید میشود و در نتیجه طیاره به هوا بر می آید .

تانک های جدید مواد سوخت

در این اواخر تانکهای مواد سوخت طیاره را از مشتقات رابرویلو فورم که نسبت به تانک های الو مینمی در مقابل گلوله مقاومت میتوانند اختراع نموده اند . در این فوتو اثرات گلوله ماشین گن را در تانک الو مینمی بطرف چپ و تانک جدید جانب راست ملاحظه مینمائید . این تانک در هنگام فیر مشتمل نمیشود و در وقت بار کردن و برداشتن صدمه و اذیتی به آن نمیرسد .

تحت البحری دو نفری

جدیداً در جاپان تحت البحری عجیب دونفری اختراع نموده اند که خیلی مورد اترست فوای بحری قرار یافته است . این تحت البحری در عمق آب فرو نمیرود بلکه بفاصله خیلی کم

هر که محبوب دگران واقع نمیشود در هر جای دنیا که باشد تنها و بیگس است . «خیورگک زاند»

از سطح آب حرکت میکند سرعت رفتار آن فی ساعت ۲۴ نوات (میل مخصوص بحری) بوده و جاپانیها مخصوصا در محاربات بحرالکمال ویرل هاریر از آن استفاده نموده اند .

کشتی جدید نجات

وزارت بحری انگلستان درین او اذراعلان نمود که برای نجات اشخاص و عملیه جهاز هالیکه مورد تعرض تارییدی تحت البحری قرار می یابند کشتی نجاتی اختراع شده است این کشتی با موتورهای پترولی مجهز بوده و برای ۳۳ ساعت پترول با خود داشته و میتواند که در این مدت فاصله ۲۰۰۰ میل راطی نماید . خصوصیات دیگر این کشتی تا بحال معلوم نبوده و از همه آله های نجات فوقت دارد .

آدم فایر پروف

برای عملیه اطفائی و آنهایکه جهت نجات اشخاص و سامان باید از میان آتش عبور کنند یک نوع لباس مخصوصی برنگ خاک ازینیه سنگی اختراع نموده اند این لباس تمام وجود را پوشانده و آتش آنرا سوختانده نمیتواند . بر علاوه لباس مذکور خیلی سبک بوده و تمام اعضای بدن را احاطه مینماید و دارای کلاه مخصوصی میباشد که در موقع ضرورت روی انسان را هم پوشانده و بحیث خود کار میدهد .

تفنگ جدید استرالیائی

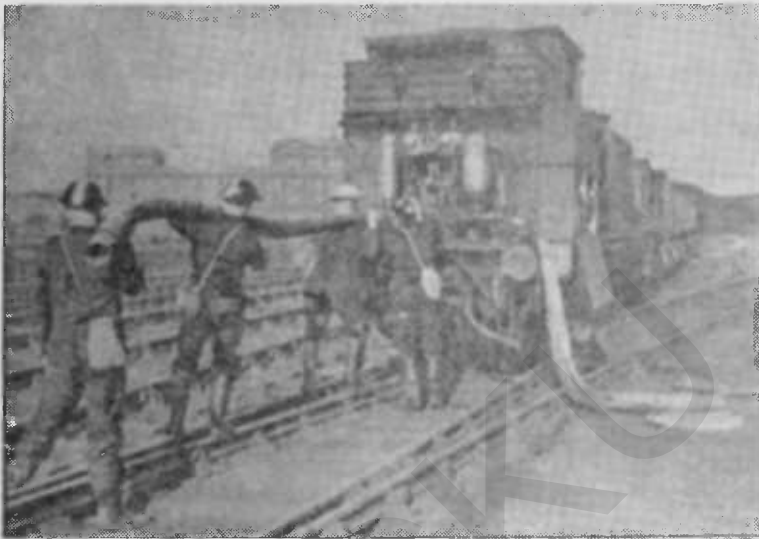
در استرالیا تفنگی اختراع نموده اند که به اسم (اون گن) یاد شده و از جمله بهترین ماشین گن های

سبک بشمار میرود . این ماشین گن از شانه و یا تپه گاه فیر گر دیده و در سه لحظه سی قطار کار توس از خود بیرون میکند . وزن آن ۱۰ پوند است و بصورت اتوماتیکی و با حرکت ماشه فیر میشود . مخترع آن جوان ۲۷ ساله است به اسم ایو یلن اون .

لوگو مو تیف ضد آتش

برای گل کردن آتشها و حریق انجن مخصوصی در راه ریل تهیه کرده اند که بذریعۀ

آن چندین
 + آگون به
 + ستقامت
 راه ریل
 حرکت
 نموده و در
 هر واگون
 تانکهای به
 گنجایش
 و ظرفیت
 ۲۲۰۰
 آب تهیه
 نموده اند .

در صورت وقوع حریق با سرعت هر چه
 تامتری از آن استفاده نموده و در هنگام بگریان افتیدن انجن لوله آب داخل تانکها
 شده و به این ذریعۀ در اطفای آتش میکوشند .
 در فوتوی فوق لوگو مو تیف مذکور را بالوله های آب آن ملاحظه می نماید .

گراموفون های جنگی مخفی

در برطانیه آله اختراع نموده اند به اسم سنکر و فون که یکی از مخترعات مهمۀ جنگ
 امروزی بشمار میرود ساختمان آن بدرجۀ سری است که حتی صانین ریکارد های گراموفون
 با وجودی که در ساختن آن سهم بزرگی دارند از مشاهدۀ یرزها و یافوتوی آنها محروم
 بوده و هم چنان عکاسان و مصورینی که در امور آن مدخلیت دارند مجاز نیستند تا آواز
 ریکارد آله مذکور را بشنوند . سنکر و فون برای تعلیم بعضی از اشخاص معین مورد
 استفاده قرار داده شده و در اثر مساعی یک انجنیر ، متخصص ریکارد گیری ، و عکاسی تهیه شده
 و از قلم بهتر میباشد چه در اثنای روشنی روز هم نشان داده میشود ، هنوز وقت آن نرسیده
 تا درباره خصوصیات سنکر و فون معلومات بیشتری داده شود . امروز صنعت ریکارد گیری

گراموفون در برطانیه بمسائل حربی و پیشرفت امور جنگ بیشتر تعلق دارد . چنانچه فعلا تعلیمات قوای هوایی اغلبا ذریعۀ ریکارد گراموفون صورت میگردد . مثلا قبل از پرواز صدای طیاره را ذریعۀ ریکارد به گوش هوا بازان آشنا میسازند وهم چنان از آواز ماشین گن ، صدای گلوله های توپ به فطرهای مختلف وبسا آوازه های عسکری دیگر ریکارد ها تهیه نموده وبه این طریق متعلمین هوا بازی را درس میدهند .

ماشین های دستی برای

هم ماسک وهم لو د سپیکر

محافظه مجروحین

یکی از علمای هنگری ماسک ضدغازی اختراع نموده است که دارای یک مکر و فون میباشد . ولود سپیکری هم به آن

برای بهوش آوردن وتنفس

دادن مصنوعی اشخا صیکه در میدان

جنگ به نسبت حملات هوایی بهوش

شده وتنفس آنها بند گردیده باشد

آله دستی اختراع نموده اند . حجم

وشکل این ماشین به گراموفون

بیشتر شباهت داشته و وزن آن به سی

پاوبالغ میگردد . در داخل آن

از رینگ صحرای لیبیا استفاده

نموده و آن را طوری ساخته اند

که حشرات وحیوانات موذی

دران داخل شده نمیتواند . درهوائی

گرم این ماشین برای اشخاش بهوش

فوائد زیادی رسانده و اندازة

تبخیر وجود آنها را معلوم میکنند .

فعلا یک تعداد زیادی از این ماشین

درین سته های متعرض ومدافع

قوای فضائی توزیع شده است .

مربوط است افسر عساگرد رهنگام تعرض فضائی وحمله ذریقه

غاز زهر دار در حالیکه بچهره خود ماسک مذکور را

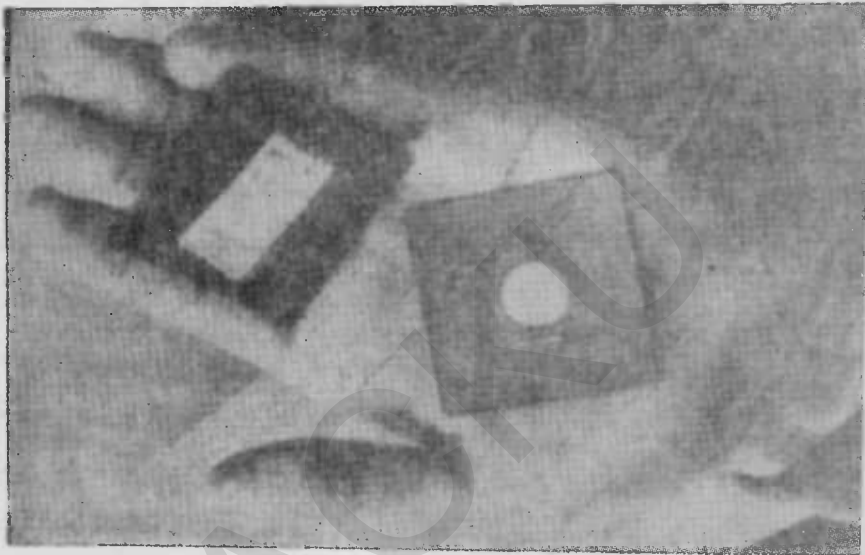
پوشیده است میتواند به عساگرد او امر لازم صادر نماید .

عکس بالا ماسک مذکور را با مکر و فون ولود سپیکر نشان میدهد .

با گستاخی ، دیده در آئی ، استهزاء و تمسخر خود نجیب ترین دارا ئی همچنان خود را
نابود مکن . « کینکس لی »

اختراع مخوف حربی

درین تصویر آله جدیده آتش افروزی را ملاحظه می نمائید که بهتوض بمب های محترقه
بکار میرود بقسمی که صفحه کوچک فلزی آن خاصیت وقوای اختراقیه شدیدی دارد و اطراف آن را

یک نوع بشم مخصوص فرا گرفته است صفحه فلزی چون تحت تاثیر اکسیجن و شعاع آفتاب واقع
میشود مشتعل میگردد آتشی که به ذریعه آن روشن میشود بزودی خاموش نشده و نسبت به بمب های
محترقه معروف تاثیر آن شدیدتر است .

مدهشترین بمب دنیا

ایستربالو مخترع معروف امریکا و متخصص بمب سازی آن دولت در اطراف ساختمان یک
نوع بمب جدید مصروف تحقیقات میباشد طوری که گفته اند بمب جدید بار لو به اندازه ربع یک میل مساحت
راحت نفوذ فرار داده و تمام محتویات و موجودات زنده آن محل را از بین میبرد .

تارییدو از انسان

یکی از مخترعین نام آور جاپان تارییدوئی اختراع نموده که یک حصه مهم آن انسان دانسته میشود . در پیش
روی این تارییدو یک انسان برای خود موقه میگیرد و ماشین مرگ آور خود را بطرف هدف در میان آب

چه اندیشه هولناکیست حیاتی را تلخ ساختن اگر میدا نستید قطره سرشک چه چیز است بخود
میلز زیدید .

بحرکت می آورد. چون تاریدو بهدف اصابت میکنند انسان نیز پارچه پارچه شده و ازین می رود
هنوز خصوصیات دیگر این اختراع معلوم نیست .

تایرهای فولادی

چون در اثر وضعیت حربی تهیه تایرهای بادی مشکلات دارد بنا بر آن در برطانیه برای امور
کشاورزی تایرهای فولادی به قطر ۳ فوت که روی آن را به عرض ۶- اینچ رابر پوشانده است
ایجاد نمودند. بذریعه نصب فنرهای مارپیچ در حدود میله تایرهای مذکور از وقوع شکست آنها هم
جلوگیری نموده اند. تایرهای مذکور در امورزرعت اینک مورد استفاده دما فین قرار یافته
و سرعت رفتار آنها فی ساعت از ۱۰ الی ۱۵ میل میباشد .

معلوم نمودن طوفان هوایی ذریعه رادیو

دردار الفنون فلوریدا راجع به طوفان های هوایی که در مدار انقلابی رومیدهد تحقیقات علمی
نموده و بالاخره به این نتیجه رسیده اند که اگر طوفان فضائی موجب رعد و برق گردد ستیشن های آخذة
رادیو به اصول جدیدی که تعیین نموده اند میتواند موقعیت حدوث طوفان را معلوم کرده وهم چنان
اندازه سرعت و سمت حرکت آن را مشخص کنند. اگر طریقه جدید آنها عمومیت حاصل نماید آن وقت
ستیشن های رادیوی خود را بصورت بهتری از صدمه رعد و برق حفظ خواهند نمود .

حمام متحرک

درین اوایل قرن بیستم امریکائی موسوم
به (انجمن اعانه جنگ برای برطانیه) حمامهای
متحرکی که ذریعه عراده ازجائی بجائی انتقال داده
میشوند تهیه کرده اند عراده مخصوص این حمام دائما
به طرف رستوران ها، مکاتب و مقامت دیگری که مورد
اصابت بمب واقع شده اند در حرکت بوده و به اعانت
و کمک اطفال و اشخاص مصروف میباشد. در این تصویر
پرستار آب جوش را از یک ظرف ۸۰ گیلنی تحویل
نموده و ذریعه آن لباس اطفال و خود آنها را شست
و شو میدهد .

ما بخود خیلی نزدیک هستیم و میتوانیم عیب‌ها و غلطی‌های زندگی خود را خوبتر معلوم نمایم «سید کی»

ماشین جدید زراعتی

برای زرع کرم ماشین جدیدی اختراع نموده اند که در ظرف يك دقیقه دو صد عدد کرم را کاشت می نماید. صورت کاشت آن این طوری است که يك تراکتور يك ماشین کوچکی که عیناً مانند انسان کار میکنند نصب شده و درین ماشین آله مخصوصی وجود دارد که زمین را حفر نموده و کرم را درین آن میگذارد. در عین حال بذریعہ دو عرادہ اطراف موضع زرع شده خوب سخت شده و از يك تانک که ۴۰ گیلن آب در آن موجود میباشد بصورت اتوماتیکی در اطراف آن آب پاش داده میشود. از این ماشین برای زرع کچالو، کاهو، پیاز، تره، لبلبو، توت، فرنگی و بادنجان رومی هم کار میگیرند.

کما فکريت جديد

مستتر آبی،
آف آتش
کانکریتی
اختراع
نموده است
که از کان
کريت معروف
سبکتر بوده
و دارای يك
مقدار خاک
اره هم میباشد
فعلاً در یکی
از کارخانه
های نزدیک

لندن خانم‌ها به ساختن این ماده مهم تعمیر مصروفیت دارند. امتیاز و خصوصیتی که کانکريت مذکور دارد این است که آن را بخوبی اره میتوانند و هم چنان میخ در آن به آسانی فرو میرود. چنانچه در این فوتو فرورفتن میخ را در کانکريت مذکور بخوبی مشاهده میکنید.

تفنگچه پارافین پاش

برای پاك کردن و شستن بعضی از برزها و حصص ماشین مخصوصاً انجن‌های طیاره دچار مشکلات زیادی میشدند ولی اخیراً انجنیرهای برطانوی آله بشکل تفنگچه اختراع نموده اند که از آن پارافین و تیل خارج شده و برزهای مطلوبه را در ماشین‌های مختلفه ذریعہ آن پاك میکنند. قبل از اختراع

گیتی. مانند آینه است که هر کس چهره خود را در آن می بیند. «چاکرای»

این آله عموماً حصص فلزی ماشین‌ها را در داخل تانک پارافین فرو می‌بردند این عمل موجب می‌گردید تا پارافین کثیف گرد و برای پاک کردن و فلتر نمودن پارافین به مشکلات بر می‌خورد. جهت پاک کردن پرزهای فلزی اولاً آنها را بر روی یک میز سوراخ دار می‌گذارند و ذریعه این آله آن را پاک می‌کنند پارافین ذریعه سوراخ‌ها در داخل می‌ز رفته و در آن جا تصفیه شده و بعد کاملاً بصورت فلتر شده داخل تانک پارافین می‌گردد و از ضیاع آن جلوگیری بعمل می‌آید.

تأثیر حوادث آفتاب

از تحقیقات علمی که در رصد خانه‌ها بعمل آورده اند چنین کشف شده که تشکیل یک دایره و نقطه که فعلاً در روی قرص خورشید بنظر می‌آید از ۱۹۳۳ شروع گردیده و در ۱۹۳۷ به منتهای شدت خود رسیده بود در ۱۹۳۸ هم بهمان حال باقی مانده و بعد از آن متدرجاً رو به انحطاط گذارد و در ۱۹۴۳ و ۱۹۴۴ به منتهای کوچکی ویستی خود خواهد رسید. عوارض شمسی بر زمین تأثیرات بسیار بزرگی دارد مثلاً در ۲ جون ۱۹۳۷ بر روی آفتاب یک برجستگی که مرکز آن ۱۶۷۰۰۰ میل و ارتفاع آن ۸۵۰۰۰ میل بود تشکیل گردید و برای ۳ روز این وضعیت باقی ماند و بعد از آن دفعاتاً در آن خرابی روداد. این وضعیت در رادیو و مخابرات رادیویی نقصانات زیادی وارد کرده بود.

بر بیان کردن ذریعه چراغ

جدیداً چنان چراغهای الکتریکی اختراع نموده اند که شعاع غیر مرئی ما تحت شعاع سرخ از آن تابش میکند و چون شعاع مذکور دارای حرارت است بنا بر آن ذریعه آن کباب بخته کرده و بعضی از حبوبات را بریان می‌مایند. اگر یک قطعه گوشت گاو را به ضخامت یک اینچ بدست آورده و بر روی صفحه میزی که در میان این دو چراغ نهاده شده بگذارند و شعاع آن را متوجه گوشت مذکور سازند بعد از نه دقیقه گوشت مذکور سرخ شده و کباب می‌گردد. جواری در ظرف دو دقیقه بریان شده و از هم میشکند.

اگر دروازه‌ها را رنگت و روغن و وارنش داد. و بعد در معرض تابش این شعاع قرار بدهند بعد از ۶۷ دقیقه کاملاً دروازه‌ها خشک میشود و حال

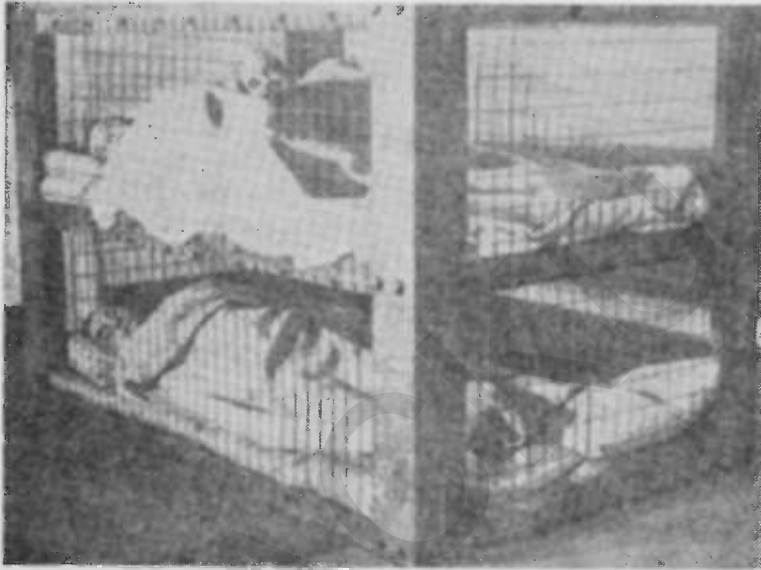

خود را شناختن منوط بر طبع است که باید اغلاط حیاتی خود را نسبت بدیگران بیشتر کشف نمود. «هیل»

آنکه خشک نمودن آنها ذریعه جریان هوا کم از کم ۲۴ ساعت وقت بکار دارد. حرارت شعاع غیر مرئی ما تحت شعاع سرخ با حرارت شعاع آفتاب که بعد از طی ۹۰ میلیون میل فاصله در زمین مبرسد خیلی شباهت بهم مبرساند.

چپرکت های دو منزل لّه دو نفری

در این اواخر برای خانواده های برطانیوی که عایدات سالانه شان بیش از ۳۵۰ یوند میباشند از طرف وزارت امنیت داخلی چپرکت های دو منزل لّه فولادی ساخته شده و در بین فامیلی ها توزیع

گردیده است. چپرکت های مزبور نسبت به میزهای مورسین ۴ فوت و ۳-انچ بلندتر بوده و هر منزل گنجایش دو بستر را دارد.

رادیو های جدید قوای بحری

در این اواخر برای قوای بحری دستگا های رادیوی قابل حملی تهیه کرده اند. از رادیو های مذکور دشمن هیچگاه استفاده نمیتواند. کنون در زو رق های مختلف الشکل کشتی های نقب یاک کن، کشتی های تار ییدو انداز، تحت البحرها و غیره از این رادیوها فواید زیادی برداشته و عملاً بحریه در وقت فراغت مصروف استماع میگردد. دشمن نمیتواند که موقعیت رادیوها را بخود معلوم نماید. رادیو های مذکور باز رادیو های معمولی کمتر فرق داشته و آنرا طوری تهیه کرده اند که در شدید ترین حالات هم خبر حوادث و جریانات واقعه را بدست آورده میتوانند. این رادیو از ۸۰۰ حصه جدا گانه ترکیب یافته است.

تنویر ذریعه بی سیم

علماء مصروف تجارب و تحقیقات علمی بوده و میخواهند قوای برقی را از آفتاب تحصیل نمایند و بر علاوه تنویر را ذریعه بی سیم عملی گردانند چنانچه در این اواخر يك گلوب برقی را ذریعه بی سیم منور نموده اند . اگر تنویر ذریعه بی سیم عمومیت حاصل کند آن وقت بسا مشکلات از بین برداشته خواهد شد . علماء بر علاوه ماده اختراع کرده اند که در اثر آن ریشه نباتات بصورت فوری نشو و نما می یابد . این ماده حیثیت شش را داشته و نباتات بواسطه آن هوای تنفس می نمایند . این اختراع زمین های بائر و عریان را به مرغزار های سبز و خرم متحول خواهد ساخت .

ماشین جدید درو کردن کچالو

مستر کاتر و مستر موری برای درو کردن و چیدن کچالو از زمین ماشین جدیدی اختراع نموده اند و بدریعه این ماشین دوثلث کار را که ذریعه عمده انجام می یافت تخفیف داده اند . بواسطه این آله کچالو از زمین بلند و کینده شده و ذریعه يك آله بلند کننده بر روی ماشین می آید . در گرد ماشین آدمها ایستاده اند . سپس از این ماشین کچالو در میان خریطه های مخصوصی که در آخر آن است افتیده و سنگگ و خاک آن بس به مرکز ماشین فرستاده شده و اخیراً بر روی زمین می افتد .

طول باسیل تیفوئید

در اثر تحقیقات جدید علمی چنین کشف نموده اند

که طول باسیل تیفوئید بصورت عمومی به ۳ میکرون یا

$\frac{3}{25000}$ حصه يك انچ بالغ میشود اگر این باسیل بر ابريك مسطره که طول خط آن يك فوت باشد بزرگ

گردد در این صورت و از روی این نسبت طول خود مسطره باید به بیست میل بالغ گردد .

قدرت به مقاومت مرض

هنری سمتریکی از اساتذۀ طب دارا لغنون کولو میا چنین کشف نموده است که انسان در سن ده سالگی بمقابل مرض قدرت تمام دارد و آن را از خود با بزرگترین قوت دفع می نماید و اگر

راه تکامل و راه هر گونه پیشرفت تنقید دائمی بخود می باشد. « آرنولد بیوکلین »

انسان بتواند این قدرت زادر خود تا طول حیات حفظ کند در آنصورت البته ممکن است تا پنجاه سال زندگانی نماید.

موتر های تهیه کننده بخار

این فوتویسکی از موترهای تهیه کننده بخار را با واگون آن که برای اولین مرتبه در ناحیه چسوسک مورد امتحان و تجربه قرار یافته است نشان میدهد در حصص مشرقی لندن از این موتر فواید زیادی گرفته و تعداد بسیاری از آنها را بکار خواهند افکند. موضع تهیه بخار در این موتر خیلی مفید بوده و بدریجه آن سالانه ۸۷۵۰ گیلن تیل را میتواند حفظ و ذخیره نمایند. ماده محترقه این موتر ذغال سنگ خالص بوده و موتر همد کوز میتواند که بقاصه ۱۰۰ امیل بدون تحصیل دوباره سوخت خرد کند نماید.

ماده جدید کشف شده میکروب

دکتر دوسن استاد جامعه کولومبیا و معاونین آن از ماده عفنه که در نان، پنیر، تشکیل می یابد ماده کیمیاوی کشف نموده اند که نسبت به جمیع مواد

کشف شده جراثیم مؤثر تر و از سلفانیلاید و مشتقات آن هزار مرتبه شدید تر است. این ماده به اسم نیسیلین یاد میشود.

دوای زهر بزهر

در ولایت سوت دا کوتای امریکای شمالی حقیقت غریبی را کشف کرده اند که خلاصه آن حسب ذیل است: اگر سگی را دوای سمی بدهید البته سگ خواهد مرد ولی اگر دوزخ سم بخورد و او برساند این تاثیر از بین رفته و سگ زنده خواهد ماند چه جسم او بدریجه سم اولی سم دومی را ندوای نموده و در نتیجه فعل هر دوسم باطل میگردد. کیمیاویون در طعام سگ به مقدار بسیار فلیلی سلینوم را داخل نمودند سگ سه ماه زنده بود و بعد مرد. مقدار سلینوم از ۸ الی ده ملیونم جزء طعام سگ بیشتر نبود مگر چون در آب نوشیدنی سگ از یک ملیون جزء آن ۵ جزء زردیخ بر علاوه سلینوم مذکور مزوج سازند در آن صورت آثار تشنم در وجود سگ باقی نمی ماند. در دارالتجربه مذکور سگی وجود دارد که از عرصه دوسال به این طرف در طعام و آب او سلینوم و زردیخ را مخلوط می نمایند و سگ کاملاً صحیح و سالم باقی مانده است.

میدانی چه کس در حیات دوستدار خود است ؟؟ کسیکه مانند دشمن قوی و نبر و مند با خودش در جدل است. «هامر ینسک»

خواب برقی یا اصول جدید تخدیر

خواب برقی نوع جدید تخدیر است که علمای جامعه شیکاگو آن را بحیوانات تجربه نموده و ثابت کردند که این طریق موثر است استعمال زیادی دارد چنانچه اگر جریان برق در نخاع شو کی حیوانات صورت بگیرد برای حیوان موصوف خواب عارض شده و هوش بکلی از او میگردد و عمل تخدیر صورت میگیرد. اهمیت این نوع تخدیر آنست که طیب به وضعیت مخدر شدن مریض کاملاً اقتدار و سلطه دارد و حال آنکه این وضعیت در دیگر دو اهای مخدره از قبیل کلو فورم و غیره وجود ندارد. اگر چه چهل سال پیش راجع به این نوع تخدیر فکری بمیان آمده و در ۱۹۱۱ تجربه هم کرده بودند ولی بعدها به علت غیر معلومی این طریق به تعویق افتاد تا آنکه امسال در باره آن بصورت بهتر و علمی تری داخل عمل وجدیت گردیدند.

شراب از ذغال

معادن ذغال اینک حیثیت مفارقه معمائی الادین را بخود گرفته است چه بسا چیزهای عجیب از آن استخراج میشود. بعد از جنگ امروزی خواهیم نگریم که عمارات از ذغال آباد شده و حتی پنجره روزنها را از آن درست خواهند کرد. در عوض سفال از ذغال ادوات و ظروف آماده نموده و فرنیچر خانه با لباس نیز از آن ساخته خواهد شد. گذشته از آن از ذغال در تهیه شراب ترکیبی کار خواهند گرفت. از روی تجربه چنین ثابت شده است که قوه برقیه بعد از این از ذغال استحصال خواهد شد.

منسوجات از نبات بحری

طبق اطلاع تازه که از برطانیه داده شده است از یک نوع نبات بحری به اسم (سی وید) نخ مصنوعی تهیه کرده و بعد از آن منسوجات آماده می نمایند. از نبات مذکور ماده به اسم الجینک ایسد استخراج میکنند و اگر این نبات خشک شود از ۲۰ الی ۳۰ فی صد آن را این ماده تشکیل میدهد. الجینک ایسد را در ایسد دیگر حل و از آن تار مصنوعی محکم و متین بدست می آرند. از خصوصیات این تار مصنوعی یکی آنست که قابلیت اجتراف را ندارد و اگر آن را به پترول آغشته نموده و بعد در بدنند در آن صورت پترول در خواهد گرفت ولی اصل لباس بحال خود باقی خواهد ماند. برای خانم ها هم از این ماده لباس درست میکنند. طبیعی است این اختراع اهمیت بسیار بزرگی داشته و در عالم منسوجات تحول بزرگی بروی کار خواهد آورد. خوبی دیگر آن این است که تهیه آن نسبت به دیگر تارهای مصنوعی ارزان تر تمام میشود

طلا از گندم

یکی از اختراعات خیلی مهمی که در این اواخر روداده همانا طریق جدید استخراج طلا از گندم است. راجع به اختراع مذکور صرف اینقدر گفته شده است که گاه قطع شده گندم را برای

کسیکه خود را شناخت بزودی دیگر آنرا شناخته خواهد توانست. «ایشتن بر کس»

۲۴ ساعت در آب تر میکنند کفی که ازین آب پیدا میشود دارای مقداری طلا میباشد. سپس آن را به اصول مخصوصه تجزیه نموده و در نتیجه طلا بدست می آرند.

سرش از استخوان

درین روزها در برطانیه نمیگذارند که استخوانها را بجاگ دفن نمایند بلکه از دهن دکان فصابها و خانهها استخوان را جمع کرده و از آن سرش مخصوصی تهیه میکنند که در صنعت طیاره سازی موارد استعمال زیادی دارد و هم چنان برای بپهای شدید الا انفلاق از استخوان نایتروگلسزین استحصال میکنند. از سرش مذکور در خمپاره ها، فیوزبمبها استفاده های زیادی می نمایند.

چای جوش از پورسلین

در برطانیه چای جوش های چینی برقی تازه اختراع نموده و از آن فواید زیادی بدست می آرند. مردم به چای جوش برقی ضرورت و احتیاج تمامی داشته و چای جوش های جدیده نسبت به چای جوش های فلزی بیشتر توسعه حاصل کرده است این ظرف گنجایش ۳ پنت آب را داشته و از خاک چینی ذریعه قالب های مخصوص آماده میشود. اولاً ظرف موصوف را در کور های مخصوص کوزه گرمی حرارت میدهند تا رنگ آن نیلی تیره گردد بعد به کور های مخصوص دیگر آن را به حرارت خیلی زیاد بخته میکنند و سپس به اصول مخصوصه اسباب و سامان برفی را به آن نصب می نمایند. امر و ز ادوات و ظروف چینی و سنگی موارد استعمال زیادی پیدا کرده و آن ها را به اصول مختلفه محکم میسازند تا کار فولاد را بدهند.

کاغذ از بانس

از فلوریدا چنین اطلاع داده شد که از یک نوع درخت صنوبر به اسم (بلو یابن) کاغذ درست نموده و برای توسعه آن اینک فابریکه های بزرگی تعمیر نموده اند. جنگل های درخت مزبور هزار هکتار مربع میل زمین را در ایالات جنوبی آن دولت احاطه کرده و دارای مقدار زیادی ماده چسبیده میباشد چوب درخت را بصورت خمیر در آورده و از آن کاغذ درست میکنند ولی کاغذ مذکور چندان خوب نبوده و حیثیت کاغذ اخباری را ندارد. تنها در اضلاع امریکا روزانه (۱۰۰۰۰۰۰) طن کاغذ مصرف جرائد میشود در ۱۹۳۸ و ۱۹۳۹ مصرف کاغذ جرائد و مجلات برطانیه به (۵۰۰۰۰۰۰۰) طن بالغ شده و جهت مصرف روزانه کاغذ در یک جریده لندن باید از بیست ایکر زمین چوب تهیه شود. ۸ فی صد کاغذ دنیا از درخت صنوبر بدست می آید و جنگل های آن هنوز ساحات وسیعی را در کاناادا، ناروی، سویدن و روسیه احاطه نموده است. به خاطر باید داشت که تهیه خمیر کاغذ یک حصه بسیار جزئی مصارف جنگل های دنیا را تشکیل میدهد و حال آنکه از جنگل های مذکور تارهای مصنوعه از سلولوز، حصه های موتر، عرادهای گادی و بسا چیزهای دیگر استفاده می نمایند. در اضلاع متحده امریکا سالانه به اندازه ۲۵۰۰۰ میلیون مکعب فوت

انسان باید هر روز به محاکمه خود بپردازد و اگر گناهی کرده است فوری از خویش انتقام بکشد.
«سینیکا»

چوب درشت ۱۰۰۰۰۰ میلیون مکعب فوت چوب باره شده به مصرف میرسد و حال آنکه نمودی درخت ها در جنگل سالانه ۷۰۰۰۰ میلیون مکعب فوت میباشد از روی این حساب در ظرف مدت بسیار کوتاهی جنگل ها بکلی از بین خواهند رفت اینک در آینده ذخیره بسیار بزرگ مصرف کاغذ درخت ها و جنگل های بانس میباشد چه جنگل های مذکور بسیار به سرعت نشو و نما می یابد . يك ساق درخت بانس در ۲۴ ساعت به اندزه ۹ - انچ بلند میشود .

الکل از کچالو

درین اواخر از جاپان این خبر براد کاست گردید : « به نسبت قلت پترول مناقلات ذریعه موتور دچار مشکلات گردیده و حکومت جاپان برای اینکه مشکل قلت پترول را از بین بردارد فعلاً مصرف تحقیقات و تجربه های علمی بوده و میخواهد از رابر پترول استخراج کنند » دوروز بعد رادیوی بتاویا چنین اعلان کرد : « علما و متخصصین کوشش دارند تا از یک نوع کچالوی شیرین الکل استخراج نمایند برای عملی ساختن این نظریه فعلاً در چندین تصفیه خانه شکر مصرف امتحان و تجربه میباشند » .

سپرت موتور از سنگ رس

فعلاً در استرالیا از میدانهای وسیعه سنگ شیل (نوعی از سنگ که با خاک رس مخلوط بوده و در فوه و رفته میباشد) سپرت موتور استخراج می نمایند . اولاً سنگ های مذکور را خوب خرد نموده و بعد ذریعه حرارت فوق العاده آن را گرم می نمایند در اثر این حرارت از سنگهای مذکور بخار متصاعد میگردد . این بخار در یک موضع مخصوص دیگر غلظت پیدا کرده و در نتیجه به تیل خام تحول می یابد . سپس تیل مذکور را تصفیه کرده و بجای سپرت موتور یا گیسولین از آن کار میگیرند و اگر آن را باز تصفیه نموده و در این خصوص توجه تمامی نمایند البته در انجن های جدید هم از آن استفاده خواهند نمود . این تیل را ذریعه یک لاین یا پمپ که به فاصله ۳۵ میل ممتد شده است به استیشن راه ریل میرسانند .

در هر فر صتی متوجه بخود باش ، بیینی چه بودی ، چه هستی و چه میخواهی بشوی با بصورت اثر
گناهان مبرا خواهی ماند .
« ز بستیان برانت »

کورنی مهم وقائع

به ۱۳۲۱ کښې

ښاغلی یارمحمدخان « نظامی »

د ۱۳۲۱ کال شرو شور هر مملکت ته رسیدلی ، او هیخ ملک به په دنیا کښې نه وی چه ددې
خونړې جگړې څخه چه نن ورځ ئې په ټوله نړی احاطه کړیده ، مامون او محقوظ پاته شوی وی .

ز مونږ خو ز او گران وطن افغانستان لمړی
مملکت دی چه د پاک خاوند په فضل او مرحمت
اود خپلی کلکی بی طرفی اوصاح خواهی په سیوری
کښې تراوسه ددې بلا د اثر څخه مصئون او مامون
پاته دی ، او بی له هغو اساسی اونو غی تا ترا تو چه
زمونږ زړونه ئې غمجن کړی ، دخدای په فضل ز مونږ
کال په آرامی تیر شوی .

ملت او حکومت دواړو په اتفاق سره لاس
پوکړی ، دیوه نصب العین دپاره په کامل اتفاق دخپلو
مقاصدو او مملکتی مراسم په وړاندی یو لو کښې
بخت اوسر گرم دی .

اوس مونږ په دې لاندی کړښو کښې ددې کال
غوره اود ذکر وړهغه گذارشات اووقائع چه درسمی
دواړو په اجرا آتو کښې نشی راتلی ، د تاریخ په ترتیب د دې کال لاندی د ښاغلو اوستونکو
د معلوماتو دپاره لیکو :

نیالگی اېښودل

د بشر د ژوندون دما یحتاج څخه مېوه داری او بی مېوی ونی هم دی ، دنیا قامونه دونو
په ډېروالی او د ځنگلو نویه جوړولو کښې سعیه کوی او هر مملکت غوازی چه په خپل
مملکت کښې ونی زیاتی کړی او ځنگلونه جوړ کړی چه دمېوو اولرگو اونورو مزایا و څخه ئې
استفاده وکړی .

هما يوني اعليحضرت دجيبې دنيوونځي دنوي ودانې نقشه کوري

زموثر معارف پالونکی پاچا اعليحضرت المتوكل على الله د حبيبي دنيونخي
د نوي وداني تيزه ايزدي

دهمدي لامله په دې بختوره دوره کښې چه د مملکت ټولې چارې د اصلاح او دقیقې وارسې لاندې نیول شوی دی، دی کارخواته هم خاصه توجه شوی ده، لکه چه هر کال د حمل په لمړې ورځ کښې دملو کانه اشرف ذات له خوا دخپل گران ملت په عنوان فرمانونه صادرېږي، او هغوی ته په دغه فرمانونو کښې دنیا لگیو د کښېنولو په خواو شا کښې تا کیداو توصیه کيږي. دادشا هانه ذات فرمانونه چه ملت ته په دې خصوص کښې توصیوی جنبه لری، په دې خو کولو کښې ئی د مملکت په ودانۍ اوسمسور والی کښې ډېر لوړه اوبڼه تاثیرونه کړی او خلک ئی دی مهم کارته متوجه کړېدی، لکه چه مونږ ته معلومه شویده هر کال دنیا لگیو کښېنولو په وخت اوبڼه کښې په مرکز اوولایاتو کښې په ملیونونو نایا لگی اېښودل کيږي.

د میلاد النبی (ص) احترام

دریبع الاول په ۱۲ چه د یاک نبي محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د مولود بختوره ورځ ده دا علیحضرت شهید سعید (رح) د حکومت د ابتداء څخه تر اوسه پوری هر کال، د دې بختورې ورځې په مناسبت په سلاخانہ کښې لوی مجلس جوړېږي، ستر کال هم د تیرو کلونو په شان ددوشنبې په ورځ په ۱۰ د حمل او ۱۲ دریبع الاول په سلاخانہ کښې مجلې ترتیبات نیول شوی و اود دې لوی او محترمی ورځې د احترام دپاره یو مجلس منعقد شو چه محترم و علماؤ او عالی رتبه مامورینو بکښې شمولت درلود. دسهار په ۹ بجو ج، ع، ح، ا، ا، ا نشان والا حضرت اشرف صدراعظم صاحب هم د دې مجلس د شرکت دپاره تشریف راوړی و، لمړی فضیلت ماب مولوی یار محمد خان د مولود شریف د دې مبارکې اوبختورې ورځې په اهمیت اود یاک رسول صلی الله علیه وسلم د لوړ شخصیت په شاوخوا کښې یوه دلچسپه ویناو کړه، له دېنه وروسته جناب قاری محمد عمر خان دقرآن کریم خو آیتونه ولوستل. په خاتمه کښې دملو کانه داشرف ذات اود افغانستان د سعادت اوبکېختی دپاره دعا گانې وشوی، او د حاضر ینوله خوا دهغه د دعائو اید وشو او مجلس په لسو بجو خاتمه ومونده.

د حبیبی د عالی مکتب نوی ودانې

دثور په (۷) ددوشنبې په ورځ تر ماښپښ وروسته په نوی کابل کښې د حبیبی د ښوونځی د نوی ودانۍ لمړی څښته اعلیحضرت همایونی پخپل لاس په خورا ښو مراسمو کښېښووله اونور هم مونږ وینو چه هروخت په ودانېو اوبنار جوړولو اودنو ښوونځیو په تاسیسو لو کښې، ښه ښه اقدامات کيږي اود انا بتوی چه زمونږ د مملکت نصب العین یو علمی نصب العین دی اوزمونږ دراتلونکی ژوند ون بنسټ علم دی. معرفت هغه لمړی څیز دی چه دپوها نواولیاؤ توجه لمانته جلبوی څنگه چه په ژوند کښې

ای بشر! کار کلمه سحر کار نیست، کار روح سعادت است، کار گنجینه و حاکمی آرامش است.

دعالم فضیلت او اغیزه خرگنده ده، نوویلی شوچه دالارد مملکت دنیگمرغی او فلاح دتامین دباره یوه بنه اورونبانه لارده.

مونږ له خدایه غواړو چه ددی ټولو اقداماتو لمن نوره هم ارته شی، اود حبیبی دینوو نځی دنوی ودانی په شروع چه دقدمات له حیثه زمونږ د هوالمری عصری مدرسه ده دپه انجام اود کشور دعلمی ژوند استقبال وشي.

د شهید اعلیحضرت پرمزار د گلو د گیدو اینبودل

دسه شنبی په ورځ د جوزا په (۱۲) ع، ج کمال کوپرو اود ترکی نوی سفیر په (۱۱) بجو دا اعلیحضرت شهید پرمزار د گلو گیدی کښیږده.

د طب فاکولته چه دعالم او معارف روزونکی اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید له مهمو تاسیساتو څخه ده، د عقرب په دوهمه چه لسم کال ئې نوی شوې و، په دغه مناسبت ددی فاکولتی او د طبی اودواچوړولو دمکتبو محصلین او تعلیمی او اداری هیئتونه دمغفور مرحوم اعلیحضرت مزار ته ورغلل اود خالصانه دعا او فاتحی وپلو په ضمن کښی ئې په اوږدو مراسمو د گلانو امپلونه د هغه سعید شهید پر مقبره کښیږده او خپل احساسات اود احترام او قدر پېژندلو مراتب ئې څرگند کړل.

همدغه شان د عقرب په (۱۶) چه د پښتون ملت د ماتم ورځ ده، ځکه چه پدی ورځ د پښتون مهربان او یوه ټولواک غازی اعلیحضرت محمد نادر شاه، شهید شو اود هر فرد په زړه دا غ کښیږدلو شو ځکه چه اعلیحضرت شهید هغه ذات و چه دی ملت ته ئې د عرفان او علم پلوشی راوړی اود ددی مملکت هغه تیاره ورځ ئې پری روښانه کړه.

پښتون ملت ټول عووما اود معارف ذوفمندان خصوصاً هېڅکله دخپل لوړ قائد تاریخی خدمتونه نشی هیرولای، په همدغه مناسبت د عقرب په (۱۶) د ښوونځیو ټول شاگردان او تعلیمی او اداری هیئتونه دا اعلیحضرت شهید مبارک مزار ته ولاړل اوبس د قرآن کریم دخو آیتوتلاوت څخه ئې خالصانه دعا گانې د هغه مرحوم مغفور په باره کښی وکړی اود گلانو گېډی ئې دده پرمبارک مزار کښیږدلی.

د داوی په (۱۵) جلاتماب (خالدازهاوی) د عراق نوی وزیر مختار په یوولس نیمو بجو دا اعلیحضرت شهید پرمزار د گلو گیدی کښیږده.

دخپلواکی د جشن په لمرۍ ورځ همارو نبي اعلی حضرت
د عسکری اسلامي ځایونو په وخت کې

ع، ج، ا، نیشان غازی والا حضرت سردار شاه محمود خان دحرب وزیر درسم گذشت په وخت کښې

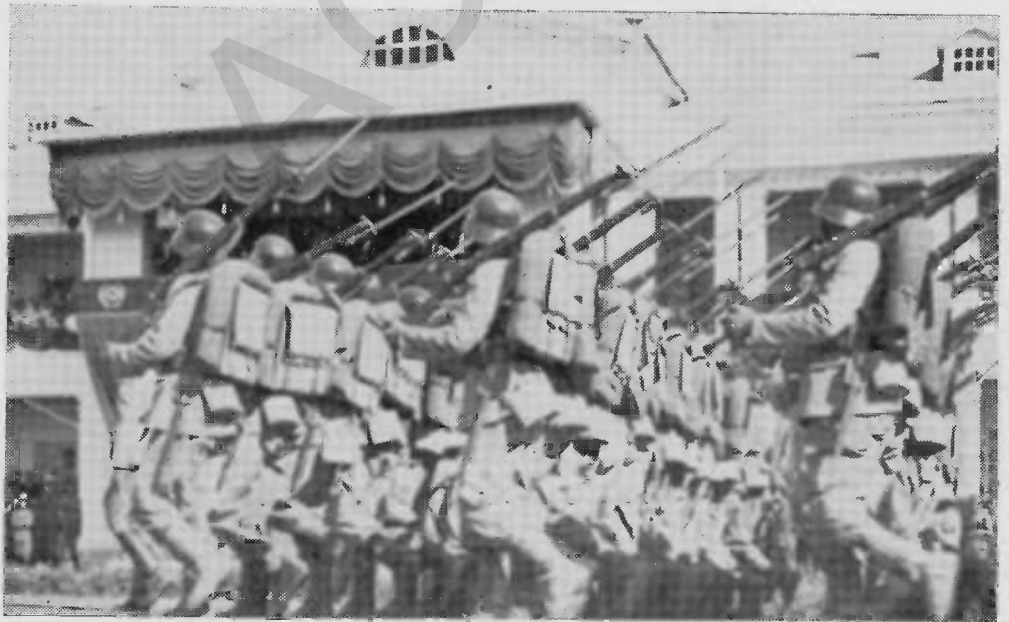
ع، ش، سردار عالی والا حضرت سردار محمد داؤد خان دمرکزی فواؤ فومانان درسم گذشت په وخت کښې

یوه ټولگی سپاره عسکر دعلم مبارک سره د رسم گذشت
په وخت کېږي

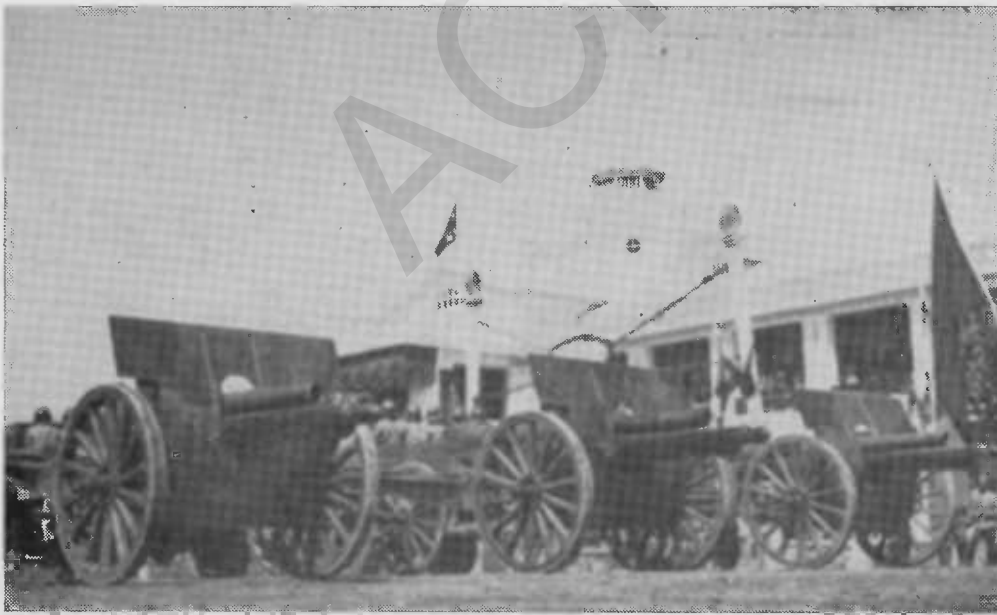
یوه ټولگی دحریه مکتب ذ متعلمینو څخه د رسم گذشت په وخت کښې

یوه ټولگی عسکر د رسم گذشت په وخت کښې

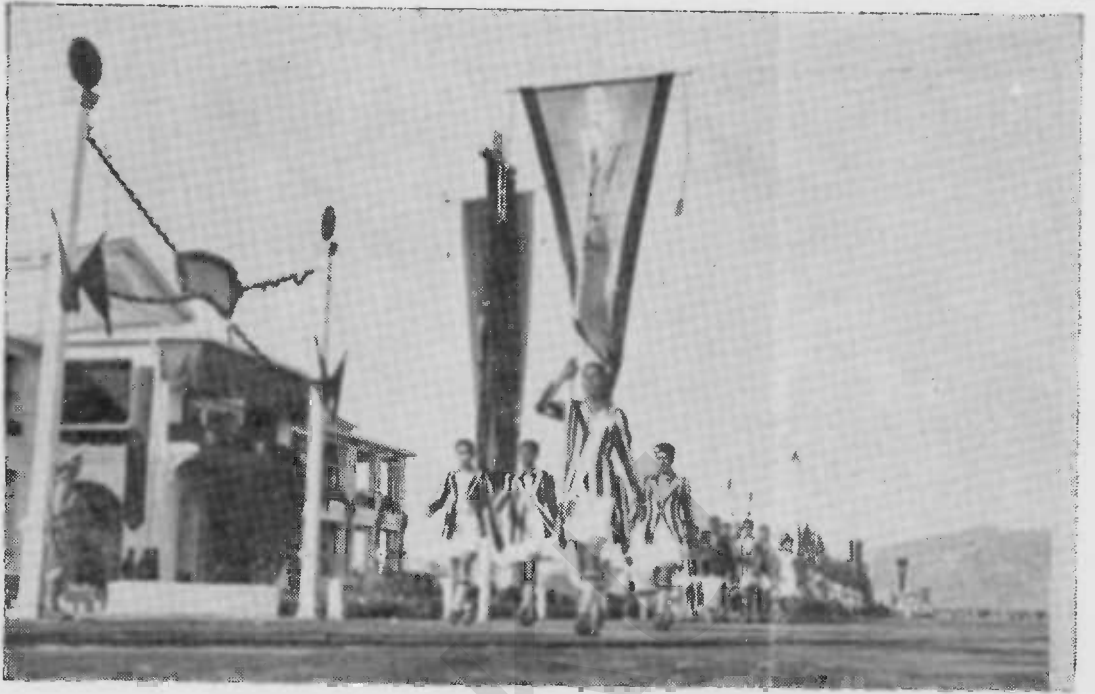

خوبی جنگ خولی توپونه دن سم گذشت به وخت کنی

خو بظر به توپونه دن رسم گذشت به وخت کنی

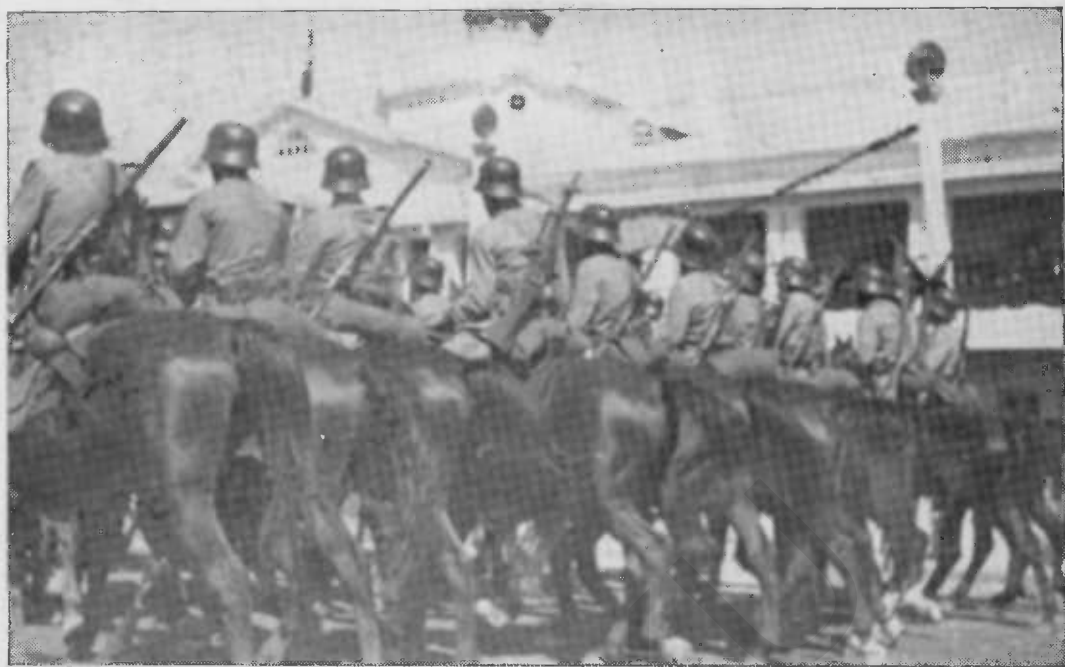

د معارف و رز شكاران د رسم گذشت په وخت كښي

يوه ټولې د معارف و رز شكاران د رسم گذشت په وخت كښي

پوه ټولې سپاره عسکر د پرسم گذشت په وخت کښې

د آس مخلو لو د مسابقې دوهم او دریم لمبر سړی

کار انسانرا از هر بله نجات میدهد . زنجیر های بدبختی را میگذراند و اقوام را آزاد
و مسعود میگرداند .
« منبریش زیدل »

دملی شورا دڅلورمې

دورې ددریم کال افتتاح

د دوشنبې په ورځ د جوزا په ۲۵ه شاهی سلامتخانه کښې دملی شورا دڅلورمې دورې ددریم کال
دافتتاح په مناسبت یولوی مجلس منعقد شو ، په دې مجلس کښې ج ، ع ، ج ، ا ، انشان والا حضرت
سردار محمد هاشم خان صدر اعظم اونورو محترم و وزیرانو او دملی شورا او مجلس اعیان
جمعیت العلماء اعضا او ملکی لورو مامورینو ، او عسکری منصبدارانو ترغند مشرانو یوری
شمولیت درلود ، دملوکانه اشرف ذات موکب هم تشریف راوړی ، اوپر (۱۱) بجو همایونی
اعلی حضرت دراد یوبه ذریعه پخپله مهمه وینا دملی شورا دڅلورمې دورې دریم کال افتتاح کړل .

دوالا حضرت اشرف صدر اعظم په حضور

دملی شورا دوکیلا نو تشریف

دملی شورا اعضاء کالی تعطیل په مناسبت چه خپلو کوروته تللی و پسر د رخصتی دتما میدو
څخه چه بېرته کابل ته راغلل ، دچهار شنبې په ورځ داسد په (۲۸) د ع ، ج عبدالاحد خان
دملی شورارئیس په مشر توب دوالا حضرت اشرف صدر اعظم حضورته دصدارت عظمی
مانی ته ورغلل اوپر (۴ بجو او ۱۰ دقیقو) دوالا حضرت دحضور تشریف نی حاصل کړ .

د خپلواکۍ د ۲۴ کال جشن

د خپلواکۍ د ۲۴ کال جشن دپاره هم دتبر وکلو په شان ښه ترتیبات نیولی شوی و
او دملت او حکومت اه خوایی په خورا مینه استقبال وشو .

دسنبلی په لمړۍ ورځ چه سم دتا کلی پروگرام سره د جشن افتتاحی مراسم اجرا
کېدل لوړو ملکی مامورین او عسکری منصبداران ، دملی شورا ، او مجلس اعیان اعضاء او نور
مشران او سپین بزبری چه دغه دوزارت در بارله خوادکارا تونوپه ذریعه را غوښتلی شوی و
په شاهی سلامتخانه کښې حاضر وو اوپر تا کلی وخت باندي دعالی حضرت همایونی موکب تشریف
راوړو او دتشریفاتی ټولگی عمکر او موزیک او دټولو حاضرینوله خوا پاد شاهی سلام
او احترام وکړ شو .

کار قانون‌علوی است ، کار با مفهوم حیات یکی است ، بیکاری معنی مرگ را افاده میکند .

اوپر (۸) بچودهما یونی اعلیحضرت به موثره اولویده ویناسره (د نشر الصوت) په ذریعه داستقلال د(۲۴) کال جشن افتتاح کړ شو او ټولو وگړي و د خپل گران ټولواک لوړه وینا چه درا دیوبه ذریعه براد کاست شوه په خورا مینه او دلچسپي وارویدله . ور وسته اعلیحضرت اشرف دټولو حاضر ینویه ملگری- حضوری چمن ته د عسکر دتیرید و د کتلو دیاره تشریف و بوړد او ټول عسکر په خورا انتظام تیر شوه ، او د عسکر د تیرید لومنظره دخوښی او مسرت وړوه او د استقلال د مینانو په زړو کښې ئی ژوری اغیزی وکړی ، لنه ئی داچه تر(۶) ورځو پوری سم دټا ککلی پرو گرام سره ډول ډول لوبې او مسابقی ، ملی اتپونه ، فټ بال هاکی ، پهلوانی اونور ښه ښه نمایشونه و شوه او داملی جشن په ډېره خوښی اومسرت تیر شو . مونږ د همایونی اعلیحضرت گټوره افتتاحیه وینا خپلو ښاغلو لوستو نکوته داستفادی اومعاوماتو دیاره لاندې لیکو .

د همایونی اعلیحضرت وینا د جشن د افتتاح په ورځ

« د لوی خښتن په نامه دوطن داستقلال د (۲۴) کال جشن افتتاح کوم او دالویه تاریخی ورځ چه زمونږ په ملی ژوندون کښې دهر ډول افتخار مورد ده ، دمسرت په ډک زړه سره وتاسی گرانو هر یوه ته تبریک وایم یقین لرم چه زمونږ د ملت لوی او کچنی به ددې ابدی افتخار د خوندی کولو په لار کښې لکه د یوه غیرتمن ملت له وسه چه پوره وی ، دځان ښندلو او فدا کاری-څخه به سپمونه نه وکړی . په او سنی حال کښې چه د عالم بشرید بختی او مصیبتونه ورځ په ورځ ډیریزی اوعمومی اوضاع ، ساعت په ساعت دنوږ بحر انواواآشفته گی سره مخامخ کیزی ، زمونږ مسئولیت هم دوطن دحقوقو په پرنځای کولو کښې لادروندشوی اودن ورځی جریانات دابشکاره کوی چه باید داوضاعو لادېر مراتب اودخپل مملکت داحوال مخکښی کتونکی شو ، یعنی لکه مونږ چه دآزادی- دخوندی کولو اودمعنوی ژوندون دتأمین دیاره زیار کازو ، باید چه درحم، مروت ، اعتماد اوانصاف ساتنه ترپخوا ډېره په زړه او دماغ کښې ټینگه کړو اوپه دې ډول خپل زړونه یوله بله لاسره نژدی اومهربان کړو، ولی چه ددې وجدانی او اخلاقی وظیفو انجامول ، یوه جامعه دمهربان خدای دمرحمتو وړ گرزوی او د ټکمرغی دژوندون وخواته لاریښوونه ورته کوی .

زما عزیزانو ! استقلال لوی نعمت دی چه زمونږ دنیکه گانو په خورا زحمت اوربړ اوپه را وروسته کښې دوطن دزړه ورو مېړو اووتلو زامنو دځان اوژوند په قیمت په لاس راغلی دی اوخوندی کول ئی مونږ اودوطن راتلو نسکی نسل ته سپارلې شوې ده خښتن تعالی ته شکر کابزو

همايونی اعلیٰ حضرت پہ نندار تون کیتی

ع ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعیم خان
 دمعارف وزیر او دصدارت عظمی امری
 معاون چہ دخیل وطن له ودانی او سر سبزی
 خرہ دہرہ میہ او عشق لری ؛ سترکال
 پسرلی دنہا لگیو اینو دلو بہ ورخ
 دمعارف مامورینوسرہ دکابل بہ اساسی
 دارالمعلمین کیتی تشریف لری

همه ښاغلي چه د وطن په مطبوعاتو کښې بي له لسو کالو زيات خدمت کړيدى او دغه عرفاني خدمت په اثر کښې د معارف دوهمه او دريمه درجه نښانونه ور کړ شويدي .

لومړى صف ناست خاق له کښې لورى :-

- ۱ - ښاغلي پرهان الدينخان « کشککي » ۲ - ښاغلي عبدالحي خان « حبيبي »
 ۳ - ښاغلي صلاح الدينخان دمطبوعاتو مستقل رئيس ۴ - ښاغلي هاشم خان « شايق »
 ۵ - ښاغلي محمد امين خان « خوگياني » ۶ - ښاغلي امين الله خان « زمريالى »

دوهم ولاړ صف له کښې لورى :-

- ۱ - ښاغلي رشيد خان « لطيفى » ۲ - ښاغلي سيد فاسم خان « رشتيا »
 ۳ - ښاغلي محمد قدير خان « تره کي » ۴ - ښاغلي محمد زمانخان « تره کي »
 ۵ - ښاغلي سرور خان « گويا » ۶ - ښاغلي يعقوب حسن خان .

درېم صف له کښې لورى :-

- ۱ - ښاغلي غلام جيلانخان « اعظمى » ۲ - ښاغلي احمد الله خان « کریمی »
 ۳ - ښاغلي احمد عليخان « کهزاد » ۴ - ښاغلي غلام دستگير خان .
 څښتنى کسان چه دنښانيو ور کولو په مجلس او دعکس اخستلو په وخت کښې حاضر نه و هغه دادى:
 ښاغلي حبيب الله خان (طرزى) ښاغلي محمد ابراهيم خان (عفيفى) ښاغلي شمس الدينخان
 (قلعتکي) ښاغلي عبدالصمد خان (جاهه)

تنهايك سعادت است ، آنهام دروظيفه ، تنهايك تسلي است؛ آنهام دركار . تنهايك لذت است ؛
آنهام در زيبائي وجمال .
«كارمن سيلوا»

چه زمونږ ملت له لمړۍ ورنخي څخه دخپل شرف دژوند پاته كېده به دغه مقدسه كلمه پوري
تړلي كينلي اوښنگ يقين لرم چه ديوه ملت وده اودعزت ژوندون يوازي دآزادۍ په فضا
اود استقلال په رنھا كينې تامين كېدلاى شي .

زما عزيزانو ! زمونږ اراده او تصميم ، دروغى طرفدارى په روغه ژوندون كولو
اوداخاوره دښنگ څخه ليرى درلولو دى اودغه طرز عمل دى چه زمونږ دملت له خواپه
ټينگه تايد شوى اودهغه دخوندى كولو دپاره كاملاً حاضر دى . زمونږ حكومت دغه سياست
په ښه توگه عملي كړى اودهغه دخوندى كولو دپاره ئې ډاډ بخښو نكي اجراآت كړى دى .

نورد مملكت داخله امور ددغه سياست په اغېزه ، ترهغه لځايه چه نن ورنخي مشكل وضعیت
مرسته كوى په ښه ډول په جريان كينې دى ؛ حكومت اوملت دوطن دچارو دپرمخ بيولو دپاره
لحمدلله په يوه لاس اوسره يودى .

په پاى كينې داستقلال دحاصلوونكى يعنى اعليحضرت شهيد پريك روح اونور وشهيدانو
چه دخپلو وينو په تويولو سره ئې دوطن اوداستقلال دبيرغ نوم لوړ كړى دى دعالميزم اوښينه
ورته غواړم ، اودڅينتن تعالى له لوړ درباره چه دخير اوشر مقدرات دده دقدرت په لاس
كينې دى التجا كړو چه زمونږ گران وطن اوملت دى له هر ډول ناوړو پېښو څخه پخپله ساتنه
كينې ولرى اوانسانان دى دنړۍ ددې سوځوونكى اوره وژغورى . » (پاى)

هو! استقلال دېشدرهري طبقى اوملت حق دى نوهم داسبب دى چه دېش هر فرد ددې طبيعى
اومقدس حق دحاصلولو دپاره لځان ، مال ، اوڅه چه دده په واك كينې وى قربانوى .
دپښتانه ملت هم دخپل طبيعى حق سره سم لځانته استقلال گټلى اودلځان په وينوئې هر كله
ساتنه كوى ، نن دپښتون قام پوهيدلى چه استقلال په وينو گټل كېږى اويه علم ، كار ، زحمت
صنعت ، يووالى ساتل كېږى چه گټل په هغه شان وى اوساتل په دغه شان نوويلي شو چه خدای
به دافضا دبدبختي په وړيځو توره نكړى اوتل تر تله به دحق پلوشې زمونږ غرونه ، رغونه
اوپاك زرونه روښانه ولرى .

داعليحضرت محمد ظاهر شاه دمیلاد

نه ويستم كال

دميزان په ۲۲ ورځ چه دافغانستان دگران اومحبوب پاچا اعليحضرت همایونی دمیلاد ورځ

چيست که مارا تازه و جوان نگه میدارد؟؟ تنها کنار و خاطرۀ پربهای آن. «باسکو»

وه دتیرو کلو په شان پخوا تر مایینه دلسو بجو خخه تردو و بجو پوری دکور دیلوماتیک هیئت اود مایینه وروسته ددوونیمو بجو خخه تردری نیمو بجو لښکری او کشوری عالی رتبه مامورین دکتاب دامضا کولو اود اعلیحضرت همایونی دتولد دورخی دتبریک دپاره ددلکشا مانهی ته تللی وو .

۲۳ دمیزان

یا

دوطن دنجات نیکمر غه ورخ

دمیزان په ۲۳ ورخ چه دا ورخ دافغانستان ملت ته دپره گرانه اومسموده ورخ ده دافغانستان ملت دا ورخ دخپلو ملی اختر و په شان بختوره اوقدرمنه گڼی ، لڅکه چه ددې بختوری ورخی قدر او اهمیت دافغانستان ټول ملت ته ثابت اومعلوم دی چه په دې ورخ دوطن دافق توری یردی په نیک مرغی اوسعادت بدلې شوې او ددې محیط خخه نفاق اودوینو توپول دوطن دصیحو اخلاقو یعنی اعلیحضرت غازی محمدنادرشاه شهید (رح) اودهغه دفداکارو وروڼو په فوی متو اوصحیح تدابیر و له منځه وړک شول .

له دې کبله دافغانستان قدر پیژندونکی ملت ددغه ورخی اودمملکت دصالحو ننگیالیو زامنو دهغه خدمتونو په یادگار چه هېڅکله به یی داملت هېر نکړی په دې بختوره ورخ جشن کوی اویه دغه ورخ ټول رسمی اوملی دواثر تړلی وی اوددغه ورخ ټول ملت دخپل لوی خدای په شکر اودوطن دمنجی اعلیحضرت شهید (رح) په امتنان اوشکر گذاری- تپروی ، سز کال هم لکه دنورو تېرشو وکلونو په شان په ۲۳ دمیزان ټول رسمی اوملی دواثر که په مرکز کښی و او که په ولایاتو کښی تعطیل وو اویه دپرصمیمیت اواحترام خلقو خپل خالصانه ادعیات داستقلال دمحصل اودافغانستان دنجات ورکوونکی پرفتنوح روح ته تقدیمول اود خپل زلمی یاچا دپختور سپوری لاندی یی دخپل مملکت دپاره دپاک خدای خخه ددائی سعادت اوترقی سوالونه کول .

دبې زولو په باره کښی شاهانه مراحم

دنورو کلونو په شان دافغانستان محبوب پادشاه همایونی اعلیحضرت د شاهانه وزارت دربار په توسط دکابل دبلدیې ریاست ته مکفی رویی ددې دپاره ولېزلی چه په مستحقینو یی وپېشی .

دوالا حضرت شهزاده محمد اکبر خان جنازه چه دارگک د در وازی نه اوزی

د پښتون نیمه
خوا شهزاده
چنازه چه ددوو
تویو سر بیره
وده کیزی

د پښتون لخوان
مرگت شهزاده
چنازه ، چه
عیدگاه ته فودی
تیریزی او د
مکتب شاگردان
به غمجن زده
ور سره لخی

د جنازی موټر
د پښتون د
امید کبل تورو
خا ورو لره
وږی !

دوالا حضرت شهزاده محمدا كبر خان

حسرت ناك وفات

به دبر تاسف به دي كالتی كشي ليكو ، چه والا حضرت شهزاده محمدا كبر خان داعلي حضرت محمد ظاهر شاه د افغانستان د گران ياد شاه مشر زوی اود زده توتی ، اود پینتا نه ملت دستر گو تورد قوس به (۵) دشیی بر یوه بجه د (۹) كا لواودروميا شتو په عمر د انفلوئنزا اویرقان په ناروغی وفات شو ، اوهما یونی اعلي حضرت او ملكه صاحبه او قول ملت ئی غمجن اویر جن كړه . « انالله وانا اليه راجعون »

دي ویر زیاتو نكی خبر د لوطبقاتو په زردو كشي زور تاثير كړی ، اود پینتا نه ملت هر فرد ئی چه دخپلی شاهي كورنی سره د زده مینه او علاقه لری زیات متاثر كړه ، د فقید شهزاده وفات دومره غمجنه پېښه ده چه په ليكو كشي پوره نه راځی .

د فقید شهزاده جنازه بر (۱۱) بجواله ارگه راوايستل شوه د جنازی سره ج ع ، ج ، والا حضرت

افغم سردار محمداشم خان صدر اعظم او والا حضرت غازی وزیر حریبه ، والا حضرت سردار عالی محمداؤ د خان دمر كړی قواؤ قوماندان او ، ع ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعیم خان د معارف وزیر او د صدارت عظمی معاون او نور وزیران او د كوردیلوماتيك هیئت ، اود اعیان اوملی شورا د مجلسو اعضا ، او وکیلان ، لوړ مامورین او عسكری منصبداران ، مشایخ ، علماء اوسپین بزیری به داسی حال كشي چه یوه مفرزه عسکر سره دخوتوبو په ماتی ډول د جنازی پر دواړو خواؤ تلل پیاده رهی وه ، دسرك پر دواړو خواؤ اهالیو به منمو موخپرو د جنازی سره مشایعت كاوه د جنازی لرونخ دعید كاه په مسجد كشي وشو . تر لمانځه وروسته ئی بیا جنازه په هغه لمړی ترتیب دمر نجان دتبی خواته چه هلته د شاهي كورنی اديره ده پوړه ، اودا فقید شهزاده خاوروته و سپارل شو چه تر (۲) ورځو پوری ئی دفاتحی اڅپستلو مراسم چه د ملت او حكومت افراد و اشتراك په كشي درلود په خورا ویر خاتمه وموندله .

مونږ به خپل نوبت داعلي حضرت معظم همایونی حضور ته خپل د زده له كومی تاثرات عرض كوو اودڅښتن تعالی څخه دملوكا نه ذات اومعظمی ملكی اود شاهي كورنی د عمر اوږدوالی اوسعادت او نېكمرغی غواړو چه د ملت ارزوگانی ددوی تر سیوری لاندی دسره شی .

هر کار که باشد وظیفه محترم بود و شرط مقدم سعادت حقیقی حیات شناخته میشود
 و سزاوار حرمت است. « ف، بیو همت »

غ، خیر محمد خان پیلوت اوب، غلام ربانی خان میخانیک دیکشنری په ورغ (۷)
 دسرطان پر ۸ بجو چه د هوا بازی پر دگر ئې مشق کاوه، ماسافانه ددوی طبایری سقوط و کړ
 او اوږه، واخیست دې دوونا کامو زلمیا نو دطیاری د سقوط په اثر د لوی خښتن ورحمت ته
 لجا نونه و سپارل «انالله وانا الیه راجعون» .

دطیاری د قوماندانی له خوا ددوی د تکفین او تجهیز
 تر تمیسات په رسمې ډول سره ونېول شوه .

آشرف والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم
 او غازی والا حضرت دحرب وزیر سردار شاه محمود خان
 او والا حضرت سردار عالی محمد داؤد خان د مرکز د فوآډ
 قوماندان چه د وطن دوظیفه شناسو اوصاف د فو خدمتگارانو
 سره مینه لری تشریف راوړی و، او نور د مرکز لود
 منصبداران او دطیاری د قوماندانی مامورین او علماء اوددې
 فقیدوزلمو خپلوان سره دیوی تشریفاتی عسکری ټولی
 راغونډ شوی و، دادواړه ناکامه زلمیان د هوا بازانو
 په هدیره کښې چه ددوی تابوتونه په ښو گیلانو او علم

مرحوم خیر محمد خان پیلوت

مبارک ښایسته اومزین شوی و دطیاری دگر ته نژدی دمابښین
 په یوه نیمه بجه خاورو ته و سپارل شوه، او زونډ دمهر بانه
 حکومت له خوا دفاتحی دمراسمو د اجرا کولو دپاره مکفی
 بیسی ددوی وړو ته اعطا شوی .

مرحوم غلام ربانیخان میخانیک

مونږ هم په خپل نوبت ددې ارمانجنو زلمیانو په مړینه
 چه د عسکری مقدسی وظیفی په لاره کښې ئې خپل خوږ ژوند
 پایللی دی بخښنه اوددوی دنورو خپلوانو اویانه شوو کسانو
 دپاره د زړه صبر اوتسلیمت غواړو .

عزم وارده تو اگر با کارهم آغوش است ، آنگاه از غلامی آلام آزاد خواهی بود .
« ولرادا یکن بروت »

د دنیا واقعات

په ۱۳۲۱ کښې

ښاغلی « رښتیا »

دا کال هم لکه درې نور کلونه په جگړو او خون ریزی تېر شو او لاتر اوسه پوری هېڅ یوه داسی علامه چه د جگړې د تمامېدو نښه شی مینځ ته نه ده راغلی

په دې کال کښې د جگړې په جریان کښې څه داسی مهم تغیر چه د حرب په قیافه یا مقدراتو کښې غټه اغېزه ولری ، نه دی پېښ شوی بلکه د ۱۳۲۲ کال په یسری کښې د جنگ ننداره تقریباً هغسی ښکاری چه د پروسې کال په اوله کښې معلومیده . دروسپې او جرمنی جنگو نه هماغسی جاری دی . دروسپانو د ژمی جواپی حملی که څه هم خاتمه نه ده موندلې منگریا هم المانیان د یسری د لوئی حملی د پاره جمع آوری کوی . انگریز او امریکه بیا هم المان تهدیده وی چه زر به په اروپا کښې د دوی عسکر کښته شی لیکن تردې وخته پوری د دې حملی د نزدی والی اثر او علامه نه لیدل کېږی لکه چه پروسې کال هم عیناً دغه وضعیت و . کوم فرق چه راغلی هغه په شمالی افریقا کښې

ښاغلی سید قاسم خان « رښتیا »

د متحدینو د عسکر کښته کېدل دی چه د تېر کال په دوهمه برخه کښې شروع شو او لاتر اوسه پوری د ټولی قطبی افریقې په لاس ته راوستلو کښې کامیاب شوی نه دی او متورینانو د تیونس په یوه برخه کښې خپل لځان ټینګ کړیدی .

د بلخی خوا په شرقی اقصی کښې هم په دې یوه کال کښې تقریباً حربی وضعیت څه مهم فرق ندی کړی . جاپانیان پس له هغه څخه چه ملایا ، شرق الهند ، برما ، ونبول اود هند سر خد اود لسترلیا دروازې ته ورسېده توقف ئې وکړ او خپل قوا ئې د چین خواته متوجه کړه چه تردې وخته پوری د چینیا نوسره په جگړه بوخت دی . او کومه فیصله کوونکی نتیجه نه پیدا شوې . په مقابل کښې ئې

دراړه حصول رحمت ایزدی دست وپای خویشرا بحرکت بیاور ، کارکن ، زحمت بکش
ومتقی وعافل باش . « فریدریش ویلهلم ویر »

دمتحدینو قواؤ په آسترلیا اونیزیلند اوهمدا رنگه په هندوستان کښې خپل تدا فعی قوت
ورخ په ورخ زیات کړی اومخصوصاً په دې مجاذ اوهمدا رنگه په مغربی مجاذ کښې ېې خپل
فضائی قوت ته ډېره ترقی ورکړې ده .

دادی ددې کمال دوافاعتوعمومی ننداره چه په یونظر ښکازي . یا ته شوزمونږ گران افغانستان
اوزمونږ سیاسي اوین المللی وضعیت په دې کمال کښې . زمونږ یوه اوخیر غوښتنو نکي حکو مت
چه دخپل ملت اوخصوصاً دنړۍ دوگړوعموماً صلح او آرامی غواړی اوددنیاد قومونو اودبشریت
دترقی دپاره صلح غوښتنو نکي سیاست خوښوی اودمالکو دجنگونو څخه ډېر متالم دی ، لکه چه دجگړې
دشروع کېدو په وخت ېې خپله کماله بیطرفی فیصله اواعلان کړی ، اویا ېې دتېر کمال په لویه جرگه
کښې هم هماغه دبیطرفی سیاست تائید کړی دی ، تر نن ورځې پوری ېې هماغه بیطرفانه سیاست ته
دوام ورکړی دی او آئنده هم ترڅو چه زمونږ په خاوره ، استقلال او حقوقو دکمی خوا تجاوز
ونشی دوام ورکوی . اوبه آرامی اوصلح آمیز ژوند په خپلو مادی اومعنوی ترقیا تو بوخت دی
پس لدې ضروری مقدمی اوسنو دهر یو مجاذ په شا وخواکښې تحینی تفصیلات وړاندی کوو :

شرقی مجاذ : په دې کمال کښې هم دجنگو په مجاذاتو کښې دې مجاذ تر ټولو زیات اهمیت

دراود . المانیانو چه د ۱۳۲۰ کال په ژمی کښې دروسیانو د جوابی حملو په مقابل کښې
نیمنی لځایونه لکه (روستوف) دلاسه ورکړی و ، دپسرلی په سر کښې ېې دمهمو حملو په اثر چه دنور
په نیمایي په خورازور شروع شوی ، پیر ته ونیول اودهغوی دنوی کمال نقشه داسی و چه دمسکو اودلینن گراد
په مجاذ کښې خپل فشار ته دوام ورکړی لیکن حمله ونه کړی بالمقابل خپل زیاتره قوه دجنوب
په مجاذ کښې واچوی اوکوښښ وکړی چه قفقاز ونیسی اودچاپانیانو دپو لځای کیدلو په مقصد کښې
دایران له لاری خپل لځان هندوستان ته ورسوی . هغه وچه المانی فو لځونه په ډېر شدت سره خپل یرغل
شروع کړ ، اودروستوف اوکرج په ذریعه په قفقاز کښې کښته شوه اویوه برخه ېې دفقاز دتېلو یعنی
جنوب خواته روانه وه اوبلی یزخی یې دستالین گراد دمهم ښار خواته حمله وروړه روسیانو هم په ډېر
کوښښ اوزده ورتوب خپل مقاومت ته دوام ورکړ . نتیجه داشوه چه دژمی دنزدی کېدو په وخت کښې
په قفقاز کښې المانی قوا تر اصلی کوه قاف پوری ورسېدل اودمایکوب تېل یې ونیول لیکن په شمالی برخه
کښې دستالینگراد په ښار کښې پراته و . ژمی چه نژدی شو اود شوروی عسکر دشمال اود جنوب
دخواو خپله قوه ټوله کړه په یو خورا شدید یرغل ېې پیل وکړ چه په نتیجه کښې جرمنی قواؤ چه په هغه
ښار کښې ودنورو جرمنی قواؤ څخه پری شول اوتقریباً درې لکه نفر محاصره شول اویس له دوه
میاشتو کلیلک مقاومت څخه ېې چه څه زیات دریمه برخه پاته وه لځانونه تسلیم کړل . په جرمنی کښې
ددې ماتی په نسبت د ماتم مراسم ونیول شوه . دبلې خوا روسیانو په قفقاز کښې هم دعقرب په مباحث

د دنیاخینی مهم اشخاص

دانگلستان صدراعظم ونستن چرچل

ستالین د اتحاد شوروی رئیس الوزراء

لاوال د فرانسې صدراعظم چه د المان سره همکارۍ کوی

کونټ چیانو د ایتالیا پخوانی خارجه وزیر

د دنیا ځینی مهم اشخاص

مارشال تیموشنکو د سرو اینکرو
د قوماندانانو څخه

جنرال ژوکوف
د مسکو مدافع

روزولت د امریکا د متحده ممالک
رئیس جمهور

جنرال کترو د دوگول
نماینده وزیرو ته

جنرال مکاریمو د متحدینو عمومی
قوماندان د بحر الکاھل په جنوب کښي

مارشال رومل د مجور قوماندان
په شمالی افریقا کښي

سختی‌ها و فلاکت‌های زندگی در برابر مرد بارآده و کارکن همیشه فراری میشوند .

« ریشار دتسو سمان »

کینې خپلې متقابلې حملې شروع کړې او جر منیان تر شا شول او خپل ټول قوت ئې په شمالي کوبان کینې سره یوځای کړل .

د روسیانو یرغل د ژمی په وخت کینې خورا پراخوالی او شدت ومونده څه رنگه چه بله پسی په (ورونژ) او (لیننګراد) او (ولی کی ای لو کی) او (رژف) کینې هم جواپی حملات شرع شول او لیننګراد پس له ۱۸ مېاشتو څخه دمحاصرې نه خلاص او پور تنی ښارونه بیرته و نیول شول . د ژمی په آخر کینې د روسانو د یرغل په اثر د (او کراین) په محاذ کینې (روستوف) (وروشیلو فګراد) او خارکوف او ډېر نور مهم ښارونه دسر ولشکر ولاس ته راغلل . اوشوروی فواؤد (دون) او (دوتس) رودونه تر شاپری ایښی، د (دنیپر) په طرف مخ کینې روان و . په قفقاز کینې هم د المانیانو په لاس کینې یوازی د کوبان شمال غربی برخه د (نوفوروسسک) او (کرج) بندرسره پاته و . په دې وخت کینې المانیانو جواپی حملې شروع کړې او په اوکراین کینې ئې د (خارکوف) اود (پلګورود) ښارونه سره له ځینې نورو ځایو و نیول او د دوتس د سیند غاړو ته ور سپدل چه ل تراوسه پوری د دې سیند په ډاډو خواؤ جګړه جاری ده . له بل طرف هم د ژمی په آخر کینې په مرگزی او جنوبی محاذاتو کینې دواورو د ویلی کېدو وخت راغی اود دواورو خواؤ په عملیاتو کینې ئې سخته پېښه کړه اوس چه نوی کال شروع شوی د روس دمحاذاتو عمومی وضعیت دالاندی رنگ لری . د دوتس په محاذ کینې المانیانو ډېره قوه سره یوځای کړې ده اود هواد ښه والی انتظار لری چه نوی یرغل شروع کړی . دایر غل لکه چه د المان دنظامی تبصرې څخه معلو مېږی دا مقصد لری چه روستوف په لاس راوړی او بیا په قفقاز باندی حمله وکړی . لیکن د تراوسه پوری معلومه نه ده چه بیا به په ستا لیننګراد باندی یورش وکړی که به . په مسکو او لینن ګراد اونورو محاذو کینې لکه چه د المان د حربی نقشې څخه څر گندېږی په دې کال کینې اغلبا فکردادی چه المانیان په دې ځایو کینې دفاعی وضعیت ولری او خپله ټوله قوه به جنوبی محاذو کینې صرف کاندی .

روسیانو هم د مدافعی دپاره پوره ترتیبات نیولی او په هر محاذ کینې ښه مضبوط موقعیتونه په لاس لری او څه رنگه چه د هغو داوسنی کوشینو څخه چه په مرگزی جبهه کینې ئې د (سولنسک) د ښار در سیدلو دپاره کوی ښکار یزی چه هغوی به هم په اوکراین اوقفقاز کینې چه د المان د نوی حملې مقابله کوی ، په مرگزی اوشمالي محاذو کینې خپل یرغل ته دوام ورکړی اود المان دارکان حرب دیلانو د ماتولو دپاره به ډېر کوشین وکړی .

په هر صورت، اوس د روسیې د جګړو د نتیجې په شاوخوا کینې هیڅ پشګو می امکان نه لری ځکه چه په دې محاذ کینې په دوو تېرو کالو کینې ټولی پیش بینی گانې غلطی ثابتی شوی . خلص دومره ویلای شو چه سب کال دواړو خواؤ خورا ډېره تیاری کړی ده اود ډېر امکان لری چه په دې کال کینې د دې محاذ د جګړې سرنوشت معلوم شی .

سپهلی افریقه :

دبیر کمال به آخر کتبی په سپهلی افریقه کتبی وضعیت داسی و: یس له هغه چه رومل به جوا بی حمله شروع و کړه، انگریزان تر شاشول اوتر الغزالی پوری ئې چه په لیبیا کتبی (تبروک) ته نژدی ده مخانونه ورسول اودلته ودرېدل المانیانو هم ددې لامله چه خورا او زده لاره ئی طی کړی وه توقف وکړ. ددواړو خواؤ څخه تیاری بیا شروع شوه اویس له خومیاشتی تیاری رومل پیش دستی وکړه اویرغلی شروع کړ (۱۵ دجوزا) اود تانکو په قوت ئې انگریزانو اوفرانسویانو ته شکست ورکړ اوتر العلمین پوری چه په مصر کتبی داسکندریې د بندر ه څخه لږ فاصله لری غلیم دمخ گرز و او په مقصد کتبی کامیاب نه شو اوتبروک هم دیوشدیدی رغل په اثر کتبی سقوط وکړ . په دغه وخت کتبی ټولو خلقو گمان کاوه چه محوریان به په ټول مصر استیلا وکړی. لیکن څه رنگه چه درومل قوا ډېر سترې شوی واوچې خانه ئې ختمه شوې وه . نویه العلمین کتبی ودرېدل . بیادلته (۴) میاشتی ددواړو خواؤ تیاری جریان درلود. انگریزانو خپل قوماندانان (اکن لیک) اوجنرال (ریچی) هم تبدیل کړ اوجنرال الکراندر چه یخوا په برما کتبی قوماندان و د هغه په عوض اوجنرال (مونت گو مری) د هغه په زیر دستی مقرر شو. دې جنرالانو وروسته له بنو تیاریو څخه د (عقرب په شروع کتبی) پیر رومل باندی حمله وکړه اورومل تر شا اود مصر څخه خارج شو اویس له څه وقفی چه انگریزانو ته نوی سامان اوامدادی قواورسېده، دانگریز د اتم لمر اودومارش دوام وکړ اورومل دببروک اوبنغازی څخه هم تر شاشو . په دی وخت کتبی یوه بله واقعه هم په افریقا کتبی پیدا شوه . هغه داده چه انگریزی او امریکائی قوا سره له ډېر وحر بی مهماتو دفرانسوی افریقا په شمالی برخه کتبی یعنی په مراکش اوجزائر کتبی کښته شول (۱۷ د عقرب) او اعلان ئې وکړ چه مونږ دفرانسې د آزادی دپاره راغلی یو د بلی خوا المانیانو او ایطالیانو هم خپله قوه تونس ته واستوله چه دتیارو او کشتیو په ذریعه ئې ژر تر ژره د تونس او دبیزرتا بندر ونه اود تونس شرقی سواحل ونیول . هر کله چه په مراکش اوالجزیره کتبی د امریکائیانو اوانگریزانو په مقابل کتبی دفرانسوی منصبدارانو دخواجدی مقاومت ونه شو او (دارلان) چه پخوا د (بیتن) نائب او په دې وخت کتبی د عمومی سپه سالار په حیث افریقا ته راغلی و د امریکائی جنرال (آیزن هاور) سره ئې موافقت وکړ اوفرانسوی مامورینو اوعسا کړوته ئی امرورکړ چه دجگړی څخه لاس واخلي ، نوا المانیان او ایطالیان دویشی دفرانسې په خاوره کتبی هم داخل شول اوتوله فرانسه ئی تر جنوبی ساحله اود کورس دجزیرې پوری ونیول اود بیتن دا اعتراض په خواب کتبی ئی وویل چه متحدین غواړی چه په جنوبی اروپا کتبی عسکر کښته کړی - اوڅو ورځی وروسته چه المانیان دفرانسې دبحرې دنیولو عزم وکړ او وئې ویل چه که دوی آزادی دوی به هم متحدینو سره ملحق شی نو دفرانسې ۵۰ بېرید (ټولون) په بندر کتبی مخانونه ډوب کړه .

د دنیاخینی مهم اشخاص

جنرال آیزن هاور د متحدینو عمومی
قومندان په شمالی افریقا کښې

ذتر کيې رئیس جمهور عصمت انینو چه
دوهم وار بیا په ریاست انتخاب شوی دی

ایرې دهنده وزیر

ولیم فلیس دروزولت شخصی نماینده
په هند کښې

د دنیاخینی مهم اشخاص

جنرال آکن لیک دانگلیس پخوانی قوماندان
په شرق وسطی کښې

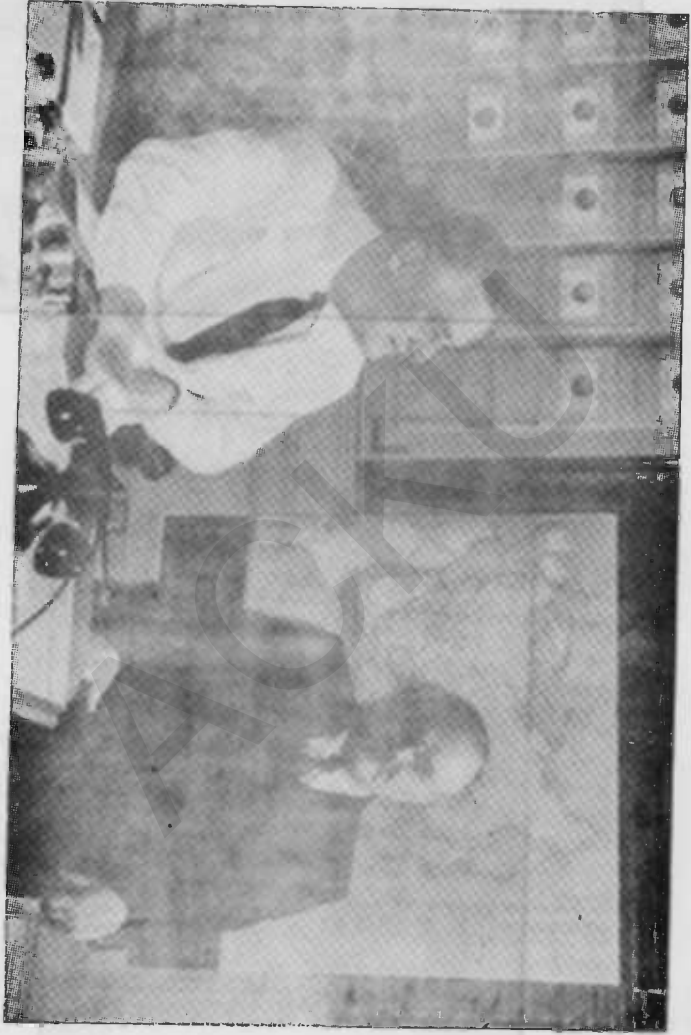
جنرال ولسن دانگلیس د قوماندان
په شرق وسطی کښې

دارلان په افریقای شمالی د فرانسیویانو
زامدار چه ووژل شو

مارشال ورو شیلوف د سرو لښکرو
د قوماندانا نو څخه

د روز پوښت اومو بو توف ملاقات په وراشکین لېسې

دموسولیتی او هتلر یوملافات په تیر کمال کبې

ادمیرال دونتس د المان نوی بحری قوماندان

وظیفه خود را شناختن و آنرا اجرا کردن کار بر اصل زندگی است . « فریدریک کبیر »

اونورو بپر یوچه په نورو نځایو کښې وې د متحدینو سره ملحق شول په دې وخت کښې د افریقا جنگونه بېرته شروع شول . د یوې خوا اتم لمبر اردو بیایرر ومل باندی یرغل شروع کړ اود بلې خوا انگریزی او امریکائی فو لځونه د مراکش او الجزائر څخه تېر شوه اوتونس ته ورسېدل دلته هم جگړه شروع شوه . لمړی محور یانوبه مضبوط هوایي قوه تشکیل کړه اود متحدینو په مقابل کښې مواصلاتی اوزمینی موانع اومشکلات پېښ کړه . بیا هم د تونس جنگونو تر اوسه پوری دا مننه پیدا کړې اوفصلې ته ندی رسیدلی اتم لمبر اردو پس له هغه چه رومل ته په العقبله کښې ماتې ورکړه د لیبیا مرکز ترابلس ئې هم و نیواود جنوبی خوا اوپه تیونس کښې داخل شوه او د محور اردو د تونس په جنوب شرق کښې د (مرات) په استحکا ماتو کښې لځای و نیو لیکن انگلیسی اردو دهغه لځایه څخه هم دوی تر شا کړه د بلې خوا د امریکا دوهم اردو اوفرانسوی قوی اود انگلیس اول لمبر اردو د جنوب او مغرب اوشمال له خوا د تونس پر المانیانو او ایطالیانو باندی فشار اچولی دی . معلومه شی د محور قوا به په دې کو چنی لځای کښې تر کمه وخته پوری مقابله و کړې .

د متحدینو په محافلو کښې وبل کپزې چه ژر به د تونس جنگونه فیصله شی اود متحدینو قوا به په جنوبی اروپا باندی یرغل شروع کړی محوریان هم پر له پسې د ایطالیا په سواحلو اود فرانسې په جنوب کښې استحکامات جوړوی . دا مسئله هغه سوال پوری ارتباط پیدا کوی چه دیو کال راهیسی دهری خولی څخه اروپا د کپزې چه کله به متحدین پر اروپا باندی یرغل شروع کړی ؟ ددې سوال لځواب سز کال هم لکه پروسز کال نامعلوم دی مگر متحدینو په افریقا او انگلستان کښې خورا ډېره قوه سره یو لځای کړې ده . اود دوی مهم اشکال د جهازو نو قوت دی چه د داسی یومهم اقدام دپاره لمړنی شرط بلل کښې اود بلې خوا جرمنیان هم په دی مسئله باندی پوهیدلی دی او په عین زمان کښې چه داروپایي غربی او جنوبی اوشمالی سواحلو تېنگوی او ښارونه دملکی وگړو څخه تغلبه کوی تحت البحری گانو خواته هم ډېره تو جه لری لکه چه متحدینو اعتراف کړیدی داوبتلانو خطر د متحدینو دپاره خورا مهمه مسئله ده . دا هم باید وو یل شی چه په دی کال کښې دانگریزانو هوایي طاقت خورا تر قوی کړې اود المان پر خاوره اود متصرفی اروپا پر ښارونو باندی مسلسله بمباری کوی اود المان د فضائی قوی د مصروفیت څخه په شرقی او افریقایي محاذاتو کښې استفاده کوی او خپل فشار پر غربی اروپا کښې زیاتوی .

لمړی شرق :

دلته لکه چه په مقدمه کښې مو وویل په تیر کال کښې څه مهم تغیر ندی پیدا شوی . جاپانیانو وروسته له هغی چه ټوله برما ئې ونیوله اود برما او چین سرک ئې قطع کړ د آسام اود بنګال په سرحدو کښې ودریدل اود بلې خوا ئې د فلپائن اوشرق الهند د جگړو د فیصله کولو څخه وروسته هر کله چه په نیو گینی کښې (چه د آسترلیا په شمال کښې واقع دی) کښته شوی ؤ . په آسترلیا

در کیتی که زندگی داریم هر کار در اجرای خود محتاج به خوشی و مسرت می باشد .
«میلتن»

یرغل ونیکر ، لیکن پول هغه فوآئی چه ددی جزائرو داشغال خخه وروسته فائتو پاته شوی و به چین کیتی و اچول چه دچین مقاومت بیخی فیصله شی . منگر دلته سره له هغه چه د متحدینو د امداد لار و چین ته بیخی بنده شوه د چینانو له سختی مقابلی سره مخامخ شول اولاتر اوسه پوری د چین به مجازاتو کیتی خه بار ز فرق نه لیدل کپزی . انگریزان چه لمړی د جاپان د حملې خخه پر هند باندی پریشانه وروسته له هغه چه د جاپان دخوا کوم حرکت معلوم نه شو اود بلی خوا د برسات موسم ورسید او بهر ما کیتی جگړه مشکله شوه به دفاعی ترتیباتو مصروف و . جنرال ویول ته دهند قوماندانی ورکړه چه تردی وخته پوری د عسکرو اود سامانوپه غونډولو اود سرحدوپه استحکام بوخت دی . د تیر کال په آخر کیتی جنرال واول په برما کیتی خه اکتشافی بیسرت وکړ اود اراکان دره ئی ونیوه . هوآئی جنگونو هم به دې مجاز کیتی شدت کړی او انگیسی او امریکائی فضائی قوه د جاپان پر مواقعو بمباری کوی امریکائی عسکر هم هند ته راغلی دی . به دې ژدې ورتخوبه بیا برسات شروع شی به دې حال کیتی چه به بې هو کیتی هیخ طرف به اساسی یرغل پیل ندی کړی صرف دغو مره وشو چه جاپانیاو اراکان بیرته ونیو . دبجراکاهل په جنوب غرب کیتی هم د جاپانیاو توقف آسترلیانیاو امریکانیاو ته موقع په لاس ورکړه چه خپل تدافعی قوه زیات کړی . آسترلیا د امریکې خخه امداد و غوښت او امریکه خپل مشهور جنرال (مکارتر) چه به فینان کیتی و ددې منطقی عمومی قوماندان مقرر او بری ، بحری او هوآئی ټولگیونه به دې مجازاتو کیتی ورو استاوه . چه دهغه په اثر دکال په پای کیتی آسترلیانیا وکولای شی چه به نیوگینی او د سلیمان په جزایرو کیتی پر جاپان جواپی حملی وکړی او نجینی لجاپونه لکه د گوادال کنار جزیره اود بونا علاقه (به نیوگینی کیتی) د جاپانیاو خخه بهر ته ونیسی او هم دارنگه د جاپان دبجری مکرر حملات رداوداوزه خواؤ تاوانونو متحمل شول . اوس به دې مجاز کیتی هم یورنگک موازنه به نظر خوری اولکه چه متحدین وائی اوس د جاپان یرغل په آسترلیا باندی لږ احتمال لری .

اوس به به سیاسی اوضاعو باندی هم یونظر واچوو :

متحدین :

په دې کال کیتی د متحدینو په مینخ کیتی یعنی دانگریز ، امریکه ، روسی ، او چین تر مینخ چه د مشترکو دښمنانویر ضد جگړه کوی ، روابط وروورو قوی شویدی او بالخاصه دانگریز او امریکې اتحاد د پریچل او د روزولت د دوو مهمو کنفرانسو په اثر کیتی به لمړنی تیریسرلی په واشنگتن کیتی اود دوهم ژمی په اوسط کیتی په شمالی افریقا (کازا بلانکا) کیتی منعقد شولا ترفی کړی ده . دکال په پای کیتی ایدن دانگلستان دخارجی چارو وزیر هم واشنگتن ته تللی او دآینده حربی او سیاسی بلانو په باره کیتی د امریکا دواک والانو سره مذاکره وکړه .

د دنیا خینی مهم اشخاص

دادانا کنفرانس « جرچل او عصمت انبنو »

توژو دیایان صدر اعظم

جنرال دو گول د آزادو فرانسویان رئیس

د دنیا کجینی مهم اشخاص

سپیلی دایران رئیس الوزراء

نجاس پاشا دمصر رئیس الوزراء

د چیانگ کای شک ماندینه چه اوس
به امریکا کینی ده

د چین زمامدار مارشال
چیانگ کای شک

در هنگام مصیبت آنچه را سرشک تو نمیتواند حل نماید عرق ریزی تو بغو شی
آن گره را باز میکند .
« کبیل »

امریکائیانو د پری وسلې جوړی او د متحدینو مجاذاتو ته ئی واستوای او قیمت یې هم د فرض
او اجارې په صورت حسابوی . دامریکا عسکر هم ورځ په ورځ د پربزې اوهری خوانه رهی کپزې
د اتازونی حکومت نورو امریکائی حکومتونه هم تشویق ورکړی دی چه د محوریانو سره خپل
روابط قطع کړی او ددوی سره د جگړې اعلان وکړی دارنگه چه اوس یوازی ارجنتائن او چلی
پاته دی چه لاتراو سه ئی د محوریانو سره د جنگ اعلان نه دی کړی . امریکائی قواؤ د فرانسې
په اکثره مقبوضاتو کښې چه په بحر الکاهل یا په افریقا کښې و په لجنی لجاو کښې د انگریزانو
په مملکتیا او په لجنو کښې یوازی پخپل قوت خپل نفوذ قائم کړی دی . لکه دا کار ، مارتینیک
اونور . انگریزان هم د مدغا سکر جزیره چه د جنوبی افریقا په شرقی ساحل کښې پرته ده اشغال
کړه او وی ویل چه په دی جزیره کښې جاپانی او بتلان خپل مرکز قائموی روسیانو د خپلو متحدینو
څخه یوازی همدغه آرزو ښکاره کړه چه هغه دزیاتی اسلحې مرسته اود دوه مجاذ جوړول دی
ضمناً په تیردوبی کښې چرچل شخصاً مسکو ته تللی اود ستالین سره ئی ملاقات وکړ او هغه ته ئی
د متحدینو د امداد اود دوه مجاذ په باره کښې اطمینان ورکړ چینیان هم د برما د سرک بېرته پرانیل
غوازی چه د دې لاره دوی ته بیا اسلحه په لاس ورشی او پر جاپان بانندی یرغل
شروع کړی . په شمالی افریقا کښې هغو مړه چه حربی وضعیت مشکلات پیدا کړه ،
سیاسی حالات هم خورا مشکل شوه . لمړی چه دارلان د امریکا ئیانو سره موافقت
کړی واوداسی معلومیده چه پخوا تردی چه دامریکا اود ویشی روابط سره قطع شی
دامریکائی سفیره سره ئی روابط درلوده اود امریکائی اقدام په افریقا کښې د هغه په مصلحت سره
شوی ؤ ، ده د افریقا اداره په لاس ونیوه او (ژیرو) چه د فرانسې د مهمو جنرالانو څخه دی
هم د فرانسې څخه و تشبید او افریقا ته راغی اود دارلان سره ئی همکاری شروع کړه ، دلته د جنرال
(دو گول) او اوزاد فرانسې دوگرو دخوایر دارلان بانندی چه پخوا د ویشی د حکومت . نائب ؤ ، تنقیدونه
وشوه لیکن دامریکا حکومت چه د دارلان همکاری د دې دپاره په دې وخت کښې خورا قیمت درلود
(دارلان) حمایت وکړ او وگڼې ویل چه ترڅو چه حربی اوضاع تقاضا کوی مونږ د هر چا څخه
استفاده کوو . بیا هغه وخت چه فرانس مستقل شو د فرانسې وگړی اختیاراری چه هر راز حکومت
چه ددوی خوښ وی لمانته وټا کڼی . او خپل حکومت هغه کسانو ته وسپاری چه ددوی د اعتماد وړوی .
بیا هم نزاع رفع نشوه او لکه چه دانگلستان په دارالعوام کښې بحث وشوه . دانگلستان وگړی
د دارلان دروی کار کید او څخه اود دوگول د بې اختیاراری څخه په افریقا کښې ناراض ؤ
په دې ضمن کښې دارلان په اثره کښې په یو اسرار آمیز شکل بانندی ووژل شو اوقاتل یې چه

یو فرانسوی محلمی وچه مورثی ابطالوی- وه - دلنده و مخفی محاکمی په اثر اعدام شو لیکن تحقیقات یی نشر نشوه او وویل شو چه یو حربی رازدی ددازلان په عوض (ژیرو) انتخاب شو او انگلستان او امریکادودو سعی و کړه چه د ژیرو او دد گول په مینخ کښی موافقت وشو څه رنگه چه د کازابلانکاد کنفرانس په وخت کښی ددو وچتر الانو په منخ کښی ملاقات وشو . او دواړو اعلان وکړه چه یو دبله سره په موافقت کار کوی . لیکن بیا هم تر اوسه پوری دشمال افریقا اختیار یو ازی د ژیرو په لاس کښی دی او لږینی نور فرانسوی مقبوضات لکه سوریه اومدغا سکر او کویان اونور . . . . ددو گول دخوا اداره کښی په دې ورځو کښی آوازه ده چه بیازیرو او دو گول سره ملاقات کوی منگر امریکائی جنرال آیزن هاور دامشوره وکړه چه داملاقات څرور لځی معطل شی چه دتونس مسئله فیصله شی - روسیانو په دې کال کښی خورا ډېر کوشښ کړی دی چه خپل طاقت زیات کړی او المانیان دخپل مملکت څخه وباسی - ددې دپاره ځی دیوې خوا خپل روحی طاقت او دخپلو عساکرو تعلیم اوتریی ته ډېره ترفی ورکړه اودبلی خوا ځی یو حربی تولیداتو بانندی خورا زور واچاوه اونوی کارخانې ځی دمجازاتو تر شا جوړی کړی اوشپه وورځ کوشښ کوی - دم متحدینو څخه هم ډیری غوښتنی کوی چه زیات امداد ورور سوی اودوهم مجازم ژر تر ژره وپرانیتی دشوروی او دجایان روابطو تر اوسه پوری په مسالمت آمیز وضعیت دوام کړی او څو موده دمخه دماهیگیری قرارداد چه دهنه په قرار جاپانیان د (کچنکا) داوبو څخه کبان ښکار کولای شی ، دیو کال دپاره تمديد ور کړ شو اوجاپانیانو قبوله کړه چه په سلو کښی یو (ین) زیات ور کړی .

محوربان :

محجوری دولتو هم په دې کال کښی په ښه اتحاد سره اقدامات کړی او مشخص وصال دالمان او ایطالیاروابط په خلاف دهنو پرویا کښد ونوچه شوی واو دهنو واقعا تو چه په افریقا کښی پښ شوی و خورادوستانه او ټینگک و ، او هتلا او موسولینی دری پلاسره ملاقات کړی اوددوی نوروزیرانو هم څو واری یو د بلی سره لیدل کړی دی . دهتلا او موسولینی لمړی ملاقات هغه وخت وچه انگلیسی او امریکائی قواؤ په افریقا کښی کښتی شوی . او دوهم پلا دنوی کال په سر کښی و . هر کله چه جاپان دنورو محجوری مملکتو څخه لیری پاته شوی دی بیا هم تر مکنه حده پوری ددوی په مینخ کښی مفاهمه کښی او لږینی کنفرانسونه هم په برلین اورو م او تو کښی دهنوی دسفر او نظامی نمایندگانو په منخ کښی منعقد شوی دی .

په دی کال دجگړې زور په المان او ایطالیان باندی خورا دروند واو دوی هم په ډېر زده ورتوب ددې فشار تحمل کړی خصوصا دستا لښکر اد دشکست نه وروسته په دې دواړو

مملکتی که در بهر شدید و مضبوط ترتیبات و نیول شوه. قول و کبری دجگری دپاره به آخری درجه مجهز شوه او به کار و اجول شوه. و بل کپزی چه به تهر زمی کپنی المان او ایطالیا خو را لوی ترتیبات نیولی او غوازی چه سز کال یوه فیصله کوونکی جگره و کپی. دم متحدینو هغه تهدیدات چه وائی سز کال به برارویا یرغل شروع کپی ددی مملکتی به نظر کپنی دی او دارویا قول سواحل خصوصاً فرانسی او ایطالیا به سواحل و کپنی شبه تنیگار کپی دی. دم محور نور ملگری هم تراوسه پوری سره اهغو تلفاتو چه دوی ئی دشرق به مجاز کپنی متحمل شوی دی او هغه افواهاات چه دفنابند او درومانی دصلح غوشتو نکو اقداما تویه شاوخوا کپنی نشر شوی و بی اساسه ثابت شوه دنوی کال به سر کپنی دبلغاریا د شاه اودرو مانی زمامدار اودمجارستان صدر اعظم به المان او ایطالیا کپنی سفرونه کپی او خیل دتینگار دهری واقعی به مقابل کپنی محور و ته بیا اطمینان ور کپی دی. منگر جاپان به ددی کال کپنی شه مهم حربی اقدامات نه دی کپی اوداسی معلومیزی چه جاپان به ددی عرصه کپنی خیلو عساکر و ته دمه و ر کپی او غوازی چه خیل حربی طاقت زیات کاندی او ضایعات بی تلافی اوتقا ئس بی رفع کپی. بیامه به ددی کال کپنی دشمالی بحر الکاهل به علاقه کپنی جاپانیان دالوشن بر جزائر و باندی چه دالاسکا (شمالی امریکا) خنجه جاپان ته نزدی پراته دی، یرغل و کپی او یخینی داسی جزائر ئی و نیول چه دهغه بخای خنجه بر جاپان بهباری ممکنه وه، همدارنگه سره دهغه فشاره چه دم متحدینو دخوابه جاپانی واقعه یه نیو گینی او دسلیمان به جزایر و کپنی به دی کال کپنی راغی جاپانیانو خورا کوشش کپی دی چه دهغه مواقع پری نزدی او به استرالیانندی هم خیلو تهدیداتو ته دوام ور کپی. جاپانیان هم به سیاسی زمیننه کپنی خیلو دلیری شرق ملگرو سره لکه منچو کو، دملی چین حکومت، فرانسی هندو چین، سیام (تایلند) برما، او فلپاین خیل روابط زیات کپی اوددغو مملکتو دواک والانو کنفرانسونه ئی به تو کپی او نورو بخایو کپنی قایم کپی دی دکال به آخر کپنی دملی چین حکومت دم متحدینو به مقابل یعنی دانگلیس امریکا پر ضد دجگری اعلان و کپی. دجاپان صدر اعظم هم به نانکن (ملی چین) او هسنکنگ (منچو کو) کپنی مسافرت و کپی او جاپان اعلان و کپی چه به دی کال کپنی به برما او فلپاین ته ازادی ور کپی بر چین او بر هند باندی هم لاتر اوسه پوری دجاپان د تعرض تهدید دوام لاری لیکن کومه فیصله کوونکی نتیجه یا اقدام به دی نزدی او قاتو کپنی نظر ته نه راعی.

نور مملکتونه :

دار و پایطرفو ملکوتقر بیا تو لوخیله بیطرفی ساتلی ده، سویدن او سویس چه دم متحدینو سره کوم ارضی ارتباط نلری اوزیاتره دم محور سره اقتصادی روابط لری هماغه شان دخیونین المللی مسایلو دپاره دم تحاربینو به منبع کپنی وساطت کوی هسپانیه او برتگال چه دم متحدینو

د کشته کبند و به سبب به شمالی افریقا کیتی ددوی موقعیت تریوی اندازی پوری مشکل شوی و بیاهم دهغه اطمینان به اثر چه امریکا و انگلستان ددوی دبیطرفی اوددوی د منافعو داحترام او اقتصادی کمکونو به نسبت و کره نسبتا خاطر جمع شول مگر سره له دی ئی هم خیلو حربی تیارو ته ترقی ور کره . تر کیتی هم به دی کمال کیتی لکه پخوا خپله بیطرفی وساتله اوددوارو و متحار بوسره ئی دوستانه سیاسی ، اقتصادی ، او تهذیبی روابط ټینگ کړیدی چرچل هغه وخت چه شمالی افریقا ته راغلی ؤ له خپلو سیاسی او نظامی ملگرو سره تر کیتی ته هم راغی او په ادرنا (جنوبی ترکیه) کیتی ئی دعصمت اینونو ، سراج اوغلو اودتر کیتی نورو عسکری اوسیاسی منصبدارانو سره ملاقات و کړ اوددغه کنفرانس به اثر کیتی اعلان وشو چه دانگلستان اودتر کیتی په منځ کیتی هم اغسی اتحاد باقی دی او انگلستان او امریکا تر کیتی ته حربی سامان ورکوی اوددی امداد دامقصد نه دی چه تر کیتی به چکره کیتی داخله شی بلکه تر کیتی به هم اغسی بیطرفه وی . دالمان سره هم دتر کیتی روابط ښه ؤ ، او اوس چه دامقاله لیکل کیتی اقتصادی مذاکرات په انقره کیتی ددوارو مملکتو تر منځ جاری دی . دروسی سره هم دتر کیتی روابط هماغه شان په دوستانه طرز دوام لری دتر کیتی حربی او مطبوعاتی هیئتو نود محور او متحدینو په مما لکو کیتی دوره کړی اوددغو حربی پیشرفتو نه ئی لیدلی دی . دژمی په اخر کیتی د هغو انتخا با تو په اثر چه په ترکیه کیتی دقانون اساسی مطابق وشوه ، عصمت اینونو دوهم وارد رئیس جمهور په حیث انتخاب شو او شکر ی سراج اوغلو چه دمطوفی رفیق سیدام به عوض دتر کیتی صدر اعظم مقرر شوی و بیاد کابینی په جوړولو مامور شواو هغه هم یوه داسی کابینه جوړه کړه چه اکثر مهم اعضا ئی هماغه پخوا نی کسان و تشکیل کړه . په مصر او نورو عربی مملکتو کیتی څه مهم تغیر نه دی پیش شوی . عراق دمخوریانو سره دچکری اعلان کړی دی . په ایران کیتی غله دپره لږه شوپده او په دغه اثر کیتی د قو س په ۱۷ په طهران کیتی یوشورش پیش شواو دشورای ملی اودقوام السلطنه (صدر اعظم) دکور به مقابل کیتی مظاهرات وشوه . په نتیجه کیتی څو کسه مره او ځینی د کانونه چور شول ، په پای کیتی قوام لسلطنه استعفا کړه او (سپهلی) دهغه به عوض صدر اعظم شواو اعلان ئی و کړ چه دمتمدینو سره به دهغه قرار داد مطابق چه ددوی تر منځ شویدی همکاری وکړی ، له دوستانو او همسایه مملکتو سره به دوستانه روابط وساتی او عمرانی او اقتصادی خصوصادغلی دبرابرولو وضعیت ته به دپره توجه وکړی . دهند وضعیت سز کال دیوه مهم بحران څخه تیر شوی دی . وروسته له هغه چه د (کریس) پلان ناکام شواو هغه تشکیل چه کریس پیش نهاد کړی و، دهند دتواو مهمو حزبو څخه تردید شو . دکا نگرس حزب دنافرمانی فیصله وکړه او داسه په میاشت په آخر کیتی دنافرمانی اعلام وشو دهند حکومت گاندهی اونور کانگریسی مشران توقیف کړه او دنافرمانی په مقابل کیتی او دغو مظاهراتو

پرضدئی چه دکانگرسیانوله خوار هر هفتای کبئی کپدل فود استعمال کره چه به دغه اثر کبئی خه کسان ووژل شوه دکانگرس اغتشاش دکال به آخر کبئی تخفیف پیدا کر به دی ضمن کبئی گاندهی دیوویت و رنجو پوری فاقه اختیار کره اووئی وبل چه دافاقه دهغه تهمت به اثرده چه دهند حکومت به کانگرس باندی وبلدی دی چه دوینو تو یول چه به هند کبئی بیین شوه مسؤلیتئی دکانگرس پر ذمه دی . دکاندهی فاقی به داسی حال کبئی چه خورا ضعیف شوی و خاتمه وموندله او گاندهی دهندد حکومت هغه بیسناد چه دی دی دفاقی به وخت کبئی ازادوی ونه مانه اووئی وبل چه زه مشروطه ازادی نه منم - دبلی خواد مسلم لیگ حزب هم دپاکستان به مطالبه ٲینگک دی اودخیلی همکاری دیاره ئی داخبره لمرنی شرط اعلان کر دی ده - دلندن به پارلمان کبئی دهند به بازه کبئی خوواره بحث وشو او هر وار دبرطانیی دحکومت نماینده وویل چه تر شو پوری چه کانگرس دنافرمانی خغه لاس وانجلی او اعلان ئی نه کر دی تر هغه پوری دحکومت سیاست تغییر نه خوری بیاهم د (کرس) بیسناد لانه اوسه پوری معتبردی او که چیری دهند احزاب یودبله سره اتفاق کوی دهند اداره دوی ته ورکول کبزی، او وروسته له جگری خغه به هر صورت هند ته یواتحادی حکومت اوددومنیون درجه ورکول کبزی دهند دنورویطار فو مشرانو اقدامات چه ددی سیاسی وقفی درفع کولو دیاره ئی کریدی هم نتیجی ته نه دی رسبدلی اوس به هند کبئی تقریباً فراری ده او دهند حکومت به حربی ترتیباتو بوخت دی .

سز کال دچین او دهند روابطو ترقی کر دی او چیانک کائی شک له خیلی ماندینی سره هندته راغلی و، او اوس هم دچین یوعرفانی هیئت به هند کبئی دوره کوی دچیانک کائی شک ماندینی امریکاته تللی ده او ویل کبزی چه انگلستان ته به هم ولایه شی .

هر که بشما گفت بدون کار و اقتصاد متمول شده میتوانید این چنین شخص شما را فریب میده
و مرد خائنی است .
« بن یامین فرانکن »

پشتو و پشتو لوگها

شاعلی امین الله خان زمربالی

علمای زبان، زبان را به اجسام و اجساد حیه تشبیه نموده و گویند عوارضیکه حین حیات به شی
ذی روح واقع شدنی است زبان نیز دچار آن می شود زیرا هر چیز یکه بحیات اجتماعی بشر رابطه

مستقیم دارد مولود حیات اجتماعی بوده همیشه به ناموس
تطور و تکامل منقاد و مطیع است پس زبان که با حیات انسان
فراست قریب و رابطه نزدیک را داراست نیز در قدرت
و اختیار تحول و تکامل است.

بلی ! وقتیکه ما اوراق تاریخ را ورق میزنیم می بینیم
طوریکه اقوام و ملل امروزه دنیا آن اقوام و مللی است
که از نو ادعای بزرگ سلف نشئت نموده و ادعای
قومیت و ملیت جدا گانه شده اند بهمان اندازه زبانهای شان
نیو دردوره های مختلف از زبانهای اساسی و بزرگی
منشعب شده شخصیت مستقلی برای خود کسب کرده اند
چون زبان نیکه دردنیای امروز تحت قانون تکامل صاحب
مقام شامخ و بلند و دارای ذخایر و همتی علمی و فنی است
زبان دیروز نموده و همین فرق بارز تکامل مدنیت و علم

شاعلی امین الله خان زمربالی

سبب بزرگ تفرقه و تمیز بوده و باید زبان دیروز و امروز دارای شخصیت و امتیاز جدا گانه باشند .
در صورتیکه معیار اعتبار تکامل، و تکامل هم با اثر تحول ظهور و به وجود می آید پس اعتبار
فدامت زبان از بین رفته دارای اهمیت نیست و نه جدید بودن یک زبان سبب عیب و نقص آن پنداشته
می شود . چیزی که قابل اهمیت و اعتبار بزرگی یک زبان را تکمیل میکند اصالت و نیروی مقاومت زبان
است با سایر تحول تکامل که بتدریج واقع می شود .

بجارت دیگر وقتیکه اوراق پارینه را می یابیم بنام های بسی زبانهای قدیم بر میخوریم که در عصر خود
صاحب شهرت آفاقی و نام بزرگ بوده اند مگر بمقابل سیل خروشان تطور و تحول مقاومت نتوانسته
از یاد آمدند بلکه این محو شدن آنها عندی نبوده کم استعدادی وضعف بنیه شان بمقابل پیش آمد
تکامل بشر آنها را مضمحل نمود و امروز بسیار زبانها را می بینیم که از عمر شان بیش از چند قرن نمیگذرد

ولی با استعداد و اصالت خود جهان شمول و با وجود تکامل و نهضت قرن بیست بشر، در مرحلهٔ شباب اند و هنوز برای مدارج عروج ترقی و تکامل بیشتری مستعد و آمادگی نشان میدهند . پس بقرار نتیجهٔ فوق صرف کلمهٔ قدامت نمی شود مقام آن ها را عالیتر گردانید و یا تعبیر جدید منزلت این ها را فرو تر قرار داد . فقط تعبیر قدامت وقتی قابل اعتبار پنداشته می شود که با اصالت و حیات زبان توأم باشد یعنی زبانی که هم قدامت دارد و هم اصالتا لبته بر زبانی که اصالت دارد و فاقد صفت قدامت است مرجح است .

چون در مورد زبان اصالت نسبت به قدامت و تجدید مهم تر است من هم در بحث خود که مقصد از تشریح و توضیح مزیت زبان ملی ما « پستو » است از جنبهٔ اصالت که قدامت آن طبعاً در آن مضمّن و قبلا بدفعات واضح شده بحث خواهم کرد زیرا طوریکه علمای زبان عقیده دارند یک زبان را از حیث کیفیت وقتی زبان گفته می توانیم که بر تمام آن کسار هائیکه طبقات مختلف بداد و دهش بان محتاج باشند احاطه و دست داشته باشد یا بعبارت دیگر حیات زبان زمانیت است که خواندن و نوشتن در آن رواج و به ادای هر گونه مطالب سلطهٔ کامل و اقتدار تام داشته گویند گمانش از هر گونه افهام و تفهیم مادی و معنوی از آن مستفید گردند .

اگر بلا استنبای قید و شرط بلحاظ کمیت باحصائیه زبانهای دنیا دقیق شویم و در پی جستجوی سرشمار آن بر آئیم فهرست اسمای صدها زبان از نظر ما خواهد گذشت مگر از حیث کیفیت تنها به عدهٔ معدودی اطلاق زبان خواهیم کرد و بس یعنی زبان هائی را من حیث عمل زبان خواهیم گفت که دارای نفوذ شرایط فوق باشند .

بالعکس زبانهائی که دارای مميزات فوق نبوده گرچه در احاطهٔ محدودی برای مطالب خاصی موجود باشند نمی توان آن ها را در ردیف زبانهای دارای شرایط مذکور همقطار و هم مسلک دانست .

اگر به ریشه و ارکان زبانهای دارای شرایطیکه به تعبیر فوق اطلاق زبان به آن کرده می شود نظر اندازیم نیز می بینیم که بعضی دارای اصالت ذاتی و بنیهٔ قوی و بعضی تحت نفوذ و سیطرهٔ تقلید و تلقین بعضی واقع شده اند .

گرچه تحول و تغییر زبان چنانیکه فوقاً گفته شد حتمی و لازم نیست مگر بعضی زبانهائی که از جنس و خانواده و محیط خود تقلید نموده و تلقین گرفته اند و ریشهٔ خود را تحت قانون ارثی خود محکم و شاخ و بنجهٔ خود را از همان ریشه سیراب کرده اند در عین زمان که صاحب اصالت و بنیهٔ قوی اند بصفت قدامت نیز متصف گفته می شوند چه بر اساس اصل نموده و تلقین و تقلید خانوادگی آنها را چنان قوت بخشیده که نسبت باصل محکمتر و زیباتر بنظر می آیند از آن جماعه است این همه لهجه ها و زبانهای موجوده قسمت بزرگی از اروپا که از لاتین قدیم منشع گرفته و یا از زبان عربی

ای کار! کسیکه دست بد امن تو زدودر بر تو چراغ تو پیش رفت نشاط زندگی غنیمت اوست و بس
«بوان شتید»

که اساس انرا عبرانی قدیم بنا نهاده و این شاخ های نورسته چنان می نماید که ابدأ گمان
تجول و تغیر بر آنها نمیرود .
شاید بعضی زبانهای دارای اصالت بنا بر ارتقاء و نهضت تکامل تمدن یا احتیاج میرم سیاسی علمی
و دینی و غیره به قرابت غیر خانواده خود نیز مجبور شده باشند مگر باز هم اثر آن خانواده غیر را
چنان در خود مزج و جذب نموده اند که اثر غیر دانسته نمی شود و اگر آن اثر از آنها سلب شود
باز هم می توانند بخودی خود قیام نموده و از پانفتند و نسبت به اصالت و توانائی ذاتی خود بتوانند
شکسته گی ما را جیره و خالیگا هارا پر کنند .
ولی بعضی زبانها نیکه بنیه و نیروی مقاومت شان ضعیف تر بوده و بنا بر بعضی عوامل که در تحول
و تغیر زبان دست قوی دارند و اغلباً سبب امحای زبان می شوند تحت تاثیر تقلید و تلقین عنصر
غالبه از خود و بیگانه آمده اند بالضرور یا محو شده اند یا صورتی را اختیار کرده اند که باید
آن ها را جزو همان عنصر غالب شمرد و هیچ قوتی را نمی توان در آن سراغ کرد مثلاً در وطن عزیز ما زبان
سگزی، امرپی، دودی، پساچا، بلوری، پشه گی، ساکاء، پراچی، زابلی، تیرائی که لهجه های مختلف
و بالتسلسل به اصل واحدی زبان باختری منتهی می شدند به اثر نفوذ اصالت زبان پیتو با وجود یکه
قرابت نزدیکی با و بهم میرسانیدند منحل شدند یا مثلاً زبان فارسی که بمقابل قوه سیلاب مانند زبان
عربی مقاومت نتوانست چنان تحت اثر عرق سامی آمد که عنصر مهم آن زبان عبارت از لغات و کلمات
زبان عرب گردید و رفته رفته این نفوذ بعدی عمیق ریشه دوانید که می توان آن را جزو عنصر غالب
سامی دانست یعنی قیام بنیت و اسکلیت فارسی، زبان عربی شد و اگر آن زبان قویم و مستحکم سامی
این شاخه نویدای زبان اریائی را زندگی نمیداد ممکن نبود که یک زبان ادبی گردد و حالاً هم
اگر کلمات عربی را ازین زبان بکشیم تنها زبان فارسی نمی تواند مقصد را افاده کند و این اثر نه تنها
بر فارسی جدید ظاهر است بلکه اثر زبانهای سامی و عربی بر فارسی قدیم از زمانه های قبل الا سلام
یعنی ابتدای مهاجرت آغاز شده و سلطه عربی برین زبان ضعیف تا مدت دوهزار سال بیش از این
میرسد حتی بقول محققین همان اجزای اوستای عهد ساسانی که یارسی ها در اوائل اسلام با خود
بهند بردند، دارای بسی کلمات و اصوات عربی خالص بود (۱)

اما بالعکس و قتیکه قسمت اریائی های مرکزی از قبیل پیتو نه با بعد از شروع مهاجرت کتله بزرگ
اریائی ها از مرکز باختر در کوهسار وطن عزیز خود افغانستان باقی ماندند گر چه کشمکش حوادث
دهر آن ها را نیز متأثر نموده رنگ و بوی اصلی شانرا قدری تغیر داد ولی باز هم باندازه معنی بها
زبان شان مانند دیگر شعایر ملی شان بر اصالت و نیروی خود مانده نه تنها خصوصیت خود را حفظ نمود
بلکه بسی زبان های دیگر را نیز بقراریکه فوقاً گفته شد در خود منحل نمود و با وجود بدبختی ها نیکه

(۱) حواشی مولانا ابوالکلام آزاد در ترجمان القرهآن ج ۲ ص ۴۸۸

در دنیا هیچ قوه نیست که مانند فعالیت و مشغولیت کامل در پیرامون هدف معین حیات را قابل برداشت ساخته بتواند .

« شیلر »

بواسطه بی‌اعتنائی های بزرگان و خوردان سد راه این زبان گردید بازم موجودیت خود را در مدت مدیدی حفظ و وقایه نموده و اینک بدامان اولاد نجیب قرن بیست این خاک خود را بر تاپ نموده است تا دیده شود که آیندگان با او چه می‌کنند .

آری! وقتی که در فرانسه دورهٔ رنسانس شروع و ملت خواهان خواستند که زبان ملی خود را رسمیت و تعمیم دهند و ریشلیو صدراعظم بانام آنوقت برای اولین بار اکادمی زبان فرانسه را تاسیس نمود (۱۶۳۵ع) نویسندهٔ مشهور زبان ملی و لتیر بعدتر ازان گفت (قرن ۱۸ع) این هیئت کوچکی که جمعیت نامیده میشود غنچهٔ گل بشر است زیرا اشخاص بزرگ برای نفع و موافقت این جمعیت کوشش میکنند و زحمت میکشند و شخص معروف دیگر فرانسه مورلیهز (۱۶۲۲-۱۶۷۳ع) نوشت که انسان چیزی را که میخواهد آنرا حاصل کند باید محبت حضور داشتن در مجلس شاه باشد زیرا در هیچ جائی مانند این مجلس تصویب های صحیح و راست دیده نمی‌شود.

از جمله های مذکور چنین استنباط میشود و نتیجه بدست می‌آید :

(۱) برای پالش و پرورش يك زبان غمخواری و كوشش تمام افراد آن ملت ضروری و لازمی است چه زبان مال يك یا دو نفر یا اهالی يك قریه و يك شهر نبوده بیه افراد ملت بصورت مساوی تعلق دارد پس تمام ملت از بزرگ و كوچك از عالم و جاهل، از غنی و فقیر مكلف است كه زبان خود را كه ملكیت مشروع همهٔ آنها است تربیه و پرورش کنند و سزاوار نخواهد بود كه اینقدر بارگران و سنگین بردوش يك یادو و یا چند نفر معدود گذاشته شود و یا این وظیفهٔ مهم به امیديك جمعیت كوچك انگشت شمار مهمل و بی‌پالش بماند .

(۲) پالش و ارادهٔ پادشاه وقت است چه نظر پادشاه خاصیت كیمیا دارد بهر چیزيكه متوجه شود زر میگردد و طوريكه نقطهٔ اخیر حل و فصل و رفع احتیاج و مشکلات، دربار و مجلس پادشاه است و پادشاه و كیل مطلق ملت و اختیار اتش بر تمام چیزها حاوی و محاط است و دریای سعادت و نیکبختی ملت از حضور و مجلس پادشاه منبع میگیرد پس تمام تصویب‌ها و افکار این مجلس راست و صحیح و مملو از سعادت است و چنانكه طبعاً وظیفهٔ پادشاه، خواهان سعادت ملت خود است لهذا بر هر خرابهٔ كه شعاع نظرش نورافشانی كند زود لاله زار و گلستان خواهد شد و علتش این است كه بر علاوهٔ اینكه حكیم و فرمان پادشاه و رئیس ملت به اثر ضابطهٔ قانون مرعی الا جرا و صاحب نفوذ است خوردان و مادونها بخوشی و رضا و رغبت خود از ویروی و تقلید میکنند زیرا قانون طبیعی بشر است كه هر صنف تحت عوامل سوق الطبعی از كسانی تقلید میکنند كه نسبت به آنها قوی تر و بزرگ تر باشند .

گویند و وقتی كه نویسندهٔ ملت دوست فرانسه ژوول تراژدی اول خود را به زبان فرانسه نوشت بحضور پادشاه وقت (هانری دوم) تقدیم کرد پادشاه هم این اثر او را تقدیر و قبول نمود و همین

در هر کاری که عرق ریخته ای افتخار آن بخودت عاید میشود. تو خودت زرگر سعادت خود هستی.
« لیوولد بیوهر »

تقدیر باعث آن شد که تعداد نویسنده‌ها روز بروز زیادت پذیرفت و محبت نویسنده‌ها توجه پادشاه بود که بالاخر زبان فرانسه جایز مقام بزرگت و رسمیت گردید.
همچنان فارسی را که سامانیان اساس نهادند با وجود ضعف و ناتوانیش غزنوی‌ها آنرا بدرجه رسانیدند که مقام عربی را با وجود پیخته گمی و متانت جایز گردید.

نقل است که عنصری به صله یک رباعی که بحضور سلطان محمود انشا خواند سه دفعه سلطان دهن او را بر از مروارید کرد و همین عنصری مالک چهار صد غلامان زرین کمر بوده و چهار صد اشتر اثاث البیت و اشیای سیمین وزیرین او را حمل و نقل می نمودند و خاقانی در قصیده گوید که عنصری صاحب دیگدان‌های نقر گین و ظروفش از طلا ساخته شده بود.

و همچنان به غضاغری رازی هزار دینار زر سرخ صله و جایزه داده می شد و همین توجه و نوازش سلاطین و رؤسا بود که فارسی را از وضعیتی که همه میدانیم بجائی رسانید که همه می بینیم.

مگر یبنتو که قبل ازین از هیچ رهگذری نوازش ندیده و شعاعی بر رخش نتاییده است با زهم علاوه بر اینکه خود را حفظ نمود در معارف متداول این خاک رولی را بازی کرد که کمتر از رول زبان پرورش شده نبود و علم و دانش یک قسمت بزرگت اولاد وطن مرهون اوست و تفصیل آن چنین است که : از ظهور دین مبین اسلام تا این وقت علوم قدیمه منقول و معقول بزبان عربی در افغانستان متداول و علمای با نام و نشان از همین سرچشمه پر فیض و برکت سیراب شده اند.

از جمله این علما آنانیکه یبنتو زبان بوده اند، طبیعی این علوم را از عربی ذریعه زبان یبنتو آموختند یا بعبارت دیگر همین زبان یبنتو بود که واسطه نقل و انتقال افهام و تفهیم بین معلم و متعلم گردید و بالاخر در نتیجه بسی ازین علوم از قبیل فقه، تفسیر، احادیث، منطق، صرف و نحو و غیره بزبان یبنتو ترجمه و بتحریر یبنتو قید شد، یعنی از زمانهای بسیار قبل زبان یبنتو با علم آمیخته و دارای بسی کتب دینی و علمی و دواوین شعراء و ادبای زبردست بود و اوست ولی ماهنوز او را فقیر و ناتوان می شماریم (۱) و اگر من زبان یبنتو می بودم این فرد را شاید بسیار تکرار میکردم و سخت موافق حال من بود :

دکا ملی عقیدی له بر کته ددو هی پر غاره ناست شاه جهان یم

و اینکه میگویم یبنتو زبانست دارای اصالت و نیروی قوی و با علم محشور و آمیخته احساسات محض نبوده بلکه حقیقت یبنتو توجه علما و ماهرین بیگانه را نیز بخود جلب نموده و درین باب آثار زیادی از خود بیادگار گذاشته و نظریات بیغرضانه مفصلی دارند که بعضی از آنها را که می شناسیم و آثارشان را درین باب دیده و یا نظریاتشان بما رسیده است ذیلا ذکر می کنیم :

زبان یبنتو از همه اولتر و توجه مستشرقین المانی را بخود جلب و بقول موسیو بر تلز مستشرق معاصر (۱) فهرست کتب یبنتو مندرج سالنامه ۱۳۱۸ تحت عنوان (دیبنتو پر ادبیا تو یوه کشته) ملاحظه شود.

اشخاص عاقل همیشه عقیف، متواضع، و بی‌مداهاستند و اخلاق و صفای خویش را در اعمال و افعال خود ظاهر می‌سازند نه در رجز خوانی.

«اسمایلز»

روسی برای اولین بار گولدن شت‌المانی کتابی نوشته و در آن یک دسته لغات پشتو را درج نموده که این کتاب در ۱۷۹۱ ع یعنی یکصد و پنجاه و دو سال قبل در سینت پترزبورگک طبع شد بعد از آن در ۱۸۱۰ ع کلاپ روت در باب نشئت پشتون ها کتابی نوشته که نسبت به کتاب اول در باب زبان پشتو تحقیقات بیشتری را حاوی بوده و این کتاب نیز در سینت پترزبورگک طبع رسید که متأسفانه هر دو کتاب مذکور بواسطه طول مدت طبع آن کمیاب و بدست نمی‌آیند و اضافه از نام این دو کتاب تفصیل بیشتری در اطراف آن داده نمی‌توانیم.

بعد از آن برنارد دورن مستشرق روسی که در قسمت شرق شناسی از اشخاص مشهور و مهمی بشمار می‌رود و آثار گران بهائی درین باب دارد و اولین شخصیت که اثبات زبان پشتو را از شعبه هند و اروپائی می‌کند یک لغات پشتونیز نوشته که در ۱۸۴۰ در پترزبورگک طبع رسید و این کتاب لغات چون تا هنوز بن‌نرسیده در باب چگونگی آن معلومات مفصلی ندارم.

دیگر کتاب ضخیم لغات لغتنت ایچ، جی راورتی انگلیس است که ششمر ملتان است که در ۱۸۵۶ ع بار اول و در ۱۸۶۰ ع بار دوم در لندن طبع گردید. و راورتی علاوه بر آن در ۱۸۵۶ ع صرف و نحو مفصل پشتو را در کلکته طبع رسانید که در ابتدای این کتب مقدمه مفصلی در باب ماهیت و چگونگی زبان و قومیت پشتونها نیز نوشته است گرچه حصه تاریخی این مقدمه خالی از غرض نبوده و مانعی نتوانیم آنرا در مورد پشتونها بحیث تاریخ یک مورخ لا غرض و محقق بشناسیم و یا آنرا تفسیر بدانیم مگر در مورد جمع آوری لغات و تدوین صرف و نحو زبان پشتو مبرهون این شخص زحمت کش بوده و برایش در این راه حق بررگی را قایلیم.

را ورتی علاوه بر این دو آثار گرانها کتاب دیگری نیز از کتب قدیمه و دو این شعرای نامدار با اسم گلشن روه منتخب نموده و در لندن طبع نموده است که این کتاب قیمتدارترین نمونه تشریف و نظم پشتو بوده که اصل نسخه‌های آن نادر و کمیاب است و فقط راورتی بعضی حصه آنرا از دست یقما گر زمانه به نسبت کوشش‌ها خود حفظ و بما تقدیم کرده است برای اینکه نظریات او نسبت به اصالت پشتو و زحمتش درین راه بر همگان روشن و واضح شود چند سطر را از مقدمه کتاب منتخب او می‌نگاریم بدین قرار:

درینوقت کتب قدیمه پشتو نهایت کمیاب بلکه بین خود افغانها که گوینده گان این زبان اند موجود نیست چه از یکطرف هر ج و مرج و از طرف دیگر کم توجهی افغانها به زبان شان نسبت به پیش آثار گرانها و قدیمه را از بین برده و بدون بعضی کتب مشهور و نادر یکباره در کتابخانه سرکار انگلیس در لندن موجود است در خود افغانستان پیدا کردن آن قسم کتب خیلی مشکل است. لهذا من تصمیم کردم که باید کتابی ازین کتب نادره منحصر بفرد منتخب و بمیان آورم اینک باین مطلوب کتابی که بحر و سفری طبع و در زیبایی نظیر ندارد مهیا نمودم.

مقصد کلی من از انتخاب این کتاب آسان کردن زبان پشتو است برای کسانی که آرزوی یاد گرفتن آزادارند و این کتاب باعث خواهد شد که بمدد راهنمایی دو کتاب دیگر من یعنی قواعد ولغت پشتو در چند روز زبان را بیاموزد و انگلیس ها می توانند که در خانه های خود در دریای زبانیکه دارای مروراید آبدار و جواهر قیمت دار است بدون مدد ملاح آب تنی نموده و ذریعه کشتی مطالعه خود را بکنار مطلب برسانند .

این کتاب ، منتخب ده دیوان نظم و شش کتاب نثر است که هر کدام در حد ذات خود نسخه بگانه است و صرف برای دیگران نام آن رسیده نه خود کتاب بقراردیل : - تاریخ مرصع افضل خان ختک ، فوائد الشریعه آخوند محمد قاسم ، ترجمه کلبه و دمنه یا علم خانه دانش ، افضل خان ختک ، کتاب بابو جان ، مخزن الاسرار آخوند دیوبند ویزه ، ترجمه گلستان سعدی یا گلستانه عبدالقادر خان ختک . دیوان عبدالرحمن ، دیوان عبدالحمید ، دیوان خوشحال خان ، دیوان خواجه محمد ، دیوان میرزاخان انصاری ، دیوان کاظم خان شیدا ، دیوان اشرف خان ختک ، یوسف وزلیخای عبدالقادر خان ختک . دیوان عبدالقادر خان ختک ، دیوان احمد شاه بابای ابدالی .

راورثی یک مجموعه اشعار انگریزی را نیز به زبان پشتو ترجمه نموده و وعده طبع آنرا داده مگر معلوم نیست که باین مقصد خود کامیاب شده است یا خیر .

راورثی در مقدمه کتاب گرامر خود از چهار اثر دیگر که دوی آن لغت پشتو و دوی آن گرامر پشتو است و قبل از نوشته شده معلومات میدهد و میگوید قبل از لغات و گرامر مؤلفه من یک کتابچه کوچک گرامر مؤلفه لیچ میجر فوج بمبئی موجود بود و درین اواخر « ووهگان » کپتان فوج بنگال نیز گرامر کوچک زبان پشتو را نوشته است و دو کتاب قاموس وجود دارد که یکی از آنها موسوم به ریاض النجیب و تالیف نواب حافظ محبت خان است که در سال ۶ - ۱۸۰۵ ع با استدعای « سرچارچ بارلو » در ۷۰۰ صفحه کوچک با تمام رسید ، تالیف دوم موسوم به عجائب اللغات است که در سال ۱۸۰۸ ع نواب الله یار خان پریچ در ۶۴۰ صفحه که هر صفحه دارای ۱۷ سطر است تالیف کرده است و قاسم علیخان افریدی در یک قصیده خود علاوه بر مؤلفین مذکور اسمای بسی اشخاص دیگر را هم که صاحب آثار اند ذکر کرده است . »

بعد از راورثی کسیکه برای پشتو خدمات شایسته و برجسته نموده و باید اورا تالی راورثی دانست هانری والتر بیلو است این شخص نیز مؤلف دو آثار مهم پشتو یعنی لغت و گرامر است که لغات او در ۱۸۶۷ ع و گرامر او در ۱۸۶۸ در لاهور بطبع رسیده است و این هر دو اثر او دارای مقدمه های کوچکی بوده که از شعرای نامدار و بعضی مؤلفین زبان پشتو نیز ذکری بر آثارشان تبصره مختصری نموده است از مقدمه کتاب صرف ونحو مذکور صرف باین چند جمله که کلام ما بطول نه انجامد اکتفا میکنیم او میگوید « اگر تمام چیزها را در نظر بگیرم زبان پشتو در ادبیات خود بسیار غنی و نااقل به مریای مقتدرانه است که دارای شعرای بزرگ و بسیار است »

بادشمن نیکی کن تا دوست تو شود. بادوست نیکی کن تا به دوستی ادامه دهد. « .»

بعد از آن بیلو از شعر انام می بر دو بر هر کدام تبصره نموده از آثارشان ذکر می کند من صرف کفتار او را که در باب دو نفر ذیل آمده طور نمونه خلاصه میکنم او میگوید «افضل خان پسر (خوشحالخان) چهار پسر گذاشت که از جمله آنها کاظم خان به تخلص شیدا معروف است صاحب دیوان بوده و دیوان اصلی او که جا بجا حاشیه آن بخط خود مصنف است نزد من موجود است آن مثل عموم شعرای پشتو ساده نیست بلکه مرتبه بلندتری را داراست .

شاعر دیگر قابل ملاحظه عبدالحمید میباشد که در زمان تیمورشاه میزیسته در غزلیات او که زیاده تر ادبیات اخلاقی اند حساب قابل توصیف را نیز دارا بوده و باعث دلچسپی هر مصنف اروپائی میشوند . در پخته گی کلام حمید شیخ سعیدی زبان پشتو است و جدا ناً گفته می توانم غزلیات او نسبت بدیگر شعرای پشتو به استثنای خوشحالخان که دارای سبک جداگانه ایست در درجه اول قرار میگیرد و تا امروز محسنات شعری او حتی در بین شعرای فارسی که تعدادشان از نقطه نظر ادبیات فارسی نهایت زیاد است نیز تا حال نامعلوم و مجهول مانده است اقتباسات زیاد اثرات او را که بالخاصه در حصه گرامر این کتاب درج کرده ام تمام مزایای آنرا یکایک نشان میدهد در خصوص غزلیات او یک فکر درست به ذهن مامی آورد . غزلیات او مسمی به درو مر جان اند و همچنین اثر دیگری بنام نیرنگ عشق دارد که غالباً این کتاب ترجمه نیرنگ عشق فارسی است که مصنف آن اصلاً باشنده پنجاب است.

وقتیکه من در پشتو تولد مدیر شعبه زبان بودم گرامر بیلو ترجمه و بمدریت شعبه گرامر موجود است. اثر دیگر پشتو گرامر و فرهنگ مؤلفه تو مانووج است که بزبان روسی نوشته شده و در (۱۹۰۸ع) در تا شکند به طبع رسیده است مارکن سترن مستشرق معاصر ناروژی نیز کتابی در باب ایتمالوجی زبان پشتو به زبان انگلیسی نوشته که در پشتو تولد موجود و کتاب مذکور در ۱۹۲۷ع در اسلو طبع شده است. از آثار و روابطه او با پشتو تولد معلوم می شود که این مستشرق با پشتو دلچسپی زیادی داشته و می خواهد تحقیقات خود را درین زمینه ادامه داده و بقوامض و چگونگی زبان پشتو بی بر دو من نظریات او را قبلاً در سالنامه ۱۳۲۱ کابل نوشته ام .

دیگر از مستشرقین کلمبرسن است که لغات مجاوره پشتو را جمع و تدوین نموده و در هرت فورد به ۱۹۲۹ع بطبع رسانیده است .

کایگر المانی نیز که در علوم السنه لیاقت و کفایت بسزائی داشته و از علمای السنه بشمار میرود و در شرق شناسی بد طولانی دارد رساله در فیلو لوژی زبان پشتو در ۱۸۹۳ع نوشته که این رساله در حد ذات خود دارای اهمیت زیاد است در این رساله لغات زیاد پشتو به ترتیب حروف تهجی با سنسکرت اوستا و فارسی قدیم و جدید مقابله شده است که اصالت زبان پشتو و قرابت آن با السنه مذکور ثابت و مبرهن میشود و برای کسانیکه میخواهند در قسمت فیلو لوژی زبان مطالعات کنند راهنمای خوبی شده می تواند .

علاوه بر نفری فوقیکه نام شان برده شد کوکس، لاریمر، واهن، وارنست ترومپ که سه نفر اول الذکر انگلیس و نفر آخر الذکر آلمانی است گرامر های مفصلی نوشته اند. گرامر مولفه کوکس به ۱۹۱۱ ع در لندن و نحو لاریمر به ۱۹۱۵ در اکسفورد و گرامر واهن در لندن و گرامر وارنست ترومپ به ۱۸۷۳ ع نیز در لندن بطبع رسیده اند دو اثر اول الذکر کوکس و لاریمر در پشتو قولنه موجود و جینیکه من مدیر شعبه زبان بودم ترجمه شده است و گرامر وارنست ترومپ را چون تقریباً هفتاد سال قبل بطبع رسیده بمشکل می توان بدست آورد مگر طوریکه دیگر مستشرقین از وارنست ترومپ نام می برند و به نظریات او استناد می نمایند معلوم می شود که ترومپ شخص نهایت فاضل و در شرق شناسی و خصوصاً در ایتما لوژی و فیلو لوژی زبان پشتو دست قوی داشته و از نظریات او که بالواسطه تا اندازه بمن رسیده است تحقیقات محققانه و تبحر علمی او بخوبی ظاهر میشود و او اولین کسی است که باصالت و استقلال زبان پشتو اظهار نظریه نموده و میگوید که زبان پشتو زبان آریائی اصلی افغانستان بوده از کدام شق دیگری منشعب نشده است و در جمله کسانیکه کلمه پیکهت ریگو بدرا پشت و پشتون دانسته و تصدیق کرده اند ترومپ حق اولیت دارد. و نیز ناگفته نماند که لاریمر نیز طوریکه از آثار او دیده می شود عالم زبان پشتو بوده نحو زبان پشتوی اوقابل اعتنا است و علاوه بر آن یک گرامر دیگری پشتوی لهجه وزیریه را نیز نوشته و تغییرات لهجوی آنها را احلی کرده است که این اثر او نیز در ۱۹۰۲ ع در لندن طبع شده است . علاوه بر کتب لغت و صرف و نحویکه بالا ذکر کرده شد بسی کتب قرائتی و درسی و غیره نیز از طرف مستشرقین نوشته و طبع شده است از جمله است :

منول (رساله) مؤلفه را ورتی طبع لندن ، و منول مؤلفه روس کییل طبع لندن. زبان پشتو مؤلفه گلبر سن ۱۹۲۹ ع طبع هرت فورد ، کلید افغانی مؤلفه هیوز که مثل گلشن روه از کتب نایاب و مهم تر و نظم پشتو منتخب و در لاهور بطبع رسیده . و کتاب اول پشتو مؤلفه گلبر سن طبع بنارس ، قصه های ملی پشتو مؤلفه مالیون طبع کلکته و (ایود افگان = مطالعات افغانی) مؤلفه وی هانری لیسانسیه ادبیات و دوکتور حقوق ، کتابدار کتابخانه بلدیة شهر لیل طبع ۱۸۸۲ ع و (اوبر دس پشتو = در باب پشتو) مؤلفه اوالد Ewald و غیره ... مستر سی ای بیدولف در اثر خود از یک نفر هوگس نام نیز یاد میکند که گرامر زبان پشتو را نوشته و بیدولف از آن تعریف و تمجید می نماید .

علاوه بر یک قسمت مستشرقین فوق که در باب لغت ، گرامر ، ایتمالوژی و فیلو لوژی زبان پشتو تحقیقات عمیق و آثار گرانبهائی نوشته و رنج برده اند قسمت دیگری نیز بوده که در ادبیات این زبان .. کنجکاو ی نموده صورت حقیقت آنرا بمنصه شهود گذاشته قلم فرسایی کرده اند و در آینه های صاف و شفاف آنها بشره حقیقی و مزیت و ماهیت اصلی ادبیات پشتو بدرستی دیده می شود از آن جمله است :

سی ، ای بیدولف انگلیس که قسمتی از اشعار خوشحال خان را منتخب نموده و بنام اشعار قرن ۱۷ تدوین وبه ۱۸۹۰ در لندن طبع کرده است این کتاب منتخب او حاوی سه قسمت بود که قسمت اول آن دارای گرامر مختصر زبان و قسمت دوم آن مقدمه مفصلی در باب چگونگی ادبیات پښتو است و قسمت سوم ترجمه آثار منتخبه است و در اخیر اصل اشعار خوشحالخان را نیز بحروف زیبا و سلیقه مرغوب و مخصوص طبع کرده است .

او دو قسمت عمده حماسه و عشق را اساس شعر پښتو دانسته و میگوید دیگر قسمت های شعری از قبیل فلسفه ، اخلاق ، دیانت ، حسیات ملی و غیره طوری درین دو قسمت مخلوط و مزج شده اند که بین اصل و فرع تمیز نمی شوند و اینکه دو جنس متضاد را مثل غم و شادی قهر و رحم دوستی و دشمنی یک جا برشته نظم میکشند و در عین خلطیت باز هم یکی از دیگر متمایز دیده میشود تنها قوت و قدرت شاعر پښتون است و بس .

بیدولف این مجمل را تحت عناوین حماسه و عشق تفصیل دور و درازی میدهد که عصاره اش بقرار ذیل است :

تحت عنوان حماسه میگوید . « افغانستان مملکتی است که همیشه بسی از شعرای ملی را در آغوش خود پروریده و از آنها مملو است درین مملکت کوهستانی دست قدرت شاعرانیرا تربیه کرده است که تمام اشعار اوشان پر از شور و جذبات بوده و برای همیشه نسخه های حفظ و ذوق آور اخلاقی و تاریخی دانسته میشوند .

این اشعار پر از افتخار و کامیابی او شان نماینده عظمت و شکوه باستانی شان بوده و ممثل احساسات و عواطف هر فرد افغان شمرده می شود و از جلال سابقه ایشان یاد آوری می نماید و از عشق و جنگ علی السویه حرف میزند این اشعار بقدر طبیعی و مؤثر اند که بی اختیار شنونده خود را متحس می سازد مثلا موقعیکه از جنگ حکایت میکند چشمان شنونده بر می افروزد و حسیات جنگجویانه اش تحریک میشود و در حالیکه از عشق بیان میدارد عواطف سامع را بعدی زیر تاثیر میگیرد و باندازه رقیق می سازد که آه های بیهم قلبش از آن نماینده گمی میکند چه احساسات رقیق و جنگجویانه در قلب هیچ قومی بمثل افغانها عمیقانه ریشه ندوانیده است و با وجودیکه افغانها دارای خون سرد و در امور حیاتی زحمت کش و سخت سرانند باز هم ماده عشق و دوستی نسبت بهمه در آنها بیشتر است و قوی میکمانند افغانها دارای ملایمت و شجاعت بوده درس اخلاق و دلاوری بدهد وجود ندارد و این قوم با حفظ حسیات عالی خود بین بشر در حیات یکدست و متحد و یکسان زندگی میکنند .

افغان حقیقی که قدرت دارترین نوع انسان میباشد دیده میشود که از طرف طبیعت استیلا و محصور گردیده است و این طبیعت با مناظر و تشکیلات ارضیه مقبول و ساده شاعرانه ، زیبا و مخلوط شده روح مردانه از آن دیده می شود که در عین زمان از عیش و عشرت و آرامش در زندگی بحث میکند .

علم، باعفت، حلم، حجب، احتیاط و صفائی توأم است. جهل، درشتی، لاف و گراف، فریب کاری
بستی و غش ثمر میدهد.

بعد از آن تحت عنوان عشق میگوید: «غزلیات عشقی افغانها از خوبیها مملو است و بعضی
پارچه‌های آن در صفت دین اسلام گفته شده و عشق و محبت انسان و اعتقاد بخداوند در آن یکجا مختلط
بیان شده که بسا اوقات نمی‌توان یکی را از دیگری تمیز و تفریق کرد و با نالیدن‌های شاعر مریض عشق را
از تصوف و عقیده دینی که در بر ستنش خالق اقدس گفته از هم جدا نمود. فرق مخصوص شعر پشتمو
از شعر گوئی که در شرق بعمل می‌آید درین است که در پارچه‌های اشعار پشتمو موجودیت هر دو نوع
تخیل یعنی عشق و بندگی دیده میشود و آن نقصیکه در رسم عاشق دل شکسته، صدمه وارد نماید
و یا حس خوش بینی خواننده مجذوب را زائل کند وجود ندارد. اگر غزلیات غنائی و عشقی ساده
و بسط پشتمو خوانده شود دیده می‌شود که تماماً از شکیبائی ذاتی و فطری که در وجود شاعر ملی
تولید شده پر و مملو است و در آن حسیات و افکار طبیعی خویش را به محبوبه‌اش در هوای آزاد
کوهستانی مملکتش اظهار داشته است.

اگر از جمله غزلیات بعضاً بصورت مناجات و تقرب جستن بخالق یگانه ذکر گردیده باشد
در آن چیزی وجود ندارد که یک مرد محترم راست کار را از مطالعه آن باز دارد تشبیهاتی که درین
سرودهای عشقی داخل گردیده در بسا حالات آنقدر پراز تخیل است که گوئی بحقیقت در چشمان
نویسنده آن تجسم کرده مثلاً عاشق خیالاً به شبنم تشبیه گردیده و بدنال معشوقه خویش که بوی
گیلاب است بادل شکسته و خاطر پریش در تلاش و گردش میباشد او مثلیکه آفتاب در نیمه روز
با حرارت خود شبنم را بخود جذب میکند بهمان صورت به معشوق خویش نزدیک میگردد و باز
مانند شبنم که در بین اشعه آفتاب می‌درخشد تصویراً به آمدن معشوقه‌اش سراپا چشم شده میباشد
که این خیال در نظرها کمتر تجسم میکنند.

مثلاً: چنانیکه آفتاب روشنی خود را از کدام منبع فوق الطبیعی میگیرد بهمان صورت
روشنی حسن محبوبه‌اش بر او منعکس می‌شود و مانند برف‌هاییکه بر قله‌های کوهها به حرارت آفتاب
تعو ز آب شده و باعث جریان سیل و دریاها و جویها می‌شود از چشم‌های عاشق بیچاره نیز
در فراق و هجران معشوق سیلاب اشک جاری میگردد و آه‌های سردش به آن بخاراتیکه
به سبب حرارت آفتاب از چمن زارها و دامنه‌های کوه صعود میکنند تشبیه شده است و باز عاشق
بمرغیکه از جفت خود جدا و بدل‌ترین و بال‌شکسته عقب جفت خود در تنگ و پوست تشبیه و شور
و غلغله آنرا بمقصدی که دارد استعاره میکند.

آشکار شدن مناظر و زیبایی‌های طبیعت که درین اشعار جذاب بکثرت مشاهده می‌شود از
تصویراتی است که ما را و یائمان باید بیشتر به آنها همدردی کرده قبولیت نشان بدهیم زیرا چنین
مسرت خوش آیند هنوز در تمام آسبا منتشر نگردیده است.

دیگر از اشخاصیکه در این راه رنج برده و گنج نهاده اند جیم دار مستتر فرا نسوی است که یکی از فضلی در چه اول و مقتدر بشمار رفته تحقیقات محققى نسبت به پشتو نموده اثر نفیس و گرا نهائی در ادبیات پشتو بنام ترانه های ملی افغان از خود بیاد گار گذاشته است که این اثر او مبنی بر دو قسمت مهم زبان و نژاد افغان بوده و هر قسمت مشتمل بر چند فصل و دارای ۵۲۷ صفحه به ۱۸۸۸ ع = ۱۳۰۳ هـ در پاریس طبع شده است .

این فاضل و محقق علاوه بر تحقیقیکه در ریشه و ماهیت زبان و اصل افغان نموده نمونه ها لیکه از اشعار پشتو جمع و تدوین نموده هر قطعه آن بذات خود در یکتا و آئینه مفاخر تاریخی ما شمرده می شود که فقط بجمایت این مرد بزرگ از حوادث دهر و صئون و بمارسیده است . دار مستتر از ان اشخاص محقق و منصفی است که ماهیت و حقیقت افغان و افغانی را از برده های ظلمت بیرون کشیده و میگوید زبان پشتو از فارسی و پهلوی مشتق نشده بلکه درین دسته یک زبان مستقل است زبان پشتو بازند یا زبانیکه بازند شبیه است مشابهت بهم میرسانند .

او اولین کسی است که این نظریه اش را بر جامانده و تا حال کسی نتوانسته است آنرا نقض کند . دار مستتر و فتنیکه اصالت زبان پشتو را بیان میکند و از جنبه های مختلف آن سخن میراند در قسمت ادبیات آن میگوید شعر پشتو بواسطه سادگی و طبیعی بودن امتیاز خاصی دارد، صنعت بدیع و نازک خیالی آن مانند طفل ، معصوم و بی آرایش است و از نازک خیالی و استعارات تنزل یافته و تمام شده پاک و مبراست .

در جای دیگر وقتی که از قوت شعری زبان پشتو حرف میزنند میگوید افغانها اخبار ندارند غزل جای اخبار را اخذ کرده همه افکار و خیالات و واقعات روز مره در شعر گفته می شود و این عوام منتشر میگردد تاریخ افغانها از اشعارشان می توان ترتیب و تدوین شد اگر چه این تاریخ با تاریخ اروپائیان تفاوتی خواهد داشت مگر یک فکر پسندیده عمومی به نسبت ذهنیت افغانان برای انسان حاصل می شود و واقعات را طوری خاطر نشان میکند، گوئی انسان در دل آنها جا دارد و از مرگ و ضمیرشان مطلع است چنانچه ماخذ عمده مؤلف حیات افغانی نسبت به جنگ انگلیس و افغان همین اشعار پشتو است .

دار مستتر در ضمن ادبیات از یک تعداد شعرای نامدار کلاسیک و شعرای ملی که آثارشان را خود او در کتاب خود جمع کرده است نام می برد و شرح حال مختصر شانرا بیان نموده و بر قوه شعری شان قضاوت می نماید از ان جمله است این دو نفر شاعر ملی و یکنفر شاعر کلاسیک که قضاوت او را درباره شان طور نمونه نشان میدهم تا دانسته شود که قوت شاعر افغان بچه پایه و محققین درباره او چه نظر به دارند .

دار مستتر گوید محققاً کلیه اشعار عشقی که در این چهل و شش سرود جمع اند بی اهمیت نبوده غزل و اشعار محمدجی شاعر دیوانه (نمبر ۷۷) نه تنها در اشعار افغانی بلکه در تمام

ادبیات عشقی یگانه اثر است که من آنرا بسبک مخلوط دربین سبک (بودلیر) و قسمتی از اشعار قدیمه و باستانی که مملو از تخیلات و اغرافات شاعرانه شرقی اندیافته ام .

درباب شاعر دیگر ملی گوید:

میرایک شاعر نو و مرغوب ملی است و بالاتر از او درخون افغان شاعر ملی سراغ نداریم .
درباب شاعر کلاسیک گوید:

اگر ویکتور هوگو هم افغان می بود مانند این شعر خوشحال خان که میگوید:
(اگر شاعر نمی بودم سپاهی می شدم)

چنان شعر غرا و جذاب معنی دار گفته نمی توانست .

سراج ابراهام گریسن نیز از علمای زبان بوده در کتاب بزرگ خود بنام راپور هیئت تحقیق زبان های هند (لنگو ستیک سروی آف اندیا) که در دو جلد ضخیم در ۱۹۲۷ در کلکته شعبه مرکزی نشریات حکومت هند نشر شده است قسمت عمده را و ف زبان پشتو نموده اول یک مقدمه تاریخی و جغرافیائی مفصل در باب افغانها نوشته و بعد از آن نمونه های مختلف زبان پشتو را نشان داده است او تمام ما هیت و اصالت زبان پشتو را درین یک جمله ادا میکند و میگوید : هر چند زبان پشتو دارای صوت خشن و درشت گمان کرده می شود مگر یک زبان قوی و مردانه ایست که با صفائی و صحت تمام برای افاده و توضیح هر نوع نظریه قابل و توانا است .
موسیو برتلز مستشرق معاصر روسی در جلد ۴ سلسله لسانیات اکادمی لنینگراد و تیکه

بر وضعیت عمومی زبان پشتو بحث میکند میگوید : « زبان پشتو نظر به قوت و قدرت تاریخی و جغرافیائی خود زبان یک مدت طولانی نیست و این طول مدت تغییراتی در آن وارد کرده مگر نه چنان که در فارسی دیده میشود زیرا کلمات عربی در فارسی مزج نشده تحت قوانین خود عربی استعمال و از لغات فارسی واضح متمایز دیده میشود مگر در پشتو لغات عربی تابع قوانین زبان پشتو بوده تمیز و تفریق کرده نمیشود و جزو زبان میگردد .

این هم باید گفته شود که بعضی از محققین مذکور که کتاب نوشتند گرامر زبان راندوین نمودند ، لغات آنرا جمع کردند بایک تعداد علمای دیگر در جنبه های مختلف زبان نیز تحقیقات خود را ادامه داده علاوه بر اصالت بر قدامت زبان پشتو هم روشنی انداختند که طور نمونه سه چهارمقر عمده و نخبه آن ذکر کرده میشود مثلاً : چیم دار مستر و فرید یک میوار در نتیجه تحقیقات خود با این عقیده اند که زبان پشتو بازند یا کدام زبانیکه بازند نزدیک است قرابت فریب دارد و فریدریک میوار علاوه میکند که قرابت زبان پشتو بازند چنان است مثلیکه فارسی جدید با فارسی قدیم عصر هخامنشیها قرابت دارد مگر ار نست ترومپ میگوید زبان پشتو شاخه مستقل زبان آریائی بوده بین شعبه هندی و ایرانی ذریعه نقل و انتقال شده است لهذا آثار هر دو شاخه در آن دیده میشود و نسبت

به شاخه‌های ایرانی به شاخه‌های هندی نزدیک‌تر است و این نظریه‌تر و مبرر و فیسرفون سیگل و دیگران نیز تأیید میکنند که ریسون و دکاتور پال تیهسکوی اطریشی نیز درین باب نظریات داشته و تحقیق کرده‌اند .
 گرچه بنظر سطحی بین این دو فریق اختلاف جزئی دیده میشود مگر بر قدامت زبان پستوهمه متفق بوده و اگر دقیق شویم این اختلاف نظریه هم ناشی از قدامت پستو است چه با هر دوشاخه نزدیک پستو ثابت شده و این قرابت مساوی نتیجه میدهد که با این هر دوشاخه مثل برادر و یا نسبت به آنها بمنزله کاکا و پدراست نه پسر و برادرزاده و همین قرابت مساویست که اختلاف نظریه مذکور شده است .
 این بود تعلق و رابطه بین زبان پستو و مستشرقین که شمه از آن گفته شد و نمی شود تعداد مستشرقین و علمائیرا که درین راه زحمت کشیده ورنج برده اند با این چند نفر منحصر نمود شاید بسا اشخاص دیگری هم باشند که هنوز از نظریات و آثارشان با اطلاعی نرسیده و از آن‌ها واقف نباشیم و هم باید این کار را ختم شده نه پنداریم چه این موضوع مهم و دلچسب هنوز در مرحله شباب و جوانی بوده می تواند برای مدت درازی علما و فضیلائی محقق را چه از حیث تحقق علمی و چه از نقطه نظر اهمیت خود موضوع بخود مشغول نماید .

و هم ممکن است این نهضت موجوده زبان پستو که درین دوره درخشان شاه جوان و دیگر وطن خواهان ملت دوست ماروی کاراست زیاده تر عطف توجه محققین و فضیلائی ملی را بخود معطوف نموده و ممد شود که هر شخصی درین راه زحمت کشیده و دامنه این کار را مطابق بحسب نیات خود وسعت دهند و بسوی پیشرفت این نهضت ملی به نهایت بی صبری نگران باشند چنانچه از بزرگ مقاله موسیو برتلز مستشرق معاصر روسی پروفیسر انجمن تحقیق زبان شناسی روسیه که در ۱۹۳۵ م بر یک مقاله ابتدائی وسطی من که در سالنامه ۱۳۱۱ نشر شده تبصره نموده این مطلب بخوبی ظاهر می شود او میگوید :
 لازم است در نظر گرفته شود که افغانستان هم شروع کرده است به گذاشتن قدم اول در زمینه زبان شناسی و آغاز نموده است به نشان دادن دلچسبی روز افزون به تحقیقات زبان شناسان اروپای غربی راجع زبان پستو . در سالنامه مجله کابل (۱۳۱۱) که بتازگی در لنیننگراد رسیده مقاله مفصلی از قلم امین الله خان زمریالی درج شده که راجع زبان پستو و در زبان پستو میباشد درین مقاله که باید در بحث مفصلی عمیقانه تحت تدقیق گرفته شود نویسنده راجع به تحقیقات علمای اروپائی راجع بزبان پستو بحث نموده تنقیدات شدیدی بر تحقیقات مزبور کرده و تنها درین (۱) را تنقید نموده است راست است که نویسنده را درین مقاله تنها نظریات علمی راهنمایی نکرده بلکه در بسا نقاط غرور و ملیکة تحقیر شده از زبان او حرف میزنند و با وجود این در بسا نقاط تبصره ها و ملاحظاتی او کاملاً حقیقی بوده و می توان با او در آن نکات متفق شد . این مقاله یک دلیل دیگری است برای اینکه کار کردن درین زمینه برای ما بکلی بی فائده نبوده و نمی توان تحقیقات مربوط به این زبان بسیار دلچسپ را ختم شده دانست .
 موسیو اونی دو لو فرانسوی وزیر مختار سابق فرانسه در کابل نیز درین تازگی ها کتابی (۱) نویسنده مقاله اشتباه کرده - بعضی تنقیدات بر مارکی سترن بوده نه بر دورن .

حتی از ناکامیها هم چیزی بیا موزیم انسان شاگرد درد و غم معلم اوست «الفره دوموسه»

بنام افغانستان نوشته در صفحه ۲۵۹ کتاب خود بعد از آنکه بروضعیت وحالات سابقه وحالیه افغانها تبصره می نماید. از ادبیات وزبان پشتو نیز یاد می نماید: «از این جهت اشعار خوشحال خان که تقریباً سه صد سال از آن میگذرد باجنبه وطن خواهی و وحدت پسندی که دارد نسبت باافغانستان دیروز بحال افغانستان امروز موافق تر است.

این احساسات ملی و غرور زبان مادری امروز در اشعار «امین الله زمریالی» «عصو انجم» ادبی کا بل که از آن بعدها سخن خواهیم راند دیده می شود. چون این اشعار برای احیای افتخار پشتو وقف شده بنظر ما بوجه نیکو شرح مختصر تاریخ زبان ملی افغان را مکمل میکنند. این بود نظریات مستشرقین که بطور مختصر یعنی مشتبی از خروار درباب اصالت و اهمیت زبان پشتو عرضه شد و هم نا گفته نماند که تحقیق وجستجوی ما در اصالت این زبان، مهمتر و سهلتر است نسبت به نظریات و تحقیقات مستشرقین اروپا، و اگر ما باز هم که بایاید دیگران و بیگانگان از ما استفاده میگردند از این زمینه مساعد که بیگانگان برای ما آماده کرده اند و ازین عصر طلایی و درخشا نیکه بتوجه شاه جوان ما تمام اسباب سعادت و نیک بختی ما فراهم است استفاده نمیکنیم گویا با طبیعت ستیزه میکنیم و حال آنکه طبیعت بر هر گونه مقاومت غالب است و در نتیجه یقین است که پشیمان بوده و خساره خواهیم دید و ازینجاست که شاعر حساس ما میخواهد به صریحترین کلمات ما را ملتفت این امر نماید میگوید:

اې پشتو نه خپله ژبه ستا جوهر دی	تا منله خپل جوهر دی به اېروکښي
ولی هسی بیخبر ئی له خپل در نه	چه پر دوسی لاهو کرخان او بوکښي
«راور ئی» دی قوا عدلیکی دژ بی	ته خبر نه ئی دلخان به روخوشو اکښي
«مستتر» دی به ادبیاتو کښي کړ او کړی	ته گوازی دیر دیو په و دوکښي

در اخیر کلام طول عمر شاه جوان و نهضت و تعالی ملت افغان را نیاز و باین فرد بیان خود را خاتمه میدهم. تذکره پخپله ژبه بلبلان دهر چمن کړی که ټیگور دی که ملتن دی با سمدی هزار داستان

گرانبهاترين کتب پشتو «پته خزانه»

درسالنامه ۱۳۱۹ موقعيکه «تاريخچه سبکهای اشعارپشتو» رامی نوشتم، در آنجا در قسمت اشعارقدماء بچند صفحه کتابی حواله داده شده بود که بنام تذکره اولیا بزبان پشتو بعد از (۵۶۱۲) از طرف سليمان ماکو درارغسان قندهار، همان ارا کوزی تاريخی نوشته شده و اثر بس مهمی بود، که اشعار و سرودهای باستانی زبان را بدست ماداد، صفحاتیکه از کتاب مذکور بدست افتاده بود، عیناً عکس گرفته شده، و ضمیمه همان کتاب کوچک گردید . شاید خوانندگان محترم، و کسانیکه به آثار ادبیه باستانی وطن علاقه دارند، از مطالعه آن دریافته باشند که زبان ملی ما از نقطه نظر ادب دارای بهترین و برجسته ترین آثار است و شعرای قدیم این زبان هم خیلی سنجیده گوی و متین و بدرجه اول نمایندگان ذوق ملی و کلتور مااند .

درین سالنامه هم میخواهم، راجع بیک گنجینه گرانبهای زبان ملی، که صفحات تاریک ادب ما را روشن و نقایس ادبی آثار گذشتگان رابه نسل جدید می سپارد . چیزی بنگارم، چون در وقت کشف این کتاب قیمت دار اکثر صفحات سالنامه کابل بطبع رسیده، و در شرف نشر و تمیم است، بنابراین این مضمون من کوتاه تر و مختصر خواهد .

ممکن است اصل کتاب بزودی ازطبع برآید و بمطالعه شوقمندان ادب ملی برسد، که اهمیت و چگونگی کتابرا عندالمطالعه تخمین کرده میتوانند .

این کتاب بعد از اوراق تذکره سليمان ماکو، که چند سال پیش به کشف و نشر آن موفق گردیده بودم، مهمترین کتب ادبیه پشتو است، که بنام پته خزانه (گنج پنهان) بسال ۱۱۴۱- ۱۱۴۲ ه در قندهار از طرف محمد بن داؤد خان بن قادر خان هوتک، بامروا اشاره پادشاه جوان و معارف دوست اعلیحضرت شاه حسین بن مرحوم حاجی میرویس خان نگاشته شده، محمد که نویسنده دربار و شخص ادیب و عالمی بود . کتاب خود را بريك مقدمه و سه خزانه و یک خاتمه بنا نهاد، در مقدمه کتاب گوید، که از مدتی به تحقیق و کنجکاوی احوال شعرای پشتو مشغول بودم، چون اعلیحضرت شاه حسین ازین مقصد آگهی یافت، تشویق فرمود، و بانعام کارم ترغیب داد، همان بود که در مدت یکسال کتاب خود را در سه خزانه نوشتم :

خزانه اول : مشتمل بر شرح حال و اشعار قدماء که بعد از سنه (۵۱۰۰) تا سال (۵۱۰۰۰) گذشته اند .

خزانه دوم : شرح حال و اشعار معاصرین مؤلف .

خزانه سوم : شرح حال و اشعار نسوان شاعره .

حسن خلق و خوشروئی از جمله خصال پسندیده و نماینده صحت روح است : (ابومعشر)

نسخه این کتاب دارای (۱۱۲) صفحه بوده ، که بسال ۱۳۰۳ هـ بخط محمد عباس کاسی در شهر کویته بامر مرحوم حاجی محمد اکبر تاجر قندهاری از نسخه استنساخ شد که برای سردار ادیب و علمدوست مرحوم سردار مهردل خان مشرفی در سنه ۱۳۶۵ هـ نوشته شده بود .

خزانه اول

در خزانه اول مؤلف مدقق مابحواله کتب و اسناد موثوقه احوال و اشعار سخنوران ذیل را آورده :

(۱) باباهو تکک ولد بارو متوفی ۵۷۴۰ (۲) ملکبار ولد هوتکک (۳) اسمعیل پسر بیتانیکه که در حدود ۵۴۰۰ هـ حیات داشت و اشعار وی را سلیمان ما کوهم می آورد (۴) خرنبون ولد سربن متوفی ۵۴۱۱ (۵) متی ولد عباس متوفی ۶۶۸ هـ مولف کتاب دخدای مینه یعنی (عشق خدا) (۶) امیر گروید جهان بهلوان ولد امیر یولاد سوری غوری : که بسال (۵۱۳۹) در مندیش غور پادشاه شده بود ، و قدیمترین شعر پینتو است که تا کنون بدست آمده (۷) اسعد بن محمد سوری متوفی ۵۴۲۵ در بغنی زمینداور ، مرثیه امیر محمد سوری از او گفته . (۸) شکارندوی ولد احمد کو تو ال فیروز کوه در مدح سلطان معز الدین محمد سام غوری قصیده دارد (۹) ابو محمد هاشم بن زید السروانی البستی متوفی ۵۲۹۷ (۱۰) شیخ تبین ولد کاکر در حدود ۵۵۰۰ هـ میزیست (۱۱) شیخ بستان مؤلف بستان الاولیاء در ۹۹۸ هـ (۱۲) امیر الفصحاء شیخ رضی لودی برادر زاده شیخ حمید لودی که بعد از ۳۰۰ در ملتان حکمرانی داشت . (۱۳) نصر بن شیخ حمید مذکور (۱۴) شیخ عیسی معاصر شیر شاه سوری (۱۵) سلطان بهلول لودی متوفی ۵۸۹۴ (۱۶) خلیل خان نیازی معاصر سلطان موصوف (۱۷) خوشحال خان ختک معروف (۱۸) زرغون خان زمینداوری نورزی متوفی ۵۹۲۱ (۱۹) دوست محمد کاکر ناظم کتاب غرغیث نامه در ۵۹۲۹ (۲۰) رحمان بابا متوفی ۵۱۱۱۸ (۲۱) محمد صالح جلدک حدود ۵۹۰۰ (۲۲) علی سرور لودی حدود ۵۱۰۰۰ .

خزانه دوم

که مشتمل احوال معاصرین مؤلف و سخنورانی است ، که با مؤلف رفیق و همدم و انباز بوده اند ، و اغلب آنها را هم دیده بود ، و یا با وسیله می شناخت :

(۲۳) ملا باز توخی (۲۴) شاه حسین حکمدار عصر (۲۵) ملا زعفران مدار المهاد دربار مؤلف « گلدسته زعفرانی » در طب (۲۶) محمد یونس خان صاحب دیوان شعر (۲۷) محمد گل مسعود (۲۸) عبدالقادر خان معروف صاحب دیوان اشعار (۲۹) صدرا کابر دوران بهادر خان سپه سالار قندهار (۳۰) محمد صدیق (۳۱) ملا پیر محمد میاجی مؤلف افضل الطرایق و القریاض

بیم و جین روح را پزمرده ساخته از هر کار نیکی بازش میدارند . (روسو)

عالم دربار شاه محمود . (۳۲) الله یار افریدی صاحب دیوان شعر (۳۳) صدر دوران بابو جان بابی ناظم قصص العاشقین . (۳۴) ریدی خان مهمند ولد غیاث خان ناظم محمود نامه در شرح حال مرحوم حاجی میرویس خان و فتوحات شاه محمود (۳۵) محمد عادل مؤلف روضه ربانی (۳۶) محمد ظاهر چمر یانی (۳۷) محمد عمر خان (۳۸) محمد ایاز نیازی (۳۹) محمد حافظ مؤلف تحفه واعظ (۴۰) نصرالدین خان اندر صاحب دیوان اشعار (۴۱) ملا نور محمد توحی استاد دودمان میرویس خان مؤلف نافع مسامین (۴۲) عبداللطیف اشکری (۴۳) سیه سالار سیدال خان ناصر .

خزانه سوم

خزانه سوم شامل شرح حال و اشعار شاعران ذیل است : (۴۴) نازو تو خبی : دختر سلطان بلخی معروف که در عصر خود حکمدار بوده، و نازو در نسوان افغانی دارای شهرت و مقام بلند است . وی مادر قاید معروف حاجی میر ویس خان مرحوم است . (۴۵) حلیمه : دختر خوشحال خان معروف (۴۶) بی بی نیکبخته : که کتاب ارشاد الفقراء را (۵۹۶۹) بزبان پښتو منظوم داشت (۴۷) بی بی زینب : دختر حاجی میرویس خان، که مرثیه برادرش شاه محمود را گفته (۴۸) زرغونه : دختر دین محمد کاکر ، خطاطه و عالمه خوبی بود ، که بوستان سعدی را بسال (۵۹۰۳) ترجمه و منظوم داشت (۴۹) رابعه : معاصره بابر شاه در قندهار .

این بود نمودار مختصر مضامین کتاب که مؤلف دانشمند ، در سه خزانه بسی از جواهر زواهر زبان ملی را نگهبان داشته ، و در خزانه کتاب به شرح احوال دودمان و پیدرادی و دانشمند خویش می پردازد ، و ضمناً هم شرحی از گذارشات حیات خود می دهد . که بصورت مجموع درین کتاب احوال (۵۱) نفر از سخنوران زبان ملی درج است .

علاوه بر اینکه این کتاب نفیس شرح حال بسی از سخنوران گمنام زبان ملی را بدست میدهد و سرودهای باستانی این زبان را بجا میسپارد ، و مارابه آثار اجداد و سلف نامور خویش رهنمائی میکند ، مزایای دیگری هم دارد که بصورت مختصر در اینجا گذارش می یابد :

کتاب از نقطه نظر زبان :

مؤلف کتاب محمد هوتک یکی از نویسندگان زبر دست پښتو است که تری و درین کتاب ، سخت روان و دلچسپ و سلیس است ، در شعرهای قدیم پښتو ، قدیم ترین ترها همان نگارش سلیمان ماگواست در تذکره اولیاء . ولی این تر برات از ان روانتر و شیرین و همچو آب زلال است . مدت دوسه صد سال پیش از عصر مؤلف در زبان پښتو سبک نگارشی موجود بود که آنرا سبک خیر البیان گوئیم ، زیرا نویسنده اولین و معروف این سبک

پیر روشن مؤلف خیرالبیان است . این سبک نیم مثنوی که از طرف اخوند درویزه و اتباعش افتقا گردید ، عین تاعصر مؤلف ماموجود بود ، ولی چون خالی از تعقید و تکلف نبود ، ذوق سلیم مؤلف آنرا قبول نکرد ، و در کتاب خویش شرح روانی را مطابق به محاوره و گفتار عمومی زبان نوشت که خیلی پسندیده و روان و محمود است .

در حقیقت شرح محمد هوتک مبدأ سبکی است که اکنون هم مادران مینویسیم ، و از شرح های سابقه خوشحال خان و پیر محمد کاکر ، و افضل خان و عبدالقادر خان که در عیار دانش ، و معرفه الافغانی و تاریخ مرصع و گلستان پشتو نوشته اند ، براتب بهتر و سلیس تر است .

مزایای لغوی کتاب :

گنجینه ما از نقطه نظر لغت پشتو هم بسیار و بسیار غنیمت و قابل استفاده است ، زیرا در سرود های قدیم بسی از لغات و کلماتی آمده ، که اکنون بهرور دهور از میدان تداول دور رفته و مرده است . این کتاب مراتب تغایر السنه دیگر را بزبان ملی دوره بدوره نشان میدهد و می بینیم که در هر دوره لغات و کلمات اصلیه زبان از بین میرود ، و عوض آن کلمات زبانهای دیگر می آید ، و جای اصلی را فرعی میگیرد ، سرود های کتاب که به اقدام شعرای زبان منسوب است دارای بسی از مواد غنیمتی است که در مرحله تکمیل زبان ، اکنون پس ترندگانی دادن همین کلمات احتیاج شدیدی داریم ، و باید زنده سازیم ، برای مثال برخی از درر گر انبهای لغوی این خزانه را ذکر میکنیم :

چندی = شاعر	خاتیخ = مشرق	او بدیخ = مغرب
برمل = پیشین	لرمل = نماز دیگر	ترمل = شام
نزدك = مسجد	دریخ = منبر	واکمن = شاه
هسك = آسمان	بودتون = بتکده	زلما = جوانی
جنهوی = گل	خنهون = افق	جنگرن = لشکر
گروه = دین	من = اراده	تون = جای
اتل = پهلوان	رغا = بیزاری	نحلا = تابش

مزایای گرامری :

از نقطه گرامر و تصریف و صور افعال و مصادر این کتاب مزایائی دارد ، که خیلی غنیمت و کار آمد است .

از مطالعه اشعار و آثار باستانی زبان برمی آید که بهرور چندین قرن ، این زبان بسی از خواص تصریف و افعال خود را از دست داده ، و هم بسی از مصادر آن از بین رفته است . ریشه های مصادر زیاد اکنون در محاوره ما بصور مختلف صفتی و اسمی موجود است ، که در زبان

قدیم از خود مصدر و مشتقاتی داشت ، و هم مصدري درین اشعار آمده ، که بصورت مصادر وضعیه زبان در قدیم وجود داشت ، ولی اکنون ما همان مصادر وضعی را طور ترکیبی استعمال میکنیم .
مثلاً گانہل (آراستن) و افعال آن مانند و گانہل (آراست) که اکنون گانہ (زیور) موجود ، ولی مصدر و مشتقات آن از بین رفته ، کذا ینکلل (تزیین) و افعال آن مانند و ینکلل (آراست) که اکنون ریشه آن در صفت ینکللی (مزین، فشننگک) موجود، ولی مصدر با افعال خود مرده .
کذا یرغالل (تاختن) یونل (سفر کردن) ریل (اهتراز) که تنها یرغل (تاخت) و یون (سفر) ورپ (تپش) مانده ولی مصادر با افعال آن ناپدید شده است .
همچنین بسی از مواد غنیمت و کار آمد زبان را که اکنون از محاوره مهجور افتاده این کتاب برای ما حفظ کرده است .

کتاب از نقطه تاریخ وطن:

علاوه بر اینکه سخنوران و مشاهیر ادبی و علمی و طن را این کتاب بما نشان میدهد از نقطه نظر تاریخ مزایای خصوصی دارد ، که بسی از وقایع و قضایای مجهول را کشف و بسی از حقایق مثبت را واضح میکند . نقاط تاریک و مجهول تاریخ وطن را از اوایل استقرار اسلام تا عصر خود مؤلف ، بحواله و سند تشریح میکند . مثلاً
یک حصه تاریک و حلقه مفقوده تاریخ دودمان سلاطین غور را که مقارن سنه (۱۱۰۰) است روشن می سازد ، و ثابت میکند : که در آن عصرها زبان دودمان سلاطین غور پش تو بود ، چنانچه امیر کرود پسر امیر بولاد معروف بزبان پش تو شعر میگفته ، و مؤلف به حواله مصادر مهمه تاریخی آنرا نقل کرده . از شعر مذکور جغرافیای سلطنت آن پادشاهان نامدار وطن معلوم میگردد و نقاط نفوذشانرا نشان میدهد، بسی از مراکز مدنیت را در آن عصرها ذکر میکند ، در قسمت تاریخ شاهان لودی ملتان که مؤرخین جدید در افغانیت آنها مشتبه بودند ، این کتاب واضح میکند که سلاطین آل حمید لودی ملتان پش تو زبان بوده ، و افغانان صافند چنانچه مؤلف اشعار دو نفر شانرا با وثوق روایات نقل کرده کذا اوضاع دربار و حکمرانی شاهان هوتکی را خوب شرح میدهد و مجهولات این دوره نزدیک تاریخ وطن را که تاکنون با مکتشف نبوده ، تفصیل و توضیح میدهد مثلاً شرح و تاریخ اقدامات آزادی خواهانه مرحوم حاجی میرویس خان را مفصلاً مینگار د شرح حال و سوانح آن مرحوم را بما میدهد ، و بسی از ناموران علمی و ادبی و حربی دورهای متعدد تاریخ وطن را بما معرفی میکند . و بسی از کتب نادریکه تاکنون نام آنرا نشنیده بودیم اسم می برد و از آن اقتباس میکند ، حواله میدهد مثلاً :

تاریخ سوری محمد بن علی البستی . دخدای مینه مجموعه سرودها و مناجات شیخ متی خلیل لرغونی پش تانه تالیف شیخ کته متی زی اخبار اللودی شیخ احمد بن سعید اللودی . غر غنبت نامه

دوست محمد محمودنامه یا شهنامه محمودی از زیدی خان مہمند . کلید کامرانی کامران خان از سلسلہ اسلاف احمدشاه بابا و غیرہ کتب مہمی کہ در تاریخ ادب و عام گرانہا ترین آثار ملیہ ما شمرده میشود . کذا در خزائن سوم در شرح احوال و اشعار نسوان شاعرہ ثابت میکند کہ زنان معصوم و عفیف افغانی ہم دارای علم بودند ، و در تاریخ ادب ملی موقعی و نامی دارند .

و ثوق روایت و عنعنہ :

مؤلف دانشمندما برویہ اساتید و اسلاف ہموارہ سند اقوال و نگارشات خود را نشان میدہد ، یا از کتابی نام می برد ، یا روایت شخصی را مدار تحریر میگرداند یا از مشاہدہ خود حکایہ میکند .

در جملہ مآخذ و اسناد کتبی مؤلف آثاری است کہ ما بطور نمونہ در بالا بعضی از آنرا نام بردیم و بسی از اشعار و احوال سخنوران را از پدر خود روایت میکند ، کہ او ہم شخص دانشمند و فاضل و ادیبی بود .

چون مؤلف فاضل ، سخنی را بدون نشان دادن مأخذ و سند نیاوردہ ، و اگر آوردہ ہم مشاہدہ اوست ، بنابراین گنجینہ ملی ما از حیث وثوق و عنعنہ ہم خیلی قوی است ، و نگارشات مؤلف مرحوم ، مناط اعتبار شدہ میتواند .

این بود خالص معرفی کتاب کہ در بالا نمودہ شد چون فرصت کم و سالنامہ کابل ہم نشر شدنی است ، بنابراین از تفصیل و آوردن نمونہ های کلام شعراء و تشریح مفصل مزایای کتاب خود داری شد ، انشاء اللہ کتاب بزودی با حواشی و ملحقات و ترجمہ پارسی نشر و مورد استفادہ دوستداران ملیت قرار خواهد گرفت .

درینجا برای نمونہ ، چهار صفحہ از اصل نسخہ کتاب ، گراور شدہ تاخوانندگان محترم آنرا از ملاحظہ بگذرانند .

عبدالحمید حبیبی

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و شاد و بخت خدای تد به انسان ی چه شرد او بیات لو پاکه تمیزی
 ورکا لغور و جیوانا لوز به نطق او دنیا سرک او جیل کلام پاک ی نازل کا چه ان
 بیان سرک چه بخت مقرر او ابلاغ دی که کلام دوته لوبلغا او غصبا شایند او
 پاس دی بخت شاد و ندر که چه بیلده ده مستد بل میا وند او نابلی باور دگر یو
 شصت دی دی چه انسان پنجوب و ضر و پالی او هر ی بیعتی وینا
 مبرهم دی دودنا کند و پر بخت پیغمبر دی علیه الصلوات و السلام
 چه مورد تنی زاد نبول سید را او رود

بیت

دی دی رهبر دگانشا تو ترده جارم

دی دی نامور دستد قاتو ترده جارم

و خدای رحمتونده دی دی دود پر اولاد او اصحابو چه پر اسمان د پدی

ذریعہ شیخ اسعد سوری علیہ الرحمۃ شیخ کتہ پکتاب کی دلرغوشی پستانہ تیارخ سوری
 ہسی نقل کا پیر اسعد سوری پیور کی اوسیدی اوہلندہ سوری خاندان پیاہ شامی کی دیر عزت مند
 و شیخ اسعد د محمد زوی و پیر پٹال ^{۴۲۵} ہجری پہ بغین کبش وفات سو شیخ اسعد
 علیہ الرحمۃ دیر بند اشعار دیل نقل کا پیر سلطان محمود غازی پیر غر بانڈی دایر محمد سوری رحمت اللہ
 علیہ سرد جگرہ و کہ اوہ آہنگران کی محصور کا پدی وقت شیخ اسعد ہم د آہنگران پہ
 لوت فی ہنڈ پیر سلطان محمود علیہ الرحمۃ امیر محمد سوری و نیو اوہندی ی بوت غزنی تہ
 نو امیر محمد سوری پیر خوارزم و راد عادل ارضابلہ امیر ولہ عزیز تہ د بند مر سو اد شیخ اسعد
 پیر دوست و دایر محمد سوری پیر ملک ی داسی سانڈی و ویلی پدیوہ بر اللہ کی چہ قصیدہ
 پیر علی دہ ولہ فی القصیدہ

ذمہ لویں ہر گل پہ خاندی پد بہار ریشہ ی کی پانی کاندی نار پناہ دیر سروند کا تر شاہد و دلاندی زار دبی و ن لو دینی تو ی کاندی خوشخوار لادو بہی ڈاری تیر و جیبار رستمان ضعی ٹھلا کاندی پلاس	دلف لچا و تہ و کرم لو کاس ہر عقول چہ پد پد یا غوریدہ و کاس دیر بخوندہ ننگ چیرہ شند کاس دو آلمن سرہ نول پیریاسی جوسی پیر لبردی زمری رپی ز نعلو کی ہم ی غشی سکینی ڈال دژ و بلور
--	--

پادشاه عالم پناہ در بار کیش تزلزل علم او صالحان از لرزی افضل العلماء طایر محمد ہونک
چہ پادشاہ استاد دی لوی عالم دی پد فقه کبش ی کتاب مسایل ارکان شمسہ کبلی
دی بل لوی عالم دی عصر چہ پادشاہ ظل اللہ تزلزل لاندی شرف کا دقتہ ہار جہان
امام ملا محمد یونس توفی دی چہ ملا محمد اکبر فرزند دی اوہ علوم تدریس کا اول کتاب
د جامع فرایضی کبلی دی پد پستواہ بل عالم جامع الکمال ملا زغوان ترکی دی چہ
مدار المہام او صدر الافاضل دی او پادشاہ ظل اللہ کبش لاس دی او د محمد چہ د
پادشاہ زوی دی ات دہم دی ملا زغوان چکمت اور ریاضی اولب کبش استاد
اولد سدر زغوانی چکمت اولب کبش کبلی دہ و کتاب ہم لیدی دی او ملا محمد
پادشاہ ظل اللہ شاہ حسین پنجاب کبش مری دی او پد نیولو دھما لکو کبش گندی
خلجی طوائفہ ترغزنی پوری دہ پادشاہ سی مہنی او پد ابدالیو کی ترستیاند او ہرات
حکم کا پد شمسہ بگری شاہ حسین بنگر کا او د بہادر خان پد سالاری ی
د شمال او برب ولایت فتح کا او پد کال ۱۳۹۰ شہ چیلہ پادشاہ ظل اللہ تر
دیرہ جات فتح کرل او تر گری صفا کرن او س پردنو تو لو محکو دہ سکھ جا
دہ او حکم ی ساری پادشاہ عالم پناہ پد ارگ کبش دقتہ ہار سجدہ قصر چہ تاریخ بالہ

از بجزیره دشمن خدا اولی الله صید . علم بدستخط فقیر فقیر کثیر التمسیر
سز تخمه فروتی بری سایه بجان رفعت جایگاه سردار عالی قنار سردار
مهربان قلمی زدی پر که خوانند دعا طبع در رسم
زنده من بده گند گارم . این کتاب را الهی انشا الله محمد عباس
قوم های در شهر کومته بلوچستان خاص برای عابدها و تجارت نشین
عالمی بر قوم چو تک قلمی کرده ۱۳۰۲ هجری استرالیا قلمی شد

✦ ✦ ✦

(بقیه از صفحه ۱۲۸)

طیورخانه ها :-

در آخر سال ۱۳۱۸ تشکیل و در سال ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ درصد پیدایش طیور اقدامات و بالاخره در سال ۱۳۲۱ کار آن وسعت یافته و متخصصین و عمله و ما مورین کافی در آن تعیین شده است :-

احداث طیورخانه ها :-

۱ - طیورخانه بینی حصار که سابقاً ساخته شده بود برای طیور موجوده غیر مکفی بوده و بالاخره حسب نقشه تریه خانه در جوار آن یک طیورخانه جدید احداث و کار بزرگ آن بپایه تکمیل رسیده است.

۲ - طیورخانه چمن میر و اعظ که سابقاً ساخته شده بود و ثانی متروک و بیکار مانده و ترمیم طلب شده بود ترمیمات لازمه آن تکمیل و برای رهایش مرغ آبی ها تخصیص داده شده در امسال بموضع مذکور نتیجه خوبی گرفته شده است.

۳ - طیورخانه عبدا لخبیل مشرفی که از حیث آب و هوای تربیوی مفید بوده یک تعداد قازها از مرکز در آنجا اعزام و یک طیورخانه عصری مطابق نقشه مرتبه تعمیر و کار آن بپایه تکمیل رسیده و در نظر است که یک اندازه فیل مرغ هم از مرکز بموضع مذکور نقل داده نگهداشت طیور در آنجا وسعت داده شود.

قراری که تجویز شده در موضع باریکاب سمت مشرفی نیز نگهداشت و تربیه طیور در نظر بوده بموقعش اقدامات لازمه خواهد شد.

ولایت مزار شریف

الف : قوماندانی کونوالی

- ۱ :- حمام محبس جدید که تا تکمیل بود فرار نقشه در سال جاری ا کمال گردیده .
- ۲ :- منزل اول و چهار برج بهره دارخانه خارج محبس طور بخته کاری تکمیل شده .
- ۳ :- احاطه اطراف محبس که به حدود (۵۰) جریب مربع زمین است دیوار آن به ارتفاع سه متر بلند شده .
- ۴ :- امور صنعتی محبس از قبیل سترنجی بافی ، نجاری ، سراجی ، کرباس بافی ، آهنگری بکار انداخته شده و کار آن رو به توسعه میباشد .

ب : مدیریت زراعت

اجرا آنستکه به شعبه زراعت در سال جاری بعمل آمده عبارت از غرس « ۵۵۲۰۴ » نهال متمر و غیر متمر در باغ های ذخیره مربوط ولایت بوده .

ج: ماموریت معادن

۱- علاوه بر معدن های مکشوفه سال گذشته چندی قبل يك معدن نمك در چهار يوك كشف شده .

۲- در فروش نمك نظر به سال گذشته مقدار «۱۷۶۸۲» سپر تزئید بعمل آمده .

د: ریاست بلدیه

۱- پخته کاری سرك دوره جنوب غرب روضه شریف طول ۲۰۰/۱۰ متر عرض ۲۵ متر جمله ۵۰۰۲/۵۰ مربع متر

۲- پخته کاری جوی دوره جنوب غرب روضه شریف طول ۲۰۰/۱۰ متر عرض ۱/۳۰ متر

۳- کانکریت پیاده رواها دوره جنوب غرب روضه شریف طول ۸۰/۵۰ متر عرض ۱/۶۵ متر

جمله ۱۳۲/۸۲ مربع متر

۴- ریگ اندازی جاده کابل دوره جنوب غرب روضه شریف طول ۱۶۵/۰۰ متر

عرض ۸/۰۰ متر جمله ۱۳۲۰/۰۰ مربع متر

۵- پخته کاری سرك سمت شمال باغ تفریحی که متصل بجاده بلخ است طول ۱۲۵/۰۰ متر

عرض ۱۰/۱۵ متر جمله ۱۲۶۸/۷۵ مربع متر

۶- استر و سفیده کاری و رنگمالی مقبره سلاطین با کتاره زینه های آن و آهن پوش بام

مذکور با سطح سقف .

۷- ترمیمات و سفیده کاری مدرسه مسجد خواجه خیران .

۸- خام کاری سرك جدید جاده کابل طول ۸۰۰/۰۰ متر عرض ۲۵/۰۰ متر

جمله ۲۰۰۰۰ مربع متر .

۹- خام کاری سرك که در سمت شمال جاده بلخ کشید . شده طول ۱۶۴/۵۰ متر

عرض ۱۰/۲۰ متر جمله ۱۶۷۷/۹۰ مربع متر .

۱۰- هموار کاری سمت شمالی جاده بلخ .

۱۱- ترمیمات مسجد نور دیوان بیگی .

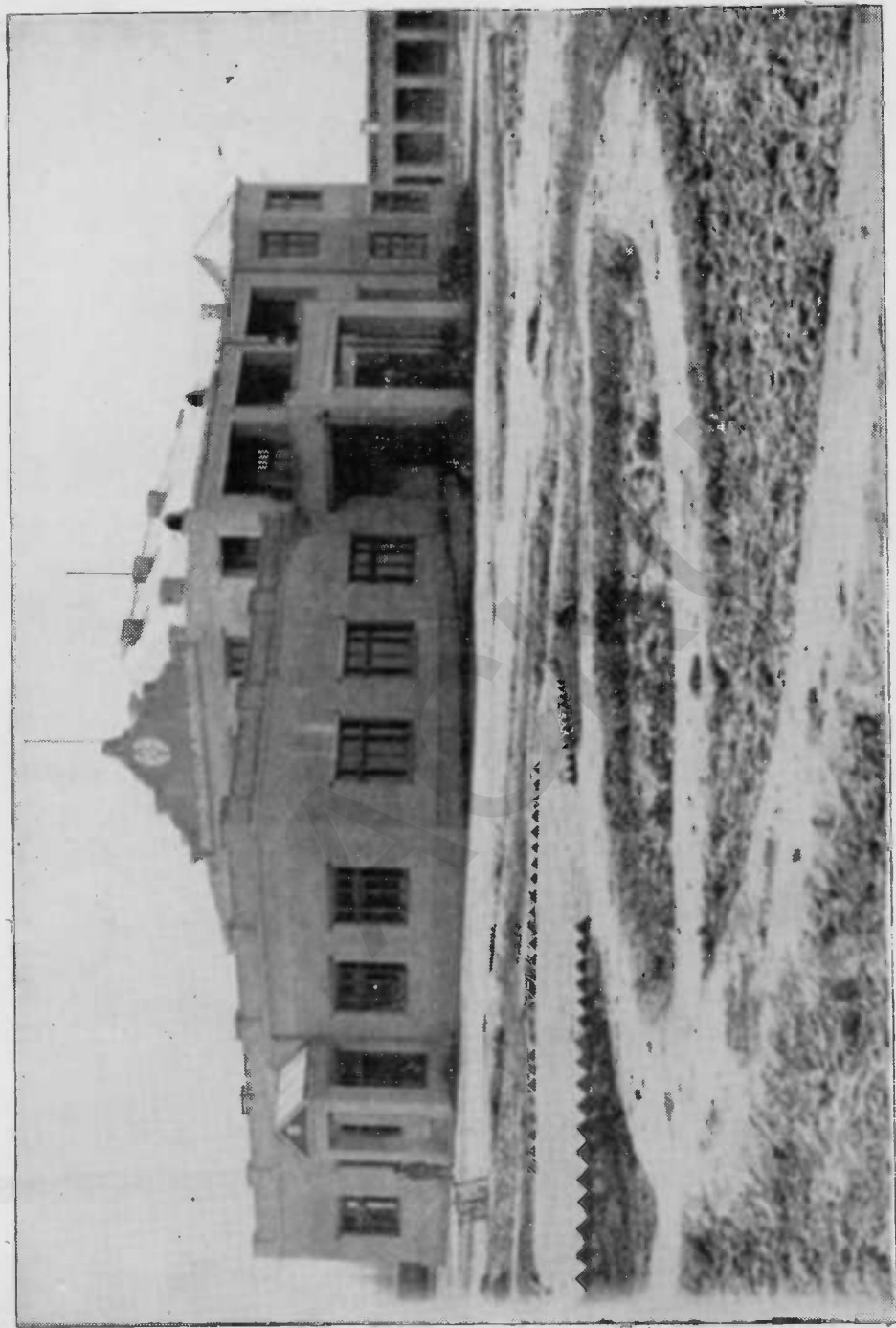
۱۲- تعمیر جدید مسجد سابقه چوب فروشی .

۱۳- مسجد شریف جاده بلخ که کار آن در سال گذشته بصورت پخته کاری جاری

گردیده بود امسال تکمیل گردیده .

ه: ریاست روضه شریف:

۱- کار تعمیر و کاشی کاری دروازه سمت جنوبی روضه مطهره .

داعكس دوزار شريف د عسكري قومانداني نوي وداني ادار خاڼه خواشته ښي چه د فرني د تزارگاه ځيني ملحقات او د ارگان
د دواگرو يوه برخه وداني هم د شاه خوا عملو مېزي

داعكس د مزارشريف د عسكرى قوماندانۍ د نوى ودانۍ منظره دشمالى اوشرقى خواخپه پيشى اوكلوب هم سره له لپينو ودانيو چه
له قرار گاه سره ارتباط لري بيكاره كپړى

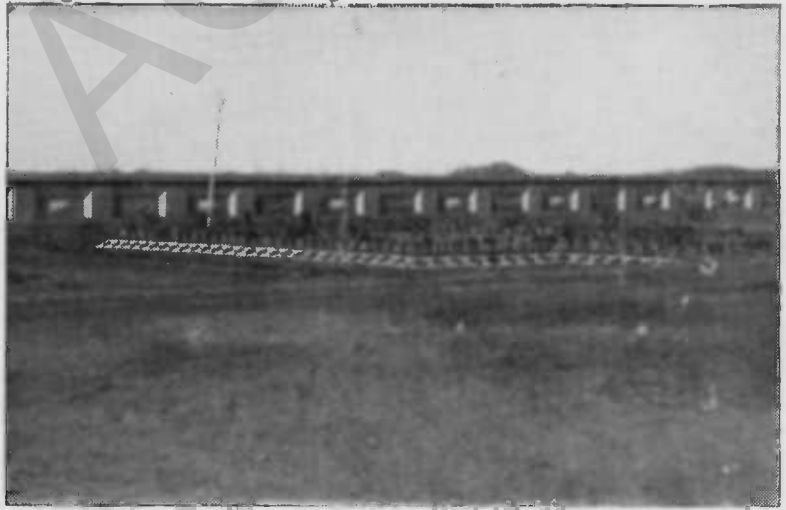
دمزار شریف دسکری قوماندانی نوی ودانی چه ضمناً دسکری قوماندانی دقرار گاه
دودانی یوه خواهم لیبل کپری

دمزار شریف دسکری کلوب او دقوماندانی د شمالی خوا د دیواله منظره چه ضمناً
دیوی صفی (تنگاچی) منظره هم ښی

دست شمالی دنوو ودانبو خخه دسرای خواجه بنوونخی

د مزار شریف د عسکری قوماندانی دنوی ودانی منظره له امریر پواته خوا اودودانی
دشاله لوری خخه

د شبرغان جامع

مسجدچه د جنوب

له خوا ئی عکس

اخیستل شویدی.

د شبرغان دجامع

مسجد منځنی دروازه.

د مزار شریف

د دار الحکومگی

له توو ودانیو څخه.

د سړيل دننوی بازار یوه برخه

د سړيل دبلدي باغ او ودانی

۲- کار ترمیم کاشی‌کاری های اطراف روضه شریف که بعضی حصه های آن که خراب شده ترمیم گردیده .

و : مدیریت فواید عامه :

۱- تعمیر هتل جدید که امر ساختمان آن قبلاً از مقامات صلاحیت دار با نقشه مرتبه واصل و درجاده بلخ موضع آن تعیین گردیده بود . بتاريخ ۱۸ اسد سال جاری کار مذکور شروع و تا ۱۹ قوس کار سنگ کاری آن تمام و نسبت به حلول زمستان باقی کار آن ملتوی گذاشته شده .

۲- تعمیر شفاخانه مستورات نیز که یکی از تعمیرات مهم و عصری بوده نقشه و بر آورد آن از مقامات ذی صلاحیت واصل و تعمیر مذکور متصل شفاخانه ملکی تعیین و بتاريخ ۱۰ اسد سال جاری امور تهاداب گذاری آن افتتاح و شروع بکار شده که الی برج قوس کار سنگ کاری مذکور تمام و علاوه باندازه چهل و پنج الی پنجاه سانتی حصه خشت کاری آن نیز کار کرده شده باقی کارات تعمیر مذکور بواسطه حلول سرما معطل گردید .

۳- تعمیر يك گدام برای تقریباً دو هزار خر و ارغله که موضع آن به چهار سرک مرکز ولایت میباشد کار آن از برج اسد سال جاری شروع و الی برج قوس حصه کار سنگ کاری تعمیر مذکور بالکل تمام و حصه خشت کاری آن تا به کرسی تکمیل و بعضی جا از چهل و پنج الی شصت سانتی بالای کرسی خشت کاری هم شده متبایقه کار آن از حیث رسیدن ایام سرما معطل گذاشته شده .

۴- در ارض راه بین مزار و تاشقرغان ، ایک هشت باب کوتاه های معابر نیز بر حسب نقشه مهندس تعمیر و مکمل گردیده .

ز : حکومت کلان شبرغان :

۱- تعمیر مسجد جامع شهر نوشبرغان که دو سال قبل تحت تعمیر گرفته شده بود در هده السنه با تعمیر حجره های الحاقیه و احاطه آن بپایه تکمیل رسیده .

۲- در جاده های سمت غربی و شرقی و جنوبی و شمالی شهر جدید شبرغان بر علاوه « ۱۵۵ » باب دکانها نیکه در سال گذشته آباد شده بود « ۱۲۷ » باب دکان دیگر مطابق نقشه مهندسی تکمیل و آباد شده و به تعداد پنجاه باب دیگر بدرجه خرنند و پرکاری رسیده بواسطه حلول زمستان فعلاً کارات آن معطل است .

۳- در جاده سمت غربی شهر نوشبرغان دو دربند حویلی عصری به معن سراجچه مطابق نقشه مهندسی که در سنه گذشته تحت تعمیر گرفته شده بود در سال جاری باقیمانده کارات آن تکمیل شده است .

۴- در جاده سمت غربی شهر نوشهرگان که يك باب سرای تجارتي مطابق نقشه مهندسی تحت تعمیر گرفته شده بود کارهای عمده آن با تمام رسیدن بقیه کارات آن بواسطه سردی هوا فعلاً معطل است .

۵- تعمیر جدید حکومتی کلان شبرغان که بر طبق نقشه مهندسی تحت ساختمان گرفته شده بود در هدهد السنه ۱۳۲۱ کارات عمده آن تمام شده برخی کارات معماری آن از قبیل استروسفیده کاری که باقیانده بواسطه سردی هوا فعلاً معطل است و کارهای نجاری آن مثل نصب دروازه ها و غیره تحت جریان است .

۶- در حکومتی سرپل ، تعمیر بلدیة آنجا که در سال گذشته مطابق نقشه مهندسی بطور آهن پوش تحت ساختمان گرفته شده بود بدون کارنجاری مسطح اطاق ها و دهلینز دیگر کارات آن در هدهد السنه ۱۳۲۱ تمام شده است .

۷- تعمیر الحاقیة عمارت بلدیة مذکور که درین اواخر شروع شده بود الی درجه خردند کار شده فعلاً کارات باقیانده آن بواسطه سردی هوا معطل است .

۸- در بازار جدید شهر سرپل به تعداد ۵۹۰ باب دکان مطابق نقشه مهندسی در سال جاری تحت ساختمان گرفته شده بود بالکل کارات آن تمام و مورد استفاده واقع شده است .

۹- در حکومتی آنچه بموضع « چکش سربند » يك بند آب بطور ریخته کاری ساخته شده و کار آن بالکل تمام شده که تعمیر بند مذکور باعث استفاده اهالی گردیده و اکنون تقسیمات حق آبه اهالی زارعین حکومتی مذکور از روی استحقاق مالیه بصورت صحیح تعین و حصه هر کدام درجرای آن در جریان افتاده و ازین رهگذر شکایات وارده رفع گردیده است .

۱۰- در حکومتی سرپل يك باغ عمومی مرتبه دار در کنار دریا طبق نقشه مهندسی تاسیس و اكمال گردیده .

ح - در مرکز حکومت کلان بلخ برای بلدیة آنجا يك تعمیر بصورت عصری طبق نقشه مهندسی که الی کرسی قبلاً کار شده بود در سال جاری کار باقیانده آن شروع و بپایه تکمیل رسیده است .

خلص اجراءات بلدیة بلخمری

مرمتکاری سرك و غیره :

- ۱ - خامه و سبنگ کاری سمت چپ دریا از حد سرك مزار شریف الی پل سیلبر .
- ۲ - نیمه سرك سمت چپ از حد پل سیلبر الی مقابل حکومت .
- ۳ - سرك دو صد کوتی از سرك بند برق الی نهر بالا دوری .

- ۴ - : خامه و سنگ کاری سرک افقی کوتی از سرک خان آباد الی نهر بالا دوری
- ۵ - : » » » » بین » از حد نهر الی راهرو باغ هتل .
- ۶ - : » » » » » میانہ » » » کوتی
- ۷ - : » » افقی دوم از سرک خان آباد الی سرک میانہ دو صد کوتی .
- ۸ - : » » مشرقی دو صد کوتی از سرک بند بریق الی نهر بالا دوری .
- ۹ - : سنگ کاری اب دریا از حد صفحه مربع الی صفحه مدور اخیر باغ ذخیره .

نهال شانی :

- ۱ - : غرس يك تعداد نهال به خندق متصل برقی خانه سابق .
- ۲ - : غرس نهال و تشکیل يك جنگل وسیع از حد قوریه خانه اشجار الی قریب کافر قلعه .
- ۳ - : احداث يك جنگل وسیع از حد بند بریق الی سرک سابق بلخمری و متصل باغ ذخیره .
- ۴ - : قوریه اشجار مشر و غیر مشر و بته های مختلف به اندازه شش جریب زمین .
- ۵ - : زرع ترکاری به اندازه کفایت .

عمرانات :

- ۱ - : تعمیر يك مسجد جدید طور پخته کاری بسمت غرب جنوب فابریکه توسط شعبه تعمیرات .
- ۲ - : ترمیم مسجد جامع بازار و ساختمان کوته های نشین امام و غیره .
- ۳ - : تعمیر يك تحویلخانه و طولیله جهت حیوانات .
- ۴ - : نصب پایه های سمنتی لین برق در جاده بند بریق از حد فابریکه برق الی بازار و دو سرک مزار شریف از حد فابریکه برق الی فابریکه نساجی و سرک سمت چپ دریا و سرک های بین کوتی های سمت چپ دریا .

ریاست تنظیمه ولایت جنوبی

- ۱ - : در حصه جنوب شرقی شهر کردیز و حدود تیه باد آسیا و تیه ریگ یکباغ عمومی بنام (نوموری باغ) که تقریباً (۴۰) جریب زمین میباشد احداث و در باغ مذکور يك تعداد نهال غرس و در آن میدانهای سیورت و میدانهای اتن ملی و غیره ترتیب و سرکها و خیابانها به آن ساخته شده است .
- ۲ - : در بین باغ مذکور يك چشمه که بنام چشمه ماران معروف بود ، چشمه مذکور را بصورت يك حوض بسیار خوب برای شناوری ساخته و بنام (دکبانو چینه) مسمی شده است .
- ۳ - : در بین تیه ریگ و تیه باد آسیاب طرف جنوب شرق (نوموری باغ) در سر يك تیه دیگر که آثار يك مسجد قدیمی معلومی شد در سال جاری يك مسجد پخته کاری بسیار

زندگانی مانند کودکی است که تا خواب نرفته باید گهواره اش را تکان داد . (ولتر)

- اعلی ساخته و بنام (سپین جماعت) موسوم شده است .
- ۴ : - طرف شمال غرب تعمیر نایب الحکومگی یک میدان سیورت اساسی با میدان تینس، پخته کاری و میدان رنگ تینس احداث وهم بسمت شمال تعمیر مذکور یک میدان بسیار کلان برای هاکی، فبال ، والی بال و دیگر بازیها واتن ملی ساخته شده .
- ۵ : - تعمیر ستیشن رادیوی گردیز که طرف شمال شرق تعمیر ولایت واقع و در سالهای گذشته بنا گردیده بود در سال حاضر کار آن به پایة تکمیل رسیده است .
- ۶ : - تعمیر یک حمام در گردیز که در سال گذشته بنا و در هذالسنه کار آن قریب با ختام است .
- ۷ : - در حکومت ارگون یک مسجد جامع بنا و یک حصه کار آن تمام شده است .
- ۸ : - باغیکه قبلاً بدور تعمیر نایب الحکومگی احداث گردیده بود بنام (مینوری باغ) مسما و یک اندازه کار آن از قبیل نهال شانی و کپل کاری و ساختن خیابانها و غیره در آن بعمل آمده است .
- ۹ : - باغ ولایت که خیلی خورد و دیوار های آن قسم معمولی ساخته شده بود در هذالسنه یکحصه زمین طرف جنوبی آن در وسعت باغ مذکور در آورده شده و دیوار های آن طور عصری تکمیل و در بین آن دو حوض پخته کاری نیز ساخته شده است که حوض های مذکور دارای فواره هائیز بوده و خیابانهای آن در سال جاری نیایه تکمیل رسیده و باغ مذکور بصورت کلی یک رونق خوبی را بخود گرفته است .
- ۱۰ : - چون در سابق چة انعقاد جرگه های قومی و مجالس اعیاد و جشنها و غیره جای لازمه موجود نبود امسال در بین باغ ولایت یک چوبتره کلان که در آن گنجایش نفری زیادی بعمل می آید بصورت مرغوب تعمیر گردیده است .
- ۱۱ : - تعمیر جای نایب الحکومگی که دارای نواقص زیاد بود ، در هذالسنه تمام نواقص آن تکمیل و در بین حویلی آن یک حوض پخته کاری که حائز فواره بوده ساخته شده ، و علاو تأیک جویچه آب از کاریز سر کاری جدیداً در بین حویلی جای مذکور آورده شده که آب آن بطرف جنوب باغ جریان مییابد .
- ۱۲ سیم گلکاری ، رنگمالی هو تل گردیز بصورت صحیح تر میم و ضمناً تشنایهای آن که معمولی بود بصورت عصری تعمیر و کالکین های طرف شمال منزل دوم هو تل مذکور دولا شده است .
- ۱۳ : - سطح اطافهای مکتب گردیز عموماً سنده شده است .
- ۱۴ : - باغ عمومی خوست که در سال ۱۳۲۰ احداث شده بود ، در هذالسنه تهداب دیوار های آن سنگ کاری وهم بعضی هموار کاری در باغ مذکور بعمل آمده است .

کار انسانرا از سه بلای عظیم دور میکنند : افسردگی ، فسق ، احتیاج . (ولتر)

- ۱۵ :- دو تپانه در حصه درنگ و دولت خان جهت بودوباش نقری تپانه داران تعمیر شده است .
۱۶ :- طرف شرق نوموړی باغ از برای آبیاری باغ مذکور يك كاريز شروع و كار آن قریب الاختتام است .
۱۷ :- لین تیلفون بندر پتان ، چمکنی ، ویواړ ، جاجی ، و میدان خوله ، منگل جدید تمديد گردیده است .

امور حکومت اعلاى میمنه

- ۱- از مربوطات حکومت اعلاى میمنه نقری که از قلم مانده بود و داخل احصائیه شده (۲۴۰۰) نفر .
۲- در شق عدلیه : محصول و ثایق محکمه ابتدائیه و مرافعه مرکز و محکمه ابتدائیه اندخوی و بنیتونکوت و بلچراغ و تکباب و قیصار الی ۱۵ برج قوس مبلغ (۷۵۲۱۲) افغانی .
۳- در شق مالیه : به نسبت عمل ۱۳۲۰ در عایدات مواشی سال جاری مبلغ ۵۵۸۹۳/۳۹ افغانی افزود بعمل آمده .
۴- نظر به سال گذشته در سال جاری به محصول خانواری و جوازی و اصنافی مبلغ ۱۲۱۹۲/۹۴ افغانی تزئید بعمل آمده .
۵- شق فوائد عامه : از سرک میمنه حد بخش مزار شریف الی سرک حد بخش ولایت هرات برای نقری معابر بیست و سه اطاق تعمیر و هفت چاه حفر گردیده .
۶- در حصه حکومت بنیتونکوت بسرک عمومی ده پل ، آباد و بیخته کاری شده .
۷- شق معدن : در هده السنه به تعداد دولك خشت نمك از معدن اضافه استخراج و به عایدات آن نظر به سال گذشته از ابتدای سال جاری الی ۲۰ برج جدی مبلغ ۲۰۰۷۰۳ - افغانی تزئید بعمل آمده .
۸- شق زراعت : در اجاره زمین های لامالك اندخوی در سال جاری ۱۰۷۰۱۶ - افغانی افزود بعمل آمده .
۹- يك مقدار تخم پيله از ولایت هرات وارد و برای تربیه و ترویج بین اهالی تقسیم و نتیجه خوبی گرفته شده .
۱۰- يك اندازه تخم بلوط و ارچه که از مرکز برای بندر فرستاده شده بود در مواضع لازمه جنگلات قیصار و بلچراغ افشاندن شده .
۱۱- بمواضع لازمه جنگلات يك مقدار مكفی بسته بندر گردیده .
۱۲- يك مقدار تخم ناجواز هرات خواسته و جهت افشاندن بحکومات مربوطه تقسیم گردیده .

- ۱۳- باندازه (۶۱۳۱) جریب زمین زه ملخ کشف و (۳۲۱۶۱) جریب زمین تحت عملیات و خاک پوشی آورده شده .
- ۱۴- در سال جاری بمر بوطات حکومت اعلاى میمنه (۷۶۳۷۲۹) صله نهال مثمر و غیر مثمر غرس گردیده .
- ۱۵- شق معارف : در مکه تیب مر بوط حکومت اعلاى میمنه در هنده السنه (۳۷۸) نفر طلبه جدید گرفته شده
- ۱۶- تعمیر یک مکتب در حکومتی گرزویان برای طلاب معارف .
- ۱۷- در محصول گمر کی میمنه نسبت بسال گذشته در هنده السنه (۲۷۷۵۷) افغانی ترئید بعمل آمده .
- ۱۸- شق حمل و نقل : در عایدات محصول حمل و نقل نسبت بسال گذشته در سال جاری الی اخیر برج قوس (۳۵۱۷) افغانی ترئید بعمل آمده .

ریاست شورای ملی

- الف : - تصویب موازنه بودجه سال ۱۳۲۱ .
- ب - تصویب اصولنامه ها :
  - ۱- اصولنامه تجارتنی .
  - ۲- » دفاتر تجارتنی .
  - ۳- » ثبت تجارت .
  - ۴- » افلاس و ورشکست .
  - ۵- » دلالی .
- ج - ضمایم :
  - ۱- ضمیمه اصولنامه حاضری و رخصتی مامورین در موضوع اضافه رخصت متعینه مر یضی مامورین که بر رخصت تقریعی استحقاقی محسوب شود .
  - ۲- ضمیمه اصولنامه محصولات بندیه در موضوع ثبت قرارداد کرایه و قیمت تنکت دواغانی .
  - ۳- » » مدیریت های مامورین تبدیل اصل ۱۰ .
  - ۴- » » تعرفه گمر کی اخذ محصول صادراتی پوستین و پوستینچه .
  - ۵- ضمایم اصولنامه های پوست و تلگراف در ترئید و تعدیل محصولات پستی و تلگرافی و تلفونی و معاشات پسته رسانها و پیاده های لین و تلفون .
  - ۶- ضمیمه اصولنامه مکلفیت عسکری توضیح اقارب شخص بیکس
  - ۷- » » اطاقهای تجارت تعدیل حصه الف اصل ۱۷ .

۸- ضمیمه اصولنامه حاضری و رخصتی مأمورین تبدیل حصه (ب) اصل ۱۷ راجع برخصت تفریحی مأمورین .

د :- ماده واحده درممنوعیت صدور اتومبیل ولوازم آن از داخل مملکت بخارج .
ه :- درموضوع تحت چلند گذاشتن يك اندازه از نوت‌های رقم يكصدافغانی ، پنجاه افغانی و ده افغانیگی خزینه پس انداز .

ریاست اعیان

الف -- اصولنامه ها :

- ۱- لایحه اصولنامه تجارت .
- ۲- » » ثبت تجارت .
- ۳- » » دفاتر تجارتي .
- ۴- » » دلالی .
- ۵- » » افلاس و ورشکست .
- ۶- » » راجع به تزئید معاش بسته ر سانها .

ب - ضمایم :

- ۱- ضمیمه اصولنامه اطاق های تجارت تبدیل حصه الف اصل ۱۷ .
- ۲- » » محصولات بلدیة .
- ۳- » » حاضری و رخصتی مأمورین .
- ۴- » » مکلفیت عسکری تبدیل اصل (۲۲) اصولنامه مذکور .
- ۵- » » مدیریت های مأمورین تبدیل اصل (۱۰) اصولنامه مذکور .
- ۶- » » تعرفه گمرک راجع به محصول پوستین و پوستینچه .
- ۷- » » » » » شیرین بویه .

اعطای نشان

بموجب فرمان اعتبارنامه نمبر ۲۵۳ مورخه ۷ جوزای ۱۳۲۱ یکدانه نشان خدمت برای ب ، فضل محمد خان بلوگمشر غند سوار فرقه شاهی .

بموجب فرمان اعتبارنامه نمبر ۳۰۱ مورخه ۱۴ جوزای ۱۳۲۱ یکدانه نشان دوم معارف برای داکتر گریفه مدیر سابق مکتب نجات .

بموجب فرمان اعتبارنامه نمبر ۱۳۱۷ مورخه ۲۳ عقرب ۱۳۲۰ یکدانه نشان درجه اول استور برای ع ، ش محمد احسانخان قوماندان قوای هوائی .

بموجب فرمان اعتبارنامه نمبر ۱۳۱۸ مورخه ۲۳ عقرب ۱۳۲۰ یکدانه نشان درجه دوم استور برای ح ، غلام دستگیر خان مدیر مکتب هوا بازی .
 بموجب فرمان اعتبارنامه نمبر ۱۷۵۶ مورخه ۱۵ قوس ۱۳۲۱ یکدانه نشان استور درجه سوم برای مسترویس سر کرده هیئت اعزامی ژولوزیکل سروی آف اندیا در افغانستان !

اجراآت بانك ملی افغان

در جریان سال ۱۳۲۱ محاربه اروپا نه تنها قطع نکرده بلکه در حصص مختلف دنیاروز بروز توسعه یافته و تقریباً شکل جنگ بین المللی را اختیار نموده - بعضی ممالک امر یکای جنوبی عراق و حکومت ناسکنگ نیز بتدریج داخل محاربه گردیده ملل مختلفه عالم در این جنگ خانمانسوز اشتراك ورزیده اند - طبیعی است که وضعیت اقتصادی ممالک بیطرف مخصوصاً افغانستان از این اوضاع خیلی متأثر گردیده و به سبب مسدود گردیدن طرق مواصلات رفت و آمد مال التجاره تقریباً مسدود و ممتنع میگردد .

در مقابل این اوضاع و مشکلات روز افزون از قبیل قلت وسایل حمل و نقل - انسداد طرق و وضع قیود مؤکد بر واردات و صادرات در ممالک مختلفه - صادرات پیدا وار افغانی و واردات ما یحتاج مملکت از خارج بمشکلات بیشتری نسبت بسال های گذشته دچار گردید .

در عین حال در تابستان امسال بحرانی در تجارت قره قلی (که اکنون بازار آن منحصر بامریکا گردیده) روداد - اگرچه بانک ملی در اثر تجارب چندساله از ماهیت اینگونه بحرانهای قره قلی اطلاع داشته میدانند که چاره حقیقی آن تحمل و انتظار طی شدن کساد بازار است و در این دفعه نیز همین سیاست مفید رایروی نموده اما چون وقوع بحران مر ادف با کساد عمومی تجارت مملکت بوده شرکتهای تجارتي تا حدی ازان متأثر گردیدند و و بهمرفته در این سال از طرف بانك و دوائر ملی برای تخفیف تأثیرات اقتصادی حرب با اقدامات مقتضیه تشبث شده است که رؤس آنرا ماذیلاً بانهایت اختصار در طی مواد ذیل به نظر خوانندگان می رسانیم .
صنایع : در ترقی و بهبودی امور فابریکه قندسازی چه از حیث تهیه مواد خام و چه از حیث

بهبودی امور اداری و ازدیاد در تولید شکر اقدامات لازمه گرفته شده بود متأسفانه در اثر بروز امراض نباتی در مقدار مواد اولیه (لبلبو) تناقص واقع شده و از ۳۹۰۰ تن شکر که در سنه ۱۳۲۰ حاصل داده در هذمه السنه ۱۳۲۱ از بیست و یک هزار تن لبلبو در حدود ۲۹۴۴ تن شکر تولید نموده و مدت جریان کار آن در مقابل ۴۴ روز در سنه ۱۳۲۰ عبارت از ۳۱ - روز و شش ساعت بوده و از حیث صفت و جنسیت استحصالات آن بهتر گردید و اما ماده قندی لبلبو از ۱۷ فیصد سالهای گذشته به ۱۴/۲۹ فیصد تنزل نموده است .

بسته کاری فابریکه نساجی پلخمری در سال ۱۳۲۱ بپایه تکمیل رسیده و تنها چیزی که بکار انداختن آنرا تا این اواخر بتعویق انداخته بود قلت عمه بوده که از طرف شعبه صنعتی بانک ملی اقدامات جدی گرفته شده و همه روزه یک عدد زیاد عمه با معاشات خوب و شرایط مناسبی استفاده و به پلخمری اعزام میگردد از قرار معلوم فابریکه مذکور تکمیل و حصه نختابی آن که عبارت از ۱۵۰۰۰۰ دوک است بکار افتاده حصه بافت آن که در حدود ۵۵۰ دستگاه میشود نیز متدرجاً بکار آغاز نموده و امید میرود که قسمت مهم احتیاجات پارچه نخری را که قلت آن محسوس است ازین رهگذر رفع نماید - تولید فابریکه نساجی جبل السراج و فابریکه پشمینه باقی کابل نیز در افزایش میباید خوشبختانه مملکت ما اگر چه درین اواخر از حیث تولید صنعتی دچار انحطاط گردیده اما در حصص مختلف مملکت یکسلسله صنایع دستی وطنی وجود دارد که برای احیاء و توسعه این صنایع سرمایه کافی پنبه و اقدامات جدی از طرف وزارت اقتصاد ملی و بانک ملی بعمل آمده و شرکت کمک صنایع دستی برای همین مقصد تشکیل گردیده و در هنده السنه در ولایات کابل و سمت مشرقی نتایج رضایت بخشی حاصل نموده .

بانک ملی در این موقع که سرمایه شرکتها باموال خریداری سنوات گذشته مصروف بوده باز هم در سال ۱۳۲۱ برای موفق ساختن شرکتها جهت خرید مواد خام داخلی از معاونت بانها بصورت اعطای قرضه و کرایت خود داری ننموده و حتی الامکان کمک مالی با مؤسسات بعمل آورد .

تجارت : در اثر توسعه مجاری دنیا و مسدود گردیدن طرق ارتباطی صادرات افغانستان نسبت به سال ۱۳۲۰ تقلیل یافته چنانچه صادرات پوست قره قل نظر بمشکلات حمل و نقل و کساد بازار امریکا بسیار کم و قسمت اعظم پیداوار امساله در داخل مملکت ذخیره شده و صادرات پشم و پنبه نیز تقریباً بهمین حالت بوده تنها صادرات میوه تازه و خشک ادامه داشته بنرخ های مناسب در هند بفرش میرسد - در مقابل این اوضاع که در تجارت صادراتی مملکت لطمه سختی وارد نمود بانک ملی و سایر شرکتهای ملی جهت جلوگیری از بعضی جریانات سوء در اوضاع تجارت داخلی و کمک به مولدین مواد صادراتی در اثر هدایات و ارشادات حکومت (برای اینکه طبقه زارع و مالدار از این اوضاع متأثر نشده و در ازدیاد تولید مواد خام که سرچشمه فعالیت و سرمایه ملی است سکتته وارد نشود) از هیچگونه فداکاری دریغ نکردند - شرکتهای با اینسکه قسمتی از اموال خریداری سال گذشته شان همانطور موجود و معطل مانده بود در سال جاری یک حصه مهم و یا تمام حاصلات قره قل - پنبه - پشم - تریاک و پسته را خریداری نمودند و تصمیم گرفتند که

شادمانی در خانه ایست که مهر و محبت در آن مسکن دارد . (شکسپیر)

تاموقع مساعد آنرا محفوظ نگاه داری نمایند - و طبقه مستحصل که زارع و مالدار است از عسرت و پریشانی نجات داده شدند .

امور بانکداری : مسلم است که منشأ و مبدأ تولید اسعار خارجه فروش اموال صادراتی در بازارهای خارج است متأسفانه بنسبت اوضاع حاضره جهان صادرات افغانستان در هذمه السنه تنزل نموده و حصه مهم اموال سنوات گذشته هم با در داخل مملکت عزیز و یادر بازار های خارج گداز و بدون فروش مانده و از طرفی چون تجارت با پول و تداول آن رابطه و پیوستگی تام داشته و تجار وارداتی مجبورند که برای رفع حوائج ضروری توده اسعار خارجه خریداری نمایند طبعاً می بایست که قلت اسعار محسوس و نرخ آن بر طبق قانون عرضه و تقاضا خیلی ها بلند میرفت - اما با وصف مشکلات مذکور بانکملی با تدابیر لازمه و وضعیت اسعار را طوری اداره نمود که از یکطرف شرکتهای ملی اسعار که بنیان اقتصاد مملکت بوده و تماماً سرمایه شان با اموال فروش ناشده را که مانده با دادن اعتبارات عرضه حتی الامکان کمک نموده و بکریبت شان افزوده و از طرفی تماماً اسعار ظرف احتیاج حکومت و تجار توریید کننده را در حدود قوانین موضوعه بانسکی به پیمانته که لزوم آنها بوده تأمین نموده و خوشبختانه در این عملیات خود برخلاف آنچه انتظار میرفت وضعیت عرضه و تقاضا را با نهایت خوبی اداره و از ترلزلات ممکنه جلوگیری مینمود .

از آنچه در فوق گفته شد ثابت میگردد که بانک و موسسات ملی بمقتضای وظیفه رسمی و اجتماعی خود در بهبود وضعیت اقتصادی مملکت صرف همت نموده و امید قوی دارد که بعنایت الهی و توجه مقامات عالیه در آینده نیز تاموقعیکه اوضاع عالم چنین مختل است همین سیاست مفید را تعقیب و سعی خواهند نمود که پیداوار گرانهای مملکت در اثر حوادث شوم حرب تلف ننگردد و حتی المقدور مایحتاج مملکت از داخل و خارج تهیه و طبقات مستحصل و مستهلك مملکت دچار عسرت و پریشانی نشود و من الله التوفیق .

اما اداره وضعیت آینده که با طول کشیدن جنگ مربوط است فعلاً طور خاطر خواه پیش بینی شده نمیتواند بهر صورت چون غایب و آمال بانک و شرکتهای ملی در حفظ اوضاع اقتصادی مملکت عزیز بوده البته تا حدودیکه در حیطه توانائی شان باشد در حفظ اوضاع آینده نیز خواهند کوشید .

ادھانہ خریداری شہا باہارانی شرکتہما ۱۳۲۱ء

مجموع کل	ولایت قندھار				ولایت ہرات				ولایت پشاور				مقام			
	ولایت قندھار	شرکت وطن	شرکت خندان	شرکت تریا	شرکت کھیمان	شرکت توفیق	شرکت توکل	تاریخ بندوبستی	شرکت تود قل	شرکت صا در شیم	شرکت بخت	شرکت اعلام		شرکت بخت	شرکت انوار	انجا ویشالی
جلد ۱۱۴۲۲۰۷	-	-	-	۳۵۰۰۰	۵۸۰۰۸۷	۴۴۱۶۶	۳۳۵۴۳	۱۸۱۱۳۳	۶۷۰۵۳۱	-	۱۵۲۶۰	۳۱۰۸۳	۷۳۵۳۸	۴۹۹۶۶	-	پوست گلی و پشینہ
تین ۲۶۳۶۷۸۴	۲۷۸۵	-	-	-	-	۱۸۷۹۲۱	۱۵۲۵۷۵	۷۳۲۹۵۷	-	۱۵۲۵۳۹	-	-	-	-	-	پشیم کو سفندی شہتہ
تین ۱۶۶۴۳۱	-	-	-	-	۸۹۶	-	۹۸۶۶	۵۶۲۹	-	-	-	-	-	-	-	پشیم شہری
جلد ۳۲۵۷	-	-	-	-	۳۲۵۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	پوسٹ سفندی شہتہ
اکیلو ۱۰۱۰۶	-	-	۱۰۱۰۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	تڑایک
اکیلو ۴۸۶۳	-	۴۷۰۸	-	-	-	۱۵۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	زیرد
۲۱۷۳۱۰۲	-	-	-	-	-	۴۰۱۶۴	-	-	-	-	-	۱۳۳۹۳۱	-	-	-	باقی شہا

احصائیه صادرات قره کلی و پنبه در سال های ۱۳۲۰ و ۱۳۲۱

صادرات پنبه بحساب کیلو		صادرات قره کلی بحساب جلد		تاریخ
۱۳۲۱	۱۳۲۰	۱۳۲۱	۱۳۲۰	
۶۷۱۹۶۸	۱۶۴۳۹۰۷	۵۰۰۰۵۶	۵۷۹۲۸	حمل
۱۰۸۲۵۶۰	۹۱۷۵۲۸	۴۳۵۰۱	.	تور
۲۳۷۵۷۵	۱۱۹۴۳۰۸	۱۶۸۱۹۴	۱۲۳۲۹۹	جورا
۱۳۵۵۴	۸۹۶۳۲۷	.	۲۶۲۲۱۵	سرطان
۱۱۹۷۲۳	۷۷۶۰۸۴	.	۱۸۰۱۹۲	اسد
۱۸۳۶۷	.	.	۳۲۲۷۷۸	سنبله
.	.	.	۳۴۳۱۵۰	میزان
.	۵۳۱۵۶	.	۳۳۳۴۴۵	عقرب
۱۹۴۰۶	۲۷۴۲۰۲	.	۳۵۰۸۴	قوس
۴۷۵۳۷	۱۵۹۵۹۲	.	۱۰۰۰۴۴	جدی
.	۴۴۰۰۴۳	.	۸۵۳۸۳	دلو
.	۴۷۱۱۲۸	.	۳۷۷۵۲	حوت

احصائية قرضة بانك ملي (بافغاني)

	سنوات		تاريخ
	۱۳۲۱	۱۳۲۰	
	۱۶۹۵۲۴۱۲	۱۲۱۷۲۱۷۵	حمل
	۶۶۹۳۱۱۰	۵۸۰۱۶۳۵	ثور
	۶۴۹۷۳۲۵	۲۳۵۸۰۷۴۹	جوزا
	۵۱۳۹۶۰۸	۷۹۴۲۴۵۹	سرطان
	۳۸۴۹۱۲۸	۱۶۳۰۲۷۴۲	اسد
	۲۷۸۰۸۷۳	۵۸۸۰۶۱۳۷	سنبله
	۶۹۶۸۸۸۲	۳۲۷۴۸۶۷	ميزان
	۳۹۸۱۵۵۳	۱۷۵۴۳۵۵۶	عقرب
	.	۵۰۰۴۸۹۵	قوس
	.	۳۵۷۹۱۲۸	جدى
	.	۶۶۳۹۶۱۴	دلو
	.	۹۷۰۰۱۵۱	حوت

احصائیه حسابجاری اشخاص و مؤسسات در بانک ۱۳۲۰ بافقانی

تاریخ	نماینده کمی کابل	بشاری خانگه	نماینده کمی قندهار	نماینده کمی اندخوی	نماینده کمی هرات	نماینده کمی مزار شریف
حمل	۶۰۰۴۳۰۹۴	۵۱۷۵۷۶	۳۹۳۴۸۹۵	۱۹۵۰۰۰۰	۳۸۷۱۸۱۳	۱۰۷۳۵۷۵۳
ثور	۵۵۲۰۷۷۲۱	۵۷۳۹۰۳	۱۷۷۹۰۱۴	۱۷۲۰۰۰۰	۲۹۶۱۵۰۹	۵۱۶۰۴۲۸
جوزا	۶۶۸۷۳۳۹۲	۷۶۱۶۵۶	۱۶۷۵۰۴۲	۱۷۵۰۰۰۰	۳۱۴۲۵۶۷	۴۵۲۸۷۰۷
سرطان	۸۸۳۵۶۷۸۱	۶۵۸۵۹۳	۵۵۳۹۴۱۵	۱۹۲۳۶۶۳	۴۸۲۹۰۲۴	۷۹۵۶۴۱۰
اسد	۱۰۶۷۷۳۰۴۸	۵۵۸۱۶۵	۳۶۶۱۲۴۸	۴۱۸۸۱۰۸	۳۷۹۵۲۰۹	۴۰۰۱۶۱۷
سنبله	۱۰۴۰۲۷۶۲۹	۴۸۶۹۰۶	۲۰۲۶۳۸۷	۵۳۱۵۵۹۴	۴۳۳۱۵۱۱	۴۳۳۸۵۸۷
میزان	۱۰۰۸۴۳۶۰۱	۵۱۵۳۸۳	۱۸۲۱۴۲۸	۱۹۱۴۶۷۲	۳۰۵۷۸۳۵	۲۹۲۳۰۲۳
عقرب	۹۹۰۲۲۹۵۰	۴۱۴۰۱۰	۳۰۰۸۶۲۶	۱۱۶۷۰۲۷	۳۲۷۵۵۳۴	۳۵۴۱۵۷۱
قوس	۱۲۱۹۰۵۲۸۲	۵۷۶۴۶۲	۳۴۳۹۳۹۹	۱۰۰۵۷۳۹	۲۳۵۶۷۶۴	۳۱۰۸۳۹۳
جدی	۹۸۳۰۶۷۰۰	۴۸۱۲۰۳	۲۶۹۵۶۴۲	۱۴۰۰۱۵۳	۲۲۰۸۶۲۴	۲۲۲۱۸۶۳
دلو	۵۴۳۷۴۴۵۸	۴۶۳۰۷۶	۳۲۴۶۹۲۷	۱۶۶۷۰۶۹	۱۸۳۸۳۹۶	۴۰۶۴۴۲۶
حوت	۵۶۹۴۹۰۰۲	۳۵۵۷۲۰	۱۷۰۸۷۸۹	۳۶۳۷۳۰۰	۱۰۰۱۸۱۷۳	۷۴۴۳۸۴۴

احصائیه حسابجاری اشخاص و مؤسسات در بانک ۱۳۲۱ بافغانی

تاریخ	نماینده کی کابل	بناری خانکه	نماینده کی قندهار	نماینده کی هرات	نماینده کی مزار شریف	نماینده کی اندخوی
حمل	۶۷۷۰۰۵۴۹۱	۰۲۷۰۰۰۱	۱۰۶۴۴۴	۱۲۹۴۷۳۰	۲۸۵۴۹۷۷	۰۹۰۷۳۸
ثور	۶۰۵۷۹۶۳۹	۰۸۱۲۶۸	۲۸۲۹۱۷۶	۱۱۱۰۶۶۰	۶۰۹۰۴۷۶	۰۶۷۵۰۷۴
جوزا	۷۳۰۰۷۷۱۴	۶۳۸۴۴۰	۱۳۴۴۱۳۰	۱۰۴۸۷۰۶	۴۰۹۸۹۷۴	۰۳۰۸۰۵۶۹
سرطان	۶۹۶۳۳۰۰۰	۷۹۱۶۷۰	۳۰۰۸۶۲۲	۱۰۰۰۰۲۰	۳۰۴۳۳۴۱	۳۰۲۷۹۴۳
اسد	۶۷۰۸۱۴۱۲	۷۳۸۸۰۳	۳۰۱۷۲۸۰	۱۱۰۱۲۰۳	۱۳۹۴۹۹۳	۲۳۲۲۰۵۱
سنبله	۶۶۰۶۴۲۱۸	۷۹۳۷۰۸	۳۱۶۳۱۰۹	۱۲۰۰۴۳۴	۳۸۳۷۲۰۳	۱۲۳۲۰۹۷
میزان	۶۱۶۱۷۳۱۲	۷۴۴۳۱۸	۲۳۰۵۸۶۲۸	۱۲۷۰۹۸۷	۱۰۸۶۰۶۴	۷۸۴۴۸۶
عقرب	۰۷۹۲۲۰۹۰	۰۷۶۹۳۶	۲۰۱۱۰۸۸	۱۴۸۹۷۱۲	۱۲۰۳۱۹۶	۹۳۱۳۹۳
قوس	۰۷۶۴۳۶۴۳	۲۰۰۰۵۱۷۹	۲۱۰۹۷۶۲	۱۴۰۰۵۷۹۱	۹۶۳۳۳۴	۸۰۷۶۲۲

فهرست مندرجات سالنامه

۱۳۲۱

الف : مضامین

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۹	تشکیلات ولایت جنوبی	۱	د کابل یوولسمه کالنی
۳۰	» حکومت اعلاى میمنه	۲	دافغانستان پادشاه
۳۱	» » » فراه	۳	تشکیلات مملکتی (صداارت عظمی)
۳۲	» دوائر ملی (شورای ملی)	۵	» وزارت حریبه
۳۷	» مجلس اعیان	۱۰	» » خارجه
۳۹	» دوائر حضور (وزارت دربار)	۱۲	» » داخله
۴۰	» دارالتحریر شاهی	۱۳	» » عدلیه
۴۱	دافغانستان بانک	۱۴	» » مالیه
	<u>اجراآت دوائر مملکتی :</u>	۱۵	» » معارف
		۱۷	» » اقتصاد
۳۸	امور حریبه	۱۸	» » فوائد عامه
۴۵	» خارجه	۱۹	» » صحیبه
۴۹	» داخله	۲۰	» » پست و تلگراف
۵۴	» معارف	۲۱	» » معادن
۷۶	» فوائد عامه	۲۲	» ریاست زراعت
۸۰	» صحیبه	۲۳	» » مطبوعات
۸۹	» پست و تلگراف		<u>ولایات و حکومت اعلاى :</u>
۹۰	» ولایت هرات	۲۵	تشکیلات ولایت کابل
۹۱	» » جنوبی	»	» » قندهار
»	» ریاست مستقل زراعت	۲۶	» » هرات
۱۰۱	» » » مطبوعات	۲۷	» » مزار شریف
۱۲۳	» » تفتیش عمومی محاسبات	۲۸	» » قطغن و بدخشان
»	» » املاک	۲۹	» » مشرفی

مقالات :

مضمون	صفحه	تصویر	صفحه
دینتولیک	۱۲۹		
رتبیل شاهان کابلی	۱۳۸	ع، ج والا حضرت وزیر صاحب معارف مقابل ۱۴	
نگاهی بنور	۱۵۷	ع، ش سردار عالی سردار محمد داؤد خان « ۴۲ »	
قندهار	۱۷۶	دوربین او غیره دسرك عكسونه	
گلپهای کوهی	۱۸۹	(۱۲) قطعی	۷۶ »
دبان علم	۱۹۶	شفاخانی مستورات (۲) قطعه	۷۸ »
روش اقتصادی افغانستان	۲۱۵	از مقرریهای مهمه وزارت حربیه	
غذا هایکه میخوریم	۲۲۳	(۶) قطعه	۱۰۰ »
دینتو بر ملی افسانو یوه کتنه	۲۳۲	از مقرریهای مهمه وزارت معارف	
مهمترین اختراعات جدیده	۲۴۸	و غیره (۵) قطعه	۱۰۱ »
کورنی مهم وقائع	۲۶۶	از عمرانات جدید ولایت مشرفی	
د دنیا واقعات	۲۷۵	(۸) قطعه	۱۲۸ »
پښتو و پښتولو گها	۲۸۶	اعلی حضرت همایونی نقشه جدید مکتب	
گرانبهاترین کتب پښتو « پته خزانه »	۳۰۱	حبیبیه را ملاحظه میفرمائید	۲۶۶ »
		اعلی حضرت همایونی سنگ تهاداب	
اجرا آت ولایت مزار	۳۱۱	مکتب حبیبیه را میگذرانند	۲۶۷ »
» « جنوبی	۳۱۵	فوتوهای مربوط جشن استقلال	
د حکومت اعلاى میمنه	۳۱۷	(۱۳) قطعه	۲۶۸ »
» ریاست شورای ملی	۳۱۸	اعلی حضرت همایونی در نندارتون	۲۷۰ »
» « اعیان	۳۱۹	والا حضرت وزیر صاحب معارف بروز	
اعطای نشان	۳۱۹	نهالشانى	» » »
اجرا آت بانك ملی افتان	۳۲۰	ذواتیکه به نینان معارف مفتخر شده اند	۲۷۱ »

ب : تصاویر

تصویر	صفحه
اعلی حضرت اشرف همایونی	مقابل ۲
ع، ج، ع، ج والا حضرت صدراعظم صاحب	۴
ع، ج، ا، انشان والا حضرت وزیر صاحب	
حربیه	مقابل ۶
ع، ج والا حضرت سردار شاه ولیخان	» ۱۰
ع، ج والا حضرت وزیر صاحب معارف مقابل ۱۴	
ع، ش سردار عالی سردار محمد داؤد خان « ۴۲ »	
دوربین او غیره دسرك عكسونه	
(۱۲) قطعی	
شفاخانی مستورات (۲) قطعه	
از مقرریهای مهمه وزارت حربیه	
(۶) قطعه	
از مقرریهای مهمه وزارت معارف	
و غیره (۵) قطعه	
از عمرانات جدید ولایت مشرفی	
(۸) قطعه	
اعلی حضرت همایونی نقشه جدید مکتب	
حبیبیه را ملاحظه میفرمائید	
اعلی حضرت همایونی سنگ تهاداب	
مکتب حبیبیه را میگذرانند	
فوتوهای مربوط جشن استقلال	
(۱۳) قطعه	
اعلی حضرت همایونی در نندارتون	
والا حضرت وزیر صاحب معارف بروز	
نهالشانى	
ذواتیکه به نینان معارف مفتخر شده اند	
فوتوهای جنازه شهزاده محمد اکبر خان	
(۴) قطعه	
رجال مهم خارجی (۲۸) قطعه از صفحه ۲۷۶	
الی ۲۸۳	
از عمرانات مزار شریف (۱۱) قطعه مقابل ۳۱۲	
فوتوهای وزراء و نویسندگان مقالات	
و غیره که در متن صفحات طبع شده - ۴۵۰ قطعه	